د پښتو ژبې ننۍ مسألې

د پښتو د ولي او منلي بابا (لوی استاد - علامه حبيبي)

د عالمانه نظريو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

ليکوال: محمد هارون خپل شعشعي

Ketabton.com

لندن، ۲۰۰۷ ميلادي کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د پښتو ژبي ننني مسألې

د پښتو د وتلي او منلي بابا (لوی استاد- علامــه حبيبي) د عالمانه نظريو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

ليکوال :: محمد هارون خپل شعشعي

چاپکال :: لندن، ۲۰۰۷ ميلادي کال

کمپوز/ ډيزاين ::خپله ليکوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

د پښتو ژبي د ننييو مهمو مسألو په اړه دا کوچنی کتابګوټی، د افغاني فرهنګ د تر ټولو لوړ لیکوال او څېړونکي (لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي) سپېڅلي اروا ته وړاندي کوم، چي پاخه او نوښتګر علمي اثار به يې، تل تر تله د بې شماره لیکوالو او څېړونکو د لاري مشال وي .

محمدهارون خپل شعشعي

د چاپ ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي دانلان چاري بېنوا ویب پاڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ خبري

د لوی خدای په نامه

زه په یوه سوچه پښتني کورنۍ کي زوکړی یم . د لوی او مهربان څښتن له برکته او د خپل فاضل او عارف پلار په زیار مي، په کورني چاپېر کي تل د پوهي او څېړني خورا په زړه پوري اثار موندل کېده . دا هم د هغه بې ساري غني او سخي ذات پېرزوینه وه، چي له کوچني والي څخه مي د دې مادي نړۍ تر هر نعمت له کتاب او قلم سره ډېره مینه لرله . د ښوونځی کتابونو به مي د زده کړي او پلټني تنده نه ماتوله، نو ځکه به زیاتره د بېلابېلو ورځپاڼو، مجلو او کتابونو په لوست بوخت وم . په پیل کي مي د نورو ژبو په پرتله، له خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي (پښتو) سره مینه او خوَب ډېر زیات ؤ . د ځینو پخو او پیاوړو پښتنو لیکوالو د خوږو لیکنو خوند مي تر اوسه هم له زړه نه وزي . باور وکړئ، چي د ځینو لیکوالو خوږو علمي مضمونونو او داستاني اثارو به د کهربا په څېر په ځان پوري موښلولئ وم ؛ یوګړی به یې بلي خوا ته نه پرېښووم . ښه مي په یاد دي، چي ځیني رسالې او کتابګوټي به مي هیڅکله دوهمي ورځي ته نه پرېښوول ؛ په دوبي کي به کله په خونه او کله به د باندي د تاکانو تر یخ سیوري لاندي، په داسي جوش او جذبه د هغو په لوستلو اخته وم، چي د دونیا ټولي ښې او ښادۍ به مي هېري وې . د مني او ژمي په پیتاوي کي به مي هم، د داسي اثارو په لوستلو سره د زړه ګرمي لا زیاتیده؛ خو له بده مرغه په پښتو کي د داسي لیکنو او اثارو شمېر له لویه سره ډېر لږ ؤ ؛ او هغه په دې، چي له یوې خوا د زمانو ډول ډول ناخوالو زموږ د لرغوني او سپېڅلي پښتو ډېر ارزښتناک او ګران بیه اثار له خاورو سره خاوري کړي دي؛ او له بلي خوا ځینو بې دردو پښتنو واکمنانو هم په خپلو ناسمو سیاستونو سره، د خپلي سپېڅلي ژبي او اصیلو دودونو پر ځای، د نورو ژبو او فرهنګي میراثونو، روزني او پالني ته ملاوي تړلي وې؛ او تر اوسه پر دې پله پل ږدي . تاریخ شاهد دئ، چي د دې خاوري د ننګ او ناموس په ساتنه کي، تر هر چا مخکي د اتلو او زړورو پښتنوویني توی سوي دي؛ او لا پسي تویيږي؛ خو په ډېر تأسف سره چي د هیواد زیاترو سیاسي حاکمانو یې لرغوني او ویاړلي ژبي ته ، د دوهمي درجې ژبي په سترګه کتلي؛ او لا کتل کیږي . دې بې رحمانه چلند، پښتو له ښارونو او مدني ژوند څخه لیري په غرونو او رغونو کي ایسار کړې وه ؛ د ودي او پرمختګ ټولي لاري یې بندي سوي وې . د همدې دلایلو له مخي، ناڅاپي نه ده چي پښتو اوس له ادبي او علمي اړخه، ډېره خواره او نېستمنه پاته سوې ده. . .

که څه هم نن سباپه پښتنو کي د خپلي لرغوني ژبي او پښتني رواجونو د را ژوندي کولو مینه، تر بل هر وخت ډېره سوې ده؛ مګر د پښتو د ودي او غوړېدو په لار کي پېچومي او کړاونه تر پخوا نه دي لږ سوي . د بې شماره ستونزو او ربړونو له ډلي څخه یوه مهمه ستونزه د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه د ځینو پښتنو ژورنالیستانو، شاعرانو، لیکوالو او پوهانو افراطي هلي ځلي دي، چي زموږ د مندو او پلرونو ساده، اسانه او خوږه پښتو یې په یوه زموخته، پېچلي او کړکېچنه ژبه اړولي ده . د هري ورځي په تېرېدو سره د پښتو په وینګ او کښنګ (شفاهي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریري بڼه) کې، توپیر مخ په ډېرېدو دئ . دې کار د ژبې طبیعي ښکلا، اساني او خوږوالی تر ډېره ځایه له منځه وړی دئ؛ پښتو نه یوازې د دې ژبې بهرنیيو مینه والو ته د ریاضي او فزیک تر فارمولونو گرانه سوې ده؛ بلکې موږ ټول پښتانه هم د � معیاري � او� سوچه � پښتوله ناوړو اغېزو خلاص نه یوو . ځینو بې پلټنې او څېړنې په چټکۍ سره د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړولو ته پونده ورکړې ده؛ هر څه چې یې پر دماغ ښه ولگېږي، سمدلا سه یې د نوي لغت او نوې اصطلاح په نامه را باسي؛ او بیا یې د خپلو سیاسي ملگرو، شخصي خواخوږو او شاگردانو په مرسته په بېلابېلو مطبوعاتي وسیلو کې د پخو کانو او وروستیيو پرېکړو په توگه خپروي؛ ځیني د ټولنیزو ژوند د مسلطلو قوانینو، په تېره بیا د کلیماتو د مرگ او ژوند د قانون پر خلاف، په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چې هر څه د امیر کروړ په ژبه و وایي او ولیکي؛ ځیني نور بیا یوازې د خپلې خوښې لرغونو او وضعه کړو ټکو یو بد خونده کیچړې د � معیاري پښتو � په توگه ټولنې ته وړاندې کوي؛ او له هر چا څخه په کلکه غواړي، چې په پټو سترگو یې ومني؛ او خپرولو ته یې ملاوې وتړي.

د خلگو په ژبه او نورو اصیلو فرهنگي میراثونو دا چپه غوبل، په واقعیت کې د هغو کسانو له خوا کېږي، چې له یوې خوا ځانونه د پښتو ژبې او پښتنې دودونو سرسپارلي ساتونکي گڼي؛ او له بلې خواپه ډاډ او جرأت سره ادعا کوي، چې د پښتو ژبې، ادب او تاریخ په څېړنه کې هیچیري تر دوی لوړ علمي او مسلکي مقام نسته؛ نو ځکه پرهر هغه چا د جهالت او بې سوادۍ ټاپه وهي، چې د دوی پر هر ناسم او ناسره نوښت د انتقاد گوته نیسي . د هیواد مطبوعات او د بېلابېلو تعلیمي او تحصیلي مؤسسو د زده کړې کتابونه خوڅه چې د شعر رنگارنگې، لطافت او نوښتگري هم د � معیاري � او � سوچه � پښتو له شر او ناوړه اغېزو خوندي نه ده پاته . سربېره پردې، د دې افراطي غورځنگ پلویانو له څو کلونو راهیسې کرار کرار دې خبرې ته هم لستوڼي را نغښتي دي، چې د پښتو گرده پخواني اثار هم د خپلو جعل کړو معیارونو پر بنسټ له سره چاپ کړي؛ او په دې توگه د پښتو ژبې او ادب په تاریخ کې، د بېلابېلو لهجه یې توپیرونو او ځانگړتیاوو ټولې نښې نښانې له منځه یو سې؛ په بله وینا هر څه له امیر کروړه تر دې دمه، د خپلو ناسمو معیارونو په خوم (خم) کې ورنگوي؛ د مثال په توگه هر چیرې چې د � سو � او � سې � ټکی وگوري، سمدستي یې په � شو � او � شي � اړوي . همدغه راز د � څلرم � او � نونسم � په څېر ټکي بې هیڅ پلټنې او گروېږنې په � څلورم �، � نولسم � او داسې نورو بدلوي؛ اما په دې عیني واقعیت ځانونه نه خبروي، چې د خدای بخښلو شاعرانو یا لیکوالو له سلو پښتو څخه یو پښت هم د دوی په شان پښتونه ویل او نه لیکل . همدا اوس د احمدشاه بابا، پیرمحمد کاکړ، شمس الدین کاکړ او نورو له شعري دیوانونو څخه رانیولې د لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي، منلي شاعر او لیکوال - استاد عبدالرؤف بېنوا، فاضل استاد - علامه عبدالشکور رشاد او ځینو نورو شاعرانو، لیکوالو او څېړونکو له لوړو ادبي او علمي اثارو سره همداسي لوبې کیږي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي کبله د اریانۍ (حیرانۍ) خبره نه ده، چي نن سبا د پښتو په هغو اثارو کي، هیڅ خوند او خوږوالی نه لیدل کیږي ، چي د � معیاري � پښتو په اومه او کرغېړن رنګ لړل سوي وي . د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه دغو بې ځایه او بې ګټي کوښښونو زیاتره پښتانه دې اړ کړي دي، چي د خپلو ذوقي او علمي اړتیاوو د لیري کولو په مقصد نورو ژبو له هغې ډلي څخه پارسي او اُردو ته مخه کړي . د داسي پښتنو شمېر لږ نه دي، چي له نورو ټېرونو سره د دوستۍ او خپښۍ په وجه اوس په کورونو کي پارسي یا اردو وایي؛ خو د زړه له کومي هیله لري، چي د خپلو پلرونو او نیکونو په خوږه ژبه لیک او لوست زده کړي . لیکن په خواشینۍ سره د � معیاري � پښتو پلویانو، زموږ د پلرونو او نیکونو خوږه پښتو اوس دونه پېچلې او ګرانه کړې ده، چي نه یوازي یې هغوی زده کړې ته زړه نه ښه کوي؛ بلکي زموږ په څېر سوچه پښتانه یې هم له ډېرو ربړونو او پېچومو سره مخامخ کړې دي .

دغو ټکو ته په پام سره مي، له ډېرو کلونو راهیسي په زړه کي وه، چي د پښتو د بې خونده کولو او ګرانولو پر دغه ناسم بهیر څه ولیکم؛ او په دې توګه د خپلي اسانه او خوږې ژبي په خوندي کولو او روزلو کي خپله ونډه واخلم . له نېکه مرغه تر ما مخکي زموږ د هیواد تکړه لیـــکوال او څېــــــړونکي ، ښاغلي محمد معصوم هوتک، د یوې پراخي لیکني په ترڅ کي، د معیاري او سوچه پښتو پر ځینو مهمو اړخونو علمي او مستدلي خـــــبري وکړې، چـــي د � معـیـــــاري پښتو� د ځیـــــنو ټېکه دارانو له ناوړه غبرګونونو سره سره یې، د پښتو ژبي په پراخو کورنیو او بهرنییو مینه والو کي پراخ هرکلی را وپاروه (عُمر دې ډېر او قلم دې غښتلۍ وي .)

په دې لنډه لیکنه کي، چي اوس ستاسي درانه حضور ته وړاندي کیږي، د معیار او معیاري ژبي پر بېلابېلو اړخونو او د ژبي د سوچه تابه پرڅو اړخیزي څېړني سربېره، په ننۍ پښتو کي د ځینو التباسونو او ناوړه ترکیبونو د څو بولګو او په پای کي د پښتو ژبي د ریښتني بشپړتابه په باره کي، ځیني تحلیلي او انتقادي خبري سوي دي .

په دې خاطر چي په افغانانوکي د اثارو علمي کره کتنه تر ډېره حده نوی ګام او نوي پېښه ده؛ او ډېر ځله یې د علمي نقد اصلي هدفونو ته د خدمت پر ځای، د لیکوالو او څېړونکو تر منځ راز راز تربګنییو ته لاره هواره کړې ده، نو ځکه مي قصداً وپتېیله، چي په خپلو ماتو او ګوډو خبرو کي، د هـــیچا پر لیکنه او نظـــریه مستقیماً ګـــــوتـــــه و نه نیسم . د طرحه سوو مسألو په څېړنه او شننه کي مو د خپلو دلایلو د لاروښانولو او استناد له پاره مو ځای ځای د افغاني فرهنګ په تېره بیا پښتو ژبي او ادب د وتلي او منلي بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، ځیني ویناوي او نظریې هم د یوه باوري سند او دقیق محک په توګه وړاندي کړې، چي پر ژبپوهني او ادبپوهني سربېره د ټولنپوهني او فلسفي له اړخه هم خورا لوی ارزښت لري . د پښتو ژبي ټول کورني او بهرني مینه وال په ډېري اسانۍ سره کولای سي د برهان المحققین، لوی استاد علامه حبیبي، د عالمانه او مستدلو نظریو په رڼا کي، زموږ د لرغوني ژبي او شتمن فرهنګ په اړه هر سم له نا سمه بېل کړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي ځيني ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي د دې انتقادي طرحې له ځينو برخو او ځينو ټکو سره پوره هوکړه ونه لري، چې دا کار په علمي څېړنو کې څه نوې او عجبه خبره نه ده . سره له دې هم له ټولو درنو پوهانو اوګرانو لوستونکو څخه په درناوي هيله کوم، چې د دې ماتې ګوډې ليکنې په ټولو برخو کې د ناپوهۍ، کمــزورې استدلال او نا رسا بيان له امله د دې عاجز پر تېروتنو او نيمګړتياوو سترګې پټې کړي؛ او په خپلو لوړو نظريو او علمي څېړنو سره د هغو په بشپړتيا کې برخه واخلي . د دې ليکنې اساسي مقصد هم دا دئ، چې ګرده پښتانه ژبپوهان، ليکوال، څېړونکي، شاعران او صاحب نظران بايد د ساده کولو، اسانه کولو او لا په زړه پورې کولو له لارې، زموږ د وياړلې ژبې (پښتو) د ودې او پراختيا له پاره نه ستړې کېدونکې او پرله پسې هڅې وکړي . په بشپړ باور سره، هيڅوک د دې خبرې په سموالي او کره والي کې شک نه لري، چې يوازې د اسانۍ، سادګۍ او پوخوالي له لارې کولای سو، د هيواد په دننه او بهر کې د پښتو ژبې د مينه والو لمن پراخه کړو؛ او په دې توګه د دې لرغونې او سپېڅلې ژبې د لا پرمختيا او غوړېدو په لار کې ارزښتناک ګامونه پورته کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او معياري ژبه څه ته وايي ؟

د معيار عربي ټکی د عین په زېر سره د � عِیار � له کلیمې څخه اخیستل سوی دئ . په لغت کي اندازې، ګچي، مېزان، مقیاس، پیمانې، ثابت او منـــــــل سوي ماډل، د سرو او سپینو زرو د پېژندلو ډبري (محک) او ترازو، د توپک د میل بر (سور)، نورم، قاعدې، اصل او داسي نورو ته ویل سوی دئ، چي معاییــــــــــر یې د جمعي حالت دئ . په انګرېزي ژبه کي د معیـــــــار له پاره، د" Standard " ، " Touchstone "، "Guage"، "Calibre" ، " Norm "، " " Measurementټکـــــي کاروي (عمید ۳: ۲۲۷۹)، (Wher 661)او . (Robinson 1371) په هندي او اردو ژبو کي، همدا عربي ټکی د � مایار یا معایار � په بڼه ادا کوي.

معیاري ژبه ، د ویلو او لیکلو هغه بڼه ده، چي زیاتره لوستي او پوه کسان یې کاروي ؛ او د زیاترو خلګو له خوا د ژبي د سم او کره ډول په توګه مـــنله سوې وي . دا ډول ژبه له ښوونځیيو او پوهنتونو څخه نیولې بیا تر ټولو دولتي ادارو، قضایي اورګانونو، د چاپ او خپرولو په ټولو مؤسسو، ټولو رسمي لیکنو او وېناوو، حقـــوقي او تجارتي چاروکي کارېږي . په دې توګه، معیاري ژبه په حقیقت کي دیوې ژبي د لغتونو، اصطلاحاتو، ترکیبونو، تعبیرونو، محاورو، ګرامري قاعدو او ځینو نورو ژبنییو جوړښتـونو له منځه تر ټولو غوره سوي او چاڼ سوي شکل ته وايي . په پښتو کي هم معیاري ژبه د ویلو او لیکلو هغه متحده او غوره سوې بڼه ده، چي د پښتنو د هري لهجې ویوونکی یې په ویلو او لیکلو کي هیڅ ستونزه او کړاو ونه لري؛ هر چا په خوښۍ او خوشالۍ سره منلې وي .

شک نسته، چي ژبه هیڅکله په څو میاشتو او کلونو کي د معیار تر مقامه نه سي رسېدای . د دې کار له پاره اوږدو او پرله پسې کوښښونو ته اړتیا ده، چي چټکتیا او کراري یې د ټولنیز ژوندانه په بېلابېلو بدلونونو پوري اړه لري . په راتلونکو څپرکو کي د معیار او معیاري ژبي پر بېلابېلو اړخونه یوه لنډه کتنه کوو.

د معیار ټاکلو اړتیا

لکه څنګه چي پوهېږو، په ټولنیز ژوندانه کي د یوه مقصد له پاره د بېلابېلو معیارونو کارَونه، ډول ډول ستونزي او کړواونه پیدا کوي؛ د مثال په تـــــوګه په کندهار او شاوخوا سیمو کي د یوه سېر وز ن له هغه سېر څخه په تول کي ډېر فرق لري، چي په کابل او ځینو نورو سیمو کي باب دئ . دغه راز، د کندهار من دکابل او ځینو نورو سیمو له منه څخه په وزن کي ډېر بېلوالی لري . په انګلیستان کي تر اوسه د پیسو واحداو تقریباً یو پاوي وزن ته پونډ وايي . داسي التباس او ګډوډي د سودا کولو پر مهال هر چا؛ په تېره بیا بهرنییانو ته لوی مشکلات پېښوي . کله چي له دوکاندار سره د ځینو شیانو د اخیستو په اړه خبره کیږي، څوک په اسانۍ نه پوهېږي، چي د پونډ په یـــــادولو سره وزن ته اشاره ده که پیسو ته . د لته د بېلابېلو خلګو تر منځ د ډول ډول پیمانو او تولونو په باره کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کوچنې واقعې کيسې يادونه بې ګټې نه ده . يو وخت د کنــــدهار د سيمې يوه پردېس په کابل کې له يوه دوکاندار څخه د يوه سېر بورې د اخيستو غوښتنه وکړه. پلورونکي د بورې مرتباني ته وکتل او د بخښنې په غوښتلو سره يې ورتــه وويل، چې يو سېر بوره نه لري . کندهاری اخيستونکی د دې خبرې په اورېدو سره غوسه سو . ده ويل : � زه فقط يو سېر بوره غواړم؛ خو دوکاندار وايي زه يو سېر بوره نه لرم . � په حقيقت کې دواړه سم رږغېده؛ ځکه چې له يوه سېر وزن څخه د کندهاري پېرېدونکي (خريدار) مقصد يوازې يو کيلو بوره وه؛ چې په مرتبانه کې تر هغــــــــــې ډېره مالومېده؛ خوکابل مېشتي دوکاندار د سېر وزن داوو کيلو په مانا پېژنده . دې خبرو ته په پام سره دا نتيجه اخلو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د عام او واحد معــــــــيار ټاکـــــل، ډېـــري غلط فهمۍ او پېچومې له منځه وړي.

د ټولنيز ژوند په هره برخه کې، د مختلفو مقياسونو او پيمانو په څېر، د يوې ژبې د بېلابېلو لهجو تر منځ ډول ډول توپيرونه هم ، د هغې ژبې د ودې او پرمختګ په لاره کې راز راز خنډونه او ځنډونه پيدا کوي . د تلفظ او ليکدود په چارو کې بېلابېلې ستونزې، پر ښوونه او روزنه سربېره د ټولنيز ژوند ټولو ګډو ارمانونو ته د رسېدو لاره ډېره ګرانوي؛ نو ځکه د هرې ژبې د ټولو لهجو د لغوي، اصطلاحي، ادبي او علمي زېرمو را غونډول؛ او د پياوړو څو اړخيزو اړيکو له لارې د يوې بشپړې کره او معياري ژبې پر لور هڅه، په ريښتيا سره لوی او ارزښتناک کار دئ.

د بشر د تاريخ لوړې او ژورې د دې انکار نه منوونکې حقيقت ښکارندوی دي، چې د هرې ټولنې په سياسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصـــــادي ژوند کـــــې هر اړخيز بدلونونه په خپله د نوو معــيارونو د ايجاد شرايط او امـکانات برابروي؛ مثلاً د اروپايــــــي ټولنې (European Community) او بيـــا اروپــــايي اتحــــــادیـــــې (European Union) په جوړېدو سره، اوس د اوويشتو هيوادو د ژوندانه په زياترو برخو کې، خورا ژور او په زړه پورې معيارونه را منځ ته سوي دي . د دغو هيوادو وګړې د يوبل هيواد ته د سفر پر مهال وېزې ته اړتيا نه لري؛ د پيسو د خورا ډېرو واحدونو پر ځای د � يورو � په نامه نوی پولي واحد غوره سو؛ او د سياسي، اجتماعي، فرهنـــګي او اقتصادي ژوند په ډېرو ډګرونو کې داسې نوي اصول او معيارونه را منځ ته سول، چې د ټولو منشأ او ريښه د نړيوالو اړيکو په تيره بيا همدغو اروپايي هيوادونو او سيمې په ډول ډول بدلونونو او پرمختګونو کې نغښتې ده . په دغه راز بدلون او اوښتون کې انسانان ستره او مهمه ونډه لري . انسانان د تکامل له اړتياوو سره سم د خپل ټولنـــــيز ژوند مادي او مانوي (معنوي) شرايط اړوي . دا نوي شرايط او حالات په خپل وار سره د نوو بدلونونو لاره هواروي . ترڅو د ژوندانه په مادي او مانوي شرايطو کـــــــــې د پـــــام وړ تغييرات رانه سي، د نوې غوښتنې يا نوي معيار تحقق ګران او حتا نا ممکن کار دئ؛ ځکه نوې پديدې او معيارونه، د انسانانو، ژوو، بوټو او نورو ژونديو موجـــــــــوداتو په شان، د خپل پايښت او ودې له پاره د خاصو شرايطو غوښتنه کوي . په دې ډول ګورو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د معيار جوړول يو کمپيوټري يا مېخانيکي عمل نه دئ، چې د يوه کليک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کولو یا د یوه سویچ په کښېکښلو سره را منځ ته سي . بالعکس د هر معیار رامنځ ته کول او بریالیتوب یو تدریجي او تکاملي بهیر دئ، چي دانسانانو له بېلابېلو اړیکو او پر له پسې ګډو هڅو سره نېغ په نېغه تړاو لري .

د پښتو ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو معیارونو د غوره کولو مسأله هم باید د ټولني سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصـــادي بدلونونو ته په ژوري پاملرني سره و څېړله سي . تر هغه مهاله، چي د پښتنو د خورو ورو پرګنو تر منځ د ټولنيز ژوندانه بېلابېلي اړیکي لا ټینګي او پیاوړي نه سي، د کاغذ پر مخ د معیـــــــارونو ټاکل هیڅ ګټه نه لري . په پښتو ژبه کي، د معیارونو را منځ ته کول یوازي د څو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو کار نه دئ . ژبه د نورو ټولنيزو موجوداتو په څېر د خلـــــــګو په مـــنځ کي زېږي او د ډېرو اوږدو مودو په ترڅ کي وده کوي؛ له دې امله ژبه او ټول فرهنګي میراثونه تر هر څه مخکي د خلګو مال دئ . په بله وینا، خلګ د خپلو پلرونو او نیکونو د دې لرغوني میراث په روزنه او پالنه کي، تر ټولو لویه برخه لري . که څوک د جادوګرانو د منتر په څېر، په وچو فرمانونو او پرېکړو د ژبي په ګډون د خلګو په اجتماعي او کلتـــــوري ژوند کي، د نوو لارو او معیارونو د رامنځ ته کولو خوبونه ویني، باید یو پلا د افغانستان د تېر دېرش کلن خونړي تاریخ سیاسي درسونو ته په ځیر سره پام واړوي . زموږ ټولو هیـــــــوادوالو د سر په سترګو ولیدل، چي په افغانستان کي بېلابېلو سیاسي او پوځي واکمنو ډلو، په خپلو و چو فرمانونو او فتواوو سره د خلګو په اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ژوند کي هیڅ ګټور بدلون را نوست . هر څوک پوهیږي، چي اجتماعي او فرهنګي بدلونونه (ژبه هم له هغو سره موازي حرکت کوي) هیڅکله د سیاسي تغییراتو په شان، د سترګو په رپ کـــــــــــي نه پېښیږي . د ولسونو په ژبه او نوروکلتوري دودونو کي، پاییدونکي تحولات داوږدو کلونو او پراخو ګډو کوښښونو غوښتنه کوي؛ لکه څنګه چي په ونه کـــــــــي د مېوې پخېدل پر هوا، خاوري، اوبو، سري او نورو عناصرو سربېره وخت ته اړتیا لري، په ژبه کي هم د نوو او منلو معیارونو را منځ ته کول، د خلګو په سیاسي، کلـــــــــــتوري، اجتـــماعي او اقتصادي ژوندکي، د پرمختګ او پوخ والي لازمو شرایطو ته اړتیا لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د بېلابېلو شیانو او پدیدو اوسني منل سوي معیارونه، په ناڅاپي ډول جوړ سوه ؟

لکه څنګه چي تاریخ شاهد دئ، د ژوندانه په بېلابېلو برخوکي هر شاخص او معیار هیڅکله په ناڅاپي ډول نه دئ جوړ سوی . هر شی او هره پېښه یوه منلي معیار ته تر رسېدو پوري، د تر ڦي او پرمختګ تر بېلابېلو پړاوونو تېر سوي دي . د پر مختیا او لوړتیا دا بهیر، سره له ځینو خنډونو او ځنډونو، هیڅکله په بشپړه توګه نه دئ درېدلئ . پرونییو شاخصونو او معیارونو، د تکامل او پرمختګ له غوښتنو سره سم، خپل ځای ننییو شاخصونو او معیارونو ته پرینبی دئ . د نن منل سوي معیارونه هم بې شکه د سبـــــا د له پیاوړو، څواکمونو او په هره مانا پرمختللو معیارونو سره، د مقابلې وس نه لري . په بله ژبه، هر معیار یوازي د خپل چاپېر او خپل مهال غوښتنو ته جواب وایي . د وختونـــو په تېرېدو سره نوي غوښتني، نوي ذوقونه او نوي اړتیاوي راپیداکیږي . په طبیعت او ټولنیز ژوندکي دا پرله پسې او ناپایه بدلونونه ، تل د نوو معیارونو د جوړولو اړتیا وړاندي کوي . که د وخت، تول، واټن، مساحت ، تېزوالي، څیرکتیا، پیسو او نورو سلګونو معیارونو تاریخي تګلاري ته یو ه سرسري کتنه وکړو، له ورایه مالومیږي، چي ټول ننـــــــي معیارونه تر ډېرو بدلونونو او پرمختګونو وروسته، دې پړاو ته رسېدلي دي . په بېلابېلو سیمو، توکمونو او ډول ډول مدنیتونو پوري ټړلو کسانو، پخوا د ژوندانه د هـــــري اړتیا لپاره جلا او ځانګړي معیارونه کارول . نه یې د وزن او واټن معیارونه یو شان وه؛ او نه یې په ټولنیز او سیاسي ژوند کي نور بېلابېل معیارونه . د وزن، ظرفیت، فاصلې او نورو اړتــیاوو له پاره اوسنی میټریک سیستم په یوه وار منځ ته نه دئ راغلئ . اوسني معیارونه هم هیڅکله پر همدې دې حال نه پاتیږي؛ د مثال په توګه موږ د سر په سترګو ولیـــــــــدل، چي د اروپایي اتحادیې څه د پاسه شلو غړو هیوادو د پر مختګ له غوښتنو سره سم، د خپلو هیوادونو د پیسو د بېلابېلو واحدونو پر ځای، چي هر یو یې په حقیقت کي د راکړي ورکړي بېل معیـــــــار ؤ، د یورو (Euro) په نامه د پیسو نوی واحد یا معیار را منځ ته کړ . په ځینو هیوادونو کي د پونډ، اونس، میل ، یارډ او نورو په شان � امپېرییل � معیـــــــارونه ورو ورو خپل ځای د � میټریک � نړیوالو منل سوو معیارونو ته پرېږدي؛ او د پر مختګ دا بهیر به تل تر تله جاري وي.

د ژبي معیارونه څوک ټاکي ؟ اود معیارونو د پایښت قانونمندي څه ده ؟

اصلاً هر معیار په ټولنه کي د یوه اوږده عِلمي، تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ترون زېږنده دئ . په بېلابېلو جغــــــرافیایي او سیـــــــــــاسي چاپېرونو کي اوسېدونکي خلګ، د خپلو بې شماره غوښتنو او اړتیاوو پر بنسټ د زړو دودونو او معیارونو په له منځه وړلو سره، د نوو معیارونو په جوړولو کي فعــــــــاله برخه اخلي؛ مثلاً خلګ د لویو جرګو، پارلمانونو یا ورته غونډو په جوړولو سره تر پراخو بحثونو، اعتراضونو او غوښتنو وروسته، په خپل هیواد کي د اساسي قانون د تصــویب او نفاذ لاره هواروي . هر نوی اساسي قانون په حقیقت کي، د یوه هیواد او ملت په مدني، سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي ژوندکي نوي معیارونه ټاکي . د دې نــــــوو معیارونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه والي یا بدوالي محک د همدغي ټولني د خلگو په قضاوت کي نغښتی دئ . په دې مانا که نوی اساسي قانون، د ټولني د ټولو قومونو، طبقو، قشرونو او بېـــــلابېـــلو سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي سازمانونو اساسي غوښتنو او اړتیاوو ته مثبت جواب ووایي، نو داسي نتیجه اخیستل کیږي، چي په نوي اساسي قانون کـــــي وړاندي سوي معیارونه ډېر معقول، منطقي او گټور دي . د دې پر خلاف که اساسي قانون په ټولنه کي بېلابېلو ستونزو ته لمن ووهي، نو په بشپړ یقین سره هر څوک قضاوت کوي، چـــي په هغه کي ټاکل سوي معیارونه ډېره اوومه ،کمزوري او نامعقول دي.

د اساسي قوانینو بله مهمه او نه بېلېدونکي ځانگړتیا داده، چي داسي قوانین په هره ټولنه کي تر اوږدو تاریخي، سیاسي، فرهنگي او اجتمـــــــاعي کوښښونو وروسته د تصویب او چلند پړاو ته رسیږي . په بابلي مدنیت کي د همورابي قانون ، په انگرېزي ټولنه کي مگناکارټا ، زموږ په پېر کي د ملگرو ملتونو د سازمــــــان منشور او دبشر د حقوقو نړیواله اعلامیه او په دې وروستیو ورځو کي د اروپایي اتحادیې د نوي تړون د تصویب په لاره کي اوږدې هڅي، گرده د دې خبري روښانه ثبوتونه دي.

ژبني معیارونه هم د ټولو نورو ژوندیو موجوداتو او پېښو په څېر د طبیعي او اجتماعي قوانینو تر اغېزې لاندي وده او پر مختگ کوي . د هري ټولني تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي پېښي د ژبنیو معیارونو په ټاکلو کي لویه برخه لري . که د پښتو په گډون د نړۍ دهري ژبي د بېلابېلو لیکـــــــــدودونو، لهـــــجه یي توپیرونو او نورو ژبنیو معیارونو د را منځ کېدو تاریخي مسیر ته پام وکړو، په ډاگه گورو چي د خلگو په ژوندانه کي تاریخي، سیاسي، اجتماعي، فرهنگي او اقـتصادي حالات د هر ډول ژبني اوښتون د پیدایښت زانگو ده؛ د مثال په توگه زموږ په لرغوني هیواد کي د هخامنشیانو تر یرغل وروسته لوی فرهنگي بدلونونه راغلل . وروسته زموږ پر پخواني ټاټوبي (آریانا) باندي د مقدوني سکندر په واکمنۍ سره، زموږ پر ژبو او فرهنگي کړو وړو باندي یوناني ژبي او کلتور ژوره اغېزه وکړه . څه موده وروسته، د همدې ژورو کورنیو او بهرنیو اړیکو له امله، په لرغوني آریانا کي د یوه پیاوړي گډ یوناني - باختري مدنیت بنسټ کښېښوول سو . په هندوستان کي د موریایي کورنۍ د آشوکــــــا پـــاچاله واکمنۍ سره جوخت، زموږ په پخوانۍ مېنه کي د بودایي دین ،کلتور او هونر ریښې ټینگي سوې . همدې نوو بدلونونو په پای کي، د � گندهارا� په نامه ځانگــــــړی تهذیب او مدنیت ایجاد کړ . کوشانیانو په خپل وار سره، زموږ د ژوندانه په ټولو برخو کي نوي ژبني، کلتوري او فکري تحولات و زېږول . د اسلام د سپېڅلي دین تر راتگ وروستـــــه، نه یوازي زموږ د خلگو په فکري، کلتوري او اجتماعي ژوند کي هر اړخېز بدلونونه راغلل؛ بلکي دې ستر بدلون پر پښتو، پارسي او نورو بومي ژبو باندي د عــــــربي ژبي او ادب ژورو اغېزوته هم لاره پرانیسته . په دې پسې تورکانو(ترکانو)، ایرانیانو، مغلو، انگرېزانو، روسانو، پاکستانیانو، عربو ؛ او اوس د امریکایانو په مشرۍ د اروپایــــیانو نوي ټـــــلوالي (ائتلاف)له خپل سیاسي، پوځي، کلتوري، فکري او اقتصادي نفوذ څخه په گټي اخیستني سره، زموږ د خلگو پر مادي ژوند، ژبو، دودونو او نورو فرهنـــــــــگي ارزښتونو ستري اغېزې ښندلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ او لا يې ورځ په ورځ ښندي . دا پیاوړي بدلونونه ښايي تر ډېرو کلونو پوري زموږ د ژوندانه بېلابېلي مادي او فرهنګي برخي اغېزمني کړي . دهمدغو لويو سياسي، تاريخي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو له کبله د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کي، د � رُود �، � سبب �، � سايه �، � تاريکه � او نورو په ځېـــــر پارسي ټکو، د کوزي پښتونخوا په لهجه کي د � رُوډ �، � اسپتال �، � کالیج �، � یونیورسیټۍ �، � سکول �، � کمرې �، � ټانګي �،� بروسې �، � اچانک �، � پاټک �، � ټيک �، � جـــــي � � ګبراو �، � میلاو � او سلګونو نورو په شان انګرېزي، سنسکریت، هندي او پنجابي ټکو لاره موندلې ده . د پښتو په نورو سيمو او نورو لهجو کي هم د پردو ټکو ، اصطلاح ګانو او ترکيبونو شمېر لږ نه دئ . که د سليمان ماکو تذکرة الاولیأ (په ٦١٢ ق کي ليکل سوی) او د بايزيد روښان (٩٣١- ٩٨٠ هـ ق) خيرالبيان ته يوه سرسري کتنه وکړو،له ورايه ګورو چـــــي هـــــر ليکوال د بېلي لاري او بېلو معيارونو ښښتن دئ . د سليمان ماکو نثر د خپل وخت له غوښتنو سره ساده، خوږ او متين دئ . په دې پېرکي د غزنوي او غوري دورو د پارســــــي ژبـــي د منثورو ليکنو په دود د پښتو ژبي منثور اثار هم د فصاحت او بلاغت اصولو ته نيژ دې وه (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ٢ ټ ١٤٥) د دې پر خلاف، د � خــــــيرالبيان � نثر د خپل عصر د بېلابېلو اغېزو له امله د رواني، سادګۍ او خوږوالي له ارزښتناکو صفتونو بې برخي دئ . د پير روښان سياسي دوښمن - اخوند درويزه ننـــــــګرهـــــــــاری (په ١٠٢٨ ق کي مړ) هم د وخت له غوښتنو سره سم اړ ؤ، چي په خپلو ليکنو کي د ده په اصطلاح د وزن او قافیې تومنه ګډه کړي، تر څو افکار او نظريې يې د خلــګو په زړونو کي ځای ونيسي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ١٧) . دا بدلون او اوښتون د نړۍ په ټولو ژبو او فرهنګونو کي، د لمر په څېر روښانه دئ؛ او د دې کـــــار تر شا خـــــــــورا زورور تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي عوامل پراته دي.

دغو ستروسياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په دقيقي پاملرني سره، اوس هر څوک په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي پښتو ژبي ته د اوستا، سنسکریت، هندي، پهلوي، عربي، پارسي، تورکي او داسي نورو ژبو لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، تعبيرونه او ډول ډول نور ژبني جوړښتونه پر خپلسر نه دي راغلي . دا لوی تغييرات او بدلونونه د اوږدو زمانو په ترڅ کي پېښ سوي دي . له دې کبله هيڅوک نسي کولای د سترګو په رپ کي، د هغو له ښو يـــــــا بــــــدو اغېزو ځان وژغوري . له دې ډلي څخه ځيني لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، عبارتونه، او نور ژبني جوړښتونه د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي؛ او پر ځای يې د نوو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي اړيکو د ژوري اغېزې له امله نوي ټکي، اصطلاح ګاني، تعبيرونه او ترکيبونه پيداکيږي . د کليمو او لغتونو د ژوند موده، له نوو شرايطو سره ، د هغو په مطابقت او سمون پوري اړه لري . د ځينو عُمر د يوه ورځني ګل په څېر، د ځينو عُمر د څو مياشتنيو بوټو او د ځينو نور ژوند د داسي ونو په شان وي، چي د زمانې هر ايسته و را ايسته باد و باران يې پياوړو څانګو او غښتلو ريښو ته زيان نسي رسولای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولني او طبيعت د پرمختګ عامه قانونمندي او زمونږ په لاس کي پراته سندونه دا ښيي، چي په پښتونوکي تر روښانيانو دمخه د پښتو شعر او نثر دواړو بېل رنګ او مضمون درلود . بايزيد روښان اورمړ (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) د خپل مهال له غوښتنو او اړتياوو سره سم، په پښتو ليکدود او نورو ژبنيو خصوصياتو کي جلا معيارونه وټاکل . دا نوي اصول او معيارونه د روښاني طريقت د پلويانو او د دغه سياسي، عرفاني او فرهنګي ښوونځي د معاصرانو له خوا په ډېره مينه و پالل سوه . تر روښانيانو وروسته خــوشال خان خټک (۱۰۲۲- ۱۱۰۰ هـ ق) ، د هغه کورنۍ او د دوی د وخت نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو د خپل عصر د ايجاباتو او شرايطو له مخي، د نوو معـــــيارونو په وړاندي کـــــــولـــو سره په پښتو ليکدود، شعر او نثر کي نور بدلونونه را منځ ته کړه . د پښتو ادب په معاصره دوره کي هم، د وخت له مقتضياتو سره سم نوي معيارونه و ټاکـــل سوه . په افغانستان کي د امير شير علي خان په زمانه کي د نوو مطبوعاتو له پيل، او د پښتو ژبي را ژوندي کولو ته د هيواد د سياسي واکمنانو له نِسبي پاملرني سره جوخت هم ، د دغي ژبي په ليکدود او نورو برخو کي، د نوو بدلونونو لاره پرانيستل سوه . د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته، د شهيد مولوي عبدالواسع کاکـــړ کندهاري (د پښتنو دا نامتو عالِم په ۱۳۰۷ ش د بچۀ سقاو له خوا په توپ کي والوزول سو) په مشرۍ پښتو مرکې (۱۳۰۱ ش / ۱۹۲۲م) هم په خپل وار سره په پښتو ليـــــــکدود کـــــي نوي بدلونونه راوسته ؛ او په هغې پسې د پښتو ټولني (۱۳۱٦ش) په جوړېدو سره هم په پښتو ليکدود کي نوي بدلونونه راغله . دغه راز، نامتو افغـــــــان سياستوال، ژبپوه او اديب - وزير محمد ګل خان مومند (۱۲٦۳- ۱۳۴ ش) او ځيني نورو هم د پښتو ليکلاري پر نوو معيارونو څه نا څه ور زيات کړه (رشاد، � د خيرالبــــــيان ليکـــــدود، � خير البيان د بايزيد روښان ۷۴) . تر دې وروسته هم د نوو معيارونو د را منځ ته کولو په هيله، بېلابېلي غونډي او سيمينارونه جوړ سوه . د هري غونډې او سيمينار برخــه والو هم په خپل روڼ نوي طرحي او نوو لاري وړاندي کړې، چي ځيني يې منلي سوي او ځينو يې له څو محدودو کسانو پرته چا نه دي منلي . د بدلونونو او تغييـــراتو دا لړۍ تر اوسه هم روانه ده؛ او تل تر تله به جاري وي . البته په دې لنډو خبرو کي مقصد دا نه دئ، چي د پښتو ليکدود د معياري کولو په لار کي ټول کوښښونه او هڅي په زېر او زور بيان کړو؛ بلکي دلته يوازي د دې واقعيت په يادونه بسنه کوو، چي د پښتو ژبي په ګډون د هري بلي ژبي او هر بل معيار په جوړولو او ټاکلو کي ډېرو اوږدو وختونو ته اړتيا سته؛ هر معيار د پر مختګ د يوې ټاکلي دورې غوښتنو ته په جواب ويلو سره، خپل ځای داسي معيار ته پرېږدي، چي د خلګو راتلونکو غوښتنو او اړتياوو ته جواب ووايي .

د پښتو ژبي، ادب او تاريخ وتلئ او منلئ استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په يوه علــــمي څېړنه کي، د ژبنيو بدلونونو او معيارونو د ريښو، عواملو او ټاکوونکي ځواک په اړه خورا ارزښتناک بيانونه لري، چي دلته يې ځيني اړخونه په لنډ ډول وړاندي کوو .

لوی استاد د خپلو خبرو په پيل کي د يوه مشهور ليکوال په استناد د ژبي ويوونکي پر درو ډلو وېشي : � لومړۍ ډله خواص، علمأ او پوهان دي، چـــــي ژبه د خپل فکر تابع کوي . دوهمه ډله اوسطه طبقه ده . دريمه ډله عوام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چي فکر يې د ژبې تابع دئ . � وروسته د ژبې په پرمختګ او بډاينه کې د خواصو او عوامـــــو د دوو اړخـــيزو اړيکو په اړه داسې ليکي : � په لوی سر کې خو ژبه لکه د دنيا نور شيان او د انساني ژوندانه نور لوازم يو اجتماعي مخلوق دئ، چې د بشري ژوندانه ټول اجتمـــاعي قوانين پر تطبيق کيږي، نو چې سړی په لومړني نظر وګوري، اجتماع پر ژبې حکمراني کوي؛ او څکه چې داجتماع افراد اکثر وګړي او عوام وي، نو ګويا پر ژبه حکمـــرانه او غالبه ډله هم عوام دي، مګر پسله لږ څه غوره دا خبره هم ښکاره کيږي، چې د اجتماعي ژوندون ډېر مواد او لوازم داسې هم دي، چې پر هغو باندې يوه خاصه ډله حـــــکومت کوي؛ او تر خپل تأثير لاندې يې راولي، او ډېر شيان په خواصو پورې مخصوص دي او عوام نسي کولای، چې پر هغو باندې خپله اغېزه په ښکاره او ځرګند ډول خپره کړي . عــــلم او ساينس او الهيات او هغه معلومات، چې د مادې له حده څخه لوړ دي، عموماً د خواصو د افکارو نتيجې دي؛ او دا ټول شيان مستقيماً د بشر په خاصه طبقه اړه لري؛ او د بشر فکــــــري نوابغ دي، چې دغه ښېګنې يې ډېرې کړي ؛او هم يې تر موږه پورې را رسولي دي . بالعکس ډېر دودونه او اجتماعي مراسم او د بشري حيات لوازم او عـــــــوايد دي، چــــــي مخصوصاً د عوامو د ډلې تر اثر لاندې پيدا کيږي او پرورښت کوي او د مثبتو مباديو پر ځای دريږي او ډېر عمر ژوندون لري (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چــــا په لاس کـــي دي ؟ شل مقالې۷، ۲) . لوی استاد د همدې خبرو په دوام ليکي : � هغه وخت چې موږ د بشر د ژبو تاريخ ګورو او په تحولاتو کې يې دقيق سو، نو دا هم د جامعې مال دئ، او يوه جامعه په پېړيو پېړيو اوږدو زمانو کې ژبې پېدا کوي، او له يوه حاله يې بل حال ته اړوي، د خپلو احتياجاتو سره توسيع ورکوي، نوي الفاظ او مواد پکښې ګډوي، مګر سره ددغه هم سړی داسې نه سي ويلای، چــــي د جامعې خاصه طبقه او علمأ او پوهان په دې کار کې هيڅ برخه نه لري، او د ژبو په حياتي چارو کې د دوی لاس کوم کار نه سي کولای (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چا په لاس کې دي ؟ شل مقالې۷، ۳) . دهري ژبې د ژوندانه د تاريخ پاڼې چې وکتلې سي، ډېرې برخې يې لکه په عوامو چې اړه لري، يوه غوره برخه يې په خواصو پورې هم مربوطه ده . عوام خو ژبه جوړوي، پراخوي يې ، هري خوا ته يې سره کشوي، مګر خواص هم په ژبه کې مهم مواد ګډوي . يو شاعر کولای سي، چې د عوامو د ژبنيو مواد څخه بېل نور نوي مـــواد او الفاظ په ژبه کې موجود کړي، او داسې يې پکښې حل او مزج کړي، چې عوام يې ور سره ومني ، او د دوی ادبي سُلطې ته غاړه کښېږدي.

په حقيقت کې دا خبره د ژبو په ژوندانه کې ډېره مهمه ده، چې بايد ژبه فقط د يوې طبقې تر اثر لاندې نه وي، بلکې په داسې ډول وروزله سي، چې له دواړو ډولو څخه استفاده وکولای سي� .

لوی استاد د ژبې په پيدايښت ، وده او ارتقا کې د ټولنې د عامو ولسونو او پوهو کسانو؛ په تېره بيا ژبپوهانو، اديبانو او شاعرانو ارزښتناکې برخې ته داسې ګوري : � زه غواړم چې په دې ليک کې خپلو ښاغلو لوستونکو ته دا حقيقت لڅ کړم، چې پر ژبې باندې د دغو دواړو ډلو حکمراني په مساوي ډول ده؛ او که د يوې ژبـــــي واګې فقط يوې ډلې ته ور وسپارل سي، نو به هغه ژبه ډېر خپل مزايا او ښېګنې بايلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوی سرکي که غور وکړو، خواص هم د ټولني او وګړو اجزأ او غړي دي . خواص چي ژبه زده کوي په عوامو او وګړوکي وي؛ او د دوی د ژبي لومړنۍ تعــلیم هم د وګړو چاپېر دئ . وروسته چي یو انسان دخواصو سره ناسته ولاړه وکړي ؛ او د خواصو په محیط ګډ سي، د دوی افکار او عقاید زده کړي، د دوی په ژبه ژبور سي بیــــــانو د دوی په رنګ رنګیږي، او د ژبي د افادې هغه طرز زده کوي، چي په خواصو پوري اړه ولري .

د ژبو اصلي او حقیقي پرورشګاه هم د وګړو غېږ ده؛ او دا محیط ژبي ته د مور په دود تربیه ورکوي . دوهم محیط د خواصو او پوهانو چاپېر دئ، چـــــــي ژبه له لومړنۍ مرحلې څخه ورته راځي . په دې محیط کي ژبه خپل طبیعي جمال لا پسي ښایسته کوي، او رنګارنګ زېوروونه او ګېڼې په پوري کیږي . ښایست یې داسي رنــګ او رونق مومي، چي له ډېري ښکلا نه پېژندله کیږي .(حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳ - ۴) .

د پښتو ژبي او ادب منلئ بابا، لوی استاد علامه حبیبي، د خپل علمي بیان په یوه بله برخه کي، د ژبي د مانوي (معنوي) او لفظي ښکلا په زیاتولو کي د پوهو او هونرمندو کسانو پر لویي برخي داسي ټینګار کوي : � د ژبي د طبیعي حسن او ښکلا د ډېرولو او ښه دلچسپ کولو لپاره د خواصو د لاس مشاطګي لازمه ده . همدوی دي، چي د دې ښکلي ناوي په غاړه کي د ښکلا ښې ګېڼې ور اچوي، او په خپله استادي او مهارت یې لا ښه پسي ښکلي کوي .

لوی استاد، په همدې مستدله لیکنه کي، دې روښانه حقیقت ته ګوته نیسي، چي په ژبه او ادب کي د ژبپوهانو، شاعرانو، لیکوالو او نورو هونرمندو کسانو هر ډول ذهني، عندي او پر خپلسر لاس وهني، د ژبي د ښایست او شتمنۍ پر ځای، کراهت او بد خوندي را منځ ته کوي . دی کاږي : � ډېر ځله داسي هم پېښیږي، چي د یو طبیعي حسن په ښایسته کولو کي له سلیقې څخه کار وانخیستل سي، او ناولي ګېڼې بې رونقه او بې یوې خاصي سلیقې پر مخ او تندي کتار کړل سي . دلته د ذوق خاوندان دا فېصله کولای سي، چي تر دغي ګېڼې بې ګېڼې والی ښه دئ؛ او دا ناوړه تحلیه بې کاره ده . د لیدونکي تره ځني کیږي، او تر دغي ګېڼې هغه طبیعي جمال ښه دئ . د ژبي د آرایش په مرحله کي هم کټ مټ دغه خبره واقع کیږي .

د خواصو او پوهانو او ادیبانو د نقش و نګار او ګېڼې اېښوولو ځای د ژبي طبیعي او عامي څېره ده . که دوی د ذوق خاوندان وي، او په مناسب او وړ ډول یې مخ په ادبي ګېڼو ښکلی کړي، خو ډېر ښه! اما که دا ګېڼه په بې سلیقګۍ او بې ذوقۍ پر مخ کښېښوولې سي یا دوني ډېري ګېڼې پر مخ ور کوټه کړه سي، چي بالکل یې مخ په پټ وي، او طبیعي جمال یې ورک سي ، دلته نو سړی ویلای سي چي دا ښه کار نه دئ، او مثلاً د میرزا مهدي درهٔ نادره به ځني جوړه سي یا به د پارسي ژبي د تاریخ وصاف انشأ پردازي سي چي ډېره مکروهه ده . بالعکس که د حافظ غوندي شعر یا د سعدي غوندي روانه او سلیسه انشأ وي هر څوک یې خوښوي، ځکه چي دوی ژبي له عامي موقف څخه ډېره نه لیري کوي، او ډېري مناسبي ګېڼې یې پر مخ ور ایښي، او طبیعي رنګ یې ور غبرګ کړئ دئ . په پښتو کي هم باید موږ دغسي وکړو� .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، له خپل ټول علمي نبوغ سره سره د ځان په ګډون هيڅ ژبپوه، شاعر، ليکلوال او محقق ته دا حق نه ورکوي، چي د خلګو ژبه تر خپلو، سياسي او ايدیالوژيکو نظريو، شخصي غوښتنو او ذوقي تمايلاتو قربان کړي؛ په خپلو ناوړو تصرفاتو سره يې له خپل طبيعي او ولسي بهيره بلي خوا ته بوزي . علامه حبيبي، دې مسألې ته په اشارې سره، په ډېرو څرګندو او روښانه ټکو وايي : � ژبه بايد چي دعمومي محاورې او ادأ له پلوه کرغېړنه نه کړو . البته ليکوال او نويسندګان يې د مناسبي ګېنې ايښوولو حق لري . يو سړی که څه هم ډېر زبردست ليکوال او عالِم وي داسي نه سي کولای، چي له ځانه ژبه جوړه کړي . هو ښايسته کوي به يې.

د ژبي په ښايسته کولو کي بايد هر وخت دا خبره د ليکوالو په فکر کي وي، چي د ژبي طبيعي جمال ورک نسي او هم بارد تصرفات په ژبه کي و نکړي . ډېر ځله داسي ليدل کيږي، چي يو ليکوال د خپل فکر د قالب جوړولو لپاره په ژبه کي داسي مواد زياتوي، چي هغه مناسب نه وي . زما په خيال خو بهترين ليکوال هغه دئ، جي ژبه په نامناسب ډول ښايسته نکړي او تر خپل فکر يې قربانه نه کړي، او په ناوړه توګه په ژبه کي تصرف ناروا وبولي، ځکه چي دا حق ډېرو لويو پوهانو او عالِمانو ته هم نه ورکول کيږي، چي دوی په ژبه کي ناوړه شيان داخل کړي . � (حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۵ - ٦).

لکه څنګه چي د پښتو ژبي، ادب او تاريخ بې ساري استاد ، علامه حبيبي، په خپله عالمانه څېړنه کي يادونه وکړه، د ژبنيو معيارونو په غوره کولو کي بايد، د شخصي ذوق، لهجه يي تنګ نظرييو او نورو غېر علمي معاملو په ټينګه مخه ونيول سي . ژبه هغه څه نه ده، چي ځيني کسان يې د خپل مال او متاع په څېر په خپل لاس کي ونيسي؛ او د زړه په غوښت يې دې خوا او ها خوا ته واړوي . د ژبنيو مسألو په حلولو کي بايد د ماهرانو او پوهانو پر ازرښتناکي ونډې سربېره ، د خلګو او ولسونو ټاکوونکی رسالت هيڅکله له پامه و نه غورځول سي؛ مثلاً د � خلق � ټکی پېړۍ پېړۍ مخکي له عربي څخه پښتو ته راغلئ دئ . همدا کليمه په افغاني چاپېر کي تر خپل نوي رنګ اخيستلو يا مفغن کېدو وروسته د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کي د � خلګ � په بڼه او په مرکزي او ختيزه (ختيځه) لهجه کي د � خلق يا خلک� په ډول ويل کيږي . پېړۍ پېړۍ دمخه ددې کليمې تر څنګ د � اولس يا ولس � کليمه هم له تورکي (ترکي) ژبي څخه په پښتو ژبه ننوتې ده، چي اوس د خلګو په ليکنو او ورځنيو خبرو کي، خورا زياته کارېږي . دې دوو پردو(عربي او تورکي) لغتونو اوس په پښتو کي داسي تابعيت او اهلتيت موندلئ دئ، چي څوک يې پردي نه ګڼي . په داسي حال کي چي موږ په خپله پښتو کي ددې ټکي پر ځای د � وګړي � په نامه ډېره زړه او سوچه کليمه لرو، چي بولګې يې نه يوازي د پښتو په کلاسيک ادب کي خورا ډېري دي؛ بلکي ډېر پښتانه يې اوس هم د يوې ژوندۍ کليمې په توګه، په خپلو ورځنيو محارو کي استعمالوي .

د دې درو ټکو (خلق، ولس، وګړي) تر منځ ، چي دوه يې دخيل او يو يې سوچه پښتو دئ، له ډېري مودې راهيسي سخته سيالي روانه ده . اوس داسي برېښي، چي د � خلګ يا خلک � مغفن سوي ټکي د خلګو په ليکنو او خبروکي له نورو ميدان ګټلئ وي . دا چي ولي د � خلګ يا خلک � کليمې، تر ډېره حده زموږ د سوچه ټکي (وګړي) او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توركي الاصله مفغني كليمې (اولس يا ولس) ځای نيولئ دئ، په ريشتيا هم د غور او تأمل وړ خبره ده . ښايي په پښتو او نورو نيژدې ژبو؛ لکه پارسي کي ځيني کسان د وګړي يا ولس په مانا ښه پوه نسي؛ خو د خلګو يا خلکو په مانا يې ژر سر خلاصيږي . دا کار نه خوشال خان خټک يا رحمان بابا کړی دئ او نه هم زموږ د عصر لويو پوهانو؛ لکه لوی استاد علامه حبيبي، علامه رشاد، استاد الفت، استاد بېنوا او نورو . په دې کار کي يوازي د هغي قاعدې لاس دئ، چي موږ او تاسي يې نن د اسانتيا، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او داسي نورو په نامه يادوو . دغه راز، پښتانه په بېلابېلو سيمو او لهجو کي د پارسي ژبي � كودک �، د عربي ژبي � طفل �، د هندي او اردو ژبو � چهوټا � او د انګرېزي ژبي چايلډ (Child) ته د کوچني ، کمکي، ماشوم، ووړکي، ووړ، طفل او حتا حيوان ټکي کاروي . د پښتنو په بېلابېلو سيمو او قبيلو کي، د پارسي د � زن �، د توركي د� خانم او خاتون �،د عربي د � نسوة او المرآة �، د انګرېزي د � Wife� كليمې له پاره مېرمن ، ماينه، مانديئه ، ښځه، خانم، کوروالا، د کوچنيانو مور، اورته، ارتينه، کورودانه، کډه او داسي نور ټکي کارېږي . په دغو ټکو کي تر ټولو غوره او معياري ټکی هغه دئ، چي دسليم عقل، ژور منطق، اسانۍ، سادګۍ، ښايست، عاموالي، يووالي او داسي نور و په څېر اصولو ته په بري سره جواب ورکړي . پله بله وينا، د ژبي ټولي برخي او جوړښتونه بايد د طبيعت او ټولني د نورو پېښو او ځيزونو په څېر د خلګو د منښت ازموينه تېره کړي . هرڅه چي خلګو ومنل؛ په خپله دمعيار مقام ته رسيږي . هر هغه څه چي ټولو خلګو نه وي منلي، له خپل ټول قوت او ملاتړ سره سره د معيار وياړ نسي ترلاسه کولای . د مزدک، مسجد، ماجيت، ماجت، جومات او په سلګونو نورو مترادفو ټکو تر منځ د معياري توب مسأله به د عامو خلګو او ژبپوهانو د ګډو هڅو او پرېکړو په مرسته اواريږي . په دې کار کي د خلګو د فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي ګډون او ګډو اړيکو لوی لاس پروت دئ . دا خبره به هم وخت او پرمختګ حلوي، چي د خلګو يا خلکو همدا عربي الاصله مفغن ټکی بايد د يوه منل سوي معيار په توګه (په ګ وکښل سي که په ک) په دې ډول خلګ په خپله خوښه او انتخاب د څو ټکو تر منځ د يوه د معياري کېدو پر لور ګام اخلي . د ژبي په هره ستونزمنه او نا حل سوي مسأله کي، همدا قانون واکمني لري . ژبپوهان ، اديبان او څېړونکي بايد هرومرو د معياري ټکو، معياري اصطلاحاتو، معياري ترکيبونو، معياري ليکدود او نورو ژبنيو معياري جوړښتونو په غوره کولو او ا نتخاب کي د خلګو رايو او غوښتنو ته لوړ ارزښت ورکړي؛ ځکه ژبه او نور ارزښتمن فرهنګي ميراثونه له يوې خوا د همدغو خلګو په چاپېر کي وده او پرمختګ کوي؛ او له بلې خوا د ژبپوهانو او اديبانو علمي ارزښتونه هم په خپله له ټولني او خلګو څخه ترلاسه کيږي . د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو (ګړدودونو) فونولوژيک توپيرونه هم د يوه يا څو کسانو په پرېکړو نه ليري کيږي . دلته هم وروستی چاڼ او غوراوی د ولسي پرګنو په لاس کي دئ . خلګ د بدلونونو او پرمختګونو په هره دوره کي، تر ټولو مخکښ او خوځوونکی ځواک دئ . د هري ژبي په ليکلي او شفاهي ادب کي د خلګوپرګنې ستره ونډه لري . لنډۍ، ناري ، متلونه، انګېرني، ټوټکې، لغتونه، تعبيرونه، ترکيبونو، اصطلاحات، ولسي شعرونه، سندري او په لسګونو نور ادبي ژانرونه ټول د عامو او حتا نالوستو خلګو له خوا زموږ ژبي او ا دب ته لاره موندلې ده . هغه څه چي وګړو د خپل معيار په توګه منلي وي، د ژبپوهانو او اديبانو په وچو پرېکړو نه بدليږي . ځيني وختونه خو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو د اوږد مهاله او پخو پرېکړو اړول ګرسره ناممکن کار وي . کله کله د ژبنيو معيارونو په ګډون، د ژوند په هره برخه کي نوي معيارونه د کارپوهانو او متخصصانو له خوا را منځ ته کيږي؛ خو د ماهرانو او پوهانو له خوا جوړ سوي معيارونه، يوازي هغه مهال د منلو او پايښت وړ وي، چي د ټولني د عامو خلګو د اړتياوو او ذوقي غوښتنو جواب ووايي . هغه ژبپوه او عالِم، چي د خلګو ژبه د خپل ذوق، فکر او غوښتنو تابع کوي، په حقيقت کي ژبه او ولسي ادب له خپل اصلي تګلاري څخه پر بله بيايي . داسي � معياري � ژبه او ادب په خلګو پوري اړه نه لري . د چاخبره داسي � کره او معياري � ژبي ته بايد د يوه قوم پر ځای د احمد او محمود نوم ورکړه سي؛ ځکه داسي جعل سوي معيارونه هيڅکله خلګ نه خوښوي؛ او نه د خلګو په ژبه او فرهنګ کي ډېر عمر دوام کولای سي .

شک نسته، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو او بېلو جغرافيايي سيمو کي د علمي ټکو او اصطلاحاتو بېلوالی تر ډېره ځايه، د دې ژبي د ودي او پر مختګ مخه نيسي؛ خو دا کار هم د پښتنو تر منځ د سياسي، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړيکو له ټينګښت او پوخوالي پرته ممکن نه بريښي؛ مثلاً د کوزي خوا پښتانه د انګرېزي او اردو ژبو د څرګندو اغېزو له کبله ځيني علمي ټکي او اصطلاحات؛ لکه : � ژبپوهنه �، ټولنپوهنه �،� ارواپوهنه � ، � مځکپوهنه � ، � ستورپوهنه � ، � پوهنتون �،� پوهنځی � ، � ښوونځی � ، � روغتون �او په سلګونو نور د � لسانيات، � سوشيالوجي �، � نفسيات � ، � جيولوجي � ، � استرالوجي � ، � يونيورسيټي � ، � کالېج � ، � سکول � ، � اسپتال � په نومونو يادوي . د علمي ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په نوم ايښوونه کي داسي بېلوالي او رنګارنګي، د پښتو د يوه منلي معيار په لار کي له سترو خنډونو څخه دي . په بشپړ باور سره ، همدا خنډونه او اختلافونه، په بېلابېلو پښتني سيمو کي، تر ډېره ځايه د پښتو ژبي د خپرېدو او غوړېدو بهير ټکنی کوي؛ مګر بيا هم دې لوی او لوړ ارمان ته رسېدل د وچو ناستو پاستو؛ پر پکړو او فرمانونو کار نه دئ . پښتانه ژبپوهان، شاعران، ليکوال، څېړونکي او نور ولسونو يوازي د ټينګو او مزبوتو اړيکو له لاري کولای سي، د پښتو ټکو او اصطلاحاتو د يوه واحد او منلي معيار په لور ګټور ګامونه پورته کړي . لر او بر پښتانه د خپلو هر اړخيزو او پياوړو اړيکو له برکته د دې وس مومي، چي بيا هم د اسانی، سادګی، سپېڅلتيا، خوږوالي او پوخوالي د اصولو په رڼا کي ښه له بدو بېل کړي . د يو رنګی او سراسري معيار مقام ته رسېدل، د پښتنو په ټولنيز ژوند کي د بېلابېلو اړيکو او بدلونونو په چټکتيا او پراختيا پوري اړه لري . ټول پښتانه بايد په ټينګ هوډ او سړه سينه، د داسي اړيکو او بدلونونو په چټکتيا کي برخه واخلي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معيار ټاکنه کي تلوار

ژبه په ټولنه کي له هغه سياسي اوښتون سره ورته والي نه لري، چي په ځو شپبو کي يو حکومت په بل حکومت يا يو رژيم په بل رژيم واړوي . ژبه د ټولو اجتماعي او کلتوري پېښو په شان، د پېړيو په اوږدو کي وده او پرمختګ کوي . په ژبه کي د نوو معيارونو ټاکل هم اوږده وختونه غواړي . تلواري او تصنعي معيارونه د هغو اوومو خوړو په څېر دي، چي خوړونکی يې نه د ژوولواو هضمولو واک لري؛ او نه يې هم له خوړلو څخه خوند اخلي . داسي خيالي اوبېړني ګامونه ډېر ځله د يووالي او پيوستون پر ځای، د يوې ژبي د بېلابېلو سيمو او ويونکو تر منځ دښمنييو، تربګنييو او ناوړه غبرګونونو ته لمن وهي . بې شکه د داسي ژبنييو او فرهنګي اختلافونو حتمي نتيجه دا وي، چي د يوه قوم ژبه او ډول ډول فرهنګي ارزښتونه، په لوی لاس له سترو خنډونو سره مخامخ سي.

ټول پوهېږو، چي د اسلام په سپېڅلي دين کي تل د يوه خدای، يوه قرآن او يوه پيغمبر خبري کيږي؛ مګر په عمل کي ګورو، چي مسلمانان د اسلام د دغو اساسي اصولو پر خلاف پر بېلابېلو ډلو او فرقو وېشل سوي دي؛ او هره فرقه زموږ په پښتني اصطلاح د خپلي شوروا خوند تر نورو ښه ګڼي . د حق خبره خو داده، چي د نړۍ ټول مسلمانان د عظيم شان قرآن د عمران د سورې د دريم مبارک آيت � وَ اعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَ لاَ تَفَرَّقُواْ � په رڼا کي، د يوه څښتن تعالی، يوه سپېڅلي قـــرآن او يـــوه خاتم الانبيأ، حضرت محمد (ص) پر شاوخوا را ټول سي؛ او له هر راز دوښمنييو او مخالفتونو ډډه وکړي؛ اما دا کار په يوه ورځ کي نه کيږي؛ ځکه په مسلمانانو کي د دغه راز اوږدو فکري او فقهي اختلافونو له منځه وړل، په اسلامي ټولنو کي د بېلابېلو شرايطو او امکاناتو چمتو کولو ته اړتيا لري، چي دا ګرده د وخت او زمان غوښتنه کوي . هر ريښتنی مسلمان ايماني وجيبه لري، چي د نړۍ د مسلمانانو تر منځ د اختلافونو او توپيرونو په له منځه وړولو کي هڅه او کوښښ وکړي. . .

پښتو هم د يو لوی او لرغوني قوم ژبه ده . دا قوم په سلګونو قبيلې، خېلونه او پښې لري .کله کله دو ښمنانو او مغرضينو د تاريخ په اوږدو کي، زموږ له همدغه قومي او قبيلوي جلاوالي څخه ډېري ناوړه ګټي هم اخيستي دي . د لمر په څېر روښانه ده، چي د پښتنو يو موټي توب او پيوستون، پر سياسي خپلواکۍ او اقتصادي پر مختګونو سربېره، د هغوی د ژبي، ادب او نورو فرهنګي ميراثونو د روزني او پالني غښتلی ضامن دئ . د دې انکار نه منوونکي حقيقت په پوهېدو سره خو د سليم عقل او پياوړي منطق خبره داوه، چي پښتنو بايد پېړۍ پېړۍ مخــــکي له دغــــه راز بـــې بنسټه قبيله يي تربګنييو او اختلافونو لاس اخيستی وای؛ مګر بيا هم ګورو، چي، په بېلابېلو قبيلو، خېلونو او پښو پوري تړلي پښتانه، خپلي قبيله يي ريښې او اړيکي د سترګو په رپ کي نه سي هېرولای . د يوه پياوړي، متحد او نه جلاکېدونکي پښتون قوم په نامه د ټولو پښتنو يو ځای کېدل؛او تر خپلو محدودو قبيله يي پيوندونو تېرېدل، په هيڅ وجه د يوې ورځي خبره نه ده . دې ستر او سپېڅلي ارمان ته رسېدل، د ټولو پښتنو په ژوند کي تکامل او پوختيا ته اړتيا لري، چي دا کار بيا هم د وخت او زمان غوښتنه کوي . هو ملي او قومي ولولې کولای سي د دې بهير په چټکتيا کي مهمه برخه واخلي؛ خو د يوه ايشېدلي او نه بېلېدونکي پيوستون له پاره پر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قومي احساساتو سربېره، زموږ د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو برخو کي د پر مختيا او پوختيا مسأله تر هر څه ټاکوونکې ده . په بله وينا د پښتنو د ګردو ټبرونو او قبيلو تر منځ ژوري او هر اړخيزي کلتوري، اجتماعي، او اقتصادي اړيکي د يوه غښتلي او پر مختللي قوم، يوې کره او منلي معياري ژبې د را منځ ته کولو په لاره کې، تر ټولو لومړی ضروري او مهم شرط دئ . هر څونه چې د خلګو تر منځ سياسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اړيکي ټينګي او نيژدې سي په هغه ګچه د خلګو ژبه ، مادي او مانوي کلتور د يوه منسجم، متحدالشکل او منلي معيار پر لور ګام اخلي .

د نړۍ ځينو ژبو د خپلو صرفي او نحوي معيارونو په ټاکنه کې، ډېره بېړه او تلوار کړی دئ . د ليکني له پاره يې داسي معيارونه غوره کړي دي، چې له ځينو محدودو ګټو پرته يې، د زده کړي په برخه کي لويې ستونزي پېښې کړي دي . تاسي په پارسي، انګرېزي، فرانسوي او ځينو نورو ژبو کي بې شماره ټکو ته ځير سئ ، چې په ويلو او کښلو کي يې ډېر زيات توپير سته . په انګرېزي ژبه کي، نه يوازي نالوستي کسان يا د ښوونځييو او پوهنتونونو زده کوونکي، په ويلو او ليکلو کي له جدي مشکلاتو سره مخامخ دي؛ بلکي د زده کړي د لوړو درجو خاوندان هم کله د ځينو ټکو د سمي املا په خاطر د ژبې قاموسونه لټوي يا خپلي ليکني په کمپيوټرونو کي د ځای پر ځای سوو فرهنګونو په مرسته، له املايي او ګرامري تېروتنو ژغوري . زه نه پوهېږم د داسي املايي معيار ګټه په څه کي ده، چې څوک د عقل او هوښ په مانا � خِرد � د � خيرد / ŕad ɪ x / �] د � خ � په زېر] په ډول وواېي؛ خو د � خرد � په بڼه (بې ی) يې وکارېږي . د � خِرد � دا املايي دود د نامه (اسم) په حالت کي، سمدستي د � خُرد � / rd ux /[د � خ � په پېښ] له کليمې سره التباس مومي، چې د کوچني يا وړوکي په مانا ده . لوستونکی وار د واره نه پوهېږي، چې د � خرد � په ليکلو سره د پارسي ژبې ليکوال مفهوم څه دئ ؟ يا د سمسور او شين په مانا د خورم / m a uŕ x /] د � خ � په پېښ] کليمه، چې د � خرم � په ډول يې کارېږي؛ او د خوړولو په مانا د � خورم � له فعل سره ګډوډوي پېښوي . په پارسي کي د � سهراب � ، � رستم � ، � ګناه �، � جرم �، � هنر�، � جمله � او سلګونو نورو په شان داسي خپل او پردي ټکي سته، چې د عربي ليکدود له مخـــې په ژ به کي دود سوي دي؛ او په هيڅ ډول د دې ژبې د اصلي ويوونکو له املايي ځانګړتياوو سره سمون نه لري . د ږغونو په مخرجو کي هم د پارسي ژبې د افغــــاني (درى)، ايراني (فارسى) او تاجيکي لهجو تر منځ ډېر توپير او ليري والى سته، چې دا په خپله هم د يوه پاخه او منلي معيار په لاره کي لويې ستونزي ګڼلې کيږي .

په اوسنۍ پارسي ژبه کي د اوومو او چټکو معيار اېښوولو په لړ کي، د معروفي او مجهولي � ی � (په پښتو کي ځيني ليکوال معروفي � ی � ته لنډه � ی � او مجهولي � ی � ته اوږده � ی � هم وايي) تر منځ توپير هم له منځه وړل سوی دئ . او س د دواړو � ی � ګانو له پاره له يوه ګرافيم (توري) څخه استفاده کيږي . په داسي حال کي، چي په پارسي ژبه کي د دې دوو بېلو ږغونو يا دوو� ی �ګانو تر منځ بېلوالی، په ډېرو کليمو کي له ورايه څرګـــــند دئ . په راتلوونکو کرښو کي، د دغه راز بېلوالي څو بولګې وړاندي کوو، چې د پارسي په اوسني معياري ليکدود کي دواړه په يوه بڼه کښل کيږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیر / rI� / [په معـــــروفه یا لنډه � ی �]، چې د شیـــدو مانـــا لري؛ او شیر / r e� /[په مجهوله یا اوږده � ی �]، چې د زمري، غضنفر یا اسد مانا لري .

سیر / r Is /[په معروفه � ی �]، چې د هوږي مـــــانا لري؛ او سیــــــــر / r e s / [په مجهوله � ی �]، چې د ماړه په مانا دئ.

خیر / r Ix /[په معروفه � ی �]، چې د تیره او تاریک ، خیره، هرزه، چتې ، بې ګټې او نورو په مانا دئ ؛ او خیر / rIax[د � ی � په سکون]، چـــــې د ښېګني، ښه والي، صدقې او مال په مانا دئ .

په پارسي کې بله لویه ستونزه، په صامت یا بې ږغه توري (consonant) سره د ځینو ټکو لوستل دي . دامشکل په اُردو او هندي ژبوکې تر پارسي هم ډېر او پراخ دئ . د پارسي ژبي ویوونکي، هره هغه کلیمه سمه نه سي ویلای، چې په سرکې یې وچ یا ساکن توری راغلئ وي . د داسي ټکو د لوستلو له پاره باید له هماغه ساکن توري سره یو صانت یا ږغیز توری (vowel) وتړي؛ مثلاً سپوږمۍ، خپل، ستاسو، روزګان یا د انګرېزي ژبې ځیني ټکي لکه سکول (ښوونځۍ، مکتب)، سټریټ (سړک، کوڅه، واټ، جاده)، سټار (ستوری)، سټایل (سبک، لاره، روش) او په سلګونو نوري کلیمې، چې پارسي ژبې خلګ یې د خپلو ژبنییو ستونزو له امله د � اِسپوژمۍ �، � اِخپل �، � اِستاسو �، � اُرزګان �، � اِسکول �، � اِستریت �، � اِستار �، � اِستایل � په بڼو وایي؛ او په دې توګه د بېلابېلو ټکو په وینګ کې، اضافي هجاوي یا څپې ور زیاتوي.

په هندي او اُردو ژبو کې د ټکو پر پیل سربېره، د هغو په منځ کې هم د وچ یا صامت توري لوستل خورا ګران او ستونزمن کار دئ؛ په دې خاطر د دغو ژبو ویوونکي مجبور دي، چې د یوه واول یا ږغیز توري په مښلولو سره د ویلو ستونزه لیري کړي؛ مثلاً په همدغو ژبو کې پر � سکول �، � سټریټ � ،� سټار� ، � سټایل � او داسي نورو ټکو سربېره د � پارک �، � کارډ �، � وارډ �او داسي نورو په شان انګرېزي کلیمو کې د � r � له توري سره له ځانه بل ږغیز توری یا بله هجا تړي؛ او په دې توګه داسي ټکـــي د پـــارَک(k ŕaā p) ، کارَډ (d a ́ rā k)، وارَډ (dŕaāw) په بڼو وایي . یا د پارسي ځیني ټکي لکه � بخـــت �، � سخـــت �، � شنـــــاخت � او داسي نور د بَخَـــــــت(t a x́ab) ، سَخــــــَت(ta x́a s) ، شناخَت(� t a x́ā nI) په ډول ادا کوي.

په اردو ژبه کې د � اصول �، � حکومت � او � حضور � په شان ټکي، د اصلي عربي تلفظ پر خلاف ټول د الف په زوَر سره وایي، په داسي حال کې چې همدغه کلیمې په پښتو او پارسي کې، د سوچه عربي تلفظ په څېر د الف په پېښ سره ویلې کېږي.

البته دا څو مثالونه په هیڅ ډول د پارسي او اردو ژبو د وروسته پاته والي په مانا نه دي . د پارسي ژبې پراخې ادبي او علمي زېرمې او د اردو ادب چټکه وده، هر چا ته د لمر په څېر روښانه ده؛ خو په دې لنډه شننه کې د ژبپوهنې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اړخه دغو اوومو او نیمګړو معیارونو ته په پاملرني سره دا نتیجه اخلو، چي موږ باید له نورو سره د سیالۍ او شریکۍ په خاطر، په پښتو کي داسي ناوړه او کړکېچن معیارونه جوړ نه کړو، چي زموږ له ژبنیو دودونو او جوړښتونو سره سمون و نه لري . زموږ د لیکلو او ویلو پښتو باید کرار کرار یوه بڼه ولري . پښتانه په هیڅ ډول اړ نه دي، چي مغفني او دخیلي کلیمې په خپل اصلي شکل و وایي . موږ پښتانه، د خپلي ژبنۍ ځانګړتیا له امله ځیني اروپایي، روسي، هندي، عربي او پارسي لغتونه په خپله اصلي بڼه نسو ویلای . زموږ په ژبه کي مروج ږغیز واحدونه د هغو د ویلو وس نه لري . هیڅ شک نسته، چي دا کار د ښووني او روزني له لاري په اسانۍ سره کېدای سي؛ خو ژبه یوازي د څو لوستو او پوهو کسانو مال نه دئ . کله چي د یوې ژبي په اړه خبري کوو، باید د هغې ټول ویوونکي په پام کي ونیسو؛ نه یو څو محدود لیکوالان، شاعران او لوستي کسان.

د همدې د لایلو پر بنسټ دا ډېره ښه خبره ده، چي د معلوم، خوشحال، تسبیح، ګناه، ګمان، هنر، دښمن او نورو په څېر عربي او پارسي کلیمې د مالوم، خوشال، تسبې یا تسپې، ګونا، ګومان، هونر، دوښمن په شان و وایو او ولیکو . د پښتو په معیاري لیکدود کي باید دکلیمو د وینګ او کښنګ تر منځ توپیر تر وسه وسه لیري سي؛ خو دلته د دې خبري یادونه ډېره ضروري ده، چي د خپلو او پردو ټکو د اسانه لیکلو په دې بهیر کي باید زیات پام او غور وسي، چي د کلیمو او اصطلاحاتو په نوي یا اسانه لیکدود کي د ګډوډییو او التباسونه مخه ونیوله سي . په ځینو ځایونو کي باید د نوي لیکلاري تر څنګ د کلیماتو پخوانۍ اصلي املایي ډولونه هم په لیندیبو کي وکاږو، چي خلګو ته د زړو او مروجو ټکو نوې بڼه روښانه سي؛ او په دې توګه له ربړونو او ستونزو و ژغورل سي . که د تلواري معیار جوړولو په اړه، خپلي خبري په څو ټکو کي را غونډې کړو، باید و وایو چي هر څه باید د ولس په ژبه ولیکل سي؛ ژبپوهان، شاعران، لیکوال او څېړونکي باید پر خپلسر د خلګو په ژبه کي بې ځایه تصرفات او لاس وهني ونه کړي، که نه نو ډېر ژر به د پښتنو د بېلابېلو سیمو خلګ څه چي حتا له خپلو کورنییو او خپلوانو سره هم د ترجمان له لاري خبرو اترو ته اړ اوسو؛ ځکه هغوی به زموږ په جعل سوو ټکو او ترکیبونو نه پوهیږي.

په انګرېزي ژبه کي، دا ستونزي تر پارسي هم ډېري پراخي دي . انګرېزان په سلګونو ټکي، یو راز وایي او بل راز یې لیکي . دې کار د ښووني او روزني طبیعي او منطقي بهیر له خورا سختو خنډونو سره مخامخ کړی دئ؛ د مثال په توګه انګرېزان� Knife � ، � Knight � ، � Colonel�او بې شماره نور ټکي د � نایف �، � نایټ � او � کرنل � په څېر وایي، چي د وَیَنګ او کْښَنګ تر منځ یې ډېر توپیر سته.

سربېره پردې ګیچوونکو ربړونو او پیچومو، د انګرېزي ژبي په خورا ډېرو لهجو کي، د ځینو ټکو ږغیز توپیرونه تر اوسه پوري، د یوې معیاري انګرېزي ژبي په جوړښت کي غټ خنډونه دي . همدا اوس هم د هري لهجې ویوونکي، د ویلو او کښلو پر خپلو خاصو لارو، ټینګ ولاړ دي . انګرېزان تر اوسه پوري په خپلو لیکنو او ورځنیو محاورو کي، د امریکایانو جوړ کړي ټکي؛ لکه� Elevator � ، � Diaper � ،� Airplane � ،� Freeway � ، � Gasoline�او ډېر نور نه کاروي؛ بلکي د هغو پر ځای خپلي جوړي کړي کلیمې؛ لکه� Lift � ، Nappy �

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� ، � Motorway � ، � Aeroplane � ، � Petrol� او نورو ټکي استعمالوي . همدغه راز، انګرېزان تر اوسه پوري خپل ليکدود، د دې ژبې د هري بلې لهجې تر ليکدود غوره ګڼي . له دې امله يې د� Labour � ، � Honour � ، � Cheque � او ډېرو نورو لغتونو املأ، له امريکايي ليکدود سره توپير لري .

د انګرېزانو، امريکايانو، آيرلنډيانو، سکاټلنډيانو، استراليايي وګړو او ډېرو نورو تر منځ د ځينو انګرېزي ټکو په ويلو کي هم د کتني وړ اختلافونه سته ، مثلاً انګرېزان د کله کله، ځيني وختونه، ندرتاً او داسي نورو په مفهوم د � often� کليمه د � آفتِن / n atf ā / په ډول تلفظ کوي . امـريکايـــان دا ټکـــی بـــې تـــي (t) د � آفـــن / n af ā / � په بڼه ادأ کوي . انګرېزان د ښووني او روزني په مانا د � education � ټکی د ايجوکېشن /nae�kuǰɪ/ په بڼه وايي؛ خو امريکايـــان هغـــــه د ايــډوکېشن / n ae�kduɪ / په ډول تلفظ کوي ؛ انګرېزان د ګټور او مساعد مهال، فرصت، موقـــع او داسي نورو په مـــانـــا د � opportunity � ټکی د اپرچـــونيـــــتـــــي /ɪ tɪ n u č rə ṕ a/ په بڼه ياني په (چ) سره وايي؛ خو امريکايان همدغه کليمه د اپرټونيټي / ɪ tɪ n u t rə ṕ a /په ډول يا ني په (ټ) سره وايي . داسي لهجه يي توپيرونه نه يوازي په انګرېزي او امريکايي لهجو کي خورا ډېر دي؛ بلکي د انګليسي ژبې په ډېرو نورو لهجو کي يې هم مثالونه لږ نه دي، چي يادوَنه يې دلته د تلواري معيارونو په اړه خبري نوري هم پسي اوږدوي . لېکن دا طبيعي توپيرونه او رنګارنګۍ د خلګو د سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي اړيکو د لا ټينګښت پر بنسټ، چي نـــن سبا د نوي والي(Modernism) او ګلوباليزم (Globalism) په نومونو تعبيرېږي ،کرار کرار مخ پر لږېدو دي . خلګ د سليم عقل، لوړ ذوق، اسانۍ، سادګۍ، يووالي او نورو اصولو په رڼا کي ښه له ناوړو بېلوي؛ او په دې توګه ديوه منلي ملي او بين المللي معيار پر لور ګامونه اخلي . دا ډول معيار هيڅکله په يوه ورځ کي نه را منځ ته کيږي؛ تل د پوختيا او بې قېدو شرطه منلو له پاره اوږده پړاونه تېروي ؛ هيڅ ژبپوه، اديب او ليکوال د خپلسرو پرېکړو او فتواوو له لاري نه سي کولای داسي معيارونه پر خلګو و تپي . که په وچو پرېکړو او فتواوو سره څه کېدای سوای، نو زموږ په جنګ ځپلي هيواد کي به د کوکنارو کرنه او سوداګري ډېره پخوا په ټپه درېدلې وای؛ ځکه ډېرو ملايانو، پوهانو او دولتي مشرانو يې په غندنه کي، پرېکړي او خبري کړي دي .

ټولو ته مالومه ده، چي د پرمختګ اوږدو پړاوونو د پښتو په صرفي او نحوي برخو کي ژور بدلونونه راوستي دي . اوس د همدې بدلونونو په رڼا کي ټول پښتانه په پوره باور او خوښۍ سره دې خبري ته غاړه ږدي، چي � خوشحال � د � خوشال � ، � ګمان � د � ګومان � ، � بلکه � د � بلکي � ، � معلومات � د � مالومات � ، � معنی � د � مانا يا معنا � ، � چه � د � چي � او په سلګونو نوري پښتو، پارسي، عربي، تورکي، هندي او اروپايي کليمې له خپلو فونولوژيکو ځانګړتياوو او ژبنيو دودونو سره سمي وليکي . په پښتو کي دا کار له تاريخي پلوه، نن يا پرون نه دئ پيل سوی . لکه څنګه چي د پښتو ژبې د منځني پېر منظوم او منثور اثار په ډاګه ښيي د دې ژبې له خاصو ږغږونو او ولسي تلفظ سره سم د خپلو او پردو ټکو ليکل، په پښتو ادب کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد تاریخ لري . طبیعي خبره ده، چې د پښتو لیکدود دا بهیر په پیل کې، د هري بلي ژبي په شان له ځینو خنډونو او ځنډونو سره مخامخ ؤ . له نېکه مرغه دا کار په دې وروستیو وختونو کې، ډېر خوځښت او چټکتیا موندلې ده . پوره باور لرم، چې د پښتو لیکدود به په راتلونکو کلونو کې تر دې هم په تلوار او چټکۍ سره پر مختګ وکړي . په پښتو لیکدود کې به د اسانۍ ، سادګۍ، پوخ والي داسي نورو قواعدو پر بنسټ، دا ګټور بدلونونه د خلګو اړتیاوو او غوښتنو ته مثبت جواب ووایي . هیڅوک به د وخت په تېرېدو سره پر دې خبره اعتراض او نیوکه و نه کړي، چې پښتانه شاعران او لیکوال ولې خپلي او پردۍ کلیمې د پخواني ګران او کړکېچن لیکدود له مخي نه لیکي . په دې کار کې هیڅ منطق او ګټه نسته، چې پښتانه تل تر تله خپل او پردي ټکي، په سختۍ او تکلف سره، د نورو ژبو د اصلي ویوونکو په شان ووایي؛ او په لیکلو کې یې بیا هم په پټو سترګو د نورو لیکدود په پام کې ونیسي . د پښتو ژبي له فونولوژیکو خصوصیتونو سره سم د خپلو او پردو ټکو د لیکني د قاعدې پر خلاف په زیاترو پخوانییو پښتو خطي نسخو کـــــي، ځیني سوچه او اصیل پښتو لغـــتونه؛ لکـــه � غونــــــدي �، � باندي � ، � وړاندي �، � مي �، � شي � او په لسګونو نور د عربي ټکو په څېر د � غُندِ یا غوندِ �، � بانِدِ �، � وړانِدِ �، � مِ �، � شِ � په بڼه د پېښ، زېر او زور په مرسته کښل سوي دي، چې په پښتني چاپېر کي په هیڅ وجه د منلو وړ نه دي . شک نسته، چې د پښتو ټکو دغه رنګه املایي بڼه، زموږ په ژبه کي د عربي ژبي او ګرامر د ژوري اغېزي څرګنده نخښه ده؛ چې دلویو شاعرانو او لیکوالو په ګډون یې هیڅوک له اثره خوند ي نه وه؛ مګر که دې مسألې ته د ژبپوهني او ژبښووني د اوسنیو علمي او منطقي قواعدو له مخي په ځیر سره وګورو، پر دې حقیقت هیڅکله سترګي نه سو پټولای، چي زموږ مخکښو شاعرانو او لیکوالو په پوهي یا ناپوهۍ سره خلګو ته د پښتو لیک لوست چاري ګرانولې . تر هغه مهاله چې په پښتو لیکدود کې د بېلابېلو ږغونو د بیان له پاره ځانګړي توري او نخښي وي، د عربي تورو او نخښو کارول، له لویه سره سم او ګټور کار نه دئ . د عربي ژبي د زور، زېر، پېښ او نورو نخښو په مرسته د � غوندي �، � وړاندي �، � باندي �، � شي �، � مي � او داسي نورو سوچه پښتو ټکو لیکنه اوس هیڅ منطق او جواز نه لري؛ ځکه په پښتو کي خو د دغه راز ټکو او ترکیبونو د لیکلو له پاره د تورو کمي نسته . په پښتو کي خو د یوې � ی � پر ځای پینځه � ی � ګاني کاریږي، نو موږ ولي خپلي سپېڅلي کلیمې د عربي زېر په مرسته ولیکو ؟ زه خو د پښتو په داسي لیکدود کې هم هیڅ ستونزه او نیمګړتیا نه وینم، چي پښتانه د � دُعا � عربي ټکی د � دوعا � (ځیني پښتانه همدا اوس دا کلیمه د� دوا � په څېر وایي او لیکي، چي دا کار د دارو درملو له ټکي سره د ګډېدو ستونزه پیدا کوي)، د � دُکان � ټکی د � دوکان � (ځیني پښتانه د د وکان پر ځای د هټۍ لُغت کاروي، چي له هندي ژبي سره ګډه ریښه لري؛ او له ډېرو وختونو راهیسي په پښتو ادبیاتو کي هم استعمال سوی دئ) او د � دُښمن � مفغنه کلیمه د � دوښمن � په بڼو وکاږي . داسي لغتونه او کلیمې له پېړیو پېړیو راهیسي زموږ په ژبه کي کاریږي؛ او اوس زموږ د ژبي نه بېلېدونکې برخه ده . موږ هیڅ اړتیا او مجبوري نه لرو، چي داسي ټکي د پردو ژبو له ږغیزو ځانګړتیاوو او معیارونو سره سم ووایو؛ او یا یې د هغوی له ګرامري أُصولو او قواعدو سره خوله په خوله ولیکو . تر هغه ځایه چي د دغه راز کلیمو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوې يا اسانه جوله، التباسونو او ګډوډيوته لاره هواره نه کړي، زموږ له ځانګړو ژبنيو صرفي او نحوي خصوصيتونو سره سم، د هغو کارونه هيڅ تاوان نه لري .

پښتو بايد د اسانۍ، روانۍ، سپېڅلتيا، خوږوالي، پوخوالي، منطق او سليم عقل پر لور وده وکړي . سليم عقل او ژور منطق دا هيڅکله نه سي منلای، چي د کليمو د ويلو او ليکلو تر منځ مځکه او اسمان توپيرونه وي . هو يو وخت په زياترو ژبو کي داسي توپيرونه تر سترګو کېدل؛ خو دا خبره له پياوړي منطق سره څنګ نه لګوي، چي موږ بايد همېشه د نورو پر چپه او راسته لارو روان اوسو . که نورو ځان په څاه او کنده کي اچوه ، موږ يې هم بايد وا چوو . پوهه او عقل حُکم کوي، چي موږ بايدپه چټکۍ خو ځيرتيا او غَوَر سره ، په خپلو ويلو او ليکلو کي توپيرونه له منځه يوسو . د تاريخي شواهدو په استناد، زموږ خلګ له پېړيو پېړيو راهيسي � روزګان �، � ارغسان �، � ارغنداو �، � سپېروان �، � تلوکان � او په لسګونو نور جغرافيايي نومونه په خپلو اصلي او سمو بڼو وايي ؛ مګر د نورو ژبو مؤرخينو او ليکوالو داسي جغرافيايي نومونه د خپلو ژبنيو ستونزو يا تېروتنو له امله د � أرزګان �، � ارغستان �، � ارغنداب �، � سفيد روان �، � تلقان � په بڼو دود کړي دي . د دغو سيمو اصلي اوسېدونکي د پردو له خوا دغه ډول جعل سوي نومونه ښخي نه پېژني؛ او په اروېدو سره يې کټ کټ خاندي . زموږ د هيواد د تاريخي جغرافيې په ډېرو نومونو کي د داسي تېروتنو موضوع د يوه اوږده بحث غوښتنه کوي، چي دلته يې ځای نه دئ . همدغه راز، � ساپی �، � ورکزی �، � ساکزی �، � پوپلزی � او داسي نور د پښتنو ځينو قبيلو نومونه دي، چي د نورو خلګو د ژبنيو ستونزو ياد ځينو ليکوالو، مؤرخينو او څېړونکو د بې خبرۍ او تېروتني له امله د � صافي �، � اورکزي �، � اسحق زي �، � فوفلزي � په بڼو باب سوي دي . زه نه پوهېږم، چي پښتانه د څه منطق له مخي دا سوچه او لرغوني پښتو ټکي د پارسي يا عربي ژبي په ناوړه رنګ لړي . موږ بايد د خپلو قبيلو او ښو نومونه په خپله اصلي بڼه ووايو او وليکو . هغه څه چي دلته يې يادونه ضروري برېښي دا خبره ده، چي د کليمو په وينګ او کښنګ کي د توپيرونو او ختلافونو له منځه وړل، په ښوونه او روزنه، پوهاوي او راپوهاوي يا افهام او تفهيم کي ډېر ګټور کار دئ؛ نو ځکه بايد د پښتو د ورته يا مشابهو ټکو په ليکلو کي هم تر وسه وسه د ګډوډۍ او التباس مخه ونيسو؛ د مثال په توګه په پښتو کي، بايد د دغه راز مشابهاتو په ليکلو کي هر ډول پېچومي ليري سي :

زړه / əṛz / [د ز په سکون]، چي مانا يې دِل يا قلب دئ .

زړه / a ́ṛ a z / [د ز په زور ، خج يا فشار پر دوهم سپوڼ] چي د پخواني، مخکني، تېري سوي، ګذشته، سابقه او داسي نورو ماناوي لري .

توره / ar �t / [په معروف واو] چي د سپلاوې، شمشېر او داسي نورو ماناوي لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره / a ́r o t / [په مجهول واو، خج یا اکسینټ پر دوهمه هجا] چي دتورمخي، خیره، سیاه او داسي نورو په مانا دہ.

مړه / ́a ṛm / [د میم په سکون، خج پر دوهمه څپه] چي د مړه سوي یا مرده په مانا دئ .

مړه / aṛ a m / د سپړ، شکم پُر یا هغه ښځي یا بل ښځینه حیوان په مانا، چي خېټه یې ډکه وي.

مړه / aṛ ́ a m / [خج پر لومړۍ څپه] د تکیه کلام هغه ټکی، چي د پښتو په ختیزه (ختیځه) لهجه کي خورا باب دہ.

کوټه / ́a ṭ o k / [فشار یا خج پر دوهمه څپه] یاني خونه، اوتاک (اتاق)، کمره او داسي نور.

کوټه / a ṭ ́a w k / [خج پر دوهم سپوڼ] خره، خرمن ، ډېران، انبار یا امبار.

په پښتو کي داسي مشابې کلیمې خورا ډېري دي، چي هم د لغتونو د ریښه پېژندني (ایتیمولوژۍ) له پلوه ډېر توپیر لري؛ او هم یې په تلفظ او ماناوو کي بېلوالی سته؛ مګر موږ یې تر اوسه پوري په یوه بڼه لیکو . شک نسته، چي د نړۍ نوري ژبې هم له دې کړاوه نه دي ژغورلي؛ خو په پښتو کي د یوه څرګند او روښانه معیار د را منځ ته کولو په لړ کي باید دا موضوع هم له پامه لیري نه کړو . د خج ښوولو یوه کوچنۍ نخښه په اسانۍ سره د دغه راز ورته ټکلو په ویلو کي د التباس او ګډوډۍ مخه نیسي.

دغه راز د کلیمو په لیکنه کي د زور لرونکي، معدوله ، معروف او مجهول واو (ښایي ځیني کسان له دې نومونو سره موافقه ونه لري ؛ او د هغو پر ځای د لنډ واو، اوږد واو او نورو په څېر نومونه غوره کړي) یوشان والي هم د التباس او ګډوډۍ ډېري ستونزي پیدا کړي دي؛ ځکه د واو توری په زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول حالت کي، ګرده په یوه بڼه کښل کیږي؛ په داسي حال کي چي د فونولوژۍ له اړخه ټول بېل بږغونه دي، چي باید په لیکلو کي هم د بېل توري (ګرافیم) یا نخښي (سیمبول) په لیکلو سره جلا سي؛ د مثال په توګه موږ اوس د غه ټکي ټول په یوه واو کاږو:

ولاړ / ṛ ́ā l a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] ایستاده ، د ناست په خلاف.

وژل / l a ́ � a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] او داسي نور.

سور / r�s / [په معروف واو] سور رنګ ،سرخ، قرمز .

بوره / ́ar�b / [په معروف یا لنډ واو] خوږه، شکر، چیني، د لرګو یا فلز میدګي .

بوره / a r �b / [په معروف یا لنډ واو] زوی مړې، هغه ښځه چي بچي یې مړ وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوره / a rob / هغه سمسوره مځکه، چي له کره پاته وي.

تور / ro t / [په مجهول یا اوږد واو] تور رنګ ، تور مخی، تاریک ، سیاه.

تور / ort / [په مجهول یا اوږد واو] پړه، ګونا (ګناه)، تقصیر، اتهام، الزام.

کور / or k / [په مجهول یا اوږد واو] استوګنځی، مېنه، خانه، مسکن .

همدغه رنګه د خویش، خویشتن، خواستن، خواهر په شان نور پارسي ټکي ، چي په لیکلو کي یې واو شامل دئ، خو په ویلو کي واو برخه نه لري .

ځیني ژبپوهان او قاموس لیکوونکي ، د اوسنیيو قاموسونو په څېر د پښتو ټکو د دغه راز مشکلاتـــــو د له منـــځه وړلو لــــه پاره، د فونــــیمیکــــي الفـــــبا (Phonemic Alphabet) د تورو او نخښو سپارښتنه کوي . دا نظر تر ډېري اندازې علمي اړخ لري؛ ځکه یوازي د یوې علماً تنظیم سوي فونیمیکي الفبا توري او نخښي کولای سي، د هر ټکي ټول رغیز واحدونه په دقیقه توګه بیان او ښکاره کړي؛ خو زموږ په هیواد کي د فونیمیکي الفبا د تورو او نخښو کاروَنه، یوازي د علومو اکاډیمۍ او پوهنتونو تر پوله پوري محدوده ده . عام خلګ څه چي حتا لږ لوستي کسان هم د دغه راز الفبايي سیستم له تورو او نخښو سره هیڅ اشنايي نه لري . له دې امله زموږ په هیواد کي د بېلابېلو ټکو د وینګ یا تلفظ پر نوو علمي لارو سربېره، د دودیزو لارو چارو استعمال هم بې ګټي نه دئ .

ښايي ځیني پوهان له لویه سره استدلال وکړي، چي دهري ژبي لیکدود باید تر وسه وسه ساده او اسان وي . د دوی له نـــــظره، په لیکدودنو کـــــي د نوو تـــــــــورو (ګرافیمونو) یا نخښو (سیمبولونو) ډېرول، د لیکني دودیزي لاري چاري نوري هم پېچلي کوي؛ او په نتیجه کي خلګ له نورو پېچومو او مشکلاتو سره مخامخ کوي . له دې امله، په املايي سیستم کي د زور او زورکي، زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول واو، بېلابېلو � ی � ګانو او نورو تر منځ توپیر ته په لوړه سترګه نه ګوري . دا خبره سمه ده، چي په لیکدود کي د لږو تورو او نخښو کاروَنه د لیکني چاري تر ډېري ګچي اسانه کوي؛ خو که په ژبه کي د هر ږغ له پاره ځانګړی توری نه وي، نو دا کار له خپلي اسانۍ او سادګۍ سره سره، د وَیَنګ (تلفظ) او کښنګ (لیکلو) تر منځ پراخ توپیرونه پیدا کوي؛ او دا توپیرونه ورو ورو له یوه پښت څخه بل پښت ته لاره مومي . په پای کي خلګ نه د خپلو اصیلو ږغیزو خصوصیتونو پر بنسټ؛ بلکي د یوه میخانیکي او کړکېچن تعامل له مخي د ږندو په شان په لیکلو او لوستلو لاس پوري کوي . همدا مېخانیکي او کړکېچن جال دئ، چي خلګ په خوله � روستم � وايي؛ خو د � رستم � په بڼه یې کاږي . هیڅوک د دې ګران او ربړوونکي دود له مشکلاتو سترګي نه سي پټولای . زما په دې خبره سر نه خلاصیږي، چي د لیکني دا ډول کړکېچن دود او دستور باید ولي تل تر تله جاري وي؟ موږ ټولو ته څرګنده ده د الفبأ هغه سیستمونه، چي د ژبي ټول ږغونه د بېلو تورو او نخښو په مرسته نه سي لیکلای، د لیک - لوست په چارو کي لوی خنډونه را منځ ته کوي . د دې خبري په ریښتینوالي او سموالي کي هیڅ شک نسته، چي د هري ژبي د بېلابېلو ږغونو له پاره د ځو نوو تورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا نخښنو ټاکل، سره له ځینو لنډ مهاله کړاونو، د هماغه ژبي د اصلي ویوونکو له ږغونو سره سم، د لیکنۍ یا تحـــــــریري ژبي پـــــــه پر مختګ کي د ډېرو ګړوډییو او تېروتنو مخه نیسي.

په پای کي د دې ټکي یادونه بې ځایه نه ده، چي د پښتو ژبي د یوه منلي او پاییدونکي معیار له پاره باید تر هر څه مخکي د خلګو د نیژدې والي او پیوستون په لاره کي عملي ګامونه پورته سي . پښتو د یوې ژوندۍ او فعالي ژبي په توګه د کور او کلي له کوچني او محدود چاپېر څخه د ټولنیز ژوند هر ډګر ته وایستله سي؛ او په بشپړ ځواک سره يې ودي او پر مختګ ته کار وسي . په داسي شرایطو کي دئ، چي پښتو ژبي د پخو او منلو معیارونو د را منځ ته کېدو خبري په ډېري اسانۍ تحقق مومي . هر لیکوال، شاعر او څېړونکی چي خپلي عقیدې، نظریې او بیانونه په اسانه ، ساده او خوږو ټکو کي وړاندي کړي؛ او تر وسه وسه زیار وباسي، چي په وینګ او کښنګ یا خبرو او لیکنه کي يې ډېر توپیر نه وي، په خپله د معیاري پښتو په رامنځ ته کولو کي لویه برخه اخلي . د پښتو ژبي معیاري بڼه په واقعیت کي د ویلو او لیکلو هغه اسانه، ساده، منطقي او معقوله لاره ده، چي هر څوک يې په ورین تندي منلو ته غاړه ږدي . ټول پښتانه په تېره بیا پوهان او د قلم خاوندان، د داسي لاري په جوړولو کي خپله ونډه لري . باید په هر اړخیزو او پرله پسي کوښښونو سره د پښتو د معیاري کېدو پر لور ګامونه پورته کوو؛ او په دې کار کي تل د پوهي، منطق او تدریجي پرمختګ لاره غوره کړو . وچي پرېکړي او تش احساسات ، د پښتو ژبي د پاخه او منلي معیار په را منځ ته کولو کي ګټوره برخه نه سي اخیستلای. . .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کره او معياري پښتو په لار کې پرتې ستونزې

د پښتون قام د ټولنيز ژوند بېلابېلو اړخونو ته په يوه سرسري او ځغلند نظر سره دا حقيقت له ورايه ښکاري، چې د يوې کره او معياري پښتو په را منځ ته کولو کې خورا په پېخر ستونزې او پېچومې پرتې دي؛ چې ليرې کول يې په هيڅ وجه د دوو يا درو ورځو کار نه دئ . لکه څنګه چې مخکې هم يادونه وسوه، دا ستر رسالت په تشو ولولو او وچو پرېکړو هم نه بشپړيږي . د دې لوی او ارزښتناک کار له پاره علمي او عملي کړنلارې ته اړتيا ده، چې د ټولو پښتنو په ګډو کوښښونه سره ګام په ګام او پړاو په پړاو بشپړه سي.

د پښتو ژبې د ويلو او ليکلود يوه معياري سبک د جوړولو له پاره بايد، تر هر څه مخکې دغه سپېڅلې او لرغونې ژبه په افغانستان کې د پارسي او په پاکستان کې د انګرېزي او اُردو ژبو له ناوړه اغېزو و غوژورله سي . د دې خبرې مانا دا ده، چې پښتو بايد په افغانستان او پښتونخواکې د ترجمې يا دوهمـــې ژبې له دريځـــه ووزي . په بله وينا، پښتو بايد د ښوونځيو، پوهنتونو، دولتي او خصوصي ادارو، چاپوونکو او خپروونکو مؤسسو، تجارتي راکړې ورکړې او ټولنيز ژوندانه په يوه ژوندۍ، فعاله او خوځنده ژبه واوړي . د افغانستان په پلازمينه (کابل) کې تر اوسه پورې پښتانه زده کوونکي د کافي پښتو ښوونځيو د نسته والي له امله جبراً د پارسي ژبې ښوونځيو ته ځي؛ دکابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له پښتو څانګې پرته د کابل پوهنتون، کابل پوليتخنيک، کابل طب، حربي پوهنتون، هوايي پوهنتون او نورو ټولو تحصيلي او دولتي ادارو په بشپړه توګه ژبه پارسي ده . ښه مې په ياد دي، چې دکابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې حتا له پښتانه استاد څخه هم په پښتو ژبه پوښتنه کول د کوپر (کفر) په څېر ناوړه کار ګڼل کېده؛ د دولت په مطبوعاتي او خبري مؤسسو کې ټول متونه لومړی په پارسي ليکل کيږي؛ او بيا يوازې د تش په نامه حساب پوره کولو له پاره، په پښتو ژبه ترجمه کيږي؛ په پښتو ژبه ژباړل سوي کتابونه، ورځپاڼې او نور چاپي مواد تل د پارسي ژبې تر کتابونو، ورځپاڼو او نورو خپرنيزو موادو په ډېر ځنډ او ټيټ کيفيت چاپيږي . البته په پښتو ژبه د نوو علمي او تحقيقي اثارو ترجمه، پر خپل ځای ډېر ارزښتنمن او ګټور کار دئ؛ خو هيڅ ژبه له هغو څخه پښتو بايد يوازې د ژباړې هغه هم ناوړه ژباړې ژبه نه وي . پښتانه شاعران، ليکوال او څېړونکي بايد په خپله پراخه او شتمنه ژبه د نوښتګرييو، خلاقيتونو او هستونو لوی فرصتونه ولري . د همدغو موخو او هدفونو له پاره يې استعدادونو لا وغوړيږي؛ خو په پښتني چاپېرکې ترخو او ځورونکو شرايطو، پښتو ژبه يوازې د يوې کمزورې او بې خونده ژباړې مقام ته ټيټه کړې ده . نور ولسونه په نوښتګرو او تحقيقي ليکنو سره خپلې ژبې ارتوي؛ او موږ د دوهمې ژبې په توګه يوازې د نورو پر ښو او بدو شخوند وهو . په داسې حالاتو کې ناځاپې نه ده، چې هر څوک (پښتون، تاجيک، هزاره، اوزبک، بلوڅ او نور ورونه قومونه) پارسي ژبې ته مخه کوي؛ ځکه په خپله مورنۍ ژبه يې د څه موندلو او څه لوستلو ټولې لارې بندې سوې دي.

په افغانستان او پاکستان کې سياسي واکمنانو تل د مځنګنۍ بشپړتيا، سياسي خپلواکۍ، ملي واکمنۍ او نورو ملي ارزښتونو د ساتنې او دفاع پر مهال تر بل هر قوم مخکې، زړورو پښتنو ته د قربانۍ او سرښندنې بلنه ورکړې ده؛ او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو سیاسي ګټو د ساتنې په مقصد یې له پښتو ژبې او پښتو دودونو سره لوبې کړي دي؛ خو کله چې په هیواد کې سوله او امنیت ټینګ سوی دئ، بیا نه یوازې پښتو او پښتني دودونو ته شا ګرزول سوې ده؛ بلکې د پښتون ولس او پښتو ژبې پر خلاف د ځینو پوچ مغزو د ملنډو او زهرجنو تبلیغاتو مخنیوي ته هم هیڅ پام نه دئ اړول سوی .

پښتو ژبه له اوسنې ځپلې او نتلې حالت څخه خپل وړ مقام ته رسول، په هیڅ ډول خدای مه کړه له پارسي او نورو وطني ژبو سره د دښمنۍ او تربګنۍ په مانا نه ده . بایددا عیني واقعیت په ورین تندي و منو، چې پښتو ته شا ګرزول؛ او د ټولنیز ژوندانه په هره برخه کې د پارسي ژبې تسلط او واکمنې په هیڅ ډول زموږ د ملي یووالي سیمبول نه دئ . که څوک فکر کوي، چې د پښتو او نورو افغاني ژبو پر ځای د پارسي ژبې جبري خپرول او رواجول د دې هیواد د ملي وحدت ضامن دئ، ډېر تېروتلي دي . د دې لرغوني او ویاړلي خاوري هیڅ قوم او هیڅ وګړی د دې حق نه لري، چې پښتانه یا نور وروڼه قومونه د خپلې خوږې او سپېڅلې ژبې پرېښوولو یا کم رنګه کولو ته اړباسي . له دې مسألې سره د عِلمي چلند لاره دا ده، چې د افغانستان د ټولو وروڼو قومونو بېلابېلو ژبو ته د هغو د ویوونکو په تناسب، د ودې او پرمختګ هر اړخیز امکـــــانات برابر سي . په دې کې هیڅ شک اوشبه نسته، چې پر شتمنې او پراخې پارسي ژبې سربېره، د دې هیواد د نورو وروڼو قومونو د ژبو زده کړه هم، د هر ریښتیني افغان له لویو ښېګڼو او هونرونو څخه ګڼل کیږي . پښتنو دا فضیلت او هیواد پالنه په عمل کې ښوولې ده . د پښتنو شاعرانو، لیکوالو او محققانو له خوا په پارسي ژبه د شعري دیوانونو، تاریخونو، ادبي او علمي اثارو شمېر دونه اوږد او مفصل دئ، چې د یوه جلا کتاب د لیکلو اړتیا را منځ ته کوي؛ خو په دې لنډو ټکو کې د پارسي ژبې، ادب، تاریخ، تاریخي جغرافیې، کتاب پېژندنې، لرغونپوهنې او ډېرو نورو علمي څانګو په بډاینه او پرمختګ کې، یوازې د افغاني فرهنګ د معاصر پېر د مخکښ او تر ټولو وتلي شاعر، لیکوال، مؤرخ او څېړونکي - لوی استاد علامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ش/ ۱۹۸۴م) د بې سارو علمي اثارو یادونه کافي ده، چې د نړۍ په ټول پارسي ژبي قلمرو (افغانستان، ایران او تاجیکستان) کې یې هیڅ حقپال لیکوال ، څېړونکی او عالِم له علمي مقام او فیوضاتو انکار نسي کولای . د دې یادونې مقصد فقط دا دئ، چې پښتنو هیڅکله د نورو وروڼو قومونود ژبو؛ په تېره بیا پارسي په زده کړه او غوړېدو کې تعصب او بې پروایي نه ده کړې . سره له دې روښانه حقیقتونو، پښتانه نه یوازې له خپلې لرغوني او سپېڅلې ژبې سره تر هرې بلې ژبې ډېره مینه لري؛ بلکې پښتو ژبه او پښتني دودونه د خپلې تاریخي پېژندنې مهمه برخه ګڼي . د دې څو لنډو خبرو په یادولو سره اوس دلته دا پوښتنې پیداکیږي، چې پښتو ژبه په داسې شرایطو او حالاتو کې، څنګه وده او پرمختګ کولای سي ؟ ایا په داسې شرایطو او امکاناتو کې، د پښتو ژبې د ویلو او لیکلو نوې معیارونه را منځ ته کېدای سي؟

جواب ساده او روښانه دئ، تر څو چې له امو تر اباسینه ، له چتراله تر بولانه او له بولانه تر غوره، د پښتنو په منځ کې ټینګې او مزبوتې (مضبوطې) اړیکې پیدا نه سي؛ او ټول پښتانه په یوه وجود او یوه اواز خپله اصیله او لرغونې ژبه د ښوونځی، پوهنتون، رادیو، تلویزیون، مطبوعاتو، دولتي او خصوصي ادارو، سوداګرۍ، لیکنو، مشاعرو، علمي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تحقیقي غونډو، کلتوري او هونري بانډارونو او نورو ډول ډول اجتماعي او اقتصادي فعالیتونو ژوندۍ او واکمنه ژبه نه کړي ، تر هغه مهاله د پښتو په ویلو او لیکلو کي د نوو لارو او معیارونو مسأله د اوبو پر مخ کرښي دي؛ ځکه هر معیار او هر سبک د بقا او پرمختګ له پاره لازمو شرایطو ته اړتیا لري . که غواړو، چي پښتو ژبه په ټوله نړۍ کي د یوه عام او منلي معیار تر مقامه ورسو، باید تر ټولو دمخه په خپله ټولنه او چاپیرکي د داسي لوی ارمان د تحقق حال اومجال پیدا کوو . په ټولنه کي د عیني او ذهني شرایطو له برابرۍ او چمتووالي پرته څو شاعران، ادیبان ، ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي په یوه یا څو غونډو کي د ژبي او ادب نوي معیارونه نه سي را منځ ته کولای . د نوو معیارونو او نوو لارو ایجاد، یوازي د ټولني د واکمنو عیني او ذهني شرایطو په چوکاټ کي ممکن دئ . چټکتیا او کراري یې له یوه سره د ټولني د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په بدلونونو پوري اړه لري . د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، د پښتو د معیاري لیکلاري په اړه همدغو واقعیتونو داسي اشاره کوي :

�زما په خیال د پښتو لپاره یو تخیُلي او حقیقي � معیار � ټاکل د اوس کار ندئ ؛ او نه دا کار یو یا دوه تنه کولای سي . معیاري لیکنه هغه وخت کېدای سي، چي د پښتو له ټولو لهجو څخه د اجتماعی او مدني اختلاط او ادبي ګډون او تفاعل په اثر کي یو معیار را ووزي ؛ او دا هغه وخت ممکنه ده، چي پښتانه له قبیله یي ژونده ووزي؛ او تګ راتګ دوني یکښي ډېر سي، چي ټولي لهجې او خصوصي تعبیرونه او اداوي او ګرامري خصایص سره ګډ سي؛ او د � بقای اصلح � له قانونه سره برابر ناوړه ووزي؛ او � وړ � پاته سي . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۵).

د لوی استاد په دغه بیان کي له ورایه څرګنده ده، چي د پښتو ژبي د معیاري لیکدود یا معیار ي سبک را منځ ته کول، تر هر څه وړاندي د ټولو پښتنو په منځ کي د سیاسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړیکو ټینګښت او پراخوالي ته اړتیا لري . طبیعي خبره ده، چي د انساني ټولنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پیاوړتیا، تدریجي او تکاملي بهیر دئ . په بله وینا د پښتنو تر منځ د بېلابېلو اړیکو پراختیا او مزبوتوالی په خپله د معیاري توب شرایط او امکانات برابروي . دا کار د یوه یا څو کسانو تر وس وتلئ دئ . که څوک د پښتنو بېلابېلو لهجو او رنګارنګو فرهنګي میراثونو ته په شا ګرزولو سره د خپلو جعل سوو معیارونو د تپلو او بابولو هڅه وکړي، داسي هلي ځلي پښتو ته د ګټي پر ځای ورانۍ او زیانونه رسوي .

د معیاري پښتو د را منځ ته کولو په لړ کي، د ځینو لیکوالو او پوهانو کوښښونه علمي تاداو نه لر ي . دا هڅي او تلاښونه تر ډېره حده احساساتي بڼه لري . لکه څنګه چي ګورو، کله کله د پښتو ژبي یوې او بلي لهجې ته د بې قاعدې لهجې په توګه ګوته نیوله کیږي؛ کله کله د پښتو � معیاري � کولو له پاره، د حساب او هندسې په شان د فیصدۍ فارمولونه وړاندي کیږي؛ او کله کله بیا د ژبي علمي مسألې دسیاسي لانجو غوڅولو په څېر د ډېرو (اکثریت) او لږو (اقلیت) د اصولو له مخي حلیږي . زموږ دې ښاغلو پوهانو تر اوسه پوري دا مسلم واقعیت نه دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژندلئ، چي ژبه نه د فيصدۍ په فارمولونو او نه هم د � اکثريت � او � اقليت � د اصولو په مرسته، معياري توب ته رسېدای سي .

عجبه خو دا ده، چي د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د قاعدې او بې قاعدې خبره خو نه منلو او دقيقو او نه هم تېروتلو او مغرضو افغانستان پېژندونکو کړې ده . د پښتو ژبي او ادب وتلو استادانو- لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي، علامه عبدالشکور رشاد، پوهاند صديق الله رشتين، گل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، قيام الدين خادم او ډېرو نورو هيچا نه په پښتو لهجو کي د يوې ځانگړې لهجې د قاعدې او بې قاعدې خبره کړې ده؛ او نه يې د يوې کره او معياري پښتو په لار کي، د و نړو د وېش؛ او د دې يا هغې لهجې د اکثريت او اقليت په اړه خبري کړې دي . د افغاني فرهنگ په تېره بيا پښتو ژبي منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، او تر هغه وروسته د پښتو ژبي او ادب وتلي استاد، علامه رشاد، له خپلي ټولي پوهي او تبحر سره سره بيا هم هيڅکله ونه ويل، چي ليکوال او څېړونکي بايد د دوي په کندهارۍ لهجه خبر ي او ليکني وکړي . بالعکس يې ټول ليکوال، شاعران او څېړونکي هڅول، چي له هر ډول تکلف او تصنع پرته د خپلو عامو خلگو په ژبه ليکني وکړي . هغوی په ډېري اسانۍ سره کولای سوای ، چي د خپلي پراخي پوهي او علمي مقامونو په استناد، په پښتو ژبه او ادب کي د خپلي خوښي معيارونه وټاکي؛ او بيا يې د خپل نامه د غټولو له پاره د هيواد پر علمي، تحقيقي او مطبوعاتي مؤسسو و تپي ؛ خو لکه څنگه چي ټول معاصران شاهد دي ، هغوی هيڅکله خپله لهجه، خپل سبک، خپل فکر ا و خپل لاره د معيار په توگه وړاندي نه کړه . تاريخي تجربې ښيي، چي د بېلابېلو ژبپوهانو، شاعرانو، اديبانو او عالمانو له خوا وړاندي سوي معيارونه هيڅکله عام،کُ ُلي او ابدي خصوصيت نه لري . د ژوندانه په هره برخه کي د پرون پياوړي او پاخه معيارونه، د نن له زوررو معيارونو سره سيالي او مقابله نسي کولای؛ سبا هم په هره ټولنه کي نوي بدلونونه، نوي معيارونه او نوي دودونه له ځانه سره راوړي . د همدي اصل او قانونمندۍ پر بنسټ بايد هيڅ معيار په پټو سترگو و نه منل سي . هر څه د نوو بدلونونو او پر مختگونو په رڼا کي و څېړل سي . په بله ژبه هر هغه څه، چي د نوي عصر غوښتنو او اړتياوو ته معقول جواب و وايي، د خلگو له خوا په ورين تندي منل کيږي؛ او د معيار جامه اغوندي .

حقيقت دا دئ، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو کي د بې قاعدگيو او گډوډيو په اړه څېړنه بايد د پوهي او منطق پر پاخه تاداو ولاړه وي . له بده مـــــرغــه د � معياري پښتو � ځيني لارښوونکي، د پښتو ژبي د بېلابېلو موضوع گانوپه اړه څېړنه له راکيټ ساينس سره ورته گڼي؛ او په دې توگه چا ته اجازه نه ورکوي، چي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي پر بېلابېلو اړخونو او موضوعاتو وړغېږي . د دې ناوړه دريځ يوازنی مقصد له دې پرته بل څه نسي تعبير کېدای، چي هر څوک په پښتو کي د خپلسرو معيار جوړوونکو ناوړه لاس وهني، په پټو سترگو نعوذبالله د قرآن دکرښو په شان ومني؛ اوپر هيڅ ناسمو جعلياتو يې د انتقاد گوته کښېنږدي . د پښتو ژبي او ادب لويو استادانو هيڅکله داسي بيانونه نه دي کړي . د دې پر خلاف يې هر چا ته بلنه ورکړې ده، چي په خپله مورنۍ لهجه او خپلو سيمه ييزو محاورو د پښتو ژبي او ادب په غوړېدو کي فعاله برخه واخلي . .. هر چاته څرگنده ده، چي پښتو د يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر او لرغوني قوم ژبه ده . د دې ژبې د يوې ځانګړې لهجې په تړاو ناسم ګومان يا ناسمه پرېکړه، د ټولې ژبې ادبي اصالت او قاعده له پوښتنې سره مخامخ کوي؛ ځکه همدا لهجې او ژبنې جوړښتونه، زموږ د ادبي مخکښانو په لوړو او ګران بيو اثارو کې هم په پـــراخ توګه کار سوي دي . شک نسته، چې د هرې ژبې په بېلابېلو لهجو او ادبي اثاروکې کله کله ځيني ناوړه او بې قاعدې ټکي، ترکيبونه، عبارتونه او جوړښتونه تر سترګو کيږي، چې پښتو هم له دې طبيعي خصوصياتو ليري نه ده؛ مګر دا نيمګړتياوې هيڅکله په يوه خاصه لهجه پورې نه دي تړلې .

زه په خپله په تېرو دېرشو کلونو کې د خپلو اوږدو پر دېسيبو په ترخ کې، د نړۍ پر بېلابېلو توکمونو او ژبو سربېره د خپل پښتون ټبر له خورا ډېرو قبيلو، خېلونو او پښو سره مخامخ سوی يم . د هغوی له رنګارنګو دودونو او بېلو لهجو څخه مې په ريشتيا سره ډېر نوي شيان زده کړي دي . د زده کړې دالړۍ نه يوازې ما غوندې نالوستي سړي؛ بلکې هر پوه او سترګه ور سړي ته هم خورا په زړه پورې ده . د افغانانو د مهاجرتونو دې اوږد بهير او د خلګو دکلتوري، اجتماعي او اقـــتصادي اړيـــــــــکو لا ټينګښت، د پښتو د مختلفو لهجو او بېلو رواجونو تر منځ پخواني توپيرونه تر ډېرې ګچې لږ کړي دي . د بېلابېلو سيمو او قبيلو خلګو اوس په خپلو ناستو ولاړو کې داسې حقيقتونه وموندل، چې پلرونه او نيکونه يې په هغو هيڅ خبر نه وه . هر څوک له نورو سره په راشه درشه کې، خپل ناوړه پرېږدي؛ او د نورو ښه خپلوي . د پر مختګ او تکامل دا قانون، زموږ د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په ټولو برخو کې جاري او ساري دئ.

د � معياري پښتو � ځيني جذباتي پلويان په واقعيت کې، د پښتنې ټولنې سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي شرايطو ته په نه پاملرنې سره، د نورو ژبو د اومو او نيمګړو معيارونو پيښې کوي؛ او له هغو سره د سيالۍ او رقابت په هيله غواړي په يوه پلا له لومړۍ زينې څخه د بام سر ته ټوپ و وهي . له دې امله يې په لېونتوب سره لستونې را نغښتي دي، چې خپل ناوړه او جعل سوي معيارونه، په پښتو کې د نوو کشفياتو په شان د ډله ييزو رسنيو له لارې پر خلګو وتپي . دې کار زموږ په ښکلې او سپېڅلې پښتو داسې شوډنګ کړی دئ، چې زه له شلو پښتونو سوچه پښتون هم، د دوی په ډېرو اختراع کړو ټکو او ترکيبونو نه پوهېږم؛ او يا مې په اروېدو سره پښتورګي له خندا چوي.

که په څرګندو او روښانه ټکو و وايو، تر هغه مهاله چې په ټولنه کې له پښتو سره د سياسي واکمنانو د مور او ميرې چلند نه وي ختم سوی؛ او موږ خورو ورو پښتنو د خپلې ژبې او نورو کلتور ي ارزښتنو د غوړېدو له پاره پياوړې او ګړندي ګامونه نه وي اخيستي، د يوې معياري پښتو را منځ ته کول، کټ مټ په ناړو د کاغذ له موښلولو سره ورته والی لري . بايد د پښتو د پرمختيا او پراختيا مسأله له ريښو او تاداوه حل سي . دا اساسي او بنستيز حل په ګرده پښتنې ټولنه کې د لازمو مادي او مانوي شرايطو په را منځ ته کولو سره ميسر دئ، چې د هغو د بشپړتيا رسالت بيا هم زموږ پښتنو پر اوږو پروت دئ . بايد له همدې شېبې څخه هوډ وکړو، چې د دې لوړ انساني او ملي هدف د تحقق له پاره په علمي تياري او سړه سينه کار کوو؛ او د پښتنې فرهنګ د هر اړخيز ي ودې او پرمختګ په لاره کې، له هيڅ راز قربانييو ډډه نه کوو . په پاکستان کې د پښتو د معياري کولو په وړاندې پرتې ستونزې تر افغانستان هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري او پراخي دي، چي دلته يې په شمېرلو او څېړلو نور وخت نه نيسم . که و غواړو چي د پښتو د ويلو او ليکلو اوسنۍ پاشلی سبک تر يوه علمي او منلي معياري مقام پوري ورسو، نو تر ټولو لومړی شرط د دې ژبي په وړاندي د بېلابېلو سياسي او تبعيضي خنډونو ليري کول دي، چي د هغه په تحقق کي هم د پښتنو ګډي هڅي او ټينګ يووالی ډېر ارزښتناک ځای لري.

د ژبي سوچه کول ياني څه ؟

د ژبي سوچه کول، لکه څنګه چي له نامه څخه يې ښکاري د پردو کليمو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو پر ځای د خپلو ټکو کاروني ته وايي . د ژبي د سوچه کولو خيال په ظاهره خورا ښکلی او په زړه پوري برېښي؛ خو په عمل کي ډېر ګران او حتا ناممکن کار دئ . علمي څېړني او تاريخي شواهد جوتوي، چي بشري ټولني په بېلابېلو لارو او ډولونو يو پر بل اثر ښندي؛ او د نړۍ هيڅ بشري ټولنه د نورو له اغېزې خوندي نه ده. په داسي شرايطو او حالاتو کي، د ژبو د بشپړ سوچه کولو فکر له خپل ټول جذابيت سره سره، کټ مټ له يوه غولوونکي سَراب سره ورته والی لري . د انسانانو په ژوند کي سياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونه او متقابلي اړيکي د ژبو د سوچه پاته کېدو ټول خوبونه له منځه وړي .

د ژبي د سپېڅلتيا خوندي کول او د ژبي د يومخيز سوچه توب په لاره کي کوښښونه دوې بېلي نظريې او مسألې دي . شک نسته، چي د هري ژبي اصلي ويوونکي، له هغو څخه پښتانه بايد د خپلي ژبي اصالت او سپېڅلتوب ته د زړه له کومي پام وکړي؛ د خپلو اصيلو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په روزنه او پالنه کي نه ستړی کېدونکی زيار وګالي؛ په ورځنييو خبرو او ليکنو کي پردو ټکو، عبارتونو او محاورو ته په اسانۍ سره ځای ور نه کړي، چي زموږ د پلرونو او نيکونو د لرغوني ميراث ځای ونيسي . له بده مرغه د ژبي د پرمختګ تګلوری تل زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه تل د يوه ژوندي موجود په توګه د طبيعي او غير طبيعي عواملو د اثر ښندني له امله خپله څېره بدلوي ؛ خو د ژبـــــي يو مخيز سوچه کول، د يوه تنګ نظره ملت پال او غير علمي جريان په توګه، په حقيقت کي له ژبي څخه د ټولو پردو ټکو، ترکيبونو، اصطلاح ګانو شړل او د هغو پر ځای د سترګو په رپ کي د نورو ټکو درول دي . دا کار د ټولنيز ژوند بېلابېلو بدلونونو ته شا اړول؛ او په نتيجه کي د ژبي د ډېرو ارزښتناکو پانګو د ضايع کولو او کم رنګه کولو په لار کي هلي ځلي دي . داسي انقلابي غورځنګونه، خلګو ته د ژوندانه په ټولو چارو کي لوی کړاونه او پېچومي پېښوي . په راتلونکي څېرکي کي د ژبي ددغه راز سوچه تابه په اړه لنډي خبري او ځيني مثالونه وړاند ي کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو د سوچه کولو افراطي لار

د ژبو سوچه کولو افراطي لار ، تر ډېره حده سیاسي خټه لري . په ډېرو ملتونو کي ملتپالو شخصیتونو او ګوندونو ، د سیاسي او فرهنګي خپلواکۍ په ترلاسه کولو سره د ژبو د یومخیز سوچه توب کړنلاري غوره کړي دي؛ خو حقیقت دا دئ چي د هري ژبي، له هغې ډلي څخه د پښتو سوچه کول، هیڅکله د ملي جذباتو او ولولو کار نه دئ . د نړۍ په ټولو ژبوکي د بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي عواملو له امله، د پردو ژبو او فرهنګي جریانانونو ژوري اغېزې له ورایه ځرګندي دي . هیڅوک دانسانانو په ټولنیز ژوند کي، د هغو د متقابلو اړیکو او هر اړخیزو بدلونونو له ستري ونډي څخه سترګي نه سي پټولای . د ژبو د سوچه کولو افراطي چلند، د یوه پوخ علمي او منطقي تاداو پر ځای د احساساتو او هوس پر وچو بوسو ولاړ دئ؛ نو ځکه بې ناکامۍ بله نتیجه نه لري . د جرمني، ترکیې او ایران د افراطي سوچه کولو کړنلاري ګرده د دې واقعیت روښانه بولګې دي . زموږ په هیواد کي هم د پردو ټکو د سراسري شړني غورځنګ د علمي او منطقي اساساتو پر ځای، نیشنلیستي منشأ او بنسټ لري .

په دې مبحث کي د پارسي ژبي د سوچه کولو پر ځینو غېرعلمي اساساتو او تاریخي مثالونو څو لنډې خبري کوو، چي د پښتو د� سوچه کولو � مدعیان یې په غور سره وګوري؛ او هیڅکله د نورو د افراطي او غیر علمي کړنلارو پېښې ونه کړي . لکه څنګه چي پوهېږو ایرانیانو څو لسیزي مخکي په ډېر جدیت سره د پارسي ژبي د سوچه کولو بهیر پیل کړ؛ او غوښتل یې چي دټولو دخیلو ټکو او اصطلاحاتو پرځای خپلي پارسي کلیمې او اصطلاحات وټاکي؛ د دې افراطي او غیر علمي طرحي له مخي باید هر څه په څو میاشتو او کلوکي پارسي رنګ اخیستی وای؛ خو له دې امله چي دغو افراطي کړنلارو او کوښښونو، په ژبه او نورو فرهنګي مسألوکي د ټولنیزو بدلونونو د قانون پر خلاف عمل کاوه، نو ځکه یې د پام وړ نتیجې تر لاسه نه کړې . د ایران د پارسي کولو نه ستړې کېدونکې فابریکه، په حقیقت کي له ډول ډول پېچومو او کړاونو سره مخامخ سوه . تر ټولو لومړۍ ستونزه یې دا وه، چي د پارسي کولو په ایرانۍ فابریکه کي د ځینو اروپایي، عربي، ترکي او هندي کلیمو له پاره هیڅ ډول معادل ټکي ونه موندل سوه . له دې امله یې په ناچارۍ سره په سلګونو ټکي او اصطلاحات؛ لکه اسلام ، دنیا، آخرت، زکات، صدقه، قانون، حقوق، میراث، مجاز، مشروع، مجلس، ثابت، مستحکم، کتاب، مطب، مجتهد، مجاهد، تصادف، تصادم، خانم، خاتون، کتک، کمک، چماق، تلګرام، تلګراف، اتوبوس، اتومبیل، ماشین، سیګار، ژنرال،کالوري، کروات او داسي نور په خپله اصلي بڼه ومنل . د پردو ټکو او مصطلاحاتو د پارسي کولو له پاره د ایران بله ستونزه دا وه، چي د مروجو ټکو پر ځای یې خلګ په لوی لاس د پردو ټکو کارولو ته اړ کړه؛ مثلاً په ایران کي اوس زیاتره خلګ د � تشکر � یا � مهربانۍ � پر ځای د میرسي (Mercy) اروپایي ټکی کاروي . دغه راز د � شهراه � یا� شارع � پر ځای د اتوبان) موټر (+ Auto = سړک (Bahn = جرمنۍ کلیمه او د سبزي پالک له پاره د انګریزي ژبي د (Spinach) ټکی د� اسفناج � په بڼه استعمالوي . د داسي عربي، ترکي، هندي او اروپایي ټکو فهرست خورا اوږد دئ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايراني لغت جوړوونکو يې پر ځای پارسي کليمې ايښي دي؛ خو عام خلګ يې په بهرنيو نومونو بولي . دا کار د افراطي سوچه کولو له ناکامۍ پرته بله مانا نه لري .

په ايران کې د پارسي ژبې د سوچه کولو يو بل مشکل دا دئ، چې د ځينو پردو ټکو له پاره يې داسې بې خونده پارسي کليمې غوره کړې دي، چې د سليم عقل، ژور منطق، او پوخوالي يا په بله وينا فصاحت او بلاغت ازموينه نسي تيرولای؛ د مثا ل په توګه ايرانيانو راديو تلويزيون ته، چې د ډله ييزو اطلاعاتو د جهاني وسيلو په توګه په ټوله نړۍ کې منل سوي کليمې دي، د � صدا و سيما � نومونه غوره کړي دي . په دې دوو ټکو کې لومړی ټکی � صدا� بيرته عربي لغت دئ . په دې ډول ايرانيانو د � راديو � د جهانشموله، اسانه او منلي کليمې پر ځای د عربي � صدا � ټکی کښېښود . ځوک نه پوهيږي، چې د دې کار ګټه په څه کې ده ؟ ولې بايد په نړيواله ګچه منلې او عامه سوې پردۍ کليمه د بل داسې بهرني ټکي له خوا وشړل سي، چې خلګ يې له نوي مانا او مفهوم سره هيڅ اشنايي هم نه لري . يا په بله ژبه دا ټکی په فصيح او بليغ ډول د نوي مفهوم (تلويزيون) د بيانولو ورتيا نه لري . دا يوازې د مسألې د شکلي او ظاهري اړخ مشکلات دي؛ خو د � صدا � او � سيما � اصلي ستونزه د هغو په مانا کې نغښتې ده؛ ځکه د � صدا � عربي ټکی د اواز په مانا دئ؛ او د � سيما � کليمه د مخ، څېرې، تندي او داسې نورو په ماناوو راغلې ده . د � سيماء � ټکی په عربي ژبه کې د علامت او هيئت په ماناوو کارېږي (عميد ۲: ۱۵۰٦) چې دا په خپله هم له يوې خوا له پارسي مانا سره د التباس بېله ستونزه پېښوي ؛ او له بلې خوا د راديو تلويزيون نړيوال ټکي يوازې د اواز او څېرې په ماناوو نه دي . په بله ژبه هر ږغ او اواز ته هيڅکله راديو نه سو ويلای . همدغه رنګه هر تصوير، څېره او مخ په هيڅ ډول تلويزيون نه سي بلل کېدای.

که حقيقت ته تن ور کوو، نو دا خبره بايد په ورين تندي ومنو، چې د راديو او تلويزيون په نړيوالو ټکوکي د اواز او انځور تر لفظي ماناوو ډېر غټ او ارت مفهومونه نغښتي دي . راديو داسې برقي او تخنيکي وسيله ده، چې د هغې په کومک خبرونه، خبرتياوې، موسيقي او نوري اطلاعاتي مسألې له زرونو کيلومتره واټن څخه اورېدل کيږي . هو په راديو کې اواز سته؛ خو هر اواز راديو نه ده . که خر، سپی، چرګ يا نور ژوي اوازونه باسي، د دې مانا دا نه ده چې هري خوا ته راديوګاني چالانه دي . که لږ څه ځير سو په تليفون، مخابره، ګويا (ږغ خپروونکې آله) مايک (ږغ ثبتوونکې آله) او ډېرو نورو تخنيکي او برقـــــي وسيلوکې هم اوازونه سته . دلتــــه هم دا پوښتنه پيدا کيږي، چې ولې دغه ږغ خپروونکو وسيلو ته راديو نه وايو؟ د اواز خپروونې پر ګډ خصوصيت سربېره، د دغو وآلو په ميخانيکي او برقي جوړښت کې ډېر توپير سته . هغه خپروني، چې د راديو له لاري کيږي، هيڅکله د تيلفون، مخابرې، ګويا، مايک او داسې نورو په مرسته نه کيږي . همدغه شان، په تلويزيون کې ريشتيا هم څېره او تصوير ښکاري؛ خو هر شکل او انځور د هيڅ منطق له مخې تلويزيون نه بلل کيږي . په تلويزيون کې د ځانګړو تخنيکي او برقي وسايلو په مرسته له اواز سره د ټولو ژونديو پېښو تصويرونه هغه هم له سوونو او حتا زرونو کيلومتروفاصلې څخه مالوميږي . هر عکس او انځور د ژوندي موجود په شان خبري کوي . تلويزيوني انځورونه او ږغونه، په حقيقت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ليرې واټن څخه د خلګو ژوندي عکسونه او مخامخ خبرې ښيي ؛ مګر یو بې سا او بې اوازه تصویر، چې دوی یې � سیما � بولي، ځنګه د تلویزیون لوی، پراخ او پرمختللی مفهوم افاده کولای سي ؟!

ایرانیانو د میزایل (Missile) د لاتیني ټکي له پاره د � موشک � کلیمه جوړه کړې ده . زه نه پوهیږم، چې دوی د موش یا موږک ټکی له کمه ځایه مومند، چې وروسته یې د تصغیر د نخښې (ک) په زیاتولو سره هغه نور هم پسې کوچنی کړ؛ ځکه د میزایل په ټکي کې خو د موږک هیڅ یادونه نسته . که دا نوم ایښوونه، له موږک سره د میزایل د شکلي او ظاهري جولې د ورته والي پر بنسټ سوې وي، نو باید د � موشک � ایراني لغت جوړوونکو په دې خبر ه سر خلاص کړی وای، چې هر میزاییل له موږک سره په څېره او بڼه کې ورته والی نه لري . تخینکي وسیلې هم د هر بل موجود په څېر، د نوو ساینسي بدلونونو او پرمختګونو له کبله خپلې بڼې او جولې اړوي . نه پینځوس کاله مخکې توپک او توپ پر خپله پخوانۍ بڼه پاته دئ؛ او نه هم ورځ په ورځ پرمختلوونکي راکیټونه . که یې پرون د موږک په څېر غټ غوږونه او اوږده لکۍ لرله، اوس ښایي ګرسره د پراخو غوږو او اوږدې لکۍ په شان میکانیزم و نه لري . د دې خبرې مقصد دا دئ، چې لغت جوړوونکی باید د نوو ټکو په جوړولو کې داسې نومونه غوره نه کړي، چې ونه او ګونه یې د وخت په تېرېدو سره بدلون ومومي؛ او تر څه مودې وروسته د وضعه سوي ټکي مانا او مفهوم د شي له ظاهري او فزیکي جوړښت سره سمون و نه لري . سربېره پر دې ایا دا خبره منطق لري، چې پر داسي لویې او ستري وژونکي وسلې د � موشک � نوم کښېښوول سي، چې زر ګونه کیلومتره واټن وهي؛ او د بېلابېلو مقصدونو له پاره په ټنونو سوځونکي یا چاودېدونکي مواد له ځانه سره وړي ؟ د دې نوم ایښوونې پر خلاف ایرانیانو د کمپیوټر موس (Mouse) ته د� موش � ټکی غوره کړی دئ، چې تر لسو سانتیو ډېر اوږدوالی او تر پینځو سانتیو زیات بر (سور) نه لري . دونه کوچنۍ وسیلې ته � موش � او هغونه لویې وسیلې (توغندي) ته � موشک � وایي . اوس نو لوستونکي په خپله قضاوت کولای سي، چې د � موشک � جوړه سوې کلیمه ځنګه د لوړ ذوق او ژور منطق اصولو ته جواب ویلای سي؟

په دې وروستیو وختو کې مې د بي بي سي راډیو د پارسي څانګې په خپرونو کې یو نوی ترکیب اورېدلئ دئ ، چې کله کله یې د دغه څانګې زیاتره افغان کارکوونکي هم د نورو ایراني ټکو؛ لکه دادستان، دادګاه، دادرسی، پیګرد، بازداشت، بازجویی، بازرسی، بازدشتګاه، باشګاه،، فرودګاه، دانشګاه، دانشکده، دانشـــــــــجو، دانش آموز، شهرداری، شهردار، پروفسور، راهبرد، راهکار، پزشک، بازرګان او داسي نورو تر څنګ په ویاړ سره کاروي . دا نوی ټکی د � دوست دختر � ترکیبي کلیمه ده، چې په واقعیت کې د انګرېزي ژبې د ګړل فرېنډ (Girlfriend) تحـــــــــت اللفظـــــي ترجمه ده . مخکې تر دې چې د دې بې خونده او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکیب په اړه څو خبرې وکوو، هغو افغان فرهنګیانو ته د دې ټکي یادونه ضروري ګڼم، چې که د � دوست دختر � په شان د پردو هر ښه او بدپه پټو سترګو را اخلي، نو له دې څخه څه شرم کوي، چې د خپلو خوږو پارسي نومونو لکه : � خوشو �، � خُسر �، � خسربره �، � یازنه �،� کاکا �، � ماما � ، � سونو �، � ییور � او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي نورو پر ځای په خپلو ورځنيو خبرو او ليکنو کي ايراني نومونه لکه : � مادرزن �، � پدر زن �، � برادر زن �، � داماد �، � عمو �، � دايي � او داسي نور استعمال کړي ؟ که دغو ښاغلو ته د ايراني ټکو کاروَنه هيڅ ربړ او تکليف نه ور کوي، نو بيا په دي کي هم هيڅ بدي نسته، چي د خپلي ژبي د خورا ډېـــــرو اشنـــا او مانوسو ټکو پر ځـــای د � هويــــــــج �، � اسفناج �، � سيب زمينی �، � گوجۀ فرنگی �، � خيار �، � کــــــــره �، � رازيــــانه �، � خردل �، او داسي نور و په څېر سلگونه ټکي هم په پراخه توگه دودکړي؛ تر عامو نومونو چي تېر سو، بيا نو وار د خاصو نومونو راځي، چي پر ايراني پارسي مين افغان فرهنگيان يې بايد په خپل شخصي ژوند کي په ټينگه مراعات کړي . هر چا ته مالومه ده، چي د انسانانو په نوم اينښوولو کي هم د ايران د پارسي ژبو او افغاني پارسي ژبو تر منځ ډېر توپير سته؛ خو دا کار په تشو لاسونو د غرونو هوارول دي، چي زموږ جذباتي ايران مآبان به يې هيڅکله تر عهدې و نه وزي . له دې کبله چي د پښتو گرو دا عملونه له هيڅ راز علمي معيارونو سره سمون نه لري، نو له شرموونکي ناکامۍ پرته بله نتيجه هم نه سي را منځ ته کولای . موږ ټول بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي هره جغرافيايي محدوده ځانته بېل خصوصيات او مشخصات لري . ځيني ځانگړتياوي او مشخصات له يوه ځايه بل ځای ته نه وړل کيږي؛ ځکه هر ملت بېله روحيه، بېل تاريخ او بېل وياړونه لري . زموږ ژورناليستان، ليکوال او څېړونکي هم بايد په پټو سترگو د هغو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د کاپي کولو هڅه و نه کړي، چي زموږ د خلگو له ژبي، تاريخ او ملي دودونو سره سمون و نه لري . تر دې لنډې تبصرې وروسته اوس بېرته راگرځو د � دوست دختر � د بدرازه او بد خونده تر کيب په اړه څو خبرو ته . د سلـــــــيم ذوق څښتن په خپله قضـــاوت کولای سي، چـــي د � دوست دختر � نامأنوس، نازېبا او ناوړه ترکيب څنگه د انگرېزي ژبي د گرل فرينډ مفهوم افاره کولای سي؟ ځکه چي په � گرل فرينډ � کي دهري همزولي، ملگري، دوستي، شريکي يا خواهر خواندي مفهوم نه دئ نغښتی؛ بلکي دا ترکيبي ټکی اصلاً د هغي نجلۍ په مانا کارېږي، چي له خپل نارينه انډيوال سره جنسي اړيکي ولري . داسي اړيکي په افغاني، ايراني او نورو اسلامي ټولنو کي نامشروع يا غير قانوني بڼه لري؛ خو په لوېديزه نړۍ کي د عيسوي دين له ظاهري واکمنۍ او اغېزې سره سره د دې خبري پوښتنه نسته . په پارسي کي د دې مفهوم له پاره رفيقه، معشوقه، محبوبه، يار، شاهداو داسي نور ټکي سته، چي هم د انگرېزي � گرل فرينډ � مانا په بشپړه توگه افاده کوي؛ او هم په پارسي ژبه اوادب کي له پېړيو پېړيو راهيسي اشنا او ښايسته ټکي دي .

شک نسته، چي د هري ژبي د ودي او پرمختگ په بېلابېلو پړاونو کي د تکلف او مشکل تراشۍ راز راز مکتبونه او لاري راغلي دي، چي پيروانو يې په لوی لاس د ژبي او هونر ساده مفهومونه د خپل ادبي او هونري کمال په توگه، پېچلي او کړکېچن کړي دي؛ خو دا خبره هر چاته د منلو وړ ده، چي داسي ادبي او هونري ښوونځيو په عامو ولسونو کي، چندان ځای او مقام نه دئ موندلئ؛ ځکه تکلف او تصنع د يوه دروند پېټي په څېر هيچا ته د زغم وړ نه دي . له دې امله د ټولني عام وگړي د هيچا گرانو ټکو، پېچلو ترکيبونو او کړکېچنو تعبيرونو ته زړه نه ښه کوي . له دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه واقعیت سره سره، زموږ په ټولنه کې د پارسي او پښتو ژبو ځینو ژورنالیستانو، لیکوالو او شاعرانو په پوهې یا ناپوهۍ سره د هیواد د ملي ټرمینولوژۍ د ښکلو او خوږو ټکو پر ځای د پردو ژبو د نااشنا، ناوړه او بې خونده کلیمو داسې لاس خلاصي کاروَني ته ملاوې تړلي دي، چې ډېر ژر به خپله اصیله ژبه په خلګو کې پردۍ کړي . د دغه وراوونکي فرهنګي بهیر پلویان باید په دې خبره ځانونه پوه کړي، چې د هري ورځې په تېرېدو سره د خلګو اسانه او خوږه ژبه د خپلو ږندو پیښه ګرییو قرباني کوي؛ او په خپلو لاسونو ځانو ته قبر کیني .

دلته باید د ژبې د ورانولو او ملي هویت د له منځه وړولو دوو بېلو مسألو ته په ځیر سره پام وکړو . که په افغانستان کې د ایراني پارسي بې خبره او افراطي پلویان غواړي په خپلو خبرو او حتا شخصي لیکنو کې، د خپلې خوږې پارسي پر ځای د ایران جعل سوي کلیمې کار کړي، د دې کار په وړاندې هیڅ بندیز او پابندي نسته؛ ځکه هغوی په خپلو نااشنا او کله کله نامعقولو ټکو سره ځانونه له خپلو عزیزانو او خپلو خلګو بېلوي؛ عام ولس څه چې آن د خپلې کورنۍ غړي او نیژدې خپلوان او انډیوالان به يې هم په خبرو او لیکنو نه پوهېږي . ژورنالیست، شاعر ، لیکوال، څېړونکي او د فصاحت او بلاغت د ډګر نورو کسانو ته تر دې لویه سزا نسته، چې خلګ له بیانه شکایت او کرکه وکړي . لکه څنګه چې افغانانو هیڅکله د نورو صادر سوي ایډیالوژۍ نه دي منلي، همدغه راز به هیڅکله د نورو ملتونو صادر سوو ټکو ته هم زړه ښه نه کړي . بله مهمه او ارزښتناکه مسأله د افغانستان د پېژندګلوۍ او هویت خبره ده، چې هیچا ته باید له هغې سره د لوبو کولو اجازه ور نه کړه سي . زموږ زړور او توریالي ولس د افغانستان لرغوني تاریخ او ویاړلو دودونو ته په ژوري کتني سره په ټینګه پرېکړه کړې ده، چې په دې هیواد کې باید تل د ځینو علمي، اداري او فرهنګي نومونو له پاره له ملي ټرمینالوژي څخه کار واخیستل سي . دې ملي ټرمینالوژي د اوږدو کلونو په ترڅ وده کړې ده؛ او زموږ ټول هیوادوال باید د دې لرغوني او ویاړلي خاوري د ملي تشخص او پېژندګلوي په خاطر هغه په ګردو رسمي او دولتي چارو کې په جدي توګه په پام کې ونیسي . داسې ملي ټرمینالوژۍ د نړۍ په نورو متمدنو او مهذبو هیوادونو کې هم باب دي . ایرانیانو د خپل ملي هویت د ښوولو له پاره د � فرهنګستان �، � دانشګاه �، � دانشکده � او داسې نورو په څېر نومونه غوره کړي دي . موږ هم بشپړ حق لرو، چې د افغانستان د پېژندګلوۍ له پاره خپله ملي ټرمینالوژي کار کړو؛ او د هیواد په رسمي او دولتي ژوند کې د انګرېزي � یونیورستۍ � او � فاکولتې � پر ځای د � پوهنتون � او � پوهنځۍ � ټکي استعمال کړو . دغه راز باید � لویه جرګه �، � ولسي جرګه �، � مشرانو جرګه � � ستره محکمه �، � لویه څارنوالي �،� څارنوال �، � قضأ �، � قاضي � ،� ولسوالي �، � ولسوال �،� پوهیالی �، � پوهنیار �، � پوهنمل �، پوهندوی � ، � پوهنوال � ، � پوهاند� او سلګونو نورو پر ځای د پردو ټکو د کاروني او خپروني مخه ونیوله سي . هر چاته څرګنده ده، چې افغانستان له سیاسي، اجتماعي او فرهنګي پلوه یوه خپلواک هیواد دئ . همدا ملي ټرمینولوژي افغانستان له ایران، پاکستان او ټولي نړۍ څخه بېلوي . ګرده افغانان باید په خوښۍ سره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي واقعيت ته غاړه کښېږدي، چي افغانان سرونه بايلي خو په هيڅ ډول حاضر نه دي، چي د خپلو پلرونو او نيکونو ژبه، تاريخ او دودونه هېر کړي .

د اينټرنيټ له برکته په دې وروستيو لسو - پينځلسو کلونو کي د نړۍ خلګ له يوې نوې ترکيبي کلېمې سره اشنا سوي دي، چي ايميل (e - mail) نوميږي . هر څوک په دې خبره ښه پوهيږي، چي ايميل د اينټرنيټ له لاري د ليکنو او ډول ډول نورو اسنادو لېږلو او راليږلو ته وايي . د ايران د پارسي ژبي د سوچه کولو ښاغلو ماهرانو دا ټکی د � پُست اليکترونيک � په بڼه ترجمه کړ . عجبه او اريانونکې ترجمه، چي انګرېزي اصطلاح ته يې د پارسي تر کيب پر ځای بيرته انګرېزي ترکيب غوره کړ ؟ ! د ايرانيانو دا هو به هو اړول سوی ترکيب،پر خپل نامأنوس والي او نوي توب سربېره، تر خپل اصلي حالت ډېر اوږود او بې خونده دئ . څوک نه پوهېږي، چي ايراني لغت جوړوونکو د � پُست اليکترونيک � په ناوړه جعل او اختراع کي څه ګټه ليدلې ده ؟ ځکه ايميل (e - mail) له يوې خوا په ټوله نړۍ کي پېژندل سوې او منل سوې کمپيوټري اصطلاح ده؛ او له بلي خوا په وضعه سوې بڼه (پُست اليکترونيک) کي د پارسي ژبي هيڅ نخښه نه ليدله کيږي . په وضعه سوې اصطلاح کي خو نه د پُست (Post) ټکی پارسي دئ، او نه هم د اليکترونيک (Electronic) ټکی . هغه څه چي د ايرانيانو په دې خوښه کړې ترکيبي کليمه کي د لمر په څېر روښانه دي، د اصـــلي نړيوالي او مــنل سوې بـــــني ايمـــــيل (e - mail) په پرتله د دې ټکي اوږدوالی، بې خوندي او نوی توب دئ . دلته بيا هم د سليم عقل خاوند، په خپله قضاوت کولای سي، چي د ايرانيانو په � پُست اليکترونيک � کي څه مانوي (معنوي) او ظاهري ښېګنه پرته ده ؟ زه باور لرم، چي د سليم ذوق څښتن هيڅکله په خپله ژبه کي، هغو جهانشمولو ټکو او اصطلاح ګانو ته د داسي معادل ټکو د جوړولو پلوي نه کوي، چي نه يې شکل او جوله د خپلي ژبي په شان وي؛ او نه هم تر اصلي بڼې اسانه او په زړه پوري . د� ايمــيل � د انګرېزي ټـــکي له پـــــاره، د پښتـــــو � بريښنا ليک � تر ايراني � پُست الکترونيک � ډېر غوره دئ؛ ځکه د� ايميل � مفهوم يې په روانه، ساده او خوږه پښتو بيان کړی دئ؛ اوتر ايراني وضعه سوې ترکيب ډېر لنډ او اسانه دئ . د لغت جوړولو هونر (هنر) او کمال هم په دې کي نغښتی دئ، چي نوې کليمه بايد د مانا له پلوه دقيقه او جامع او د ظاهري شکل له پلوه لنډه، اسانه ، خوږه او په زړه پوري وي . که د فصاحت او بلاغت د اصولو له مخي جوړ سوي ټکي او اصطلاحات، په خلګو کي د بهرنيو کليمو ، ترکيبونو او اصطلاحاتو تر تعميم او خپرېدو مخکي وړاندي سي، په پوره باور سره به هري خواته په لږ وخت کي باب سي .

په انګرېزي کي يوه مرکبه کليمه سته، چي هاټ واټر باټل (Hot - water - bottle) نوميږي . دا ترکيبي نوم لکه څنګه چي مالوميږي له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . ايراني ژباړونکو په خپلو اثارو کي د � کيسۀ آب گرم � په ډول ټکی په ټکی ترجمه کړی دئ؛ خو پښتنو د دې دواړو اوږدو او بې خونده انګرېزي او ايراني مرکبو کليمو پر ځای يو لنډ او اسانه ټکی غوره کړی دئ، چي ځيني پښتنانه يې � مشکوله � او ځيني يې � منبکوله � بولي (په پښتو کي په � ښ � باندي د � ش � اوښتل خورا ډېر مثالونه لري) . د مشکولې په لغت کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړي هيڅ رنګ نه ليدل کيږي . لنډه، اسانه، ساده او خوږه کليمه ده؛ نو ځکه خلګو په ډېري خوښۍ سره منلې ده؛ او ددغه شي له پاره يې د هري ژبي د وضعه کړو ټکو په وړاندي لاره بنده کړې ده . د همدې استدلال له مخي که په هره نوې کليمه کي د غه راز خصوصيتونه خوندي وي هيڅ دليل نسته، چي نوې جوړه سوې کليمه، د خلګو له خوا په خوښۍ سره و نه منل سي.

د داسي کليمو او اصطلاحاتو فهرست ډېر اوږد دئ، چي د ټولو يادونه يې حتا په يوه مقاله کي هم نه ځايږي . دلته د دغو څو مثالونو يادونه يوازي د دې خبري د اثبات له پاره ده، چي وشيو د ژبي داسي سوچه کول نه هيڅ علمي او منطقي تاداو لري؛ او نه يې خلګ په خپلو ورځنيو محاورو او مکالمو کي کارولو ته تيار دي؛ د باد راوړي کاغذ په څېر، تر څو مياشتو او کلو وروسته يا بيرته پر بله خوا په هوا کيږي يا د کليماتو د ژوند او مرګ د قانون له مخي تل تر تله، له منځه ځي .

زموږ د سيمي ژبي، فکري او فرهنګي دودونه يوله بله داسي اخښلي او بخښلي دي، چي که دسوچه کولو په کار کي علمي او منطقي لار غوره نه سي، زموږ د ژبو او کلتور له ارزښتناکو لرغونو اثارو، فکري او فرهنګي سرچينو سره اړيکي، د نابودۍ تر حده کمزوري کيږي . په تورکيه (ترکيه) او د منځنۍ اسيا په پخوانيو شوروي جمهوريتوکي همداسي وسوه . د ژبي او فرهنګ لرغوني اثرونه په داسي بې رحمۍ له منځ يووړل سوه، چي اوس لوستو کسانو ته هم د خپلو پلرونو او نيکونو د علمي، ديني، ادبي او تاريخي اثارو پوهيدنه ډېره ګرانه او ربړوونکې ده .

که څوک د پښتو په سوچه کولو کي دغه راز افراطي او نامعقول ګامونه واخلي، زموږ پښتنو راتلونکي پښتونه (نسلونه) به هم له لويو سرګرادنييو او پېچومو سره مخامخ وي؛ ځکه که يوازي د پښتو ژبي د منځنۍ دوري اثار په پام کي ونيسو، ګورو چي په ټولو ليکنو کي داسلام د سپېڅلي دين عقايد او نظريې مرکزي مقام لري . پر فقهي او مذهبي موضوع ګانو سربېره، د پښتو عرفاني شاعري هم په ژوره توګه له عربي ژبي او اسلامي فرهنګ سره ټينګي اړيکي لري . دغه رنګه د سيمي تاريخي، سياسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره هم دا خبره په بشپړه توګه جوته ده، چي د ګاونډييو ولسونو ژبو، فکري او فرهنګي بهيرونو، د پښتو پر ګردو اثارو ژوره اغېزه ښندلې ده . له اوستا، سنسکريت، هندي او پنجابي څخه نيولې بيا تر زړې پارسي، پهلوي، عربي او تورکي پوري ټولي ژبي او په دغو ژبو ليکلي ديني، ادبي او علمي اثار، د پښتو ژبي او ادبياتو په بېلابېلو برخو کي ارزښتناک ځای لري .

که څوک په بې باکۍ سره د دغو ژبو د يومخيزي شړني او ايستني هڅه وکړي، په حقيقت کي زموږ راتلونکو نسلونو ته د پښتو ادب د لرغونو ميراثونو په پېژندنه او څېړنه کي، جبران نه منوونکي ستونزي پيدا کوي . د پښتو د معاصر ادب او تاريخ بابا - لوی استاد علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له ځينو اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د ګډوالي او ورته والي او د پښتو ژبي د سوچه کولو په اړه خورا درنې او علمي نظريې وړاندي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي، چي دلته يې د څو جوملو يادونه ډېره ګټوره ګڼو . لوی استاد ليکي : � د پښتو او دری او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نژدې دي، دا ځکه چي يو خو په ريښه کښې سره شريک دي او بل دا چي دد غو خلکو په منځ کښې تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ او راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خواته تللي دي . د پښتو� آس �، د دری � اسپ �، د سنسکريت � اشو � څوني سره نژدې دي . د پښتو ډېوه، او د سنسکريت ډېوه سره مشتر ک دي . د پښتو� لس � او د هندي � دس � او د دری � ده � د تبديل تر خاص قانون لاندي دي، او ځکه چي هيڅ ژبه له مشترکو لغاتو او کلماتو څخه نه ده خالي، نو آيا د يوې ژبې تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده، يا ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبې سوچه کول خو بالکل ممکن نه دئ، مګر د ژبې بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کښې چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلې ژبې څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري، مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کښې اچول او له هغو څخه کار اخيستل ډېر ښه کار دئ (حبيبي، ژبې او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ ۱۹۹) .

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد، علامه حبيبي، له زړې پارسي سره د پښتو د نيژدې والي په اړه ليکي : � حتا په هغو درو کرښو کې، چي د هخامنشانو د پاچا- داريوش (۵۲۲- ۴۸٦ ق م) له خوا په زړه پارسي د بغستان پر ډبره ليکل سوي دي، هم له پښتو سره ورته مالوميږي (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴).

لوی استاد علامه حبيبي، د� قرب زبان پشتو به پارسی باستان � تر سرليک لاندي په يوه تاريخي او فلالوژيکه مقاله کي ډاډ او باور ښيي، چي که د زړې پارسي موندل سوي اثار په دقيقه او ژوره توګه و سپړل سي، د پښتو ژبې په مرسته به يې ډېر تاريک او مبهم اړخونه روښانه سي، ځکه د دې ژوري علمي ليکني په استناد د ژبو تر منځ نيژدېوالی له ورايه څرګند دئ (حبيبی، قرب زبان پشتو به پارسی باستان ، يغما ۱، ۲۰- ۲۴ . د نور مالومات له پاره وګورئ : حبيبي، پښتو او پخوانۍ آريايي ژبې او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله ۴۵- ۴۹ او حبيبي، د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښې ۲۱- ۲۴).

د افغاني فرهنګ روښانه او تلپاته ستوري، دغه راز د يوې ژوري ژبنۍ او تاريخي شنني په ترڅ کي، د بغلان د � سرخ کوتل � په هغه ډبرليک کي، چي په ۱۹۵۷ م کال د � نوشاد � په معبد کي وموندل سو، د زړې دری ژبې (تخاری) له ځينولغتونو سره د پښتو ژبې پر ګډوالي او ورته والي ټينګار کړی دئ (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴) او (حبيبی، زبان دو هزار سالهٔ افغانستان يا مادر زبان دری (تحليل کتيبهٔ بغلان) ۳۰- ۱۳۹) .

په بېلابېلو اريايي ژبو کي د پلار، مور، خور، ورور او ځينو نورو ټکو ورته والی او نيژدې والی ټول د دې روښانه حقيقت ښکارندوی دي، چي اوستا، سنسکريت، پښتو، پارسي او ډېري نوري اروپايي ژبې له آره ګډې او نيژ دې ريښې لري . علامه حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کي د اريايي قومونو د پيدايښت، خپرېدو، ژبو او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو تاريخي حقايقو په اړه خورا ژوره او مستنده څېړنه لري . دا علمي څېړنه د دې واقعيت ښلابښل اړخونه سپړي، چې پښتانه په ختېه اريايان دي؛ او ژبه يې د نورو اريايي قومونو له لرغونو ژبو سره په ډېرو ټکو، عبارتونو او تعبيرونو کې يوشانتې والی يا نيژدې والی لري (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، لومړی ټوک ۱۳- ۲۴).

له اريايي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکيبونو د ګډوالي او ورته والي په اړه، د لوی استاد د نظريو تر لنډيز وروسته اوس بايد په دې خبره پوره باور ولرو، چې په ځينو نورو اريايي ژبو کې کارېدونکي ټکي، ترکيبونه او تعبيرونه د پښتو مسلم مال او ميراث دئ؛ او هيڅکله بايد د هغو په له منځه وړلو يا هېرولو کې هڅه و نسي . تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې پښتو ژبه بايد هر چاته ساده، اسانه او په زړه پوري وي . د پښتو د سوچه کولو په نامه د دې ژبې د منلو او پيژندل سوو کليمو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پر ځای د وحشي، ګرانو او بې خونده ټکو وړاندې کول، پښتو ژبه د رياضي او فزيک تر فارمولونو هم سختوي . طبيعي خبره ده، چې داسې ګرانه او کرکېچنه ژبه ، نه يـوازې د زده کړې او څېړنې له پاره د بهرنيانو مينه نه سي پارولای؛ بلکې د پښتني ټولنې په اصلي ويوونکو کې هم خورا ډېرې ناخوالې را منځ ته کوي . دا چې ولې په اروپايي ژبو کې انګرېزي او زموږ د سيمې په ژبو کې پارسي او أردو په ډېرې اسانۍ سره پراختيا او پرمختيا موندلې ده؛ او په سيمه کې يې د خپل او پردي دلچسپي ځان ته اړولې ده، د نورو دلايلو تر څنګ يې لوی راز په دې حقيقت کې پروت دئ، چې دغو ژبو له ښلابښلو ژبو څخه ورغلي کليمې، ترکيبونه، تعبيرونه او اصطلاحات په مينې سره خوندي کړې دي . له دې امله يې د ځينو پردو ژبو ويوونکي، خپلو مورنييو ژبو او فرهنګي دودونو ته نيژدې ګنې؛ خو د ايرانيانو د سوچه کولو افراطي کړنلارې ، بې شکه د پارسي ژبې پخوانی خوږوالی، اسانۍ او سادګۍ ته ستر زيان رسولئ دئ . ايراني پارسي د ناوړه او خپلسرو جعلياتو په خپرولو سره اوس د دې ژبې پر پردو لوستونکو او ويوونکو سربېره، د پارسي ژبې له نورو لهجو لکه دری، تاجيکی او نورو څخه هم ډېره ليرې سوې ده . نن خو نه يوازې ما غوندې پښتون ؛ بلکې د افغاني پارسي (در ی) او تاجيکي ژبې هر ويونکی هم د ايراني پارسي په ويلو او لوستلو کې ډېرې جدي ستونزې لري . د دې زياتېدونکو مشکلاتو اصلي علت دا دئ، چې افغاني پارسي (دری) تر ډېرې ګچې خپل پخوانی اصالت ساتلئ دئ؛ ليکن ايرانی پارسي د سوچه کولو په نامه پر داسې لار روانه ده، چې د پارسي ژبې له ارزښتناکو لرغونو اثارو او دودونو سره هيڅ سمون نه لري . د دې کار وروستۍ نتيجه به داوي، چې د ايران عام وګړي به د وخت په تېرېدو سره د رودکي، فرخي، نظامي، مولانا، سعدي، حافظ او په سلګونو نورو مخکښو شاعرانو او ليکوالو په اثاروهيڅ نه پوهېږي ؛ ځکه ايرانيانو د دې ژبې د لرغوني ادب لاره تر ډېرې ګچې پرېښې ده.

د پښتو ژبې د سوچه کولوافراطي او پيښه ګرو پلويانو هر پر دې ټکي، اصطلاح او ترکيب ته د پښتو رنګ ورکولو په ترخ کې، د حقوقو ډېره عامه او مشهوره اصطلاح (شخصيت های حقيقی او حُکمی) په � رښتينو او حُکمي شخصيتونو � ژباړلې ده) وګورئ : د ټوليزو رسنيو يا مطـــــبوعاتو قـــــانون، دري دېرشمـــــه مـــــــــــاده (www. benawa.com. په دې حقوقي اصطلاح کې، چې د حقوقو په زياترو څانګو، په تيره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا خصوصي حقوقو کي خورا ډېره کارېږي، درې ټکي سته چي درې سره عربي دي . حتا د ایرانیانو د پارسي کولو په فابریکو کي هم د نورو سلګونو حقوقي اصطلاحاتو په شان، دې اصطلاح ته تر اوسه پارسي معادل نه دئ جوړ سوی . زموږ پښتون لالا په دې درو عربي ټکو کي یوازي یوه ټکي (حقیقي) ته پښتو معادل وموند؛ او دوه نور ټکي (حُکمي او شخصیونه) یې پر خپل حال پرېښوول . ستونزه دا ده، چي زموږ ژباړونکی په دې نه پوهېږي، چي په دې اصطلاح کي � حقیقي � ټکی د بل مترادف لغت (صادق) په شان د ریښتني په مانا نه دئ کار سوی . ټول حقوق پوهان پوهېږي، چي په حقوقو کي شخیصتونه دوه ډوله دي :

۱ -حقیقي یا فزیکي شخصیت (Individual Personality)

۲ -حُکمي شخصیت (Personality Corporate)

شخصیت په حقوقو کي د یوه شخص د حقوقو او وجیبو مجموعه ده . حقیقي یا فزیکي شخصیتونه په حقوقي عملونو او تړونونو(قراردادونو یا عقدونو) کي د خپلي ارادې د تمثیل واک لري؛ لکه انسانان . حُکمي شخصیتونه، د حقیقي یا فزیکي شخصیتونو پر خلاف په حقوقي عملونو او تړونونو کي د خپلي ارادې د تمثیل واک نه لري . انسانان په خپله خوښه دغه راز حُکمي شخصیتونه جوړوي؛ او بیایې په خپله خوښه له منځه وړي؛ لکه ډول ډول شرکتونه، ګوندونه، اتحادیې، سازمانونه، مؤسسې او نور(Dictionary of Legal Terms 121) & (Gifis 343) .

دحقیقي او حُکمي شخصیتونو څېړنه اوږده حقوقي مسأله ده، چي غزول یې په دې ژبنۍ څېړنه کي ځای نه لري . هغه څه چي دلته یې باید هرومرو یادونه وکړو، دا خبره ده چي زموږ پښتو ژباړونکي باید د هري اصطلاح د یوې یا ټولو برخو په ناوړه ژباړي سره د هغې مانا او مفهوم زایل نه کړي . په ټوله نړۍ کي د حقوقو زده کوونکي د حقیقي او حُکمي شخصیتونو له اصطلاح سره اشنا دي . باید پر همدې حال پرېښوول سي . که څوک په سرزورۍ سره د هغو ترجمې ته هڅه کوي، نو باید لومړی د هغو په حقوقي مفهومونو ځان ښه پوه کړي؛ او د � حقیقي شخصیت � حقوقي اصطلاح د صادق، راستګو او داسي نورو په شان په � ریښتني شخصیت � و نه ژباړي؛ ځکه چي په دې اصطلاح کي اصلاً د ریشتیا او درواغو خبره نسته .

هو د ژبي په سوچه کولو کي ډېري ګټي نغښتي دي؛ خو دا کار باید د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو یا په بله وینا علمي موازینو او اصولو سره سم وسي . په دې کار کي احساسات او تعصُب هیڅ ځای نه لري . که څوک په ریشتیا هم د پښتو ژبي او ادب له ودي او غوړېدو سره مینه لري، نو د ې لوړ ارمان ته د رسېدو له پاره باید، زموږ په ژبه کي د د خیلو او مغفنو ټکو د یو مخیز شړلو پر ځای د هغوخندونو او مشکلاتو له منځه وړلو ته ملا وتړي، چي تر اوسه پوري په پاکستان او افغانستان کي د یوې پراخي او غوړېدلي پښتو ژبي په وړاندي پر اته دي . لکه څنګه چي د ژبي په سوچه کولو کي تنګ نظري او افراطیت ، بې شماره ستونزو او تاوانونو ته لاره هواروي، په هماغه اندازه د خپلو خوږو او سپېڅلو ټکو پر ځای د پردو ټکو او ترکیبونو بې ځایه کارونه؛ یا د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو د سرکښ سېلاو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندي لاس تر زني کښېنستل هم زموږ د ژبي بېخ او بنياد له منځه وړي . بايد د پښتنو په بېلابېلو سيمو او لهجو کي تر هر اړخيزي پلټني او ژوري څېړني وروسته، د هري پردۍ کليمې او اصطلاح پر ځای د خپلي ژبي مروج او اشنا ټکي را وړاندي کوو؛ او په دې توګه د خپل قام اصيل او لرغوني امانتونه له تباهۍ څخه و ژغورو . په دې کار کي علمي او معقوله لار بيا هم د خپلو سوچه او سپېڅلو ميراثونو تر څنګ د اوړدو بدلونونو په ترڅ کي د راغلو پردو ټکو، تعبيرونو، محاورو او اصطلاح ګانو خوندي کول او پالل دي، چي په هيڅ ډول بايد د تعصبونو او تنګ نظريو قرباني نه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟

ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه تل د بدلونونو او تحولاتو په بهیر کي ده . د ټولني په ژوند کي سیاسي، اجتماعي، فرهنګي، فکـري او اقتصادي تغییرات، هرومرو د ژبو په ټولو برخو کي ستر بدلونونه را منځ ته کوي . پر یوه ملت د بل هیواد سیاسي او پوځي واکمني، له یوه سیاسي او جغرافیایي چاپـــېر څخه نورو سیـــــمو او هیوادونو ته د خلګو مهاجرتونه، د بېلابېلو ملتونو تر منځ فرهنګي، فکري او ډول ډول اقتصادي اړیکي، له هغو عواملو او سببونو څخه دي، چي د یوې جغرافیایـــــــي او کلتوري سیمي د خلګو پر ژبه او نورو ټولنیزو پدیدو د بهرنییو ژبو، فکري او فرهنګي جریاناتو ښو یا بدو اغېزو ته لاره هواروي . دا اغېزې له یوې خوا د یر غلـګري ژبي او فرهنګ په سیاسي، پوځي، اجتماعي او اقتصادي پیاوړتیا او له بلي خوا د ځېل سوو ملتونو د ژبو او دودونو په ټینګښت او غښتلوالي پوري اړه لري . هغه ژبي، فرهنګي، فکري او اجتماعي دودونه، چي بې پیاوړو او مزبوتو (مضبوطو) ریښو زموږ خاوري ته راغلي وه، د تندر او برېښنا په څېر بیرته ولاړه . د دوی پر خلاف هغو ژبو، مـــادي او مانوي اړیکو، چي د راز راز علتونو او اسبابو له مخي یې په دې مځکه کي ژوري او پلني ریښي و ځغلولې، د پېړییو پېړییو له پاره یې زموږ پر ژبو، فــــکري، فرهنګـــــــي، اجتماعي او اقتصادي ژوندانه داسي پراخي او زوروري اغېزې پرېښوولې، چي په بشپړ باور سره اوس زموږ د هیواد او خلګو د ټولنیز ژوندانه په نه بېلېدونکي برخي اوښتې ده . په اروپـــایي ژبو کي د یوناني او لاتیني ژبي او زموږ په سیمه کي د اریایي، عربي او تورکي (ترکي) ژبو متقابل تأثیر د همدې سیاسي، فرهنګي، دیني، اجتماعي او اقتصادي اړیکو او بدلونونو غوره مثال دئ . لکه څنګه چي مو د � معیار او معیاري ژبه څه ته وایي ؟ � تر سرلیک لاندي دې خبري ته لنډه اشاره وکړه، زموږ پر لرغوني مېنه(اریانا، خراسان او افغانستان) د هخـــــامنشانو، یونـــاني سکنـدر، هندي موریایانو، عربو، مغولو، انګرېزانو، روسانو، امریکایانو او نورو له پوځي، سیاسي او فرهنګي یرغلونو سره په ژبه، کلتور ، فـــکري او اجتمـــاعي ژوند کـــي ژور بدلونونه راغله ؛ او تر اوسه پوري د دې بدلونونو لړۍ روانه ده . په دې ډول، دا مسلم او انکار نه منوونکی حقیقت دئ، چي د نړۍ هیڅ ژبه او فرهنګ له نورو ژبو او تهذیبونو څخه بې اغېزې نه دئ . د یوې ټولني په ژبو او کلتوري ژوند کي د نورو ولسونو د ژبو، فکري او فرهنګي جریانونو تر څنګ د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اړیکو د اغېزو کم رنګـــي یا بیخي نسته والی ، په واقعیت کي د بشري بدلونونو له تګلوري څخه د داسي ټولني د لیري والي ؛ یا د بهرنۍ نړۍ په وړاندي د هغې د پیاوړي مقاومـــــت په دې مـــانا دئ . بشري ټولنه د راز راز تمدنونو زانګو ده . په نړۍ کي هیڅ ټولنه تل تر تله له نورو خلګو او ولسونو څخه جلا ژوند نه سي کولای . د بشري اړیکو په دې پرمختللي پړاو کي زموږ پراخي نړۍ د یوه کلي بڼه اخیستې ده . د نړۍ ټول هیوادونه او ملتونه د ځنځیر د کړییو په څېر سره تړل سوي دي . له دې ځنځیر څخه وتل له هره اړخه ناممکن کار دئ . انسانان د همدې ارادي او غیر ارادي بدلونونو، اړیکو او پرمختګونو له امله د یو بل کلیمات، ترکیبونه، تعبیرونه او نور مادي او مانوي دودونه یا په خپـــله خوښه اخلي؛ یا د وخت له غوښتنو سره سم په زور او جبر سره پرې تپل کیږي . دا نوي بللي یا نابللي مېلمانه د خپل نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي او اغېزمنتيا له کبله د محکومو خلګو ژبو او رواجونو ته لار مومي؛ او تر اوږدې مودې وروسته کېږ مټ د انسانانو غوندي په خپل نوي محيط کي لومړی د اهليت او تابعيت حق تر لاسه کوي؛ او په پای کي د نوي ټولنـــي او نوي ژبي په نه بېلېدونکې برخه اوړي؛ کرار کرار نوره وده کوي؛ اوتر لازم پوخوالي وروسته په خپل نوي ټاټوبي کي د نوو ټکو، نوواصطلاحاتو او نووترکيبونو په بڼه نوي نسلونه زېږوي . راغلي ټکي او ترکيبونه په نوي ژبه او نوي ټولنيز چاپېرکي، زياتره په بدله يا اوښتي جوله ؛ خو کله کله په خپله اصلي او ابتدايي ګونه ژوند ته دوام ورکوي.

پښتو هم د نورو ژبو په دود، په افغاني ټولنه کي د سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو او پر مختياوو په ترڅ کـــي له بېلابېـــلو ژبو او ټولنو څخه خورا ډېر لغتونه، ترکيبونه، اصطلاحات او محاورې اخيستي دي، چي اوس په خوښۍ سره زموږ د ژبي اوکلتور نه بېلېدونکې برخه ده . په بېلابېـــــلو ژبو کـــــي دکليمـــــو، اصطلاح ګانو او عبارتونو د راکـــړي ورکـــړي مسأله اوس دونـــه (دوموه) پراخه او روښانه ده، چي آن د مثال او بولګې وړاندي کولو ته يې هم هيڅ اړتيا نه ليـــدله کيږي؛ ځکه د هر لوستونکي په ذهن کي د داسي ټکو او اصطلاحاتو بې شماره مثالونه سته .

د انسانانو تر منځ ګډو اړيکو، د ژبي او فرهنګ په ګډون د ژوندانه هيڅ برخه، د نورو ملتونو له ژبو او دودونو څخه ليري او بې اغـــېزي نه ده پريـــښې . د پښتو ژبي او ادب ځلانده او تلپاته ستوري - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴ م) د خپل نامتو اثر � سپېڅـــــلي پښتو � په دقيقه او عالمانه سريزه کي د سيوطي د � المزهر � په استناد ، په قرآن عظيم الشان کي هم د پردو ژبو د اثر ښندني او ځينو معربو ټکو يادونه کړې ده، چي په هغو کي د پارسي ژبي � اباريق � او � سجيل �، د رومي ژبي � قسطاس � او � شيطان �، د حبشي ژبي � جبت � او � درى �، د سرياني ژبي � سرادق � او � طور �، د زنګي ژبي � خصـب � او � سرى �، د عبري ژبي � فوم �، د تورکي ژبي � غساق �، د هندي ژبي � مشکاة �، د قبـــطي ژبي � هيت لک � شامل دي؛ او د داسي ټـــکو شمېر سلو تـــــه رسيږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کج) .

که په اروپايي ژبو کي د انګرېزي ، فرانسوي او اسپانوي او په سامي ژبو کي د عربي ژبي په څېر بډايه ژبه سوچه نه ده پاته سوې، ايـــــا پښتـــــو د اوستـــــا، سنسکريت، هندي، عربي، پارسي، تورکي او ځينو نورو ژبو له ژورو اغېزو سره سره ،سوچه او خالصه پاته کېدای سي ؟ جواب کاملاً روښانه او اسانه دئ . د پښتـــو د سوچه کولو خوبونه هم زموږ په ژبه او ټولنه کي د بدلونونو له طبيعي او اجتماعي قوانينو څخه سترګي پټول دي . د انسانانو او بېلابېلو ژبو متقابلو اغېزو ته په پام سره، د سوچـــه ژبي اصطلاح اصلاً علمي تاداو نه لري . بايد د ژبي د سوچه توب پر ځای د ټولني د عيني واقعيتونو پر بنسټ د هغې سموالي او کره والي ته فکر وسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د پردو ټکو ډولونه

معظم استاد- علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له نن څخه تقريباً اويا کاله مخکي، پښتو ژبي ته د هغو پردو ټکو او اصطلاحاتو ډولونه پـه ژوره توګه بيان کړي دي، چي د پيړيو په اوږدو کي يې زموږ د ټولنيز ژوند په بېلابېلو برخو کي د بشپړ اهليت او تابعيت حق تر لاس کړی دئ؛ او ځينو يې په پښتو ژبه کـــــي دونه ژ وري ريښې او ښاخونه غزولي دي، چي د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په بڼه يې نوي نسلونه زېږولي دي . دلته د لوی استاد له نظره د داسي مغغنو ټکو پېژندني او ډولونو ته يـــوه لنــــډه کتنه کوو.

د کليماتو او اصطلاحاتو د راکړي ورکړي په لړ کي، له بېلابېلو ژبو څخه پښتو ژبي ته پرېمانه لغتونه، اصطلاح ګاني او ترکيبونه راغلي دي، چي ځيني يې په خپله اصلي بڼه او مانا په پښتو کي بـــــاب سوي دي؛ او ځينو نورو يې په افغاني چاپېر کي پښتني رنګ اخيستی دئ . په لومړی ډله کي د مثال په توګه : اسلام، دنيــــا، قيامت، آخرت، عقبی، قضا، قاضي، نکاح، طلاق، عدت، قــــتل، جــــــــــرم، جنحه، جنايت، ديت او په سلګونو نور ټـــکي، اصطـــلاحــــات او ترکيبونه شامل دي، چي پښتو له عربي ژبي څخه اخيستي دي . يا ډېوه، هټ (هټی)، هډ، ګاڼه (ګېڼه) اوپه لسګونو نور، چي ظاهراً له هندي ژبي څخه راغلـــــي دي؛ خو په حقيـــقت کــــي د ډېرو آريايي ژبو ترمنځ مشترک دي . دغه رنګه د اوبجه ، ورشو، غښتلي او ډېر نورو په څېر ټکـــــي، چي له اوستا څخه پښتو ته راغلي دي . يا د اپت، لـــچن (لېچن)، ښکلـــي (کښـــــلي) او داسي نورو په څېر لغتونه، چي له سنسکريت څخه په پښتو ژبــــه ګــډ سوي دي . يا د ټيليـــګـــراف، ټيليګرام، راديو، تـــــلوېزون، سينما، مايکروســــکوپ، کمــــــــپيوټر، اينټرنيټ او داسي نـــورو پـه څېر نړيوال تخنيکي ټکي او علمي اصطلاحات، چي زياتره له اروپايي ژبو څـخه پښتو ته راغلي دي؛ او د نورو هيوادو په شان په پښتو کي هم په خپله اصـــلي بڼــــه يا ډېر لږ بدلون بــــــاب ســـوي دي . دوهمه ډله هغه ټکي دي، چي پښتني ټولني ته تر راننوتو وروسته له مانوي (معنوي) او شکلي پلوه اوښتي دي؛ کله يې مانا اوکله يې ظــاهري بڼې پښتــــــــو رنـــــګ اخيستی دئ . دې بهير ته د ژبپوهني په اصطلاح دخول او تفغين وايي . مفغن ټکي په خپله هم پر څو ډلو وېشل کيږي، چي دلته يې لنډه پېژنګلوي او څو مثالونه وړاندي کيږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : مانوي (معنوي) مفغنات

هغه پردي ټکي دي، چي خپل اصلي حالت يې لږ و ډېر ساتلئ دئ؛ خو مانا يې اوښتې ده . دا ډول ټکو په پښتني چاپېر کي داسي نوې مانا او نوی مفهوم موندلئ دئ، چي له خپلي اصلي مانا سره نيژدې والی او ټينګي اړيکي لري؛ د مثال په توګه د � بشر � کليمه، چي په عربي ژبه کي د انسان د ظاهري پوست په مانـــا ده؛ خو په پښتو کي دا ټکی د انسان د ټول بدن او وجود په مانا کارېږي؛ چي � بشرکی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کد � کهـ) .

د پښتو په لوېديزه (لوېدځه) لهجه کي د � بشر � کليمه خورا ډېره استعمالېږي؛ لکه چي وايي : � ته زما بشر يې ! � ياني ته د ځان په شان راته ګران يې ؛ � خدای دي روغ بشر درکي ! � ياني خدای دي جوړ او روغ لره ؛ � بشر دي ومره! �، � بشر دي سرخوره سه ! �، � بشر دي خاوري سه �، � خوار بشری � او داسي نور، هغه ترکيبونه او تعبيرونه دي، چي د بشر تر عربي ټکي په نسبتاً پراخه او بېله مانا کارېږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کهـ).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم : اوښتي مفغنات

اړول سوي مفغنات هم په خپل وار سره پر دوه ډوله دي : د اوښتو مفغناتو په لومړۍ ډله کي هغه کليمې راځي، چي يوازي يې ظاهري جوله څه نا څه اوښتې وي؛ خو خپله اصلي مانا يې خوندي کړې وي . د دغه راز ټکو په ظاهري بدلون کي زياتره د � ش � توری په � ښ �، د � د � توری په � ل �، د � چ � توری په � څ �، د � ج � او � ز � توري په � ځ �، د � ب � توری په � و �، د � ن � توری په � ڼ �، د � ث � توری په � ت � يا خپلو اصلي مخرجونو ته په نورو نيژدې ږغونو اوښتي دي؛ مثلاً:

آبدست - اودس روزه - روژه

اشک - اوښکي يا اوښي روشن - روښان

ا طاق - هوتاک شاد - ښاد

افعی - اپي شادی - ښادي

بهادر- باتور شور - ښور (ږوږ، غوغا)

بهشت - بهښت شهر - ښار، ښهر

پشت - پښت (نژاد) فراخ - پراخ

تفنگ - توپک يا ټوپک فرشته - پرښته يا پريښته

جوان - ځوان فيروزه - پيروژه

خداوند - خاوند گريبان - گرېوان

خرج يا خرچ - خرڅ مثل - متل

خوش - خوښ معصوم - ماشوم

ميراث - ميرات

هيچ - هيڅ (حبيبي، سپېڅلي پښتو کو).

د اړول سوو مفغناتو په دوهمه ډله کي هغه ټکي شامل دي، چي هم يې ظاهري جوله اوښتې وي؛ او په هم يې په مانا کي بدلون راغلئ وي؛ مثـــــلاً � اسي � هغه کليمه عربي ده، چي د عربي له � عاصي � ټکي څخه مفغن سوي ده، چي عربان يې د طاغي او گوناکار(گنهگار/گنهکار) په مفهوم کاروي؛ خو پښتانه دا ټکی د بخيل،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم، منحوس، مړاوي او پژمرده په ماناوو استعمالوي؛ او � اسپګی � یې د تصغیر بڼه ده (حبیبي، سپېڅلې پښتو کو) . دغه راز، عورت په عربي کې د انسان د وجود هغو ځایونو ته وایي، چې پټــول یې لازم وي؛ خو پښتنو له دې ټکي څخه بله کلیمه جوړه کړې ده، چې � اورته � نومیږي؛ او د ماینې، ماندینې، ښځې، میرمنې، کوروالا، کوروداني او داسي نورو په مانا کارېږي . پښتـــــنو وروسته د تورو په اړولو سره له همدې ټکي � اروته � جوړه کړه . ورپسې د همدغو مورفولوژیکو بدلونو په لړ کې له دې کلیمې څخه بل ټکي سر پورته کړ، چې � ارتیـــنه � بلل کیږي . د عربي ژبې � نعره � په پښتو کې، په � ناره � واوښته . وروسته له همدې ټکي څخه په پښتو کې داسي اصطلاح ګاني جوړې سوې، چې له عربي مانا سره یې هیڅ تړاو نه درلود؛ د مثال په توګه د زیاتره د کندهار او شاوخوا سیمو پښتانه وایي : � پلانۍ ناره وکړه . � د دغو سیمو پښتانه دا اصطلاح، د هغې نجلۍ یا ښځې له پاره استعمالوي، چــې د مور او پلار د خوښې او ټولنیزو دودونو پر خلاف ځانته د ژوند ملګری غوره کړي . دغه رنګه په پښتو کې، نارې هغو نظمونو ته هم ویل کیږي، چې له ملي وزنونو سره سم، د پښـــــتو د ولسي نکلونو په منځ کې ویلې کیږي؛ او زموږ ولسي نکلونو ته لا نوره ښکلا او جذابیت ور بخښي (حبیبي، سپېڅلې پښتو کز) . په دې ډول ګورو، چې له عربي � نعرې � څخه په پښتني چاپېر کې داسي نوي ټکي او اصطلاحات و زېږېدل، چې پر خپلې ظاهري جولې سربېره، د مانا له اړخه هم له اصلي ټکي سره مځکه او اسمان توپیر لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم : منقلب مفغنات

هغه مفغن ټکي، چي په ترتیب او اوډنه کي يې ډېر بدلون راغلئ وي . د اِبدال، تخفیف، تزيید، حذف او ترخیم له کبله يې اصلي بڼه بېـــخي اوښتې وي؛ او پــه پښتو ژبه کي يې نوی رنګ اخیستی وي؛ لکه منځوی، چي د � میان � او � منځ � له ټکو څخه پیدا سوی دئ؛ صباح او سبا، سحر او سهار (د دې لغت له پاره، د پښتـو اصلي ټـــکی ګهیځ دئ)، فاتحه او پاتا، آویزان او الوېزاند، آزمایش او ازمايښت (ازمیښت، ازمویښت یا ازموینه)، کاهش او کاهښت، خواهش او خواهښت، خارش او خارښت او داسي نـــور په دې ډله کي دي (حبیبي، سپېڅلې پښتو کز) .

په پښتو ژبه او ادب کي په سلګونو داسي ټکي ، ترکیبونه او اصطلاح ګاني سته، چي له پېړيیو پېړيیو راهیسي د پښتنو په ورځنیو خبرو او محاورو کي داسي ګـــــډ سوي دي، چي اوس يې څوک د پردي والي ګومان هم نه کوي . ځینو ځینو خو يې په پښتو کي خورا ډېر بچي هم پرېښي دي؛ او هر یو يې د پښتو ژبې په لغوي او مانوي شتمنۍ کي لویه برخه لري .

مخکنیيو خبرو ته په پام کولو سره ویلای سو، چي د سوچه کولو په نامه له پښتو ژبې څخه د داسي ټکو، اصطلاحاتو او ترکیبونو ایستل ډېر ناوړه او تـــاواني کار دئ؛ ځکه ژبه تر هر څه مخکي د پوهېدو او پوهولو وسیله ده . په هغه څه چي زموږ مندي او پلرونه، وروڼه او خوندي، خپل او اشنا او په پای کي د ټولني هر وګړی په ډېري اسانۍ سره پوهېږي، ولي باید د داسي جعل سوو او نامأنوسو ټکو له خوا وشړل سي، چي زموږ خلګو يې له سوونو کلونو راهیسي نوم هم نه وي اورېدلئ؛ او نه يې د استعمــال په ځایونو پوهېږي . موږ باید په دې روښانه حقیقت ځانونه پوه کړو، چي د امیر کروړ (د پټي خزانې له روایت سره سم په ۱۵۴ هـ ق کي مړ) عصر زموږ څخه تقریباً دیارلس سوه کاله پخوا تېر سوی دئ . د زمانو سرو او تودو زموږ په ژبه، ادب او تاریـــخ کي ډېر زوړ بدلونونه راوستي دي . د دغو بدلونونو څو اړخیزو اغېزو ته په ژوري کتني سره اوس دا خبره ناممکنه برېښي، چي د امیر کروړ د عصر او پېر ژبه بیرته له سره راژوندۍ کـــړو . لکه څنګه چي په دې سوونو کلونو کي زموږ د خلګو د ژوندانه هیڅ شی پر خپل حال نه دئ پاته، نو څنګه کېدای سي چي ژبه د یوه ژوندي او خوځنده ټولنیز موجود په توګه پر خپل پخـــواني حال پاته وي ؟ په هماغه ډول، چي زموږ پخوانیيو پښتونو (نسلونو) خپل ځای موږ ته پرېښود، په ژبو کي هم د لرغونو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو پخواني نسلونه خپـــل ځای نوو نسلونو ته پرېږدي . زاړه کلیمات مري او پر ځای يې نوي زېږي . باید ټول دا ومنو، چي دا د تکامل او پرمختګ قانون دئ . هو په دې کي هیڅ شک نسته، چـــــي په اوسنۍ پښتو کي باید، زموږ د لرغوني ژبې نښې نښانې هم تر ډېره خوندي او ژوندۍ وي؛ ځکه دا زموږ د لرغونو اثارو او ویاړونو د خوندیتوب بڼه لاره ده؛ مګر بیا هم د ادې مانا نه لري، چي موږ په ژبه، ادب، مادي او مانوي کلـــتور، اجتماعي او اقتصادي اړیکو کي د بدلون، پرمختګ او متقابلو اغېزو حقیقت تر پښو لاندي کړو . که څوک ډېري ته په سر نیولو سره، د پښتو د سوچه کولو په نامه د اسانه، بــــاب سوو او منلو ټکو پر ځای، هغه ټکي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونه دروي، چي بېله دوی بل هیڅوک نه په پوهېږي، دا نو په لوی لاس د پښتو د ارزښتناکو پانګو د تباهۍ او ورانۍ له پاره د لستـــــــونـــو را نغاړل دي؛ ځکه ټول په دې پوهېږو، چي هره ژبه د ګرانو،درنو او نابابه ټکو له امله ویوونکو ته بېلابېل ربړونه او کړاونه پیدا کوي؛ او په پای کي یې خلګ له ویلو او لیکلو ډډه کوي . . .

په داسي حال کي، چي د نړۍ لویي او پرمختللي ژبي تر ګرده له نورو ژبو څخه نوي ټکي او اصطلاحات اخلي، په پښتو کي له سوونو کلونو جال سوي لغتونه او اصطلاح ګاني په دې نامه له ژبي ایستل کېږي، چي ګوندي له بلي پردۍ ژبي څخه راغلي دي . دا چي دا پردۍ کلیمې او اصطلاحات څنګه او ولي زموږ ژبي ته را ننوتـــــي دي؛ او تر کمه ځایه یې زموږ پــــه ژبه او ادب کي ریښې ځغلولي دي، د ژبي د یو مخیز سوچه کولو د ې ښاغلو پلویانو ته هیڅ بیه او ارزښت نه لري . انـــــګرېزي ژبه له خپل ارتــــوالـــي او بډایتوب سره سره بیا هم هره ورځ د نورو ژبو لغتونه، عبارتونه او محــــــاورې اخلي؛ د مثـــــال په ډول د سنسکریت ، هنــــدي، عــــربي، تــــــورکي او پارســــــــي ژبو ګــــــورو(Guru) ، پـــــنډیـــــت(Pandit/ Pundit) ، لوټ(Loot) ، پـــــرده / Pardah) Purdah، شال(Shawl) ، کـــــارما(Karma) ، کشمیـــــــره(Cashmere) ، خاکي(Khaki) ، کباب Kebab) ، شیش کباب(Shishkebab) ، حنا(Henna) ، استاد (Ustad) او په لسګـــــــونو نور ټکي همدا اوس په خپله اصلي بڼه کاروي . په داسي حال کي، چي د دغو مفهومونو د بیان له پاره، په انګرېزي کي پرېمانه لغتونه سته . موږ د انګرېزي ژبي او نورو مهـــذبو ژبو د داسي ژوندیبو مثالونو پر ضد، د خلګو پر ژبو ناستي کلیمې او ترکیبونه، د څو کسانو په وچو پرېکړو او فرمانونو سره، په داسي ټکو او عبارتونو اړوو، چي ظاهــــــــراً پښتو رنګ او جوله لري، خو په حقیقت کي پښتنو ته د نورو پردو ټکو په شان، نا اشنا او بېګانه برېښي . د داسي ټکو او لغتونو فهرست ډېر اوږد دئ، چي په اصـــــــطلاح د � سوچه پښتو � سر سپارلو پلویانو زموږ په ژبه کي، د مروجو او منلو کلیمو پر ځای وړاندي کړي دي . اسوېلاند(سراښ، حریص)، پیلیزه (سریزه،مقدمه) ډانــــــګ لــــکۍ (بلبل)، رنځمن (رنځور، ناروغ، مریض)، زر پښ (زرګر)، سماو (نیاو، عدالت، انصاف)،کتابخونه (کتابتون،کتابخانه)، اوسمهال (اوس، دا ګـــــړی، دم ګــړی، سمدستي) او پــه سلګونو نور له دې ډلي څخه دي.

د پښتو سوچه کول که پردۍ کول ؟

د ا فراطي سوچه کولو پلویان په خپلو لغت جوړونو او اختراعاتو کي اوس دې پولي ته رسېدلي دي، چي سړی بېرېږي یوه ورځ به خپل عربي او پارسي نومونه/ تخلصونه هم په پښتو ترجمه کړي؛ او په دې ډول به له خوږي او سپېڅلي پښتو څخه داسي کیچړی یا خرېړی جوړکړي، چي هیڅوک به یې خوند اخیستل څه چي، د خوړولو پــه لاره هم نه پوهېږي . دکورنۍ غړي او عام خلګ خو پرېږدئ، چي زیاتره لوستي او پوه کسان هم د داسي کسانو د لغوي اختراعاتو په مانا نه پوهېږي . زه په خپله خو د ځینو ټکـــــــو پــــه اړوېدو داسي هک پک سم، چي باور وکړئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چینایي او جاپاني ژبي تر کلیمو هم راته نا اشنا او سخت وي . د � سوچه کولو � د لېوني غورځنګ ځیني پلویان په خپـــــــلو خبرو او لیکنو کي ادعا کوي، چي ګوندي په دې کار سره پښتو د پردو ژبو له اغېزې پاکوي ؛ خو په دې واقعیت خبر نه دي، چي په خپلو جعل کړو ټکو او ترکیبونو سره یې زموږ اسانه او خوږه پښتو تر پخوا زیاته په پردو ژبو پوري تړلې ده . هغوی د پردو ژبو د ځینو اسانه ټکو او ترکیبو له پاره داسي لغتونه او ترکیبونه اختراع کوي، چي په هیـــــڅ ډول پښتو روح او خټه نه لري . په وضعه سوو ټکو او اصطلاحاتو کي له ورایه مالومیږي، چي د � سوچه کولو � � غازیانو � یوازي د کلیمې بهرنۍ جامه اړولې ده، نه د هغــــــې مانا او مفهوم؛ مثلاً د � پیشنهاد � مرکب ټکی د � پیش نهادن � له مرکب مصدر څخه اخیستل سوی دئ، چي د ډاکټر محمد معین او حسن عمید په فارسي فرهنګونو کي په دغو ماناوو راغــــــلئ دئ :

۱ -هوډ کول، نیت کول، قصد کول، د کوم کار دکولو یا کوم شي د رانیولو او خرڅولو په اړه خبرتیا .

۲ -د شنني یا هوارۍ له پاره د یوې موضوع یا مطلب طرحه کول (معین ۱: ۹۳٦).

د � پیش نهادن � مصدر هم په دغو درو ماناوو راوړل سوی دئ :

۱ -مخ ته کول، له خپل اصلي ځایه ځانته نیژدې کول (د شاته ایښوولو پر خلاف).

۲ -خنډ جوړول، په لاره کي د تېرېدو مخه نیول.

۳ -د سترګو په وړاندي ایښوول .

د � پیشنهاد � مرکبه کلیمه، د پارسي ژبي او ادب د ډېرو باوري متنونو په استناد، په دغو ماناوو بیان سوې ده:

۱ -هغه سوچ او فکر، چي د کوم کار په اړه انسان ته پیدا کیږي .

۲ -قصد، هوډ، عزم، اراده، نیت، نیامت، مقصود، مراد او غرض .

۳ -قدر، تقدیر.

۴ -هیله، ارزو، اومید (امید)، امل .

۵ -مقدمه.

٦ -قضیه.

۷ -د یوه سوداګر یا هونرمند (هنرمند)، خرڅوونکي (پلورونکي) یا اخیستونکي (پیرېدونکي) عمل، چي په ټاکلو او مشخصو شرایطو سره د یــــوه کار د کولو خبرتیا ورکوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ -د ښه والي او بدوالي مالومولو له پاره د کومي موضوع طرحه کول او څرګندول (معين ۱: ۹۳۵).

په پارسي کي د دي ټکي د جمعي سمه او منلي بڼه � پيشنهاد ها � دئ، نه � پيشنهادات �، چي د عربي ګرامر د قاعدو له مخي د � ات � په شاتړلو سره جمع سوی دئ .

په � فرهنګ فارسی عميد � کي هم د � پيشنهاد � مرکب ټکي ته زياتره د ډاکټر معين د فارسي فرهنګ په څېر همدغه ماناوي ليکلي سوي دي . وګورئ (عـميد ۱: ۶۰۸- ۶۰۹) .

د پارسي ژبي په ورځنيو محاورو او مکالمو کي هم، د � پيشنهاد � مرکب نوم اصلاً د يوه کار يا مسألي په اړه د چاد سوچ، فکر، خيال، نظـــريې، غوښتنـــي او مقصـــد پـه مفهوم کاريږي؛ لکه څنګه چي څوک له بل چا څخه د پوښتني پر مهال وايي : � پيشنهاد تان دربارۀ فلان موضوع چيست ؟ � ياني د پلانۍ موضوع په اړه دي نظـــــر، خيـــال، سوچ او مقصد څه دئ ؟ د � پيشنهاد � ټولي ماناوي په حقيقت کي، د دي مرکبي کليمي مجازي يا اصطلاحي ماناوي دي، نه د هغې لغوي او تحت الفظي ماناوي . که څوک په پارسي کي له چا څخه وپوښتي : � نظر تان در بارۀ فلان مسأله چيست ؟ � يا � خواست تان در فلان مورد چيست ؟ � او داسي نور دا ټول په حقيقت کي د � پيشنهاد � مفهموم رسوي . پـــه هـــره ژبه کي داسي ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات خورا ډېر دي، چي د بېلابېلو علتونو او عواملو له کبله پر اصلي مانا سربېره، اوس په بله مانا کاريـــــــږي . داسي ټـــــکــــــي او اصطلاحات پر پښتو او پارسي سربېره په نورو ژبو کي هم په پېڅر دي؛ د مثال په توګه د � مغول � ټکی په اصل کي د يوه ځانګړي توکم نوم دئ؛ چي موږ ټول يې ښه پېژنو؛ خو په انګرېزي کي اوس دا ټکی د موګول (Mogul) په بڼه د مهم، متنفذ او بارسوخه کس په تيره بيا هغه چا په مانا استعماليږي، چي په سوداګرۍ يا فيلمي صنعت کي لـــوی لاس ولري . (Robinson 881) دغه رنګه د � جهودا � يا � يهودا � ټکی، چي په اصل کي د حضرت عيسا (ع) په يارانو کي د (Judas Iscariot) له نامه څـــــخه اخيستل سوی دئ؛ خواوس په انګرېزي ادبياتو کي هر خاين، هر غدار، د لستوني هر مار او هر هغه چا ته ويـــــل کيږي، چي خپلو يارانو او ملګرو ته خيـــانت کوي Encarta online)& (Robinson 733) Dictionary) . په پښتو کي هم د داسي ټکو شمېر لږ نه دئ؛ مثلاً برېڅ د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده . وروسته په دي قوم کي د� فتـــح خان برېڅ � په نامه يو څوک پيدا سو . دا سړی له خپلوشپېتو سرتېرو ملګرو سره هندوستان ته ولاړ . د فتح خان برېڅ ملګرو په هندوستان کي ډېري مېړاني او قربانۍ وکړې . د � فتـــح خان برېڅ کندهاري � او � رابيا � د ميني او د هغه د سرتېرو يارانو کيسه د پښتو په ولســي ادب کي ډېره مشهوره ده . له دي تاريخي پېښو سره د � برېڅ � ټکي، چي پخوا يــوازي د يوې قبيلې له پاره استعمالېده، وروسته بله مانا هم ومونده . اوس ګورو، چي د دي لغوي تطور له مخي د � برېڅ � ټکی د تېروني يار، ملګري او همکار په مانا هم کارسوی دئ . . . (حبيــبي، � د پښتو لغوي تطور، کابل � ۱۲۸) .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي څو بولګو او مثالونو وروسته بيرته راګرځو د � پيشنهاد � کليمې ته . دپښتولغتونو او اصطلاحاتو ښاغلو مخترعينو د پارسي ژبي دا ترکيبي نوم تـــکی په ټکی ترجمه کړ؛ او په � وړانديز � يې وراوه . لکه څنګه چي ګورو � وړانديز � له � وړاند � او � يز � څخه جوړ سوی دئ؛ او د� يز � شاتړ يې نن سبا دونه ډېرکاريږي، لکـــــه د دوبي د موسم مچان، چي په هره کاسه کي لوېږي . په دې شک نسته، چي د � يز � شاتړ يا شاوندی د پښتو په ځينو سوچه ټکوکي کار سوی دئ، خو دا د دې مانا نه لري، چي حق او ناحق د هري کليمې په شا پوري وتړل سي . د � وړانديز � په ترکيبي نوم کي خو د سوچ، فکر، خيال، اند، نظريې، مقصد، مراد، ارادې، غوښتني هيڅ نښه او نښان نستـــــه؛ ځکه � وړاند � د پارسي د� پيش � ټکي مانا ده؛ او � يز � د � نهاد � له پاره په شا پوري ور تړل سوی دئ . اوس نو د سليم عقل او لوړ ذوق څښتنان بايد په خپله قضـــاوت وکړي، چي ايا د پښتو لغتونو ښاغلي واضعين او مخترعين، په دغه راز ټکي په ټکي ترجمه کړو ترکيبونو سره، د پښتو ژبي د سوچه کولو له پاره هڅي کوي که يـــــې په پوهـــــي يــــا ناپوهی سره تر پخوا زيات په نورو ژبو پوري تړي ؟ د � وړانديز � مخ او شا ټوله په غوَر سره وګورئ، د � پيشنهاد � له تحت الفظي ژباړي پرته د بل هيڅ شي مانا نه افـــاده کوي . دا چي د پارسي ژبي د � پيشنهاد � ترکيبي کليمه تر کومي اندازي د خپلي مجازي مانا له پاره وړ او موزونه ده، زموږ د دې ليکني موضوع نه ده . دلته دا پوښتنه پيدا کيــــږي، چي که څوک په پارسي، عربي او نورو ژبو کي هره تېروتنه يا شوډنګ کوي، بايد موږ يې هم پېښې وکوو، ځکه موږ بايد د ځينو په ناسم ګومان له هغو سره سيالي او شريکـــــي وکوو ؟ جواب په ټولو حالاتو کي منفي دئ . موږ بايد د نوو ټکو په جـــوړولو کي تل د مانا اسانی، سادګی، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي او داسي نورو اصولو ته په ټينـــــګه پام وکړو . زموږ پوه او مستدل لوستونکي ښه پوهېږي، چي وړاندي کېدونکی شی کېدای سي کتاب، قلم، کاغذ او داسي نور وي، چي دا يو هم د سوچ، فـــــکر، خيـــــــال، غوښتني، مقصد، مراد، ارادې مانا نه لري . په دې ډول ګورو، چي د � وړانديز � ټکی د خپل اصلي او اساسي مفهوم هيڅ اړخ نه بيانوي .که څوک هرومرو د � پيشنـهاد � له پاره پښتو کليمه جوړوي، نو هغه بايد د � وړانديز � د نامعقول او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب پر ځای د سوچ، خيال ، هيلي، غوښتني، نظر، اند، هوډ په څــــــبر څـــــــه وي نــه د � پيشنـهاد � د مرکب ټکي هو په هو تر جمه؛ مثلاً که څوک له بل چا پوښتنه وکړي : � د پلانی مسألې په اړه دي څه خيال دئ ؟ �، � په دې اړه څه سوچ کوې ؟ �، � په دې باره کي دي نظر څه دئ ؟ � يا � تاسي څه غواړئ ؟ � او داسي نوري جوملې (جملې) ټولي ساده، اسانه او سمي دي . عجبه داده، چي د پښتو په سپېڅلې او خوږه ژبه کي، د ډېرو شيـــانو له پاره داسي ټکي سته، چي مانا يې د لمر په شان روښانه دي؛ خو ځيني کسان په پوهي يا ناپوهی سره د هغو پر ځای د نورو ژبو داسي لغتونه او ترکيبونه ټکي په ټکي ترجمه کوي، چـــي عامه او مروجه مانا يې نه په اصلي (پيشنهاد) او نه هم په ترجمه سوې بڼه (وړانديز) کي د پوهېدو وړ ده . په بله وينا په پارسي او پښتو دواړو کي، عام وګړي � پيشنهاد � او � وړانديز � تر ټکو د نظر، خيال، فکر، غوښتني، خواست او نورو په مانا وو ښه پوهېږي . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي استدلال په رڼا کي اوس په جرآت سره ویلای سو، چي خلګو ته د � سوچه � پښتو په نامه، د داسي ترجمه سوو ټکو وړاندي کول، یوازي د وخت او انرژۍ بې ځایه لګول دي او بس.

�دیدګاه � هغه بل ترکیبي نوم دئ، چي نن سبا په ایراني پارسي او افغاني درى کي خورا ډېر استعمالیږي . د � دید + ګاه � ترکیبي نوم له لغوي اړخه د لیدو ځاى، د څارلو یا څارکولو ځاى، د ترصد ځاى او داسي نورو ته ویل کیږي (عمید ۱: ۱۱۷۱) خو په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال دا ټکى د نظر، خیـــــال، فـــکر، ســـوچ، اندیښي په مجازي او اصطلاحي ماناوو کاروي؛ مثلاً کله چي له چا څخه پوښتنه کوي، وایي : � دیدګاه تان در بارۀ فلان موضوع چیست ؟ � یا � فلان مسأله از دیدګاه شما چګونه است ؟ � او داسي نـــور . په حقیقت کي د پارسي ژبي د � دیدګاه � مجازي ماناوي د انګرېزي ژبي د � Viewpoint or Point of view � ترکیب ترجمه ده، چي پخوا به یې په پارسي کي د � نقطـــه نظـــر یـــــا نکته نظر � په بڼو ویل . دا چي � دیدګاه � یا � نکته نظر � په پارسي ژبه کي د خپلو باب سوو ماناوو له پاره وړ او پر ځاى دي که یا ؟ بیا هم زموږ د بحث او څېړني موضـــوع نه ده . هغه څه چي یادونه یې دلته ضروري ده، د دې خبري سپیناوى دئ، چي زموږ پښتو لغت جوړوونکو ولي د � دیدګاه � له پاره د� لیدلورى � ترکیب غوره کـــــړى دئ؛ څـــکه پـــه � لیدلوري � یا � لیدځاى � کي خو بیا هم د نظر، خیال، رایي، فکر، اند، سوچ او داسي نورو په څېر مفهومونه په دقیقه توګه نه ښکاري . د� لیدلـــوري � ترکـــیب تر ډېره حده د ایراني پارسي د � چشم انداز � له جوړسوي ترکیب سره برابري لـــري، چـــي هغه هـــم د انـــګرېـــــزي ژبـــي د � vista, angle, picture, side prospect, outlook, view, attitude, viewpoint, point of view, standpoint, scene, perception, perspective, � او داسي نـــورو ټـــکو ترجمـــه ده Gilmour) . (530, 596

په پښتو کي د نظر، خیال، فکر، سوچ، اند، لید، کتنه، انځور او داسي نورو ټکي تر � لید لوري � غوره برېښي؛ مثلاً که له چا څخه پوښتنه وسي : � په دې اړه څه فـــکر کـــوې ؟ �، � په دې اړه څه خیال لرې ؟ � یا � تاسي دې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه ګورئ ؟ � یوې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه کتل، د پارسي � دیدګـــــاه � او � چشـــم انداز � مفهومونه په خورا اسانۍ، سادګۍ او دقت سره بیانوي . که نور هر بدو بلا له ځانه را باسي؛ او ژبه د خپلو ذوقونو له مخي د عامو خلګو له ورځنیـــــــو محـــاورو څخه مځکه او اسمـــان لیـري کـــوي، باید موږ هم د � سوچه کولو � په نامه هغه ټکى په ټکى پښتو کړو؟ دا کار خو نه علمي تاداو لري؛ او نه هم د ښاغـــلو � سوچـــه کـــوونکـــو � د � سوچه پښتو � هیله تر سره کولاى سي .

د صدراعظم یا وزیر اعظم حقوقي اصطلاح له ډېرو اوږدو وختونو راهیسي، زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ځاى موندلئ دئ . اشرف الوزرأ- شاه ولي خان (بګي خان) د احمدشاه بابا د حکومت صدراعظم ؤ . سید نور محمد شاه کندهارى، د امیر شیرعلي خان پوه او مدبر صدراعظم ؤ، چي موږ ټول یې له نومونو سره اشنا یو . د دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري د يادوني هدف دا دئ، چي د صدراعظم کليمه له ډېرو وختونو راهيسي په دې هيواد کي باب وه . د صدراعظم ، وزيراعظم، رئيس الوزرأ ټکـــي پر پښتو سربېره په پارسي، اردو او ځينو نورو ژبوکي له ډېرو زمانو څخه جال دي . ايرانيانو د پارسي ژبي د سوچه کولو په لړ کي د صدراعظم پر ځای د � نخست وزير � کليمه جوړه کړه (معـين ۱: ۴٦۹۰) . د پښتو ژبي د� سوچه کولو � پلويانو هم له څه مودې وروسته د ايرانيانو پر پله پل کښېښود؛ او زموږ په حقوقي سيستم کي يې د يوې زړې او اشنا کليــــمــــې پر ځای د � لومړي وزير � ټکی راويست، چي په سل کي سل پردی خته او جوله لري . د ايرانيانو د� نخست وزير � په دې ترجمه سوې بڼه کي، د نوښتګرۍ او پاخه منـطق هيڅ نښي نښانې نسته . سره له دې هم د داسي پېښه ګرييو او تقليدونو مخکښان ادعا لري، چي ګوندي په خپلو نوو ټکو او اصطلاحاتو سره يې پښتو د پارسي او نورو پــــردو ژبـــو له اغېزو � ژغورلې � ده؛ او په خپل ګومان کوښښ کوي، چي له پارسي سره د چا خبره � رغنده سيالي � وکړي . په داسي حال کي، چي د سليم عقل خاوندان له ورايه ګــوري، چي د پښتو ژبي د � سوچه کولو � دي ناوړه ډولونو، زموږ سپېڅلې، اسانه او خوږه ژبه تر پخوا زياته په نورو ژبو (له هغې ډلې په پارسي) پورې ترلې ده . ټولو ژبپوهـــانو ته څرګنده ده، چي پښتو يوه لرغوني او اصيله ژبه ده . که څوک له پارسي يا نورو ژبو سره د سالمي او ګټوري سيالۍ خيال لري، نو ښه خو دا ده چي موږ هم خپله ژبه د پارسي، عــــــربي او نورو ژبو په شان پراخه او شتمنه کړو؛ لغوي، ادبي او علمي پانګي يې را ټولي، پراخي او بډايي کړو؛ د ولسي او شفاهي ادب د غوړېدو په لاره کي يې نه ســترې کــــېدونکي کوښښونه وکړو؛او تر ټولو مخکي پښتو په ټولنه کي د يوې ژوندۍ او فعالي سياسي، فرهنګي او اقتصادي ژبي مقام ته و رسوو . تر څو پښتـــو ژبه د ساينس او ټېکنالوژۍ، علومو او پرمختګونو ژبه نسي، د نړۍ له هيڅ ژبي سره د سيالۍ او رقابت لاپي نه سي وهلای . موږ بايد په ټيـــنګ هوډ او سره سينه، پښتو د علم او پوهي په ژبــه واړوو . هــر پښتون عالِم او کمال داره که مؤرخ وي که ټولنپوه ، که ساينس پوه وي که مخترع، که شاعر وي که هونرمند بايد په پښتو ژبه نوي، علمي او هونري اثار وړاندي کـــړي؛ او په دې توګه پښتو ژبي ته، د هيواد په دننه او بهر کي لا زيات مينه وال او خواخوږي پيدا کړي .

له نورو ژبو سره د پښتو د علمي او معقولي سيالۍ په اړه تر دې لنډو خبرو وروسته بيرته د صدراعظم او نخست وزير اصطلاح ګانو ته راګرځو . په دې برخه کـي بايد تر هر څه مخکي دا پوښتنه را منځ ته سي، چي موږ ولي د ايرانيانو په پېښو او تقليد د صدراعظم ټکي ته د � لومړي وزير � ټــــکی وټاکو؛ ځکه زموږ خلـــــــګ خو ټول له عمرونو راهيسي د صدراعظم له کليمي سره پوره اشنايي لري . دغه راز، � صدارت � هم افغانانو ته هغه اشنا او مأنوس ټکی دئ، چي د صدراعظم د دفتر يا اداري مانـــا لري . که موږ هم د ايرانيانو پر لار ولاړ سو، نو بايد � صدارت � ته � د لومړي وزير دفتر � و وايو؛ او په دې توګه د � صدارت � يو ټکی په درو ټــــکو (لومړی + وزير + دفتر) واړوو . ښه که دا ومنو، چي د صدراعظم مأنوسه او اشنا کليمه بايد هرومرو د پښتو په رنګ ور نګيرږي ؛ ځکه موږ هم بايد خامخا هر څه د � سوچه کولو � په ماشين کي واچوو، نو بيا دا پوښتنه طرحه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، چي ولي باید د ایرانیانو د � نخست وزیر � جعل سوي کلیمه ټکی په ټکی په پښتو وژباړو . موږ په پښتـــو کي صدارا‌عظـــم ته � لـــوی وزیر �، � مشـــر وزیـــر �، � ستر وزیر � او داسي نور ویلای سو، چي هم یې هرتر کیب د نورو ژبو له اغېزې خلاص دئ؛ او هم ساده او اسانه دئ . د صدراعظم اصطلاح په څلورلسمـــــه میلادي پېړۍ کـــي له لاتین ژبي څخه انګرېزي ته ننوتلې ده؛ او اوس په پرایم ریټ(prime rate)، پرایم لوکېشن(prime location) ، پرایم سپاټ(prime spot) ، پـــــرایـــــم ســـایټ(prime site) ، پرایم ټایم (prime time) او داسي نورو ترکیبونو کي کارېږي . لکه څنګه چي ګورو د انګرېزي ژبي د پرایم مینیسټر (prime minister)په حقـــــوقي اصطلاح کي هم د � پرایم � ټکی تر هر څه مخکي د مشر، اساسي، لوړ او عالي په ماناوو راغلئ دئ نه د لومړي یا اول په مانا . (Robinson 1101)

د افغاني فرهنګ پر اسمان تلـپاته او روښـــانه ستوري - لوی استاد عـــلامه عبدالحي حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د � اشرف الوزرأ � تر سرلیک لاندي په هغه ارزښتناکه تاریخي مقاله کي، چي د ا حمد شاه بابا د صدراعظم (بګي خان) د شخصیت او کارنـــــــامو په اړه یې کښـــــــلې ده، د صدراعظم پر ځای د � لوی وزیر � اصطلاح کار کړې ده . تر علامه حبیبي وروسته په پښتو څېړنو کي بل لوی او بې ساری شخصیت - عـــــلامه عبدالشکور رشاد (۱۳۰۰ ش / ۱۹۲۱م - ۱۳۸۳ ش / ۲۰۰۴ م) هم د پټي خزانې د فرهنګ په دوهمه برخه (٦٣) کي د همدې شاه ولي خان اشرف الوزرأ (بګي خان) له پاره د صدراعظم پر ځای د � ستـــر وزیر � نوم استعمال کړی دئ (حبیبي، � اشرف الوزأ، � ورمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى : ۱؛ رشاد، پوهاند عبدالشکور، د پټي خزانې فرهنګ ، لومړۍ برخه ٦٣) . باید یادونه وکړو، چي د بګي خان په نامه دي هوښیار او مخور خان، په ۱۱٦۰ ق کال، د بامیزو د کوچنۍ قبیلې په استازیتوب، د کندهار په � شیر سرخ � کي، د احمدشاه بابا (۱۱٦۰- ۱۱۸٦) د پاچـــا کېدو په څو کسیزه جرګه کي هم فعاله برخه لرله . احمدشاه بابا بګي خان ته د هغه د پوهي، هوښیارۍ، رېښتنولۍ او سترو خدمتونو په بدل کي، د شاه ولي خان اشـــرف الوزرأ لقب ورکړ. بګي خان خپله لور (بلقیس) د احمدشاه بابا زوی (شهزاده سلیمان) ته په نکاح کړې وه . اوس د کندهار د شاولي کوټ ولسوالي د همدې پوه او ستـــــرګه ور قامي مشر په نامه نومول سوې ده.

د پښتو لغت جوړوونکي باید په دې خبره ښه سر خلاص کړي، چي د پښتو ژبي سوچه کول، یوازي پردو ټکو او اصطلاحاتو ته دپښتو رنګ ورکولو په مانا نه دئ . په بله ژبه، پردوکلیـماتو او عبارتونو ته یوازي پښتو جامه ور اغوستل، هیڅکله زموږ درد نه دوا کوي . باید پردي خبره هم بشپړ غور وسي، چي پردو ټکو او لغتونو ته ورکړل سوی رنـــګ او روغـــن، له سلیم عقل او ژور منطق سره برابري لري که یا؟ یو وار خپلو کالو او کړو وړو ته وګورئ، چي ایا ستاسي او ستاسي د نیکونو په جامو او کړو وړوکي هیڅ توپیر او بدلون نسته . هر څوک دا مني، چي زموږ کالي، د ژوندانه وسایل او په مجموعي ډول ټول کړه وړه زموږ د نیکونو او تېرو سوو پښتونو له هغو سره هر اړخیز توپیر لري . دا توپـــیر او بدلون په هر هیواد او هره ټولنه کي لیدل کېږي . که د پر مختګ او تکامل دي زرین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل ته غاړه ږدو، نو بیا سمدلاسه دا پوښتنه پیدا کیږي، چي ژبه او دودونه مو څنګه له پخوانییو نسلونو سره توپیر نسي لرلای . . . د دې خبرو مقصد دا دئ، چي د ټولو لرغونو ټکو، پخوانییو دودونو او رواجونو بیا را ژوندي کول، د ټولنیزو او طبیـــعي قوانینو پر خلاف عمل دئ. . .

دلته د پښتو ژبي د � سوچه کېدو � په نیت د ځینو هغو بولګو او مثالونو یادونه کوو، چي ظاهراً د پښتو په رنګ لړل سوي دي؛ خو د منطق او استــدلال له اړخه کمزوري ښکاري . په دې وروستییو وختونو کي د عربي ژبي د � جمهور رئیس � ټکي له پاره، په پښتو کي د � ولسمشر � ترکیبي نوم غوره سوی دئ . هر څوک په دې پوهېــږي، چي � ولسمشر � له ولس (تورکي الاصله کلیمه) او مشر (پښتو) څخه جوړ دئ . جمهور رئیس هم دوې بېلي برخي (جمهور + رئیس) لري، چي دواړه یـــــــــې عــــــربي دي . د جمـــهور رئیس ټکی زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ډېر اوږد عمر نه لري؛ ځکه په دې مځکه کي له پېړییو پېړییو راهیسي پاچهي حکومتونه وه . د جمهـــوریت او جمهـــور رئیس حقوقي اصطلاح ګاني، زموږ په هیواد کي له تاریخي پلوه په(۱۳۵۲ش)کال، د داوودخان تر کودتا وروسته باب سوې دي . د ایران نامتو څېړونکي - استـاد سعید نفیسي (۱۲۷۴- ۱۳۴۵)، د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په اړه د خپلو څرګندونو په ترځ کي، په دې اړه په زړه پوري استدلال کړی دئ، چي لنډه یادونه یې بې ګټـــي نه ده . استاد نفیسي باور لري ، چي د � رئیس جمهور � ا صطلاح دقیقه نه ده؛ باید دهغه پر ځای � رئیس جمهوری � وویل سي؛ ځکه � رئیس جمهور � په حقیقـــــت کي د یوه رژیم مشر دئ نه د ټولو خلګو. د پارسي ژبي د ناوړه ترکیبونو په باره کي، د پیاوړي محقق ، استاد نفیسي ، نظریې په هغه کتاب کي راغلي دي، چي د � در مکتــب استاد � په نامه کتاب خپور سوی دئ (متأسفانه دا کتاب مي اوس په واک کي نه دئ) .

د استاد نفیسي د استدلال په تایید، ریښتیا هم د نړۍ په بېلابېلو هیوادونو کي ډېر داسي جمهور رئیسان سته، چي له خپلو مخالفانو څخه د څـــــــو رایـــــو په ډېروالي، واک تر لاسه کوي . هره ورځ د یوه عالَم ګوندونو او ولسونو له ښکاره مخالفتونو او آن بغاوتونو سره مخامخ وي . پر دې سربېره د داسي جمهور رئیسانو شمېـــــر هم لږ نه دئ، چي د پوځي کودتاوو له لاري د واک پر ګدۍ ناست دي؛ او د برچې په زور پر خلګو حکومت کوي . په داسي شرایطو کي د دولــــــــــــــت دغه راز مشـــــــــــر ته څنــــګه د � جمـهـــــور رئیس � یا � ولسمشر � خطاب سم او پر ځای بربښي ؟ که څوک میــــرویس خان، احمدشاه بابا، خان عبدالغفار خان، خان عبدالصــــــمد خان ، مهاتماګــــــــاندي، جواهر لال نهرواو داسي نور کسان د � ولسمشر � په نامه یادوي، په دې ډول خطاب او نوم اخیستنه کي هیڅ تېروتنه نسته؛ ځکه دا شخصیتونه په ریښتنــــــــــي ډول د ولســـونو مشران او مخکښان وه؛ خو د یوه رژیم مشر ته د � جمهور رئیس � یا � ولسمشر � په نامه خطاب کول ، علماً او منطقاً سم کار نه دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په أردو ژبه کي جمهور رئيس يا دولتي مشر ته، د � صدر � عربي ټکی کاروي، چي لنډ، ساده او اسانه دئ . د پښتو په ګډون زموږ د سيمې په زياتـرو ژبو کي د عربي ژبي اغېزه، د يوه يا دوو ټکو په پښتو کولو سره نه ختميږي . زموږ د هيواد زياتره حقوقي اصطلاحات په عربي ژبه دي . دولت، حکومت، محکمه، رياست، مـــديـــريت، آمريت، عدالت، انصاف، نکاح، طلاق، ميراث، دعوه، جرم، مدعي، مدعي عليه، اتهام، الزام، قتل، جرحه، جنايت، جنحه، قباحت، مجني علـــيه، سرقت، زنا، عـــــــقد، قرارداد، اصول ، قواعد، مقررات او په سلګونو نور حقوقي او فقهي مصطلحات ټول عربي دي . دا اصطلاحات اوس زموږ د ټولني په حقوقي او سياسي سيستم کي داسي اخښلي او بخښلي دي، چـــي په چټکی سره يې ليري کول او اړول خورا لوی مشکلات پېښوي . د دې خبري مانا دا نه ده، چي حقوقي اصطلاحات بايد هرومرو په عربي يا بله پردی ژبه وي . که په پښتـــو کـــي داسي موزون او مناسب ټکي ومومو، چي د عربي يا بلي پردی ژبي مفهوم په سم او دقيق ډول افاده کړي، نو بيا هيڅ دليل نسته، چي د هغو په دودولو او تعمـــيم لاس پوري نه کړو؛ مګر دا کار بايد تر بشپړي څېړني او پلټني وروسته په کرار کرار وسي؛ ځکه د ژبي سمون او پر مختګ د عسکري کودتاوو او سياسي انقلابونو په څېـــر په څو ساعتونو او ورځو کي نه کيږي . که سره له دې ګردو خبرو بياهم هدف دا وي، چي د � جمهور رئيس � اصطلاح ته چي له اوس له څو کلونو راهيسي زموږ د ملي ټرمينولوژی يوه برخه ګرځېدلې ده، بايد خامخا يو پښتو ټکی پيدا سي، نو بيا ښه دا ده چي په پښتـــو کي د هغه پر ځای � دولتي مشر � يا د عربي � صدر � په څېر په لنډ ډول يوازي � مشر � ووايو، چي هم روښانه او هم سوچه پښتو ټکي دي او هم تر ډېره حده له منطق او عقـــل سره اړخ لګوي . � دولتي مشر � يا � مشر � کېدای سي د کودتا يا بلي نامشروع لاري واک ته رسېدلئ وي؛ مګر � ولسمشر �، � جمهور رئيس � ، � ملي مشر � ، � ملي قـــايد �، � ملـــي زعيم � او داسي نور د هغو کسانو لقبونه دي، چي په ريښتيا سره د ټولو خلګو او ولسونو د مشرتابه وياړ ولري.

په عربي ژبه کي څو ټکي سته، چي هر يو يې د جغرافيايي مفهوم له پلوه توپير لري؛ مثلاً محلي، ساحه يي، منطقه يي، ملي، بين المللي او جهاني . تر هــــــغــــــه ځايه، چي ماته مالومه ده د پښتو ژبي د � سوچه کولو � په لړ کي د � بين المللي � او � جهاني � دواړو عربي کليمو ته په پښتو کي د � نړيوال � ټکی جوړ سوی دئ . په داسي حـــــــال کـــــي، چـــــــي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ په مانا او مفهوم کي ډېر توپير سته . د � جهاني � کليمه لکه څنګه چي له نامه يې ښکاري پر هغه څه دلالـــــــت کوي، چي ګـــرده نړی پکښي نغښتي وي؛ د مثال په توګه د ملګرو ملتو سازمان داسي يوه جهاني مؤسسه ده، چي تقريباً د ټولي نړی هيوادونه، حکومتي او غېر حکومتي بين الملـــــــلي سازمـــــــــانونه، ازادي بخښوونکي غورځنګونه او داسي نور بين المللي شخصيتونه پکښي را غونډ سوي دي؛ خو د اسيـــــــان(ASEAN) ، ســــارک (SAARC) ايـــــــکو(ECO) ، اروپـــــايي اتحـــــــاديې(European Union) ، افريقايي اتحاديې African Union) ،) عرب ليګ (Arab League) او لسګونو نور په څـــــېر سازمانونه په هيـــــــــڅ وجـــه نړيواله بڼه نه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي په نومونو کي يې ويل سوي دي، دا سازمانونه په يوه ټاکلې سيمه يا ټاکلو هيوادونو پوري اړه لري . له دې امله د � نړيوال � ټکی د هغو له پاره سم او دقيق نه دئ . دا سازمانونه سره له دې چي په ځينو برخو کي د بېلابېلو هيوادونو او ملتونو تر منځ اړيکي تنظيموي، په حقيـــــقت کـــي سيمه ييز يا منطـــــقه يي خصوصيت لري .

د � نړيوال � کليمه يوازي د جغرافيايي ارتوالي او لويښت په مانا ده؛ او په هغې کي د ملتونو يا هيوادونو تر منځ اړيکو ته هيڅ اشاره نسته . په دې خـــاطر، د هر هغه مفهوم له پاره کارېږي، چي د نړۍ په ګڅه پراخوالی او لويښت ولري؛ د مثال په توګه ترورېزم، نشه يي مواد، لوږه او بېکاري ټولي نړيوالي ستونزي دي . د � نـــــړيــوال � په مقابل کي زياتره د � منطقه يي �، � ملي �، � ايالتي �، � ساحه يي �، � محلي �، � کليوالي � او داسي نورو مفهومونه ويل کيږي، چي هر يو يې د غټوالي او ارتوالي له پلـوه يو له بله توپير لري؛ مګر د � بين المللي � په مانا کي د مسألې غټوالي او پراخوالي ته هيڅ اشاره نسته؛ او په واقعيت کي يوازي هغو اړيکو يا همکاريو ته ګوته نيسي، چي د دوو يا څو ملتونو تر منځ په ځانګړو برخو يا ساحو کي رواني وي .

هغه کسان، چي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ توپير نه مني، د ځينو بهرنييو متنونو په ژباړولو کي له پيچومو او ګړاوونو سره مخامخ کيږي؛ مثلاً په دې انګرېزي متن کي د جهاني (Universal) او بين المللي (International)ټکي څنګ پر څنګ راغلي دي :

" The Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with Universal International Organisations."

ويانا کنوانسيون - له جهاني سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه . يا ويانا کنوانسيون له هغو بين المللي سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه، چي جهاني بڼه ولري .

له دې انګرېزي متن څخه هم په ډاګه ښکاري، چي هر بين المللي سازمان، جهاني نه دئ . په ډېرو سازمانونو کي پر بېلابېلو هيوادونو سربېره ډول ډول سياسي، حقوقي، فرهنګي او اقتصادي سازمانونه برخه لري؛ خو د هغوی د سياسي، پوځي، فرهنګي، اقتصادي او نورو فعاليتونو ساحه ټوله نړۍ يا حتا د نړۍ زياتره برخه په ځان کي نه نغاړي .

دغو توپيرونو ته په يوې ځغلنده کتني سره دا نتيجه اخلو، چي د � نړيوال � او � بين المللي � تر منځ غټ فرق سته . که څوک په پښتو کي، د عـــــربـــي ژبـــــــي � بين المللي � ټکي ته ساده، اسانه، خوږه او پخه کليمه و مومي دا به ډېره ښه او په زړه پوري خبره وي؛ ليکن تر هغه مهاله بايد مـــــوږ د � جهاني � او � بين المـللي � تر منځ بېل مفهومونه ګډوډ نه کړو . له بله پلوه د � جهاني � او � بين المـللي � دوو بېلو ټکو ته د � نړيوال � يوه پښتو کليمه غوره کول، د دې ژبي د محدودولو او تنګولو په مانا دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هم د نورو ژبو په څېر هيڅکله د نورو ټولنو له سياسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اغېزو ليري نه سي پاته کېدای . د دې خبري مانا دا ده، چي مــــورږ نه يــــــوازي د نورو ژبو پخوانۍ کليمې له خپلي ژبي په بشپړه توګه نسو ايستلای؛ بلکي د نورو ژبو ځيني نوي ټکي او اصطلاحات به هم په خوښۍ يا ناخوښۍ سره مـــــــــــــنو . د فرهنګي راکړي ورکړي د همدې قانون پر بنسټ به زموږ د ژبي لغتونه، اصطلاحات او محاورې هم د دې هيواد د سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتـــــصادي نفوذ په تناسب، نورو ژبــــــو تــــــه ننوزي . راکړه ورکړه د بېلابېلو ولسونو تر منځ د متقابلو اړيکو انکار نه منوونکې اړتيا ده . په پښتني ټولنه کي خو پر راز راز اړيکو سربېره بايد، د ګډو انساني پيوندونو عيني واقعيت هم له پامه ليري و نه غورځوو . ټول پوهېږو، پښتانه د ډيورېند د نامنلي کرښي ها خوا له بلوڅو، پنجابيانو، سينــــــديانو (د سندهـ د ايالت اوسېدونکي) او هندي الاصله مهاجرو سره د دوستۍ او خوېښۍ اړيکي لري . د ډيورېنډ کرښي په دې خوا کي خو د افغانستان له نورو ورونو قومونو سره د پښتنو ګډې کورنۍ اړيکي تر کښته پښتنو هم ډېري پياوړي دي . له بېلابېلو قومونو، مذهبونو، فرهنګونو او ژبو سره، د داسي ټينګو او هر اړخيزو اړيکو سته والي ته په پام سره، د پښتو ژبي د سوچه کېدو هيله ګرسره علمي او عملي تاداو نه لري . د مذهبي، فرهنګي او ژبنۍ راکړي ورکړي په داسي شرايطو او حالاتو کــــــــي بايد تلاش وسي، چـــــــي د پردو ژبو کليمې، اصطلاحات او ترکيبونه د خپلي ژبي له ځانګړتياوو او دودونو سره سم وواېو او وليکو . خپلي ژبي ته بايد په تکلُّف او تصنُّع سره د پردۍ ژبي رنــــګ ور نه کړو . که په پارسي کي له هر مطلب سره د � مي ګيريم � ټکی بدرګه کوي، دا د دوی خوښه ده؛ لکه � به بحث مي ګيريم �، � به خوانش مي ګـــــــــيريم �، � به بررسي مي ګيــــــريم � او داسي نور . په پښتو کي د � مي ګيريم � ترجمه هيڅ ځای نه لري . په پښتو کي بايد و وايو : � سره رغېــــړو �، � وايو يــــــې �، � څـــــېړو يې � او نور.

سوچه او ناسوچه ټکي بايد څنګه بېل کړو؟

د � سوچه کولو � په بهير کي کله کله داسي هم پېښ سوي دي، چي ځيني کليمې بې څېړني او پلټني پردۍ ګڼلي سوي؛ او د دې ناسمي انګېرني له مخي د هغو پر ځای د پښتو د � سوچه ټکو � په نامه، نوي کليمې وړاندي سوي دي . لکه څنګه چي پوهېږو د هري ژبي کليمات، اصطلاحات او محاورې د بېلابېلو سيـــــاسي، اجتــــــــــماعي ، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو له امله خپل رنګ او جوله اړوي . هغه څوک چي د اوښتو ټکو او عبارتو پلار او نيکه و نه پېژني، بې شکه دغه راز کليمې، ترکيـــبونه او اصطلاحات ټول پردي ګڼي؛ او په ډېري زړورتيا سره ځان ته حق ورکوي، چي هغو ته د دوی په ګومان نور پښتو ټکي او لغتونه وټاکي (په دې اړه د نور مالــــــــومــــــات له پاره وګورئ : حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په هغه ژوره څېړنه کې، چي � د پښتو لغاتو د تحقيق لاري � نوميږي، د هغو کليمو څو بولګې وړاندي کړي دي، چـــــي ځينو خلګود ظاهري جولې (تلفظ او املأ) پر بنسټ پردی ګڼلي دي؛ او بيا يې د همدې دليل له مخي لستوني را نغښتي دي؛ او هغو ته يې د دوی په ناسم ګومان نوري � سوچه � پښتوکليمې جوړي کړي دي . پــــــه داسي حال کې، چي د ايټيمولوژی او مورفولوژی له اړخه دغو ټکو ته په ژوري او هر اړخيزي کتني سره له ورايه څرګنديږي، چي دا بې وزلي او رټل سوي لغتونه هيڅکله پردي نه دي . د دغو ټکو څو نمونې په دې ډول دي:

ښکلئ، ښکلا، کښلئ

د ځينو په ګومان دا کليمې د عربي ژبې له � شکل � او � شکيل � څخه اخيستل سوي دي . د افغاني فرهنګ بابا، علامه حبيبي، د شېخ متــــــي او ښکارندوی له اشعارو څخه نيولې بيا د رحمان بابا تر شعرونو پوري، د دې کليمو پراخ نظاير ښوولي دي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۷ � ۹۸) .

لــــــوی استاد د همدې مقالې په يوه بله برخه کې داسي استدلال کوي : � په عربي کې � شکل � د صورت په مانا دئ، چي ښه او بد دواړه پکښي راځي؛ خو د پښتو� ښکلئ � يـــــوازي حسين، قشنګ، او ښايسته ته وايي . � علامه حبيبي، وروسته د ډنکن فوربس د سنسکريت ژبې قاموس په استناد، د ښکلي ريښه داسي بيــــــانوي �Shukla � يا : � Shukle� په سنسکريت کې سپين او نوراني ته وايي . شکلته Shuklata) (نور، سپين والی، سفيدي او شکله پکشه (Shukla � Paksha) د سپــــــــوږمې رڼا ده . دغه راز، د همدې معتبر قاموس په حواله زياتوي، چي کشل (Kushal) د روغتيا، سعادت، کامرانۍ او فرخندګۍ په معـــــــــناوو راغلئ دئ . کشله (Kushala) خوښ، ښه، سم او درسـت تـــــــــه وايــــــــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹) . لوی استاد، په دې ډول نتيجه اخلي، چي هم د � ښکلي � او هم د � کښلي � ريښې کـــــټ مټ په دغو ماناوو په سنسکريت کې سته.

-اپټ

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو کې د � اپټ � ماناوې داسي شمېري :

�۱ -رنځ، زحمت او تکليف.

۲ -پر کښت او باغ يو نباتي يا آسماني آسيب راتلل.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -که دا کلمه د سړي سره د صفت په ډول راسي، مقصد يې مکار، محيل او چالاک دئ . پلانی ډېر اپت سړی دئ . په عربي کي هم افت جمع يې افات سته . مګر پښتو دا کلمه له عربي څخه نده اخيستې، ځکه چي په سنسکريت کي هم اپت (Apat) يا اپتي (Apatti) فاجعې، بدبختی، پرېشانی، خفـــــت او رسواتوب ته وايـــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹).

معظم استاد، د � اپت � کليمې په اړه له نورو اريايي ژبو سره د پښتو د ګډوالي مسأله داسي څرګندوي : � په سنسکريت کي هم د پښتو په څېر د اپـــت کــــــال (Apat-Kal) اصطلاح سته، چي د مرضونو، اپتونو او کاختيې کال وي . د داسي ټکو د پېژندني له پاره بايد وګورو، چي آيا دا کلمې په آريايي ژبو کي ريښې او بولګې لري که يا؟ که يې په آريايي ژبو کي ريښې ومونډل سوې، بايد هغـــــه پردی ونه ګـــڼو، ځکه پښتو زړه ژبه ده، چي د اوستا او سنسکريت سره نژدې اړيکي لري . کـــــه دا ريښې په آريايي ژبو کي پيدا نسوې، هغه مهال بايد هغو ته د دخيلو ټکو په سترګه وګورو، او د مفغن توب يا پښتووالي د قانون پر بنسټ له هغو سره چلند وکوو (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹٦) . د همدې استدلال له مخي د � اپت �کليمه مفغنه نه ده؛ بلکي زړه اريايي کليمه ده.

لوی استاد په پښتو لنډيو کي د� اپـــــت � بــــــولګې داسي بيان کړي دي:

لکه شين کښت ژليو زمول کړم

را باندي راغله له آسمـانه اپتـــونه

اپت وهلي کښت ته راغلم

نه يې شين توب سته، نه هغه خوند را کوينه

۲ -ابير

د پښتو ادب وتلي او منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، د � ابير � د اريايي ريښې تر څېړني مخکي، د دې ټکي د مانا په اړه داسي ليکي : � په پښتـــــــو خوشبـــويي دوا ته وايي، چي له څو اجزاوو څخه مرکبه سوې وي . په سنسکريت کي هم په دغه شکل يو خوشبويه پوډر سته، چي په ښو ورځو کي استعماليږي� .

لوی استاد، د � ابير � اصلي اريايي بڼه او په بېلابېلو ژبو کي د دغه ټکي د تعريب سوي جولې په تړاو داسي کاږي : � په عربي کي هم عبير سته . په پارسي کـــي هم د صندلو او ګلابو او مښکو څخه مرکبه دوا ده . پارسي کټ مټ عربي بڼه اخيستې ده، خو د پښتو عبير اصلي آريايي کليمه ده، او لکه اکثر فرهنګ ليـــــکوونکي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي عربي عبیر هم له سنسکریت ابیر څخه معرب سوی دئ . ځکه چي عربو د ډېرو دواوو نومونه له هنده په خپله ژبه کي قبــــــول کړي دي، لکه صنـــــــدل د چنـــــدڼ معـــــــــــــرب او نـــور . � (حبیبـــــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱) .

۳ -ابرک(Abrak)

لوی استاد، د� ابرک � د ټکي د ریښې او مورفولوژیکو بدلونونو په اړه په زړه پوري بیان لري . ابرک، یوه سپینه کاني برېښېدونکې پسته ډبره ده، چي پـــــــاني پاني کیږي، او زربرخ ځني جوړیږي په انګلیسي یې Mica � یا � Talcبولي . ځیني خلګ یې اشتباهاً عربي ګڼي، او ابرق یې لیکي مګر پخپله په عربي بېل نوم لري، او طـــلق یې بولي او دغه نوم له عربي څخه اروپا ته هم تللئ، او لکه المنجد چي وایي � Talc � سوی دئ . علامه حبیبي، د عربي ژبي د نامتو قاموس � المنــــــــجد� په حواله لیکي، چي ابرق په عربي بله مانا لري . یاني داسي کلکه مځکه، چي ډبري او ختې پکښې ګډې وي؛ یا داسي شی چي تور او سپین وي . وروسته په � فرهنګ انندراج � کي د ابرق مانا را اخلي، چي توري او سپیني رسۍ ته یې وایي . لوی استاد باور لري، چي په سنسکریت کـــــي هم ابهرک (bhrak A) په همدغه پښتو مــــــــانا سته (حبیبــــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ -اپي یا هپي(Api, Hapi)

اپي په پښتو کي مار یا اژدهار ته وایي . دا چي په عربي کي افعي په دغه مانا سته دا د دي دلیل نه دئ، چي دا کلمه له عربي څخه مفغنه سوې وي . لوی استاد، په خپله عالمانه او مستنده څېړنه کي د دې کلیمې ریښې په پښتو ادب او ولسي محاورو کي ثابتوي؛ لکه څنګه چي د خوشال خان ختک دکلام یوه بولګه داسي ښیي :

مه لړم شه، مه اپي شه

غم فزا، راحت زدا

یا دا لنډۍ:

موزي اپي مار راته بس دئ

اپي ماران دي د موزیانو په ګورسینه

لوی استاد، علامه حبیبي، وروسته د همدې ټکي د مصدر په اړه داسي زیاتوي : � په ژبه کي اپ یا هپ ژر ژر خوړولو ته وایي، چي کټ مټ په همدې معنا په هندي ژبه کي هم سته . په پښتو کي وایي : هـــــپ یې کړل یعنی بلعید . بل مصدر یې اپییل یا هپېدل دي . نو اپي یا هپي بلعیدو ته وایي (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

۵ -اتبار(Etbar)

لوی استاد د � اتبار � د سوچه اریایي ټکي بېلابېلي ماناوي داسي شمېري:

�اتبار د عزت، اعتماد، روښناسی او یقین په معناوو دئ، مثلاً زلمی د اتبار خاوند دئ . یعني روښناس او با عزت دئ . اتبار وکړه، چي خبره داسي ده . یعـــــــني یقین وکړه، چي داسي ده . د علي خان ختک په دې بیت کي د ویسا او اعتماد په معنا:

چي ډېر دوست یې ګڼې لا دي ډېر دښمن شي

د هر چا تر منځه ورک ویسا، اتبار شو

دا کلیمه کټ مټ په سنسکریت کي د ډېر معاشرت او رفت او آمد په معنا ده، چي اوسنی معنا ته ډېره نژدې ده . � (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحـــــــــقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -اتيات(Atyat)

بله هغه کليمه، چي خلگ يې په تېروتني سره د � احتياط � مفغنه بنه گڼي، د � اتيات � ټکی دئ، چي ژوره اريايي ريښه لري . د استاد المحققين، علامه حبــــــــيبي، په نظر � اتيات � په توجه، غوَر او تدقيق سره د يوه کار کولو ته وايي؛ لکه څنگه چي وايي : اتيات کوه غوزار نسې ! پردې سربېره ، د صبر او تقوا په مانا هم د دې کلـــــــــــيمې د استعمال يوه بولگه داسي وړاندې کوي :

اتياتي ياره راته گوره!

نن دې کاله ته په روا نکاح در ځمه!

لوی استاد، د � اتيات � د اريايي ريښې د زباتولو له پاره، په سنسکريت کي د اتيت (Atit) کليمې يادونه کوي، چي د زاهد، متقي او پارسا په مـــاناوو راغلې ده . د سنسکريت دا مانا د پښتو له � اتيات � او � اتياتي � سره مشترکه ريښه لري (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحــقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲ - ۱۰۳).

هغه کسان چي بې څېړني او پلټني، د خپلو اشنا او مأنوسو ټکو پر ځای نوي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات جوړوي، بايد په دې واقعيت ځانونه ښه خبر کړي، چي زموږ د ژبي ډېري کليمې او لغتونه له نورو اريايي ژبو سره گډې ريښې لري . داسي ټکو، اصطلاحاتو او عبارتونو د تاريخ په اوږدو کي تر بېــــلابېلـو سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي او اقتصادي بدلونونو وروسته، خپله اصلي بڼه تر ډېري گچي اړولې ده . په نورو ژبو کي د هغو پراخ کارېدنگ په دې مانا نه دئ، چي گوندي داسي تـــــــکي پښتوله پردو ژبو څخه اخيستي دي؛ اود دې غلط تحليل له مخي بايد، د هغو پر ځای د چا خبره له سره نوي � سوچه � پښتو ټکي او ترکيبونه جوړ سي . د داسي کليــمو او اصطلاح گانو له پاره د نوو ټکو وضعه کول، هيڅ علمي او منطقي جواز نه لري؛ ځکه په زياترو اريايي ژبو کي دهغو اصلي ريښه تر اوسه ژوندی ده. داسي ټکي او ترکيبونه له پېړيو پېړيو راهيسي په پښتو ژبه او ادب کي باب دي؛ خود پښتو ژبي د ځينو بې خبره لغت جوړوونکو په گومان يې يوازنی گونا (گناه) دا ده، چي په نورو اريـــايي ژبـــو مثلاً پارسي او هندي يا ځينو سامي ژبو لکه عربي يا ځينو ترکي الاصله ژبوکي هم په خورا پراخ لاس کارېږي.

انسان د لوی ښتن داسي مخلوق دئ، چي تل له تنوع او رنگارنگی سره مينه لري . په انسان کي د پلټني او نوښتگری ناپايه مينه، له محدودو يــــــولو او يــو رنگی سره ښکاره تضاد لري . دا د انسان خوی او فطرت دئ، چي تر يوه رنگ په څو رنگونو، تر يوې کليمې په څو کليمو، تر يوې راديويي او تلــويزيوني شبکې په څو شبکو او کانالونو خوشاله کيږي؛ خو د ورځپاڼو، مجلو، راديويي او تلويزيوني شبکو ډېروالی يې په زړه کي د سينما، ژونديو ننداړو، نڅاوو، موسيقی او نورو هونرونو ميـــــنه هم نه لړوي . ژبپوهان، اديبان او شاعران بايد په خپلو علمي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هونري اثارو کي د ژبي لغوي او ادبي پانګي لا پسي پراخي او بډايي کړي؛ نه دا چي په خپلو حق او نا حق لغت جوړونو سره، په خلګو کي د ژبي د فردي کولو او انحصاري کولو پر لور ګامونه پورته کړي .

د افغاني فرهنګ په پراخ اسمان کي تلپاته او ځلانده ستورى، علامه حبـــــــــــيبي، په يوه ځغلنده علمي کتنه کي، د ژبي دسوچه کولو ناکام بهير ته داسي ګوري :

�د ژبو د سپېڅلتوب او خالص کولو شوقيان په هر ولس کښي هر وخت ډېر وي، مګر دا شوق او هوس کوم پوخ اساس نه لري . زما په عقيده د فطــــــــرت له سيره مخالف يو بې ځايه هوس دئ . ژبه خو په حقيقت کښي فقط د افهام او تفهيم آله ده، نو چي يو ملت په ځينو الفاظو يوله بله ښه سره پوهېږي او هيـــــــــــڅ مشکلات نه وي ورته، څه ضرور دئ، چي دوى به نوي لغات او کلمات له ځانه تراشي يا به ځيني وحشي او نامأنوس الفاظ د مدني او منلو الفاظو پر ځــــــــاى دروي ؟ � (حبيبي، د ژبو مشترک کلـــــمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

البته د دي خبرو مفهوم دا نه دئ، چي لوى استاد په پښتو کي د نوو ټکو او اصطلاحاتو د جوړولو کورټ مخالف دئ . لکه څنګه چي پوهېږو، هره ژبه او له هـغي ډلي څخه پښتو د خپل بشپړتيا له پاره نه يوازي د خپلو لرغونو پانګو بيا را ژوندي کولو او دودولو ته اړتيا لري؛ بلکي له بېلابېلو طبيعي او غېر طبيــــــــــعي بدلونونو سره ګام په ګام د نوو ټکو، نوو ترکيبونه او نوو اصطلاحاتو جوړول، د پښتو ژبي د بشپړتيا بله ضروري او مهمه لار ده . د دي تر څنګ د هغو کليمــــــــــو، عــــــــــبارتونو، تعـــــــــبيرونو او اصطلاح ګانو کارونه هم د پښتو ژبي د پراختيا او پر مختيا پوخ ضمانت کوي، چي له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ د خلګو په ژبه، ادب او نورو برخــــــــــــو کــــــــــي د يوه نه بېلېدونکي عنصر په توګه اخښلي او بخښلي دي.

د لوى استاد، علامه حبيبي، د لوړو علمي نظريو په رڼا کي د پښتو ژبي د کمال او بشپړتابه مسأله تر بېل سرليک (په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟) لاندي په لنډه توګه څېړو.

په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟

په هر ه ژبه کي د خپلو او پردو ټکو تر منځ معقول انډول، ډېره ارزښتناکه مسأله ده . که د دي معادلې ټولو اړخونو ته بشپړ پام ونسي، د ژبي د ودي او پرمختګ بهير له سختو کړاونو او خنډونو سره مخامخ کيږي . له دي امله بايد پوره هڅه وکړو، چي له يوې خوا د خپلو مندو او پلرونو ژبني، فرهنګي او تاريخي ميراثونه خوندي کړو؛ او له بلي خوا په ژبه کي د اوس او راتلونکو وختونو له غوښتونو سره سم، د نوو پر مختياوو لاره پرانيزو . په بله وينا بايد له يوې خوا، خپله ژبه د نورو ژبو او دودونو له ورانوونکو يرغلونو وساتو؛ او له بلي خوا د خلګو په ژوند کي ژورو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره د ژبي د اسانی، سادګی، خوږوالي او عموميت لاره غوره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو . دې لوړ مقصد ته رسېدل، پوازې هغه وخت ممکن دئ، چې زموږ ژبپوهان، ادیبان او لیکوال له دې حساسې مسألې سره علمي او منطقي چلند وکړي . د ژبې د افراطي سوچه کولو هڅې او د پردو ژبو ، فرهنګي او فکري جریانانو د پراخو یرغلونو په وړاندې لاس تر زنې کښېنستل دواړه په واقعیت کې د ژبې د محدودیت، ورانۍ او زوال لاري دي.

د پښتو ژبې او ادب لوی او بې ساری استاد - علامه عبدالحی حبیبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش / ۱۹۸۴م) په یوه علمي او ژوره شننه کې، د پښتو ژبې د بشپړتوب لارې او اصول داسې شمېري:

�۱-د پښتو لغاتو او کلماتو ټولول او مواد يې راغونډول او قاموسونه يې لیکل.

۲ -هغه کلمات مخصوصاً پلټل او میندل، چې په ژبه کښې اوس سوچه لغات نه لري، او د پردیو ژبو کلمات مستعمل دي.

۳ -تر پلټنې او استقرأ وروسته که د کومې کلمې لپاره په ژبه کې لغت مینده نسو، او له هرې خوا تر پلټنې وروسته یأس حاصل سو، نو د پردیوکلماتو په عوض کې نوې پښتو کلمات وضع کول او رواجول.

۴ -د نوو شیانو او اختراعاتو لپاره اوس نوې نومونه د پښتو پر اصولو وضع کول یعني پر نوو شیانو نوم ایښوول . � (حبیبي، د پښتو نوې علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۶).

د علامه حبیبي په دې څلورو اصولواو لارو کې د پښتو ژبې د بشپړتابه ټولې هغه خواوې را غونډې سوې دي، چې نن یې ژبپوهان د ارکاییزم(Archaism) ، ډیالیکتیزم(Dialectism) ، له نورو ژبو راغلې یا دخیل ټکې (Adaptism) او نیلوجیزم (Neologism) بولي . په دې برخه کې د مسألې ځینو اړخونو ته لنډه کتنه کوو:

الف) د پښتو د لرغونو ټکو او اصطلاحاتو بیا را ژوندي کول او په بېلابېلو لهجوکې

د مروجو ټکو خپرول او عامول

د هرې بلې ژبې په شان، د پښتو د سوچه والي، سپېڅلتیا او شتمنۍ راز تر هر څه مخکې د دغې لرغوني ژبې د پخوانیو ټکو، اصطلاحاتو، ترکیبونو، محاورو او نورو ادبي - کلتوري اثارو په را ژوندي کولو، خوندي کولو او دودولو کې نغښتی دئ . که د خپلومندو او پلرونو د ژبنیو او نورو فرهنګي ارزښتونو په ساتنه او بابولو کې پرله پسې کوښښونه ونه کړو، د پښتو ژبې د اصالت او سپېڅلتیا تر ټولو لوی او پوخ تاداو کرار کرار نړېږي . دا لو ی فرهنګي اپت د وخـــــت په تېرېـــدو سره ، د پښتنو د لرغـــونو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو له ډول ډول علمي، ادبي، دیني،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او فرهنګي اثارو سره د ننني نسل، په تېره بيا راتلونکو نسلونو اړيکي د پرې کېدو تر پولي کمزوري کوي؛ او په پای کي د پښتو ژبي ډېري ارزښتمني خزاني له لاسه وزي .

لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په دې اړه داسي استدلال کوي : � که زموږ ژبه ارته او سوچه نسي، نو به په وطن کي د عِلم خپرونه هم ممکنه نه وي . جرمنيانو، يونانيانو، توركانو، عربانو، ايرانيانو ټولو د خپلي ژبي پخوانۍ کلمې را ژوندۍ کړي دي . . . � د لوی استاد په باور، پښتنو ته هم دا حتمي او ضروري ده، چي د خپلي ژبي پټي او قيمتي خزانې راټولي کي، او خپله ژبه مستغني او د پردو له اغېزو خوندي کي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷) .

لوی استاد زياتوي :� که د پښتو ټول لغتونه، کلمې، اصطلاحات، ترکيبونه او تعبيرونه په علمي او معقوله لاره را ټول سي، نو به پښتو پردو لغاتو ته هيڅ اړه نسي؛ ځکه چي د دې ژبي مواد او کلمات ټوله په غرو او رغو او ليري بيديا وو کي مهجور او متروک پاته دي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷).

علامه حبيبي، د پښتو د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د را غونډولو په اړه، دغه لاري په ګوته کوی :

�۱-د ژبي مينان بايد د لغاتو ټولول خپله ملي وظيفه وګني، او هر څوک دي يې علمي مرکزونو ته د ضبط او نشر لپاره وسپاري.

۲ -سياري ډلي بايد د پښتونخوا غرو او رغو ته وليږلي سي.

۳ -له ادبياتو او پښتو اثارو څخه دي استفاده وسي . د پښتو کلماتو ذخيرې دي له کتابو را ويستلي سي، او د قوم پر اصطلاح دي تطبيق او ضبط سي.

۴ -د پښتو قاموسونه دي په عِلمي لارو وليکل سي، چي د کلماتو د استعمال مختلف تحولات او موارد ولري.

تر هغه مهاله، چي د پښتو لرغوني ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات په دقيقه او علمي توګه راټول؛ او په نوو علمي قاموسونوکي خپاره نسي، د پښتو د پخوانييو لغوي پانګو بيا ژوندي کول او دودول ګران کار دئ . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

د معظم استاد، علامه حبيبي، په نظر که پردۍ کليمې ګرځنده ډلو ته ورکړل سي، چي په هره سيمه کي يې پښتو ټکي وپلټي، نو به هيڅ داسي کليمه پاته نسي، چي پښتو معادل ونه لري . لوی استاد، تر پلټني او ګروېږني مخکي د نوو ټکو د جوړولو او بابولو په اړه ليکي : � ځيني کسان سته، چي د داسي کلماتو لپاره تر تحقيق او پلټني دمخه لغات وضع کوي، او بيا غوا ړي چي رواج يې هم کي، مګر چي موږ په خپله ژبه کي د ځانه زړه کلمه ولرو، نو نوې کلمه وضع کول غلط کار دئ . هو که موږ پوره پلټنه وکړه، او په ژبه کي مو داسي سوچه پښتو کلمه نه کړه مينده،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له هري خوا مأيوس سو، هلته كه نو موږ د پرديو كلماتو په مقابل كي نوي وضع كوو، البته ښه به وي، مثلاً آخور اوس په موږ كي خورا مروجه كلمه ده . په مقابل كښي يې د ښاري محاورو پښتو هم نه لرو. يو وخت چا د دې لپاره � بسنخرى � نوم وضع كاوه، وروسته دا نوم موږ په سوچه پښتو د مروتو په محاوره كښي وموند، چـــې � پمبې � يــې بولي . نو چه اصله او موضوعه زړه كلمه وي، نوي ته حاجت نسته . په دې ډول تر پلټني دمخه شيانو ته نومونه وضع كول ژبه خرابول دي . � سګک � په مروجه محاوره كښي پښتو نوم نه لري . چا د دې لپاره د ترجمې په ډول � كوترى � نوم ښه ګڼلئ دئ، مګر تر پلټني وروسته ښكاره سوه، چي دا شى په پښتو كي � غربى � بولي . نو كه تر وضع دمخه پلټنه سوې واى، غلطي به نه پېښېده . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

لوى استاد د همدې څېړني په يوه بله برخه كي د پښتو لغت جوړوونكو د تلواري او سرسري چلند په اړه داسي كاږي : � ډېر پوهان په وضع كي خورا تلواري دي . دوى ژر ژر نومونه تجويز كوي، مګر زه وايم كه تر دې دمخه پلټنه وسي، حاجت وضع ته نه پاتېږي . پخپله ژبه دغه مواد لري . موږ يې د وضع حق هم نلرو . . . ما ډېر پښتـــــــانه ليدلي دي، چي په دې كار د علم له خوا نه ور ګډېږي، او هر څوک خپل عندي افكار پر ښكاره كوي، او له ځانه په ژبه كښي نوي مواد او كلمات راباسي . زه پخپله د دې كار ډېر مخالف يم، ځكه چي ښېله علمي لاري داسي اقدامات د ژبي له پاره مضر ګڼم . هر كار خپله لاره لري، كه پر خپله لاره ورسو عيب نه لري . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۵).

د پښتو ژبي او ادب وتلئ او منلئ بابا، علامه حبيبي، په هغه مقاله كي چي � پخواني كلمات او نوي مفاهيم � نوميږي، د پښتود لرغونو ټكو، تركيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو د بيارا ژوندي كولو او رواجولو يوه بله لاره وړاندي كوي، چي هغه د ټولنيز ژوند پر بېلابېلو نوو شيانو او پېښو باندي د پخوانيو نومونو ايښوول دي . شك نسته، چي د ژبي ځيني كليمې او اصطلاح ګاني په خلګو كي له اوږدو وختونو را هيسي په يوه او بله مانا دود وي . د انساني ژوند په پرمختګ سره په ژبه كي نوي پېښي او نوي څيزونه پيدا سي . ژبپوهان او اديبان د خلګو په ژبه او ادبياتو كي دا دود سوي او اشنا كليمې په نوي او پرمختللي ژوند كي د يوه بېل مفهوم له پاره استعمال كړي؛ او په دې ډول خپلو مړو او هېرو سوو ټكو ته په يوه نوي چاپېر كي د بيا ژوند كېدو او بابولو امكانات برابر كړي . د ې كار ته د ژبپوهني په اصطلاح � تولـــيد � او په نوي محيـــط كي دود سوو ټكـــو ته � مؤلدات � وايي . ژبپوهان په ژبه كي د نوو ټكو د جوړولو پر ځاى دكليماتو توليد غوره ګڼي؛ ځكه لرغوني ټكي دخلګو په ژبه او ادب كي ژوري ريښي لري . خلګ په يوه او بل ډول له هغو سره پېژندګلوي لري؛ او بيا رواج يې تر نوو ټكو ډېر اسانه وي . د نړۍ په نورو ژبو كي هم دا كار په خورا ټينګار او جديت سره سوى دئ؛ د مثال په توګه عربانو د استاذ، دبابه، سياره، طياره، مسلسل او داسي نورو په څېر خپل زاړه لغتونه د پروفيسر، جنګي ټانک، موټر، الوتكي، ماشينګڼ او نورو پر ځاى كار كړه . ايرانيانو هم د خپلي ژبي ځيني پخواني ټكي؛ لكه دانشګاه، دانشكده، دستور، پيشوند، پسوند او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسګونو نور په لړ او ډېر بدلون سره د پوهنتون، پوهنځی، ګرامر (پښويه)، مخ وندي يا مختړ(سابقه) شاوندي يا شاتړ (لاحقه) پر ځای دود کړه . پخوا د دې مفهونو له پاره په پارسي کې زياتره عربي نومونه کارېده.

لوی استاد، پر نووشيانو او مفهومونو باندې د زړو لغتونو او اصطلاحاتو د بيا جال کولو په باره کې، داسي په زړه پوري مثال وړاندې کوي : � په پښتو کې له قديـــمه د' تون ' ادات د ظرفيت له پاره موجود ؤ، کله چې موږ دغه ادات لومړی پلا په نومونو کښې استعمال کړ، ځينو خلکو ونه مانه او انتقاد يې پر وکړ، مګر وروسته چې په پوهنتون، روزنتون او درملتون او نورو کښې استعمال سو اوس ګورو، چې خلک يې په ډېره مينه استعمالوي . په پښتو ژبه او ګرامر کې هم موږ ډېرو اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، او بايد د فونيم، مورفيم، کلمې، سلايبل او کلام په مقابل کښې خپل پښتو کلمات او اصطلاحات ولرو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيـــــم، شــــل مقالـــې ۷، ۵۲).

د لرغونو ټکو د بيا را ژوندي کولو په اړه، دلته دا پوښتني پيدا کيږي، چې ايا د پښتو هره لرغوني او نامأنوسه کليمه بايد د ټولنيز ژوند پر نوو مفهومونو له سره کنېښول سي ؟ ايا هر پخوانی ټکی، په ژبه کې له نوو راغلو ټکو سره د مقابلې وس لري که يا ؟ ايا خلګ د ژوندانه په نوي چاپېر کې د هري لرغوني کليمې منلو ته تيار دي که يا ؟ دې پوښتنو ته يوازې د ټولنپوهني له قوانينو سره سم علمي جواب وړاندی کېدای سي . د تکامل او پرمختګ قانون ته په ژوري پاملرني سره بايد دې مسلَم حقيقت ته غاړه کېښول سي، چې ځيني زاړه او متروک ټکي د کليماتو د ژوند او مړيني له اصل سره سم کله کله په نوي محيط کې د بيا ژوند کولو وړتيا نه لري؛ ځکه داسي ټکي خلګو ته تر مروجو او نوو جوړو سوو کليمو ډېر ګران او نااشنا وي . طبيعي (د زمانې تېرېدل، د جغرافيايي چاپېر بدلون . . .) او غيرطبيعي (سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي، اقتصادي . . .) عوامل ډېر ځله خلګ له خپلو لرغونو ژبنييو، کلتوري او تاريخي پانګو څخه دونه ليري کوي، چې د نورو ژبو ټکي او اصطلاحات د خپلو لرغونو کليمو او ترکيبونو په پرتله ډېر مأنوس او اسانه احساسوي . په بله وينا، يوازې هغه لرغوني کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات په نوي چاپير کې د بيا ژوند او ودې امکان لري، چې د خلګو په ژبه او ادب کې تينګې او پياوړي ريښې ولري؛ او په نوو مانا وو سره د جال کېدو له پاره د وګړو د سيلم عقل او لوړ ذوق غوښتنو ته مثبت جواب ووايي . معظم استاد، علامه حبيبي، د پښتنو د توري او قلم د بابا - خوشال خان خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰هـ ق) په اشعارو کې د د غو نظايرو په وړاندې کولو سره استدالال کوي، چې کولای سو د � ويی � او � وی � په څېر زړې او متروکي کليمې په ژبپوهنه او ګرامر کې د کليمې او جملې له پاره استعمال کړو:

چې بې تل تر تا را تېر کړم

دا ويی د زړه وباسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک په بل ځای کې وايي:

یو ویی د دلاسا راته پرې نږدې

ځان که هر څو خپل مين ته مرور کړم

يا

دا ویی زما دراز دئ

دا منزل دورو دراز دئ

چې په نیم ویی یې کارکیږي د خلق

د خلاصی مې همېشه کاندي جدال

بیا هم د خوشال خان خټک کلام دئ، چې وايي:

دا ووی مې خوش دئ چې چا ویلي دي

ډېر مې په زړه باندي شه لګېدلي دي

لکه څنګه چې ګورو، د � ویی � او � ووی � ټکي په پښتو ادب کې ژوري ريښې لري . د همدې دلايلو له مخې کېدای سي، په ژبپوهنه او ګرامر کې

�فونيم � ته ږغ، � ګرافيم � ته توری،� مورفيم � يا کلمې ته ويی، انګرېزي سيلېبل يا د څو ږغونو مجموعې ته � ګړ � ، د څو ګړو مجموعې ته ووی (کلام) او د څو ووېو يا جملو مجموعې ته وينا ووايو؛ او په دې توګه خپله پخوانۍ لغوي پانګه را ژوندۍ کړو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيم، شل مقالې ۷، ۵۲ -۵۳).

اما څرنګه چې لوی استاد هم په دې مقاله کې څو واره اشاره کړې ده، داسي زاړه او متروک ټکي بايد يوازې په ګرامر او ژبپوهنه کې، د هغو عربي او اروپايي ټکو پرځای په کار ولوېږي، چې موږ یې په خپله ژبه کې مناسب او موزون معادل ټکي نه لرو . پوهنتون (پوهنه + تون)، پوهنځی (پوهنه + ځای)، روزنتون (روزنه + تون)، درملتون (درمل + تون)، ننداړتون (ننداره + تون) او داسي نور هغه ترکيبي کليمې دي، چې د پښتو له زړو ټکو څخه د نوو مفهومونو له پاره جوړې سوي دي؛ او اوس د ټولني د بېلابېلو طبقو او قشرونو خلګو په خوښۍ سره منلي دي؛ خو د دې پرخلاف ځينو عسکري نومونو؛ لکه بريدمن، تورن، جګړن، ډګرمن، پرک، کنډک، غونډ او داسي نورو (چې پر يوه ځانګړي شخص يا ځانګړي عسکري واحد دلالت کوي) يوازې په يوه تنګ او ټاکلي چاپېرکې د بيا ژوندي کېدو چانس موندلئ دئ . موږ اوس په خپلو ورځنيو خبرو کې نه وايو، چې پلانی بريدمن، تورن يا جګړن سړی دئ . دغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د � یوه ټولۍ خلک �، � دوه کنډکه بزګران �، � درې غونډه ختګران � او داسي نورو په شان اصطلاحات زموږ په ورځنيیو محاورو کي نور ځای نه لري . پښتانه باید د دغه راز سوچه پښتو نومونو په ساتنه او خوندي کولو کي، چي له نېکه مرغه اوس زموږ د ملي ټرمینالوژۍ یوه ارزښتناکه برخه ده، د زړه له کومي هڅه او کوښښ وکړي . د دي پوښتني جواب چي ولي د داسي سوچه پښتو ټکو دکار اخیستني لمن زموږ د ټولنیز ژوندانه نورو برخو ته پراخه نسوه، هم باید د د طبیعي او ټولنیزو بدلونونو په قانون کي ولټوو . په بله وینا طبیعي او غیر طبیعي عواملو د دغه راز پښتو ټکو او ترکیبونو پر ځای داسي نوري کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات را منځ ته کړه، چي کرار کرار یې زموږ د اصیلو پښتو کلیمو او عبارتونو ځای ونیو . دا د یوه، دوو یا څو کسانو ګونا نه وه، چي ولي یې د خپلو مندو او پلرونو وياړلې ژبه په سم ډول و نه پالل ؛ او پر ځای یې د پردو ژبو بې خونده او ناسمو ټکو، ترکیبونو او تعبیرونو ته مخه کړه . په دغه راز فرهنګي ناورینونو کي یوازي د هغو سرکښه بدلونونو لاس دئ، چي زیاتره یې واک او قیضه زموږ په لاس کي نه وي، نو ځکه اوس ناڅاپي نه ده، چي د بیټک، اچانک، ګبراو، میلاو، جي، ټیک، ګنټه، بروسه، ماچس، کمره، روډ، پلازا، اسپتال، سکول، کالیج، یونیورسیټي په شان سلګونه پردي ټکي د ډیورنډ د کرغېړني کرښي د ها خوا پښتنو په ښایسته او خوږه پښتو ګډ سوي دي؛ او نن هغوی ته د پښتو تر سوچه او لرغونو ټکو ډېر ساده او اسانه برېښي . د زماني قهر زموږ برو پښتنو په ژبه هم خورا ډېر پردي ټکي را ګډ کړي دي، چي اوس د مانا او استعمال له پلوه د پښتو تر ځینو متروکو او مهجورو ټکو ډېر ساده او اسانه دي . په دې ډول، نتیجه اخلو چي موږ ټولو پښتنو ته د سوونو کلونو تر ژورو او اوږدو بدلونونو وروسته، نور د امیر کروړ ژبه په سمه او بشپړه توګه د پوهېدو وړ نه ده . د پلار او نیکه زوړ کُوسی تل تر تله زموږ سره نه سي پاته کېدای . باید خپله ژبه او دودونه د نوو بدلونونو په رڼا کي پراخ، شتمن او پرمختللي کړو . که نه نو زموږ ژبه او دودونه به ډېر د پردو ژبو او فرهنګونو د ورانوونکو یرغلونو تر اغېزي لاندي خپل هر څه له لاسه ور کړي؛ ځکه بشري پرمختګ نوي غوښتني او اړتیاوي وړاندي کوي، چي دې ټولو ته معقول او منطقي جواب یوازي د لرغونو او نابابه ټکو په خوندي کولو او را ژوندي کولو سره نه کیږي .

لوی استاد، علامه حبیبي، په خپلي ژوري علمي شنني سره، د محمد هوتک د � پټې خزانې � په تعلیقاتو کي، د دغه ارزښتناک کتاب ځیني لرغوني او متروک ټکي د ادبي او تاریخي اثارو په رڼاکي څېړلي دي . دا کلیمات او ترکیبونه پخوا زموږ د خلګو په ورځنیيو خبرو، دیني، ادبي او تاریخي لیکنوکي په پراخه توګه کارېده؛ خو د زمانې ژورو بدلونونو اوس د هغو زیاته برخه د ټولني د نورو ژوندیيو موجوداتو په څېر، په خاورو کي ښخ کړي دي؛ او بیا را ژوندي کول یې د مړو انسانانو د راژوندي کولو په څېر الهي معجزې ته اړتیا لري . خلګ یې سره ټولو تبلیغاتي کوښښونو، د ګرانۍ او نا اشنایي په خاطر منلو ته تیار نه دي . په دې ډله کي لونل، اشلوک، ګروهېدل، مېرځمن، میرڅی، پاړکي ، ګرونګي او په لسګونو نور زاړه ټکي شامل دي . د دې خبري مقصد دا دئ، چي موږ باید د پښتو د لرغونو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په بیا دود کولو کي داحساساتو او افراط لاره غوره نه کړو . د پښتو ادب له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاسیکو اثارو څخه د کومي نابابه او زړي کليمې را اخيستل، هغې ته د بیا ژوند سملاسي پاسپورټ یا لایسنس نه ورکوي . په بشپړ باور سره د یوې ژوندۍ کلیمې په توګه د دغه راز ټکي بابول د هري نوي کلیمې په څېر له ځینو خنډونو او ستونزو سره مخامخ کیږي . که په ژبه کي د دې کلیمې پر ځای بله عامه، اسانه او خوږه کلیمه جال سوې وي، نو د دې زړې کلیمې بیا را ژوندي کول هم د نوو کلیمو په شان د مروجو ټکو د زورور مقاومت له امله بې حتمي ماتي بله لار نه لري؛ خو که په ژبه او ادب کي تر اوسه هم د زړې یا متروکي کلیمې له پاره وړ او موزونه کلیمه نه وي جوړه سوې، نوخلګ په ځوَب او مینې سره د خپل زاړه او هېر سوي ټکي بیا را ژوندي کولو ته غاړه ږدي . د همدې استدلال پر بنسټ باید، د نورو ژبو او فرهنګونو تر یرغلونو مخکي د نوو مفهومونو له پاره د خپلو لرغونو ټکو په بیا ژوندي کولو او جال کولو کي نه ستړې کېدونکي کوښښونه وکوو .

په پښتو کي داسي ټکي هم سته، چي پر خپلو ژورو او ټینګو اریایي ریښو سربېره، د زمانې د غوسې او بې رحمۍ په وجه اوس د مړو اومتروکو ټکو په ډله کي راغلي دي؛ د مثال په ډول � کوټ � ، � کوټوال � او � کوټوالي � داسي اریایي کلیمې دي، چي د غزنویانو له زماني څخه تر څلوېښت - پینځوس کاله مخکي پوري هم زموږ په ژبه، ادب او اداري نظام کي خورا باب وې؛ مګر په ټوله کي سیاسي، اجتماعي او فرهنګي بدلونونو اوس د � کوټ � پر ځای کـــلا (د عربي قلـــــعه مغفنه بڼـــه)، د � کوټوال � پر ځای سرحدار، قلعه دار، امنیه قومندان، د پولیسو قومندان او د � کوټوالۍ � پر ځای � امنیه قومندانې �، � سرحدي قوأ �، � ژاندرمري � او داسي نوري کليمې درولي دي (حبیبي، پټه خزانه، د ۱۵ او ۴۷ مخونو لمنلیکونه) . د کوټ ټکی لا تر اوسه د ځینو ځایونو په نومونو کي تر سترګو کیږي؛ خو د کوټوال او کوټوالۍ ټکي نور د مرګ او نابودۍ په حال کي دي

ب) د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د لغوي، ادبي، علمي او فرهنګي پانګو پلټل او راټولول

لکه څنګه چي د پښتو ژبي او ادب بابا، لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) هم په ټینګار سره یادونه کړې ده د پښتو ژبي لغوي، ادبي، فرهنګي او علمي سرچینې زیاتره د پښتنو په کلو او بانډوکي پرتې دي . ځیني ارزښتناکي پانګي د زمانو له جور و ظلمه ښخي له منځه تللي دي؛ او ځیني نوري یې زموږ د بې غوْرۍ له امله ورځ په ورځ د تباهۍ په حال کي دي . پښتانه منورین او د پښتني میراثونو د خوندي کولو ټولي اداري باید په ګډه د خپلو خورو ورو پانګو په را غونډولو کي یوبل ته لاس ور کړي . که د پښتنو په غرونو او دښتونو کي دا ګران بیه لغوي، ادبي، کلتوري او علمي زېرمي را ټولي سي؛ اوله نوو علمي لارو چارو څخه په کار اخیستني سره، خلګو ته د قاموسونو، اطلسونو،کتابونو او نورو ګټورو سرچینو په بڼو وړاندي سي، هیڅ شک او تردید نسته، چي پښتو ژبه به د پخوا په پرتله ډېره غني او بډایه سي . په ډېرو ځایونو او حالاتو کي به ښخي د دې اړتیا نه وي ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوه يا اديب بې ځېرني او پلټني له ځانه لغتونه او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ او په خپلو جعل سوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو سره د پوهانو، څېړونکو، په تېره بيا عامو وګړو مخالفت او مقاومت را وپاروي .

د پښتنو په بېلابېلو سيمو کي د لغوي پانګو، شفاهي او کتبي ادب د راټولولو په اړه يوه بله ارزښتناکه خبره داده، چي راغونډېږي سوي کليمې يا اصطلاح ګاني بايد د شخصي ذوق، لهجه يي تمايلاتو او نورو ناسمو کړنو له مخي د يو بل پر ځای و نه درول سي . کله چي د پښتو ژبي پخواني او هېر سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات په علمي لاره راټول او خپاره سي، يوازي ولسونه د اسانی، سادګی، خوږوالي او پوخوالي پر بنسټ په هغو کي د چاڼ کولو حق لري؛ مثلاً پښتانه د � طفل � د عربي ټکي يا د � کودک � د پارسي ټکي له پاره � کوچنی �، � کمکی �،� ووړ �، � وړوکی �، � وړکوټی �، � ماشوم � � معصوم �، � حيوان � او داسي نورو ټکي کاروي، چي ځيني يې سوچه پښتو، ځيني يې پردي او ځيني نور يې په پښتني کټو کي ايښېدلي يا په بله اصطلاح مفغن سوي ټکي دي . د ذوق څښتنان هيڅکله ، په دې ډله کي د � معصوم � او � حيوان � کليمې نه خوښوي؛ ځکه له يوې خوا پردي (عربي) ټکي دي، چي ويل او ليکل يې موږ پښتنو ته ګران دي؛ او له بلي خوا د پوخوالي او لوړ ذوق غوښتنو ته جواب نه وايي . هيڅ هوښيار او پوه پښتون نه غواړي، چي خپل بچي ته د � کوچني �، � کمکي �، � واړه �، � وړکوټي � او نورو پر ځای د � حيوان � لغت استعمال کړي . هغه کسان، چي کوچنی يا ووړ د حيوان په نامه بولي، د ښه او لوړ ذوق څښتن نه بلل کيږي . دغه راز ، د پښتو په بېلابېلو لهجوکي د � فرياد� پر ځای غلبله، کوکاره، بلغاکه، غړانګه، ناره، سوره، چيغه، کرړه، کوکه، بوغاره (بغاره)، بروه، سانده، کوربل، غوغا، انګولا او داسي نوري کليمې استعمالېږي (کاکړ، او حبيبي، سپېڅلې پښتو ۲۰۴) . دا ټول ټکي د پښتو لغوي پانګه ده . بايد کوښښ و نه سي، چي په دغو ټکو کي يوازي يو لغت د نورو ټولو پر ځای ودرېږي؛ او په دې توګه د پښتو د ډېرو سپېڅلو او مروجو کليمو وژلو او ورک کولو ته لاره هواره سي . د لته د يوې يا بلي لهجې د اصالت، اکثريت او اقليت يا د پښتو د هري لهجې ځينو ټکو او اصطلاحاتو ته د ونډې ورکولو په شان خبري، هيڅ علمي اساس او تاداو نه لري . د پښتو ژبي بېلابېل قاموسونه يا سيندونه بايد د پښتو د ټولو لهجو لرغوني او متروک (ارکاييک) ټکي د هغو له سم / سمو تلفظونو، ډول ډول ماناوو، بېلابېلو بدلونونو، ادبي نظايرو او جغرافيايي موقعيت سره خلګو ته وښيي . خلګ په خپله خوښه د � ښه منلو او ناوړه پرېښوولو� له قاعدې سره سم، تر ټولو ښه او خونده ور ټکي اخلي او ناوړه پرېږدي؛ مګر له بده مرغه په دې برخه کي تر اوسه سمه لاره نه ده خپله سوې . د پښتو ژبي د اوسني دور ځينو ژبپوهانو او اديبانو په يوه او بل ډول کوښښ کړی دئ، چي په پښتو لهجو کي دود ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات له خپلو وضعه کړوکليماتو سره يو ځای د معياري او کره پښتو په توګه، پر نورو خلګو وتپي . په دې اړه خبري نور نه اوږدوو؛ ځکه هغه چي ښکاره دي، بيان او استدلال ته اړتيا نه لري؛ خو دا خبره بايد په ځرګندو او روښانه ټکو ووايو، چي موږ بايد هيڅکله يوه سوچه، اصيله او زړه پښتو کليمه د بلي په رواجولو سره له منځه يو نه سو؛ ځکه ټولي لرغوني او زړې کليمې زموږ د سپېڅلي پښتو اررښتناکه لغوي پانګه ده . داسي ستره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګه باید هیڅکله په پوهې یا ناپوهۍ سره له لاسه و نه باسو . د معیار مقام ته د پښتو د سوچه کلیمو یا نوو جوړو سوو ترکیبونو رسول، یوازې د سلیم ذوق په خاوندانو اړه لري . له پښتو سره د خواخوږۍ او دلسوزۍ مدعیان باید په ژبه کې له خپلو نفسي تمایلاتو او راز راز خطرناکو لوبو لاس واخلي . همدغه رنګه باید د پښتو ژبې د سپېڅلتیا او بډایتوب په هیله هیڅکله تر اوبو دمخه ګاولي و نه باسو . د دې پښتو متل مانا دا ده، چې هر پردي ټکي او اصطلاح ته د سم پښتو لغت او اصطلاح د موندلو په خاطر باید، لومړی د خپلې سپېڅلې او شتمنې ژبې په بېلابېلو لهجو کې څېړنه او پلټنه وکوو؛ د پښتو د کلاسیک، منځنۍ او معاصر پېر د ټولو اثارو پاڼې واړوو؛ او هرې ستونزې ته د حل لاره و مومو . که مو د خپلو ولسونو په ژبه او دودونو، ادبي او علمي اثارو کې د هغې له پاره د حل څرک پیدا نه کړ، بیا نو په علمي او معقولو لارو سره د نوي ټکي، نوي ترکیب او نوې اصطلاح په جوړولو لاس پورې کړو؛ او په دې کار کې هم د اسانتیا، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي له چوکاټه و نه وزوو.

ج) په پښتو ژبه کې د دخیلو او مفغن سوو ټکو پالنه(Adaptism)

د پښتو ژبې د بشپړولو په لړ کې د لرغونو کلیمو او اصطلاحاتو پر بیا ژوندي کولو، د دې ژبې په بېلابېلو لهجو کې د لغوي، ادبي او علمي پانګو پر راټولو او خپرولو سربېره، بله مهمه موضوع دهغو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو دخوندي کولو مسأله ده، چې د طبیعي او غېرطبیعي عواملو له امله یې، د اوږدو پېړیو په ترڅ کې پښتو ژبې او ادب ته لاره موندلې ده ؛ اوس زموږ له سوچه پښتو کلیماتو او اصطلاحاتو سره داسې اخښلي او بخښلي دي، چې جلاکول یې د سلیم عقل له مخې نه کېدونکی کار برېښي.

د � ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟ � تر سرلیک لاندې مو د لوی استاد- علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د عالمانه نظریو په رڼا کې، د مفغناتو د بېلابېلو ډولونو په اړه ځینې ټکي وړاندې کړه، دلته یوازې د دې خبرې پر یادونې ټینګار کوو، چې مفغنات د پښتو ژبې ډېره ارزښتناکه او په زړه پورې لغوي پانګه ده . په نړۍ کې داسې ژبه نسته، چې په هغې کې د نورو ژبو او تهذیبونو اغېزې له ورایه نه وي څرګندې . دا ډول دوه اړخیزې یا څواړخیزې اغېزې، په بشري ټولـــــنو کې د بېلابېلو طبیـــــــــعي او غېر طبیعي عواملو زېږنده دي . په پښتو کې هم د مفغن سوو ټکو او اصطلاحاتو تر شا ډېرې اوږدې تاریخي کیسې پرتې دي؛ هر ټکی، عبـارت او اصطلاح ځانــته خـــاص دلایل، علتونه او عوامل لري . د دې لیکنې په لومړنیو څپرکو کې مو د دغه راز علتونو او سببونو په اړه څو لنډې خبرې وکړې، دلته د دې حقیقت په وړاندې کولو بسنه کوو، چې دې ټکو په پښتنې ټولنه کې، د خپلې اوږدې استوګنې په ترڅ کې اوس کورټ افغاني رنګ اخیستی دئ . باید په هیڅ ډول کوښښ ونه سي، چې د پښتـــــو ژبې او ادب دا ستره او نه بېلېدونکې زېرمه د وچو تعصوبونو او تنګه نظره احساساتو پر بنسټ زیانمنه سي . موږ باید هم � پلورل � وواېو او هم د � خرڅ � له مفغن ټکي څخه جوړ سوی مصدر � خرڅول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� . د � خرڅ � له مفغن ټکي څخه اوس په پښتو کي د � خرڅوونکي (پلوروکي)، خرڅیلاو (خرڅلاو)، خرڅه (خرچه، مصرف یا لګښت) خرڅاوو یا خرڅي (خراج، لاس خلاصی، لګوونکی، مصرف کوونکی)، خرڅښت، خرڅېدنګ، خرڅوَنګ، خرڅېدل، خرڅېده، خرڅګیر (په بندرونو کي د مالیې یا محصول مامور)، خرڅون، خرڅونی یا خرڅېدونکی (مال، جنس، متاع) او داسي نورو په شان ټکي جوړ سوي دي، چي هر یو یې د پښتنو په بېلابېلو سیمو کي کارېږي . که څوک د � خرڅ � ټکی په دې کړي، چي د � خرج � یا � خرچ � له پردی کلیمې څخه مشتق سوی دئ؛ او پر ځای یې په سرټمبګۍ سره یوازي د پښتو سوچه ټکی (لګښت) دروي، په حقیقیت کي نه یوازي د � خرڅ � له کلیمې سره بې ځایه دښمني کوي؛ بلکي له دې ټکي څخه هغو مشتق سوو ترکیبونو او عبارتونو ته هم د شک او تردید په سترګه ګوري، چي له پېړییو پېړییو راهیسي په پښتنو کي جال او دود دي . داسي کارونه په حقیقت کي د تکامل او پرمختګ د قوانینو پر ضد عمل دئ، چي بې ناکامۍ هیڅ نتیجه نه لري . په هره ژبه کي د لغوي، ادبي او علمي پانګي غښتالی او ارتوالی، د هغې ژبي د شتمنۍ او بډایتوب په مانا دئ . د دې اصل له مخي هیڅوک حق نه لري، چي په لوی لاس زموږ پراخه او غني ژبه نېستمنه کړي.

ځیني داسي کلیمې سته، چي هم په پارسي کي کارېږي؛ او هم په څه اړولې ګونه په پښتو کي؛ لکه هندوانه (ایرانیان په خپله پارسي کي د � تربُز � ټکی نه کاروي)، سپیست، سین، میهن او داسي نور، چي په پښتو کي هم استعمالیږي . د پښتو د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې ویوونکي هغو وښو ته � شپیشتي � وایي، چي ځیني پښتانه او ټول دري ژبي یې � رشقه � بولي . د سین (د شاهین لرغونې بڼه) ټکی، چي د پارسي ژبي په � سیندخت � او ځینو نورو ترکیبونو کي استعمال سوی دئ، په پښتو کي د� شئین � یا د � شیین � په بڼه ویل کیږي . � کَواره � هغه لرغونې پښتو کلیمه ده، چي سوونه کلونه مخکي پارسي ته ننوتې وه او د � کبار � په بڼه په پارسي ادب کي کارېده . وروسته پارسي ژبو د دې ټکي پر ځای د � سبد � ټکي ته مخه کړه؛ او د � کبار � اصیل اریایي ټکی یې پرېښود؛ خو له نېکه مرغه د پښتو په لوېدیزه لهجه کي تر اوسه د � کواري � او � سودې � دواړه ټکي خوندي او ژوندي دي . پر دغو مثالونو سربېره، د د داسي کلیمو او ترکیبونو شمېر ډېر زیات دئ، چي ریښې یې په اوستا، سنسکریت ، پښتو، زړه پارسي (فرس قدیم) ، پهلوي، هندي او ځینو نورو اریایي ژبو کي مشترکي دي . د پښتو ژبي د نوو لغتونو او اصطلاحاتو جوړوونکي باید د لغت جوړوني پر مهال دې حساسو او باریکو ټکو ته په ټینګه پام وکړي . هیڅکله هر هغه ټکي او اصطلاح ته د دوی په ګومان د � سوچه � پښتو کلیمې د جوړولو کوښښ و نه کړي، چي د نورو ژبو (مثلاً پارسي، اُردو ، هندي، پنجابي، سنسکریت او نورو) ویوونکي یې په خپلو خبرو او محاورو کي کاروي . دا ټکي له لرغونو زمانو څخه په پښتوکي هم باب دي؛ خو له بده مرغه چي د زمانو سرو او تودو یې د پراختیا او تعمیم مخه نیولې ده . ځیني یې یوازي د پښتو په ځانګړو او محدودو لهجو (ګړودونو) کي کارېږي ؛ او ځینو یې د کلیماتو د ژوند او مرګ د اصل له مخي، ورو ورو خپل ځای نورو ټکو او ترکیبونو ته پرېښی دئ . د افغاني فرهنګ نومیالی او تلپاتي استاد، علامه عبدالحي حبیبي، په هغه مقاله کي، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات � نوميږي، د اريايي ژبو تر منځ د داسي ګډو ټکو ځيني بولګې (نمونې)، د هغو ريښې او مورفولوژيک بدلونونه په ډېره علمي توګه بيان کړي دي (د زيات مالومات له پاره و ګورئ : حبيبي، � د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات، � کابل ۱۲ د ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹) .

لوی استاد، د ژبو تر منځ د مشترکو ټکو په لړ کي د پزي يا پوزي ټکی داسي شني : � پوز، پوزه او پزه ټول له اريايي ريښې څخه دي؛ او عنصري توري يې ' پ، ز ' دي . دا اريايي کلمه له ډېري پخوا په عربي ګډه سوې ده؛ او د انتقال تر قانون لاندي تللې ده، پېړی پېړی پر تېري سوي دي او تر اوسه هم په عربي کښې موجوده ده . که موږ له ځانه سره د ژبي د تخليص او سوچه کولو فيصله وکړو، نو بايد چـي د پښتـــو (پزه) ور پرې کړو، ځکه چي دا کلمه خو هم په پارسي او هم عربي کي سته . حال دا چي په پښتو کي موږ بل نوم هم نه ورته لرو او نه نوی نوم ورته وضع کولای سو، نو نا چاره يو چي د پښتو (پزه يا پوزه) ومنو او دا لغت له لاسه ونه باسو . په دې ډول ډېر مشترک لغات او په سوو سوو کلمات لرو، چي بايد په خپله ژبه کي يې پرېږدو او خپل اصلي مال يې وګڼو او په دې يې و نه کړو، چي دا لغت خو په نورو ژبو کښې مستعمل دئ (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، کابل ۲ د ۱۳۲۴ غويی : ۱- ۳) .

برهان المحققين - علامه حبيبي د همدې استدلال په دوام ليکي : � د پښتو او دري او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نږدې دي . دا ځکه چي يو خو په ريښه کي سره شريک دي؛ او بل دا چي د دغو خلقو په منځ کي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خوا ته تللي دي . (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۵۹) .

لوی استاد، د دغي څېړني په يوه بله برخه کي د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي يوه بله بولګه داسي بيانوي : � د پښتو آس، د دري اسپ، د سنسکريت اشوځوني سره نږدې دي . د پښتو ډېوه او د سنسکريت ډېوه سره مشترک دي، د پښتو لس او د هندي دس او د دري ده د تبديل تر خاص قانون لاندي دي؛ او ځکه چي هيڅ ژبه له مشتروکو لغاتو او کلماتو څخه نه وه خالي، نو ايا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده يه ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دي، مګر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري . مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کي اچول او له هغو څخه کاراخيستل ډېر ښه کار دئ .

معظم استاد، د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي پر بنسټ، د پښتو ژبي د سوچه کولو دعوه له لويه سره بې ځايه ګڼي؛ او داسي استدلال کوي : � د دنيا ژبي څو کورنۍ دي؛ او هره ژبه په يوه کورنۍ پوري اړه لري . د هري کورنۍ ژبي بيا ځانته ريښه او بنسټ لري، چي هغه بنسټ د يوې کورنۍ ژبو لپاره مشترک دئ؛ او ډېري ژبي په ځينو خصوصياتو کي سره نښتي وي، نو که موږ دغه نښتون او اشتراک پرعلمي اساس باندي ومنو، نو د ژبي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خالص توب دعوې به پرېږدو . مثلاً آريايي ژبې چې په هند، افغانستان، پارس، خراسان کې ويلې کېدې، ټولې له يوې ريښې څخه را ټوکېدلې دي، نو ځکه اوس د دغو ژبو لغات سره مشترک او نږدې دي . په دغو ژبو کې پښتو له سنسکريت ، اوستا، پهلوي، او درى سره ډېره خپلوي لري؛ بلکه د دغو ژبو ډېر زاړه او لرغوني کلمات اوس لا هم پښتو ساتلي دي . د پښتو اوبېجه هغه د پخوانو آريايانو وبجه ده، د پښتو اوسنۍ ورشو د پخوانو تاريخي ژبو (ورشو) ده . د پخوانۍ درى (اير- هير) د پښتو اورو يا اير دي . د پښتو هټ له هندي ژبو سره مشترکه کلمه ده . دغسي هم رود، ديوال، بڼه، پيغاره او داسي په سوو کلمات يې له درى سره مشترک دي، بلکه بڼه او پېغور اوس درى زبانان نه وايي، مگر پښتانه يې وايي . دا مشترک لغات زموږ دي، او کورټ يې موږ له ژبې څخه نه باسو . دغسي هم له عربي څخه ډېر مفغن کلمات لرو، چې اوس زموږ سوي دي؛ او خاص د پښتو مال دئ، او نه ښايي چې پردي و گڼل سي . کيسى، پاتا، ميرات، ناره، تپوس، ماشوم له دې ډلې څخه دي، چې اوس پوره پښتو بلل کيږي . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠).

لوی استاد، وروسته د لغوي راکړي ورکړي د بهير څرنگوالي ته داسي کتنه کوي : � د لغاتو دانتقال په دوره کي له يوې ژبي سره ډېر ليري کلمات هم گډيږي؛ او داسي الفاظ هم ورته را درومي، چي اصلاً د هغې ژبي له کورنۍ څخه هم نه وي، مثلاً سنسکريت چي يوه آريايي ژبه ده، او عربي چي له سامي کورنۍ څخه ده . په پخوانو تجارتي روابطو کي د لومړۍ ژبي ډېر الفاظ عربو ته تللي؛ او په عربي ژبه گډ سوي دي، لکه اپت، چندن، مشکاة،کيور، نانبول، چي په عربي کي آفت، صندل، مسک، کافور، ننبول ځيني جوړ سوي دي . اوس چي موږ گورو، دغه لغات په پښتو کي هم سته . اپت، چندن، مشک او کاپور ټول مستعمل دي . نو دا الفاظ د سامي عربي ژبي او د آريايي ژبو تر منځ مشترک گڼل کيږي،او په فارسي کي هم بيرته په عـــربي شکل مستعمـــل دي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠ - ٦١) .

لوی استاد، د بېلابېلو بدلونونو له کبله د يوې کليمې پر ځای د بلې کليمې د را پيدا کېدو او عامېدو په اړه داسي ليکي : � په پخوانيو آريايي ژبو کي، د � م او ن � عنصري توري ، په پيل کي د ارادې په مانا کارېده ؛ وروسته په سنسکريت کي د � من � ټکي د � زړه � مانا پيدا کړه؛ ځکه پخوا خلگو داسي انگېرل، چي � زړه � د انسان د حرکاتو، افکارو او احساساتو مرکز دئ . د امير کروړ جهان پهلوان په وياړنه کي هم د � من � کليمه د � زړه � په مانا کار سوې ده . وروسته په پښتو کي د � ارادې � او � زړه � په ماناوو د � من � لرغونی ټکی په بشپړه توگه له منځه ولاړ؛ او پر ځای يې � زړه � ودرېد . که څه هم د � من � کليمه مړه سوه؛ خو ډېر اولاد او زامن ځني پاته سول . د دې زامنو په ډله کي يې د � منل �، � منه �، � منښت �، � منگ �، � منوونکی �، � منلی �، � مني � او نورو يادونه کولای سو . اما که موږ د (ارادې) لپاره مثلاً بله کلمه ونه لرو نو کولای سو، چي د قديم (من) د دغي معنی لپاره مستعمل کړو . که څه هم او س زموږ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستعمله (اراده) هم ښه کلمه ده، او په ژبه کښې داخله سوې ده او ضرورت هم نه لرو، چې متروکه، مهجوره او نتلې کلمه يې پر ځای ودروو . � (حبيبي ، د کلماتو مرگ او ژوند، شل مقالې ۷، ۷۸) .

د پښتو ژبې او ادب په تاريخ کې تلپاته ستورى ، علامه حبيبي، د همدې مقالې په يوه بله برخه کې د کليماتو د نوو ماناوو او مفهومو د پيدايښت په لړ کې د � ود � د مړه سوي اريايي ټکي ريښه او مشتقات داسي په گوته کوي : � وده، ويده، ويدا، ودنه، واده، ودول، ودېدل، ودون، ودوونکی، ودېدونکی، ودېدونې، ودېدون، ودېدنه، ودونه او نور ټول له يوه مادې څخه زېږېدلي دي، چي هغه د� ود � ټکی دئ، چي وروسته له هغه څخه د � ويدا � کليمه پيدا سوه . آريايانو تر مېلاد څورلس سوه کاله دمخه خپلو علمي او ديني سندرو ته' ويدا' ويل، چي د پوهنې مانا لري . په سنسکريت کي هم د � ود � ماده سته، چي د عِلم او پوهې په مانا ده . � (حبيبي، د کلـــــماتو مـــرگ او ژونـــد، شـــل مقالې ۷، ۷۷- ۷۸) .

لکه څنگه چي لوی استاد کاږي د دې کورنۍ پلار (ود) اوس مړ دئ؛ او څوک يې نه وايي؛ خو بچيان يې تر اوسه پاته دي . په پښتو ژبه کي داسي ټکي خورا ډېر دي، چي ريښې يې اوس زموږ په ژبه او ادب کي ببخي مړي دي؛ خو د نوو ټکو او ترکيبونه په بڼه د هغو نوي نسلونه ورځ په ورځ ډېرېږي . دا خبره د کليماتو د مړيني او ژوند پر قانون د سموالي او ريښتينوالي مُهر لگول دي . د دې قانون په منلو سره اوس هيڅ د اريانۍ ځای نه پاتيږي، چي د زمانې په تېرېدو سره به زموږ خورا ډېر لرغوني ټکي او اصطلاح گاني خپل ځای نوو ټکو او ترکيبونه ته پرېږدي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د) د نوو ټکو جوړوَنه یا نیولوجیزم(Neologism)

د دې واقعیت په منلو کې اوس هیڅوک شک او تردید نه لري، چې ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه له بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي بدلونونو سره ګام په ګام څېره اړوي . که د پښتو ژبې تاریخ ته هم پام واړوو له ورایه ګورو، چې په دې ژبه کې هم له راز راز بدلونونو سره سم ډول ډول کلیمې، ترکیبونه، اصطلاحات او نورې ژبنۍ پانګې را منځ ته سوي دي . کله کله یې د نورو ژبو لغتونه او الفاظ اخیستي؛ او کله کله یې خپل سوچه ټکي هم په دایمي یا مؤقتي توګه له لاسه ور کړي دي . د اوستا، سنسکریت، هندي، یوناني، پارسي، عربي، تورکي، مغولي، انګرېزي، روسي او ځینو نورو ژبو ډېرې نښې نښانې همدا اوس هم زموږ په ژبه کې ښکاره دي . د دوو اړخیزو یا څو اړخیزو اغېزو اړیکو دا قانونمند طبیعي بهیر په هره ټولنه او هر چاپېر کې روان دئ . په نړۍ کې د بېلابېـــلو ګرندیو تحولاتو، په تېره بیـــا اریانـــوونـــکو سیاسي، فرهنګي، تخنیکي او اقتصادي پرمختګونو له امله هره ورځ د نوو ټکو، نوو تعبیرونو اونوو اصطلاح ګانو لوی سېلاو زموږ پر لور را روان دئ؛ د مثال په توګه دکمپیوټر په اختراع او عامېدو سره نه یوازې په خپله د کمپیوټر ټکی؛ بلکې د هغه د ډېرو برخو او سامان آلاتو بې شماره ټکي او اصطلاحات هم د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ زیاترو ژبو ته ننوتل؛ او هره ورځ د دغه راز ټکو او اصطلاح ګانو د را ننوتلو لاره پرانیستې ده . چې نورو ژبو په څېر د پښتو ژبې لرغوني لغوي پانګې ، د دغو نوو اختراعاتو او نوو مفاهیمو د افادې له پاره څه نه لري؛ نو ځکه خلګ په ناچارۍ سره هر څه یا په خپله اصلي بڼه یا د نورو ګاونډیو ژبو په ترجمه سوې بڼه اخلي . که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشتناک او بې رحمانه فرهنګي یرغل ته لاس تر زني کښېنو، ډېر ژر به زموږ د لرغوني او سپېڅلي ژبې جنازه هم په خاورو کې ښخه سي . همدې سترو خطرونو ته پام کولو سره، په پښتو کې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول، یو داسي عیني ضرورت دئ، چې تل باید له پامه و نه غورځول سي . د نوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هونر . پوهه یا عِلم په دې مانا، چې د نوو لغتونو د جوړولو له پاره باید لغت جوړوونکی د ژبپوهنې، لغت پوهنې، ادب پوهنې او د علومو له ځینو نورو اړونده څانګو سره اشنایي ولري؛ ځکه هر څونه چې د نوو ټکو، عبارتونو او اصطلاح ګانو په جوړولو کې له علمي اساساتو او لارو ګټه واخیستله سي، په هغونه اندازه معقولې او منطقي نتیجې تر لاسه کیږي . د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو نوښتګرو کارونو څېر پر پوهې سربېره هونري او ذوقي بڼه هم لري . ډېر خَله یو څوک د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو تخلیقي هونرونو په اړه ژوره پوهه او په زړه پوري مالومات لري؛ خو نه سي کولای په خپله څه هونري هستونه وکړي . بالعکس کله کله څوک د شعر، موسیقۍ او نورو ابداعي ایجاداتو په باره کې د خاصي پوهې او صلاحیت خاوند نه وي؛ خو د خپل فطري او هونري ذوق پر بنسټ خورا په زړه پوري شعري او هونري هستوني کوي . په پښتو کې د دغه راز شاعرانو او هونرمندانو شمېر خورا زیات دئ . د نوو ټکو او اصطلاحاتو په برخه کې هم دا خبره کټ مټ همداسي ده . ډېر خَله د پښتو نوي ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات د داسي باذوقه کسانو له خوا جوړ سوي دي، چې حتا پوره لیک لوست نه سي کولای . د دې پر خلاف داسي مثالونه او بولګې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ نه دي، چي د مسلکي ژبپوهانو او اديبانو له خوا وضعه سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات د عامو خلګو له خوا نه وي منل سوي . په هر حال، ژبه د خلګو او ولسونو مال دئ . هر څوک (لوستی او نالوستی) بشپړ حق لري، چي د خپلي مورنۍ ژبي د پياوړتيا او غنا له پاره، د اړتيا پر مهال نوي ټکي او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ خو هيڅوک حق نه لري، چي خپل جوړ کړي لغتونه او ترکيبونه د معياري او کره ټکو په توګه پر خلګو و تپي؛ او د نورو له خوا وضع سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاح ګاني په بېلابېلو نومونو وکږي . د نوو ټکو د معياري توب او کره توب پرېکړه د خلګو په لاس کي ده . خلګ د اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او ځينو نورو اصولو په رڼا کي د څو نوو ټکو او اصطلاحاتو له منځه تر ټولو غوره اخلي؛ د مثال په ډول په پښتوکي له اوږدو زمانو څخه په تحقيقي ليکنو کي د اِستِناد سوي اثر له پاره د � سند �، � حوالې � ،� مدرک �، � مرجع �، � منبع �، � ماخذ �، � ريفرينس � او داسي نورو ټکي کارېده . په دې وروستيو کلونوکي زموږ شاغلو لغت جوړوونکو د همدې پردو ټکو له پاره د � اخځ �،� اخيستنځی � ،� اخځليک � او داسي نورو په شان پښتو ټکي هم جوړکړه . پخواني پردي ټکي نه يوازي په پښتو؛ بلکي ډېرو نورو سامي او اريايي ژبو کي له سوونو کلونو راهيسي دود دي؛ مګر يوازنۍ ګونا يې دا ده، چي زموږ د لغت جوړوونکو په نظر پردۍ ريښه او جوله لري . دا چي په پښتو کي د � ماخذ � د پېژندل سوي او اشنا ټکي پر ځای واقعاً بل ټکي ته اړتيا سته که يا او دا چي په پښتو کي زموږ د لغت جوړوونکو دا نوي وضعه سوي ټکي د فصاحت او بلاغت له پلوه له لرغونو پردو ټکو سره سيالي کولای سي که يا ؟ هغه مهمي او اساسي پوښتني دي، چي زموږ ټولو په ذهن کی پيدا کيږي . دې پوښتنو ته تر جواب وړاندي کولو مخکي د � ماخذ � عربي ترکيب ته يوه لنډه او سرسري کتنه کوو، چي زموږ هر پوه او محقق لوستونکي يې، د پښتو د اوسنيو جوړو سوو ترکيبونو سره په غوَر پر تله کړي .

د ماخذ / ðа x΄ā m / [د خ په زوَر] عربي ترکيب اصلاً د � ما � او � خذ � له دوو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . د � ما � ټکی د څه يا څه شي په مانا دئ، چي د � الی �، � بِ � ، � لِ � او � حتی � تر اداتو وروسته د � چيري �، � تر کومه ځايه �، � کومي لاري �، � له څه شي سره �، � له څه سره �، � ولي �، � څه له �،څونه � او داسي نوري ماناوي لري . د خذ / ð a x / ټکی د � اخذ � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د اخيستلو په مانا دئ . د ماخذ ټکی په ترکيبي ډول د سرچينې، ريفرينس يا هغه اثر په مفهموم دئ، چي ليـــکوال يا څېــــړونکی په خپله تحقيقي ليکنه کي ګټه ځني اخلي يا په هغه اِستِـــــناد کوي . د مــاخــذ جمع په عـــــربي کي د مـــآخـــذ / ð ɪ́ x ā am / [د خ په زېر] ټکی دئ، چي په ليکلو کي له يکړ يا مفرد حالت سره يوازي د مد توپير لري . په وينګ کي مفرد حالـــت د � خ � په زوَر او جمــع يې د � خ � په زېر سره ويل کيږي . په مفرد حالت کي مقصور الف (ا) او په جمع کي ممدود الف (آ) کار سوی دئ) 6 � 888, 8(Wehr .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ماخذ کي د � ما � او � خذ � دوه بېل ټکي په داسي ډول سره يو ځای سوي دي، چي څوک د دوو بېلو ټکو ګومان هم نه پرکوي . په بله ژبه دا ترکيبي نوم سره له لنډوالي او اسانۍ، جامع مفهوم افاده کوي . د � ما � او � خذ � دوو بېلو ټکو په يو ځای کولو کي يوازي د � ا � توری حذف سوی دئ . سربېره پر دې، د د ې ټکي د مفرد او جمعي په حالت کي ډېر لږ توپير سته، چي دا په خپله هم د دې ترکيبي کليمې د اسانۍ او سادګۍ په مانا دئ . تر دې شپګړو چي تېر سو دا ترکيبي لغـت له سوونو کــــــلو را هيسي په پښتو او نورو ګاونډيو ژبو کي دود دئ . شک نسته، چي د� اخيستنځی � په ترکيب کي د دې ترکيبي ټکي دوو متشکله برخو (اخيستل + ځای) ماناوي له ورايه څرګندي دي؛ خو زه په خپله د � ماخذ � د لنډوالي او اسانۍ خوند نه پکښي وينم .

که څه هم نحت (د بېلابېلو کليماتو په يو ځای کولو يا موښلولو کي امتزاج او تخفيف) د ژبپوهني له اړخه روا او حتا ضروري کار دئ؛ خو ژبپوهان د نوو ټکو او اصطلاح ګانو په جوړولو کي د کليمو د ډېر امتزاج او ترخيم پلوي نه کوي . په دې مانا چي نوي ترکيبي ټکي بايد تر وسه وسه په داسي توګه وي جوړ سوي، چي د ترکيبي ټکو جوړوونکي برخي يا متشکله عناصر پر خپل اصلي حال پاته وي؛ که نه نو هغه نوی ترکيب، چي د څو ټکو له لنډوالي او يو ځای توب څخه جوړ سوی وي، خلګو ته په پوهېدو کي سختي پېچومي پيدا کوي؛ مثلاً � نبخه � د پښتو ژبي ترکيبي ټکی دئ، چي په حقيقت کي د � نه � ، � يم � ، � خبر � له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . داسي ترکيبي ټکي په اسانۍ سره خلګو ته د پوهېدو وړ نه دي .

د همدې تيوريک بحث په رڼا کي اوس هر څوک په اسانۍ سره کولای سي، چي د عربي ژبي � ماخذ � د پښتو د � اخځ �، � اخيستنځی � او � اخځليک � په وړاندي و ګوري . دا خبره بايد هېره نه کړو، چي منحوت ترکيبونه بايد له لنډوالي او سادګۍ سره سره، د مانا او مفهوم له اړخه هم هيڅ ستونزه ونه لري . په بله وينا داسي ترکيبونه بايد تفسير او تشريح ته اړتيا و نه لري . د � اخځ � په ترکيبي نوم کي ريشتيا هم د لنډوالي او اسانۍ قاعده مراعات سوې ده؛ خو زه په خپله يې د مانا په پوهېدو کي ستونزه لرم . د د ې ترکيبي ټکي د جوړوونکو برخو اساسي عناصر ، توضيح او تفسير ته اړتيا لري . ګومان کوم، چي د � اخ � برخه يې د � اخيستل � د مصدر لنډه يا ترخيم سوې بڼه وي؛ او � ځ � توری د � ځای � لنډه بڼه، چي هر څوک يې په اسانۍ سره پېژندلای سي؛ خو د� اخ � مخفف توري د � اخيستل � ټکی په سمه توګه نه سي بيانولای . په بل عبارت په دې دوو تورو کي د � اخيستل � د مصدر جوړوونکي عناصر نه دي ښوول سوي؛ نو ځکه يې څوک واردواره په مانا نه پوهيږي . لغت جوړوونکی بايد تل د دې ترکيب د بيان او څرګندوني له پاره نور مالومات وړاندي کړي، که نه نو لوستونکی به تل له بې ځايه سرخوږي سره لاس او ګرېوان وي . دلته په لنډ ډول هغو التباسونه ته يوه اشاره کوو، چي د � اخ � د ټکي په لېدو سره د لوستونکي په ذهن کي پيدا کيږي . � اَخ / x΄a / � [د الف په زْوَر] د ږغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پښتو او پارسي کي د کرکي، نفرت، کاهښت، درد او تکليف د بيانولو له پاره ويل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي (عمید ۱: ۱۱۱) . دغه راز، � أُخ / x o / � [د الف په پېښ] هم د رغ نوم یا اسم صوت دئ، چي په پارسي او پښتو کي د خوښی، خوند، افسوس، ارمان او ویش و واخ له پاره کاریږي (عمید ۱: ۱۱۱؛ امرخېل ، او نور ۱: ۱۱۷) . سربېره پردې دوو صوتي ږغونو، د � اَخ / x́ a / � [د الف په زْوَر] عربي ټکی د ورور، ملګری، ګاونډي او دوست په مانا دئ، چي اخوان او اخوة یې د جمعي حالتونه دي) عمید ۱: ۱۱۱ ؛ . (Wehr 9په دې توګه ګورو، چي په � اخځ � کي استعمال سوی � اخ � له درو بېلو ټکو سره د التباس مشکل هم منځ ته راوړي . دې شکلي او مانوي (معنوي) ستونزو ته په کتو سره د � اخځ � وضعه سوی لغت تر � اخیستنځی � هم کمزوره ښکاري.

د اینټرنیټ له را پیدا کېدو سره د ویب سایټ (website) اصطلاح هم منځ ته راغله . د پښتو ځینو لغت جوړوونکو هغه په � ویبپاڼه � ترجمه کړه؛ ځینو � اینټرنیټ پاڼه � وبلله؛ ځینو نورو د � جالپاڼي � نوم پرکښېښود؛ او په پای کي ځینو نورو د هغې اصلي بڼه (ویب سایټ) � تر ژباړل سوو پښتو ټکو اسانه او ښه و ګڼله . د معیاري مقام د تر لاسه کولو له پاره به د دې څلورو - پینځو ټکو تر منځ څه موده سخت ټکرونه او جګړې رواني وي . وروسته به په ټولنه کي د بېلابېلو بدلونونو د اغېزمنتیا پر بنسټ ، یوه کلیمه له نورو میدان وګټي؛ او نور ټول سیال ټکي به د ژوند او هستۍ له نعمته بې برخي کړي . لکه څنګه چي د پښتو ژبپوهني، ادب او تاریخ بابا - لوی استاد علامه حبیبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په ټینګار سره یادونه کړې ده ژبپوهان، لغت جوړوونکي، شاعران او لیکوال باید هیڅکله ژبه تر خپل ذوق، احساساتو او فکر قربان نه کړي؛ ځکه هره ژبه د یوه قوم په ټولو خلګو پوري اړه لري؛ او تل د ولس په غېږ کي وده او پرمختګ کوي . په بله وینا، د ژبي او ادب پوهان باید په ژبه کي له ناروا تصـــــرف څخه لاس واخلي . . . (حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې ۷، ۵ - ٦) . د ناروا لاس وهني یوه بڼه دا ده، چي څوک د خپل نفس د غښتلو په موخه، حق او ناحق لغتونه را وباسي؛ په ژبه کي هر نوي یا مروج پردي ټکي ته بې پلټني او څېړني له ځانه کلیمې او ترکیبونه وضعه کړي؛ او بیا یې په هر ځای کي د کره او معیاري ټکو په توګه تبلیغ کړي . په خواشینۍ سره، په پښتو کي اوس د غه راز لغت جوړونه خورا پراخه سوې ده.

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد ، علامه حبیبي، دغه راز خبرداری ورکوي، چي ژبه په حقیقت کي فقط د افهام او تفهیم آله ده . که خلګ په اسانۍ سره د یوبل په ژبه ښه وپوهیږي، نو ژبپوهانو او لیکوالو ته د دې اړتیا نه سته ، چي له ځانه نوي لغات او کلیمات وتراشي؛ او په خلګو کي د منلو الفاظو پر ځای ځیني وحشي او نامانوس ټکي ودروي . . . (حبیبي، د ژبو مشترک کلمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

دغو خبرو او دلایلو ته په پاملرني سره دا نتیجه اخلو، چي په پښتو ژبه کي باید د خپلو او پردو ټکو د د قیق انډول په خاطر، تل د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو سره سم عمل وکړو؛ د ژبي د بشپړتابه ټولو برخو او څنګونو ته ټینګ پام وکړو؛ په هره برخه کي یې د افراط او تفریط په کلکه مخه ونیسو؛ که نه نو په لوی لاس به د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي په له منځه وړلو یا کرغېړن کولو کي برخه واخلو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي التباسونه او ناوړه ترکیبونه

د � معیاري � او � سوچه � پښتو په لار کي لیونییو هلوځلو، نن سبا د پښتو په ویلو او لیکلو کي ډول ډول التباسونو او ناوړه ترکیبونو ته لاره پرانیستې ده . پښتو ژبه د علمي، ریښتني او منلي معیار پر ځای د ځینو کسانو د ناسمو او غیر علمي لاس وهنو له امله پر کږه لاره روانه ده . دغه راز، د ژبي د سوچه کولو خیالي او موهومو کوښښونو اوس زموږ اسانه او خوږه پښتو له داسي کږکېچنو، بد ذوقه او ناوړه ترکیبونو ډکه کړې ده؛ او ورځ په ورځ یې لمنه پراخیږي، چي له یوې خوا په هیڅ وجه د پښتو له واقعي سوچه کولو سره مرسته نه کوي؛ او له بلي خوا یې ساده، روانه او په زړه پوري پښتوخپلو اصلي ویوونکو ته ستونزمنه او گرانه کړې ده . دلته د د ې موضوع د دوو بېلو اړخونو په اړه تر جلا جلا سرلیکونو لاندي څو لنډي خبري کوو.

الف) التباسونه او گډوډۍ

د تېل سوي � معیاري � پښتو پلویانو د پراخو جعل سوو کلیمو او نامنلو معیارونو په وړاندي کولو سره، زموږ په اسانه، ساده او خوږه ژبه کي ډېر التباسونه او گډوډۍ پیدا کړي دي . د پښتو ژبي په وینگ(ویلو) او کښنگ (کښلو)کي دي ناوړه لاس وهنو، نه یوازي بهرنییانو ته پښتو ژبه تر بلي هري ژبي لانجمنه کړې ده؛ بلکي موږ پښتنو ته یې هم د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي په پوهېدو کي لوی خنډونه او ربړونه پېښ کړي دي . په ژبه کي دا ناسم او خپلسري تصرفات، د پښتو ژبي د ودي او پرمختگ پر ځای، د هغې د بې خوندۍ او وروسته پاته والي شرایط او موجبات برابروي . د پښتو ژبي تکړه لیکوال او څېړونکي، ښاغلي محمد معصوم هوتک، په هغه مستنده او مستدله لیکنه کي، چي � پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه � نومیږي، د دغه راز التباسونو او گډوډییو په اړه اوږدې خبري کړي دي (گران لوستونکي کولای سي د ښاغلي هوتک علمي او تحقیقي لیکنه پرکتابي ډول سربېره ، د اینټرنیټ له لاري د بېنوا ویبپاڼي د برېښنایي کتابتون په برخه کي هم ولولي) . له دې امله په دې لیکنه کي هڅه کوو، چي د دغه راز التباسونو او گډوډییو د لا روښانتیا په هیله د ځینو نورو بولگو په راوړولو سره بسنه وکړو.

۱ -د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ التباس او گډوډوي

پر پښتو ادب سربېره، زموږ په ورځنیو خبرو کي په سلگونو داسي بولگې او مثالونه سته، چي په هغو کي د اوږدې (مجهولي) او لنډې � ی � تر منځ ښکاره او روښانه توپیر سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې پوهېږو، په پښتو کې د هغو ټولو ښځینه (مؤنث) نومونو، د جمعي په حالت کې لنډه � ی � راځي، چې په پای کې یې زورکی راغلئ وي؛ او په ویلو کې یې خج یا فشار (Accent) پر لومړي سپوڼ (هجا) وي ؛لکه : ښځه، کلوښه، ژرنده، ژوره، برخه، څنډه، کمبله، کوډله او داسي نور، چې د جمعي صیغې یې باید د ښځي، کلوښي، ژرندي، ژوري، برخي، څنډي، کمبلي، کوډلي او داسي نورو په بڼه ولیکلي سي . دغه رنګه، په پښتو کې باید د هغو ښځینه (مؤنث) ټکو د جمعي صیغې په مجهوله یا اوږده � ی � ولیکلي سي ، چې په اخیر کې یې زور راغلئ وي؛ او په وینګ کې یې خج (فشار) پر دوهمه څپه (هجا) وي ؛ لکه پلوشه، وړانګه، ډېوه، جلوه، ناره، ګیله، ټوټه، کیسه، کینه او داسي نور، چې د جمعي صیغې یې باید داسي ولیکلي سي : پلوشې، وړانګې، ډېوې، جلوې، نارې، ګیلې، ټوټې، کیسې، کینې او داسي نور.

د دې ګرامري قاعدې له مخې د � چې �، � مې �، �کې � او داسي نورو په څېر ظرفي حالتونه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په شان لیکل، د اوږدې (ې)او لنډې (ي) تر منځ ګډوډې را منځ ته کوي؛ ځکه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په لیدو سره څوک له ورایه داسي انګېرې، چې ګوندې د لیکوال یا شاعر مقصد د � چې یې �، � مې یې �، � کې یې � لنډه بڼه ده .

د پښتو ادب د منځنۍ دورې په اثارو او د پښتو ژبې د لوېدیزې (لوېدیځې) لهجې په اوسنیو محاورو کې د� کې � او � کې �، � مې � او � مې �، � چې � او � چې � تر منځ واضح او ښکاره توپیر سته . د پښتو ګرامر د اصولو او قواعدو له مخې � کې � له ظرفي اداتو (Prepositions) څخه دئ، چې تل په یوه ځای یا مظروف کې د شخص یا شي حالت بیانوي . په انګلیسي کې د همدې موخې یا هدف له پاره ، له نومونو سره د � in� اضافي توري کاروي، چې په حقیقت کې د جوملې د مبتدا او خبر یا فاعل او مفعول تر منځ اړیکې ټینګوي؛ لکه :

He is in the office. She is in the garden. They are in the park etc.

په پښتو کې ظرفي ادات کټ مټ د انګرېزي په شان دي؛ مثلاً موږ وایو: په کوڅه کې، په خونه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په ښار کې او داسي نور .

�کې � په حقیقت کې د � که یې �، � چې � د � چې یې �، � مې � د � مه یې �، � نې � د � نه یې � لنډه یا مخففه بڼه ده؛ او له � کې �، � چې �، � مې �، � نې � او داسي نورو سره په مانا کې لوی توپیر لري؛ د مثا ل په توګه موږ وایو : � کې در نه کئ � = � که یې در نه کړ �، � نې در کوم � = � نه یې در کوم � او داسي نور . داسي توپیرونه د پښتو ژبې د زیاتره لویو او وتلو شاعرانو په دیوانونو کې هم له واریه مالومیږي؛ د مثال په ډول د پښتو د لوی عارف شاعر- علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري په يقيني توګه ژوندی) د ديوان په يکړه او يوازنۍ خطي نسخه کي د � ی � د دغه ډول ظرفي او اختصاري حالتونو تر منځ توپيرونه سوي دي . د هغه کلام دئ، چي وايي:

و هر چاتې د صفات معرفت ورکړ

زه د ذات په معرفت تر کل بهتر يم

بل ځای وايي:

دواړه کونه په خدمت ورته ولاړ دي

چه له حقه يې توفيق د همت بيا مند

د پښتنو د عارف شاعر، علي محمد مخلص، په شاعرۍ کي د اوړدې او لنډې � ی � د توپير يوه بله بولګه:

بسته در د جبروت به پر ګشاد شي

ملکوت د جبروت د در کليده

د روحانو حقيقت به ور څرګند شي

مقيم روح د حيوان يو، جاري تفريده

په دغو بيتونو کي � تې � د � ته يې � لنډه بنه ده؛ او د � دي � او � شي � په ټکو کي ظرفي � ی � راغلي ده . اوس نو که � دي � او � شي � د� چې، کې، مې � په شان په مجهوله يا اوږده� ی � وليکو، نو نه يوازي د بيتونو مانا اړوي؛ بلکي د بيتونو ګرامري جوړښت هم مځکه او اسمان توپير مومي؛ ځکه په دغو بيتونو کي دمفرد غايب شخص په اړه خبري کيږي . که همدا ټکي په اوږده � ی � وليکو هلته مخاطب ته بيان دئ؛ او د لومړي بيت په لومړۍ ميسره کي د � پر ګشاد � له تر کيب سره هيڅ سمون نه لري؛ ځکه دغه ترکيب دريم شخص ته اشاره کوي . دغه رنګه په دوهم بيت کي هم د � شي � ظرفي حالت د � شي � په خطابي حالت اوړي، چي هغه هم د د دوهم بيت په دوهم ميسره کي د � ور څرګند � له ترکيب سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه د� ور څرګند � ترکيب له ورايه جوتوي، چي شاعر د دريم شخص (د پټو حقيقتونو د پلټوونکي) په اړه خبري کوي.

تر علي محمد مخلص وروسته، د پښتو لوی نازک خيال شاعر (حميد بابا) وايي:

نور به ګور لره حميد وړي کومه شمعه ؟

کې په ګور نه کا د ښکلي مخ پر تو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علي محمد مخلص او حمید بابا په مخکنییو بیتونو کې د � تې � او � کې � ټکې د � ته یې � او � که یې � په اختصاري یا مخففه بڼه کار سوي دي؛ او که یې� ته یې � او � که یې � په بشپړه ډول ولیکو، د بیت په میسرو کې د وزن له اړخه جدي سکتګي او ستونزه پیدا کیږي .

د اوږدې او لنډې � ی � توپیر، د رحمان بابا په یوه بیت کې داسي بیان سوی دئ:

چه د څنګه مي دلبر په لاس کښې جام دئ

نن اورنګ د زمانې زما غلام دئ

که د اوسني نامنلي معیاري لیکدود له لارښوونو سره سم ، د رحمان بابا په دغه بیت کې د � مي � او � کښې � ظرفي یا ګاني په اوږده یا مجهوله � ی � ولیکو، نو د بیت په مانا کې جدي ستونزه پیدا کیږي؛ ځکه په دې حالت کې � مي � له ظرفي حالت څخه د � مي یې � بڼه غوره کوي ؛ او د دې بڼې په غوره کولو سره د بیت ګرامري جوړښت او وزن ، مځکه او اسمان توپیر کوي . د رحمان بابا په لوړې او خوږې شاعرۍ کې هیڅکه داسي بیت نسته، چه هلته دې د ګرامر او وزن داسي ستونزې تر سترګو سي.

زموږ د وخت حساس او خوږ ژبی شاعر، پیاوړی لیکوال او څېړونکی - فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا (۱۲۹۲ش/ ۱۹۱۳م - ۱۳۶۳ش/ ۱۹۸۵) په خپل � پرېشانه افکار � کې د � بیاباني ګل � تر سرلیک لاندې داسي وایي :

چې لا مست په زلمیتوب ؤ، د هغه مراد زړګی یم

نور صورت یې خاوري سوی، زې د مینې سور غمی یم (بېنوا ۱).

د پورته بیت په دوهمه میسره کې د � زې � ترکیب په حقیقت کې د � زه یې � لنډه بڼه ده؛ خو په بیت کې باید هرومرو د � زې � په بڼه راسي؛ ځکه بشپړه بڼه یې د بیت وزن خرابوي .

د پښتو ادب په ځینو پخوانییو نسخو کې د املایي تشتُت او رنګارنګۍ په لړ کې یو او نیم داسي مثالونه او بولګې هم سته، چې � ی � ګاني د یو د بل پر ځای لیکلي سوي وي . ښایي دا کار د کاتبانو او ناسخانو د بې خبرۍ او بې پروایۍ له کبله وي؛ او یا هم د دې حقیقت ښکارندوی وي، چې په هغه زمانه کې د بېلابېلو خلګو له خوا د � ی � ګانو تلفظ جلا جلا بڼې او جولې لرلې . داسي مثالونه د پښتو د نورو سترو او منلو شاعرانو په کلام کې هم خورا ډېرې دي.

لکه څنګه چې ګورو، د پښتو په نوي � معیاري � لیکدود کې د � کې � او � کې � تر منځ توپیر نسته . هره ظرفي � ی � په اوږده یا مجهوله � ی � لیکي؛ او په دې ډول د مانا له پلوه لویې پېچومې را منځ ته کوي . دلته د � ی � ګانو له ګډوډۍ او التباس څخه دکلیمو په مانا کې د لویو بدلونونو څو نمونې وړاندې کوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-بلي (روښانه، لګېدلي ،مشتعل، برافروخته) ؛لکه بلي ډېوې، بلي شمعي او داسي نور له بلې (هو، آرې) سره التباس پیدا کوي .

-رېبي [په پارسي کي درو می کُند] (د � رېبل � له مصدر څخه د غایب مفرد له پاره د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد شپیشتي رېبي .) له رېبې ! [په پارسي کي درو می کُنی!] (د � رېبل � له مصدر څخه، مخاطب شخص ته د جاري فعل صیغه) سره ګډوډي پیدا کوي ؛لکه : احمده شپشتي رېبې!

-ولي (چرا ؟)؛ لکه ولي کار ته رانغلې ! له ولې (جوی ها، انهار)سره د جدي تېروتني لاره هواروي.

-کوي (د � کول � له مصدر څخه د دریم مفرد شخص له پاره، د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد هره ورځ لوبي کوي .) له کوې! [په پارسي کي می کُنی!] (د � کول � له مصدر څخه د مخاطب له پاره د جاري زمانې فعل) سره التباس مومي؛ لکه احمده خونه جارو کوې !

په همدې ډول د خوري او خورې، شرې او شرې، څیري او څېرې او نورو لسګونو ټکو تر منځ په مانا او ګرامري جوړښت کي لوی توپیرونه سته . � احمده انار خورې؟ � او � احمد انار خوري . � دوې بېلي جوملې دي؛ ځکه په لومړۍ جومله کي احمد دوهم مفرد شخص دئ، چي پوښتنه ځني سوې ده؛ او فعل یې جاري بڼه لري؛ په داسي حال کي چي په دوهمه جومله کي احمد دریم مفرد شخص دئ، چي د وینا پر مهال حاضر نه دئ؛ او د خوړلو فعل یې ساده حال بڼه لري . که په دواړو جوملو کي د خوړلو فعل په اوږده یا مجهوله � ی � و لیکل سي، نو په دواړو جوملو کي احمد د حاضر شخص په توګه بیانېږي، حال داچي حقیقت داسي نه دئ . لومړۍ جومله د پوښتني یا سوالیې په ډول او دوهم جومله د بیانیې په ډول ویل سوې ده . په هره ژبه کي د زمانې په اړولو سره، فعل بېل شکل غوره کوي؛ لکه په انګــــــــــرېـــــــــزي کـــــــــي:

� Ahmad, are you eating pomegranate ? � له� Ahmad eats pomegranate everyday.� سره مځکه او اسمان فرق لري.

د حمید بابا په یوه غزله کي یو بل مثال ته پام وکړئ:

لکه ته و ساده رویو ته پخسېږې!

نه پخسیږي و نارنج ته رنځور هسي (د حمید بابا د دیوان خطي نسخه .)

که د حمید بابا په دغه بیت کي د � پخسېږې ! � او� پخسیږي � دواړه ټکي په اوږده یا مجهوله � ی � ولیکل سي، نو د بیت مفهوم کاملاً له منځه ځي؛ ځکه په لومړۍ میسره کي د � پخسېږې ! � ټکی دوهم شخص (مخاطب) ته خطاب دئ؛ چي خبري نېغ په نېغه اروي ؛ او فعل یې ساده جاري بڼه لري . په دوهمه میسره کي د � نه پخسیږي � ترکیب مفرد غایب شخص ته اشاره ده؛ او د جوملې فعل د ساده حال په زمانې پوري اړه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دوو مشابه کلیمو یو نمونه وړاندي کیږي، چي د جمعي په صیغه کي یې د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ لوی توپیر سته :

کډه / əḍák / [خج یا فشار پر لومړۍ څپه] ۱) کوچ، د کور سامان ، د کور وسایل، بار و بُنَه ؛ ۲) له یوه ځایه بل ځای ته د کور د سامانونو وړل؛ ۳) د پښتو په ځینو لهجوکي مېرمن، ماینه، ماندینه، دکوچنیانو مور، ارتینه، اورته، اروته، ارتینه، کور ودانه، کوروالا او داسي نور .

کډه / a ́ḍ a k / [خج یا فشار پر دوهمه څپه] ژور ځای، کنده، ډب او داسي نور .

لکه څنګه چي ښکاري، کډه / əḍák / او کډه / a ́ḍ a k / دوې بېلي کلیمې دي، چي پر وینګ سربېره په مانا کي هم یو له بله ډېر توپیر لري . اوس نو که د دواړو ټکو د جمعي حالت په اوږده � ی � ولیکل سي، د دې د وو کاملاً جلا کلیمو د مانا او مفهوم په لحاظ ناوړه التباس پېښیږي . د دواړو ټـــکو) کـــــډې / ɪḍák / او کډې / (́e ́/ ḍ a k/ د جمعي حالتونه یوه بڼه غوره کوي ؛ او دا ورته والی په پای کي دا څرګنده تېروتنه او ستونزه پېښوي، چي دواړي بېلي کلیمې د) کډې / (́e ́/ ḍ a k جوله واخلي .

په پښتو کي دوه ټکي خورا ډېر کاریږي، چي یو یې په لنډې � ی � او بل یې په اوږده یا مجهوله � ی � لیکل کیږي . دا دوه بېل ټکي د ریښې، تلفظ او مانا له پلوه مځکه او اسمان توپیر لري؛ مګر په مجهوله� ی � د دواړو کښل لویې سرګردانۍ پېښوي . دا دوه ټکي دا دي:

مستي / masti / ۱ (بې خودي، بې هوښي، نشه، وجد، بې حالي؛ ۲) لوبې، بازۍ، ساتېرى.

مستې / maste ́/ له شیدو څخه جوړ سوي خواړه ، په پارسي کي ماست؛ په هندي او اردو کي دهی او په انګرېزي کي یوګورت. (yoghurt = yogurt)

اوس که د � معیاري � لیکدود له مخي دا دواړه بېلي کلیمې په مجهوله یا اوږده � ی � وکښلي سي، د دواړو تر منځ د ګډوډۍ او التباس جـــدي ستـــــــــونزه پیدا کیږي . ژبپوهان، ادیبان او شاعران باید په ژبه کي د خلګو ستونزي لیري کړي؛ هر څه د خلګو په ژبه بیان کړي؛ خو دلته ګورو چي هغوی په خپلو لاس وهنو او تصرفاتو سره عمداً خلګو ته مشکلات او پېچومي پېښوي . دا کار هیڅ علمي اساس نه لري.

له ګرامري پلوه، اوږده یا مجهوله � ی � د شیدې، مستې، شلومبې، منې، دانې، پلوشې، ازانګې په څېر ټکو کي کاریږي، چي ځیني یې ښځینه نومونه (شیدې، مستې، شلومبې) او ځیني یې د ښځینه نومونو د جمعي صیغې دي (منې، دانې، پلوشې، ازانګې) . په دغو ټکو کي � ی � اوږد ږغ لري؛ خو په چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او داسي نورو ټکو کي کار سوې � ی � پوست او نرم ږغ لري . د دې د دوو ږغونو تر منځ غبـ توپیر سته . اوس نو که دا ټکي؛ مثلاً ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او نور په اوږده � ی � ولیکل سي، باید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيدي، مستې، شلومبې او نورو په شان ووېل سي . په داسي حال کي، چي هيڅوک دا ټکي د سرې، زمرې، قومې، ملې په ډول نه وايي؛ ځکه په اوږده � ی � د دې ټکو ويل، د مانا له اړخه بدلون راولي؛ د مثال په توګه سرې د تودې په مقابل کي استعمالېږي، چي له سړي سره په ږغ او مانا کي مځکه او اسمان تفاوت لري . که څوک د� چې، مې، کې � ظرفي � ی � له دې قاعدې باسي؛ او په اوږده � ی � يې کاږي، نو دا کار خو نه يوازي له � چي يې �، � مي يې � او � کي يې � له ترکيبي بڼو سره التباس را منځ ته کوي؛ بلکي د هغو پښتنو له تلفظ هم سره د ښکاره اختلاف او بېلوالي لار غوره کول دي، چي د چې، کې، مې، سې، ځې، سړې، زمرې، قومې، ملې په شان ټکي ټول په نرمه يا معروفه � ی � وايي .

که د پښتو ژبې دځينو لهجو په ورځنيو محاوروکي اوس دا باريک او حساس توپيرونه له منځه تللي دي، د اندېښنې او پرېشانۍ وړ خبره نه ده؛ ځکه ژبه د ټولنيز چاپېر په غبږ کي زېږي، لويېږي؛ او په پای کي مري . ځيني ځانګړتياوي او خصوصيتونه له لاسه ورکوي؛ او ځيني نوري په خپله لمن کي را نغاړي . د ژبو د تکامل قوانين هم داسي عمل کوي . بايد د اسي توپيرونه د يوې او پراخي پښتو له نورو ويونکو زده کړو؛ او په دې توګه د ګډوډويو او التباسونو مخه ونيسو، که نه نو له لويه سره څه اړتيا ده، چي په پښتو کي پينځه بېلابېلي � ی � ګاني ليکو او پالو، د پارسي په څېر به يوه � ی � ليکو او هر څوک به يې له خپلي لهجې سره سم تعبيروي؛ خو دا کار له څه اسانۍ او سادګۍ سره سره، علمي او منطقي تاداو نه لري . د ږغ پوهني (فونولوژۍ) د قواعدو او اصـــولو له مخــــــــي بايد هـــــــــــر ږغ (Phoneme) ته بېـــل تـــــــــــوری (Grapheme) يا نخښه (Symbol) و مومو ؛ ځکه د ډول ډول ږغونو له پاره ديوه توري کارول، له يوې خوا پوخ علمي او منطقي جواز نه لري؛ او له بلي خوا په زده کړه او ښوونه کي بې شماره ربړونه پيدا کوي . هيڅوک به له دې خبري سره هوکړه ونه کړي، چي د موټر او موټرسايکل، يا خره او آس له پاره يو نوم استعمال سي؛ لکه څنګه چي د دغو وسيلو او موجوداتو تر منځ لوی توپيرونه سته، په ژبو کي هم د بېلابېلو ږغونو تر منځ همدونه توپيرونه ليدل کيږي . په پای کي د وړاندي سوو څرګندونو او مثالونو پر بنسټ دا سمه نه ده، چي و وايو : په کوڅه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په خونه کې او داسي نور؛ ځکه په دې ګردو جوملو کي ظرفي � ی � کارسوې ده؛ او بايد د مجهولي � ی � په ليکلو سره يې له � که يې � سره ګډوډ نه کړو.

۲ -د فعلي او نرمي � ی � تر منځ التباس

ځيني کسان فعلي � ی � يوازي په امريه جوملو کي کاروي؛ لکه وځښئ، وخورئ، وګورئ او داسي نور ، په داسي حال کي چي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په څېر فعلونوکي هم د فعليه � ی � ږغ نغښتی دئ . که سړی، زمری، ګردی، چينجی، لسی (د لسو افغانو نوټ يا لوټ)، شلی (د شلو افغانو لوټ) او داسي نور نومونه په سخته � ی � ليکو، نو څنګه کېدای سي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په شان فعليه کليمې هم په دغه راز � ی � وکاږو؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د دې دوو ډلو کلیماتو تر منځ د ړغ او ګرامر له پلوه بېلوالی سته . همدغه راز، په جومله کې د ضمیر او فعل له پاره، د یو ډول � ی � کارونَه، د دې د دوو بېلو ټکو په پېژندنه او سم وینګ کې لویه ګډوډې پېښوي؛ مثلاً دی ښه سړی دئ . دی په کور کې دئ . په دې جوملو کې لومړی � دی � د مفرد غایب شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ او دوهم � دئ �، چې د جوملې په پای کې راغلئ، د جوملې فعل دئ . د دې دوو � ی � ګانو تر منځ په ګرامري ځرنګوالي کې هم توپیر سته . په انګرېزي ژبه کې هم د پښتو په شان، د دې دوو ټکو تر منځ همدا توپیرونه جوَت دي؛ د مثال په توګه که تېرې پښتو جوملې په انګرېزي و وایو : He is a good man. He is at home.

په دې دوو جوملو کې د � He � او � is � تر منځ مځکه او اسمان فرق سته � He � . په داسي حال کې، چې د جوملې د مبتدأ یا فاعل کار کوي، د دریم شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ خو � is �د جوملې فعل دئ . د دې فعل اصلي حالت � be � دئ، چې � am, are, is � یې د حاضرې زمانې، � was, were �یې د ماضي زمانې، � been �یې د نیژدې ماضي زمانې او � being � یې د جاري زمانې له پاره کارېږي .

شک نسته، چې د پښتو د بېلابېلو سیمو خلګ د � ی � ګانو په کارونَه کې د خپل سیمه یېز تلفظ دود او دستور پالي . موږ د ځینو نورو په څېر د � ی � ګانو په وینګ یا تلفظ کې د کتني وړ توپیرونه لرو . دا اختلافونه او بدلونونه طبیعي خبره ده؛ خو د پښتو د یوه منلي معیار له پاره باید د ټولو پښتنو بېلابېل تلفظونه په پام کې و نیول سي . دا خبرې په پښتو کې د اکثریت او اقلیت یا هرې لهجې ته د فیصدۍ او د ونډې (څه ستا او څه زما) پر بنسټ نه سي حل کېدای . ژبني توپیرونه د اکثریت او اقلیت (زه نه پوهېږم په پښتو کې څوک اکثریت او څوک اقلیت دي ؟ چا دا شمېرنې وکړې ؟ او تر کومه ځایه د باور وړ دي ؟) یا فیصدۍ او ونډې پر بنسټ حلول، هیڅ علمي او منطقي تاداو نه لري . اکثریت او اقلیت، یا هر چا ته د هغو د وګړو په اندازه ونډه ورکول، ټول د سیاست د ډګر خبرې او مقولې دي . باید په دې خبره سر خلاص کوو، چې د خپلسرو او ناسمو معیارونو په تېلو سره، خلګ له پښتو کرکه پیدا کوي؛ خپله ژبه ورته پردۍ کېږي؛ او په دې ډول زموږ د سپېڅلې او ربړېدلې ژبې ژوند او پرمختګ له لوی کړکېچ سره مخامخ کېږي . له دې امله باید د پښتو ژبې تکامل او بشپړتیا هیڅکله د څو محدودوکسانو د هوسونو او غوښتنو قرباني نه سي . هر څوک له خپل وس او ځواک سره سم کولای سي، د ژبې په شتمنۍ او پرمختګ کې برخه واخلي؛ خو هیڅوک د دې حق نه لري، چې د پښتنو د ستر قوم د اسانه او خوږې ژبې واګې په خپل لاس کې ونیسي؛ او له خپلو شخصي غوښتنو سره سم یې معیارونه وټاکي . خلګ داسي خپلسري او تېل سوي معیارونه هیڅکله نه مني؛ او په پای کې بې ناخوالو او ګډوډیو هیڅ ګټه نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -د � په � او � پر � ګړوډي

د اوسني تېل سوي معياري لیکدود په لړ کي یوه بله ستونزه د � په � او� پر � تر منځ ګړوډي ده . د � په � او� پر � ادات په حقیقت کي هغه توري دي، چي د جوملې له نورو برخو سره د نوم (اسم) یا ضمیر اړیکي ټینګوي . په انګرېزي کي هم د (on, in, over, to, for, from, under, underneath) او نورو په شان ادات هر یو پر خپل ځای کارېږي؛ او د هغو تر منځ ګړوډي په جوملې کي د مانا له پلوه بې خوندي را منځ ته کوي . په انګرېزي ژبه کي د هیواد، ښار، کلي، کوټې، خوني، ځنګله او داسي نورو له پاره د � in � ادات کاروي؛ لکه څنګه چي وایي:

in the room, in our village, in the town, in the forest, in our country, etc.

John E. Warriner, English Grammar and Composition 18.))

په پښتو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ډېر توپیر سته . د یو بل پر ځای د � په � او � پر � په کارولو سره د جوملې مانا ډېره اوړي؛ د مثال په توګه که ووایو : احمد یې په چاړه و واهه یاني احمد یې په چړې سره یا د چړې په وسیله وواهه . په دې ځای کي چاړه د وهلو یا ټېې کولو آله یا وسیله (instrument) ده . اوس نو که په جوملې کي د � په � پر ځای د � پر � ادات کار کړو، جوملې داسي بڼه پیدا کوي : احمد یې پر چاړه وواهه . د دې خبري مانا دا ده، چي احمد یې د چړې له امله وواهه . په بله ژبه چاړه یې د شخړې او بلاخره وهلو علت وه . که څوک وایي په څه یې وهې ! مانا یې دا ده، چي په څه (کومه وسیله یا آله) یې وهې : په لښته، په ډانګ، په چلاخه یا څه شي ؟ که څوک ووایي پر څه مې وهې ! یاني ولي مې وهې ! د وهلو سبب او وجه (cause, reason) مې څه دئ؟ په همدې ډول � احمد پر انګرېزي لیکني کوي � او � احمد په انګرېزي لیکني کوي � د مانا په لحاظ دوې جلا جوملې دي . که څوک ووایي پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ پر انګرېزي لیکني کوي، مانا یې له ورایه دا ده، چي ښاغلی کاکړ د انګرېزي ژبې په اړه لیکني کوي؛ خو که د دې پر ځای و ویل سي : پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ په انګرېزي لیکني کوي . د دې جوملې مانا دا ده، چي ښاغلی کاکړ خپلي تاریخي څېړني په انګرېزي ژبه کاږي . دلته د � په � ادات د انګرېزي ژبې له پاره، استعمال سوی دئ، چي د لیکنو او څېړنو وسیله ده . په سترخان (سترخوان، خوان) یاني هر هغه څه چي په سترخان کي پېچلي وي . پر سترخان یاني هر هغه څه چي پر سترخان پراته وي . په لومړۍ جوملې کي باید سترخان پېچلئ وي؛ او په دوهمه جوملې کي باید سترخان خامخا هوار وي . په انګرېزي کي هم دغه راز مثالونه خورا ډېر دي؛ مثلاً وایي � on the table.� : یاني پر مېز سربېره � in the table.� یاني په مېز کي، چي هدف یې د مېز جعبه یا الماری ده .

په مکاني او زماني ظرفونو کي د � په � او � پر � بېلول ډېري باریکۍ لري . په ځیني مکاني ظرفونو کي � په � او � پر � دواړه استعمالیږي؛ خو د جوملو په ماناوو کي بدلون راځي؛ د مثال په توګه : احمد په کور کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ . کاملاً سمه جومله ده . که و وایو احمد پر کور دئ . دا جومله هم سمه ده؛ خو مانا یې دا ده، چي احمد له کوره چیري نه دئ تللئ . یا احمد له کاره بېکاره سوی دئ؛ او اوس پر کور ناست دئ . که و وایو په دښت کي اور بل دئ . یا پر دښت اور بل دئ . دا دواړي سمي جوملې دي که و وایو په مځکه کي یې کوکنار کرلي دي . دا سمه جومله ده . همدغه راز، دا جومله هم هیڅ بدي او غلطي نه لري، چي و وایو : پلاني پر مځکه اوبه وپاشلې . په دې جوملو کي یوازي د حدودو او موقعیت توپیر سته . که چیري یو شی په بل شي کي اینښوول سوی وي، نو په دې وخت کي باید د ظرف له پاره هرومرو � په � استعمال سي نه � پر � ؛ لکه په جېب کي، په جعبه کي، په کور کي، په باغ کي، په موټر کي او داسي نور . په داسي حالاتو کي تل له � په � سره ظرفي � کي � یا � کښي � کاريږي . په بله وينا، هر چیري، چي ظرفي � ی � راغلې وي، هلته د � پر � ادات نه سي راتلای . که یو شی په بل شي کي نه وي دننه؛ بلکي په سربېرن ډول د هغه پر څنډو یا یوې برخي پروت وي، نو د داسي شي د موقعیت یا ځای ځایګي له پاره باید � پر � استعمال سي نه � په �؛ لکه د مېز پر ژۍ، د کتاب پر څنډه، د سیند پر غاړه، د کندهار - کابل پر لویه لاره او داسي نور . په انګرېزي کي هم کټ مټ همدا قاعده باب ده؛ مثلاً په هرځای یا شي کي د بل شي د ظرفیت او موقعیت له پاره وایي� in the pocket � : ، in the � car، � in the garden �، � in the house �، � in the drawer�؛ خو پر یوه شي باندي د بل شي د سربېرن اینښوولو له پاره د � on � او � over � ټکي کـــــاروي؛ لـــــکه He lives over the � mountain. �،

� They chat over the phone. �، �on the bank of the river. �، � on Kabul - Kandahar highway. �، � flags waved above/over our heads.� او داسي نور A Practical English Grammer (A. J. Thomson, & A. V. Martinet ,) . 98-99

د زماني ظرفونو له پاره هم دغه قاعده په پام کي نیوله کیږي . که کومه پېښه په یوه ټاکلې زماني موده (پېړۍ، کال، موسم، میاشت، هفته، ورځ) کي وسي، د هغو له پاره � په � کاروو نه � پر �؛ د مثال په ډول وایو : � په یویشتمه پېړۍ کي �، � په ۱۳۸۰ کال کي �، � په ژمي کي �، � په برات کي �، په � تېره اوونۍ یا تېره هفته کي �، � په دوشنبه �، � په جمعه � او داسي نور ؛ خو د ساعت له پاره د � په � پر ځای د � پر � ټکی غوره بلل سوی دئ؛ لکه چي وایو : � د سهار پر اتو بجو �، � د شپې پر یولسو بجو � او داسي نور؛ خوکله چي په ظرفي ډول د ساعتونو یادونه کیږي، بیا هم د � په � او � کي � د یو ځای والي قاعده تطبقیږي؛ لکه � په درو ساعتوکي �، � په لسو ساعتوکي � . دلته داسي نسو ویلای : � پر درو ساعتو کي �، � پر لسو ساعتوکي � او داسي نور.

د پښتو په مدونه شاعرۍ کي هم کله کله د � په � او � پر � تر منځ ګډوډۍ لیدلي کیږي . داسي التباسونه او ګډوډۍ ښایي تر ډېره حده، د خطي نسخو د کاتبانو او ناسخانو د لاس وهنو یا تېروتنو له امله وي؛ خو دا ګومان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم باید له پامه لیري نه سي، چي کېدای سي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د دغو اداتو په اړه د توپیرونو او رنګارنګۍ پر بنسټ، د پښتو ژبي دیواني ادب ته لاره موندلې وي .

د پښتو ادب د زیاترو پخوانیيو متنونو په چاپي نسخو کي پر ځینو مانوي (معنوي) ټکو سربېره د لیکدود مسأله هم د متن سموونکو، دشخصي ذوق او انګېرني ، فکري تمایلاتو او لهجه یي ځانګړتیاوو په خاطر، بشپړ اتبار او اصالت نه لري، نو ځکه دلته د پښتو ادب د عارف شاعر - علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق پوري په یقیني توګه ژوندی) دپښتو دیوان له یوازنۍ او یکړي خطي نسخې څخه څو بیتونه وړاندي کوو، چي د � په � او � پر � ټکي یې په ځینو بولګو کي سم او په ځینو کي ناسم دي:

د علي محمد مخلص دغزلي په یوه بیت کي راغلي دي :

چه دعِلم چراغ نلري پر زړه کښي

دجاهل کس به په کومي وینا ویاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

د دې بیت په لومړۍ میسره کي د ظرفي حالت (زړه ظرف او عِلم یې مظروف دئ) له پاره د � پر زړه کښي � تر کیب لیکل سوی دئ، چي سمه بڼه یې � په زړه کښي دئ � . په دوهمه میسره کي، د وینا له پاره، چي دلته دآلې یا وسیلې) په انګرېزي کي (instrument دنده اجرا کوي، په سمه توګه د � په � ادات کار سوی دئ نه � پر � . شاعر � په کومي وینا � وایي نه � پر کومي وینا � چي دا کار د پښتو د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې له اوسني ګړدود سره بشپړ سمون لري.

نوس، شیطان غله یې و وزي له درونه

چه پر زړه کښي یې د ذکر چراغ بل شي

***

په یوه بل بیت کي وایي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو د مخلص د دیوان دخطي نسخې په دې بیت کي هم د � بهار � او � مخه � له پاره د � په � ټکی راغلئ دئ؛ چي د پښتو له اوسنۍ لوېدیزي لهجې سره یوه بڼه لري . شاعر نه وایي، چي : پر هغه بهار څوک څه لره هوس که - چه پر مخه یې غارمه د سخت اهاړ وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي وايي:

په هغه بهار ځوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د علي محمد مخلص په عرفاني کلام کي، د � په � او � پر � د اداتو ځيني نوري بولګې :

د زړه غوږ که دي شنوا شي و به وارويې!

په هر ني کښي د يوه نايي آواز شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

په دوهم نيم بيت کي � نی � ظرف او � نايي � مظروف دئ؛ له دې امله يې بيا هم د هغه له پاره د � په � ادات کار کړی دئ نه � پر . �

هر زنده يې د نَفَس په مهار ونيو

ښه مولا مانند سروان زنده بصير دئ (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د مخکني بيت په لومړۍ ميسره کي، مهار د نَفَس د نيولو آله ده؛ نو ځکه يې د � په � ادات ورته استعمال کړی دئ نه � پر.�

چه پر نوس فتحه يې بيامنده يقين کړه!

هغه کس به په دوه کَوْنه کښې منصور وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتني بيت په لومړۍ ميسره کي د يوه شي په وړاندي د بل شي د موقعيت له پاره ،په سم ډول � پر � او په دوهمه ميسره کي د � په دوه کَوْنه کښي � ظرفي حالت له پاره بيا هم د اوسنۍ سمي قاعدې له مخي د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر . �

خو په يوه بله ميسره کي د مخکنۍ قاعدې پر خلاف، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ادات کاروي؛ په داسي حال کي، چي سمه بڼه يې � په � دئ نه � پر . �

د مخلص کلام دئ، چي وايي:

هر چه پټ شي پر زمين کښي

سمه بڼه يې داسي ده:

هر چه پټ شي په زمين کښي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه � پر � د سربېرن شي له پاره راځي؛ او يو شي هغه مهال پټېږي، چي د بل شي له خوا پوښل سي . په مځکه کي يو شي هغه وخت پټېږي، چي په کي ښخ يا وپوښل سي، نه داچي د مځکي پر مخ پروت وي .

ځيني ځايونه، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ټکی کاروي؛ مثلاً وايي:

. . .پر زړه کښي

په داسي حال کي، چي له ظرفي کښي سره د � پر � توري کارول، د وتلي او منلي عارف شاعر، علي محمد مخلص، له مخکنييو شعري نظايرو سره ښکاره تضاد لري .

د علي محمد مخلص په دغو بيتونو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي ليدله کيږي:

څوک پر زر و سيم مين څوک په اسپانو

ځني نشي په خوراک د ګوشت، اثمار سپر (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو، په لومړۍ ميسره کي له قاعدې سره سم د � زر و سيم � له پاره � پر � او د همدې ميسرې په پای کي د قاعدې پر خلاف، د اسپـــانو له پـــاره � په � کارسوی دئ، حال دا چي د ګرامر له اړخه زر و سيم او اسپان دواړه مفعولي حالت لري . د پورتنۍ ميسرې په دوهم نيم بيت کي خوراک ته له قاعدې سره سم د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر � . شاعر نه وايي ، چي : ځني نشي پر خوراک د ګوشت، اثمار سپر .

په جهان به پېښ ظلمت شي

چه نور پټ د ولايت شي

په جهان به برغو پو که

پر عالَم به قيامت شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتنۍ څلوريځي په لومړۍ ميسره کي د جهان له پاره د قاعدې پر خلاف � په � ؛ خو په وروستۍ ميسره کي د عالَم له پاره له قاعدې سره سم � پر � استعمال سوی دئ، چي دا کار هم د � په � او � پر � تر منځ د ګډوډۍ يوه بله بولګه ده . دا کار ښايي د مخلص د ديوان د کاتب يا ناسخ تېروتنه وي؛ او يا هم پر علي محمد مخلص باندي د خپلي مورنۍ او پلر نۍ لهجې ګډه اغېزه وګڼله سي (د مخلص مور په تيراه کي د روښاني طريقت د مشهور خليفه - درويش دادو دولتزي خدايدادخېل - لور وه؛ او پلار يې - ابوبکر کندهاری - د شال يا اوسنۍ کوټې اوسېدونکی کاسي پښتون ؤ، چي هغه مهال د لوی کندهار يوه برخه وه) ځکه په پورتنييو بيتونو کي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي د پښتنو په مختلفو لهجو کي د ژبنييو جوړښتونو د بېلابېلو ورياتېونو يوه انکار نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکې نمونه ده . په ژبه کې د کلیمو د جلا جلا وریانتونو دود له ډېرو پخوا زمانو څخه تر اوسه روان دئ . اوس هم ځیني لیکوال مالوم، خوشال، مانا او داسي نور په اصلي عربي بڼه (معلوم، خوشحال، معنی) لیکي . د کلیماتو په ږغونو او مخرجونو کې هم داډول توپیرونه خورا ډېر دي؛ مثلاً د پښتنو په بېلابېلو لهجو کې د یوه ټکي له پاره د زموږ، زمیږ، زمیګ ، زموګ او زمونګ . . . وریانتونه د یادولو وړ دي .

خو د مخلص د پښتو دیوان د پوازنۍ خطي نسخې تر دقیقي او هر اړخیزي څېړني وروسته دا نتیجه اخیستل کیږي، چې د خطي نسخې په لیکدود کې، څو محدودو تېروتنو په غالب ګومان د نسخې د کاتب له خوا لاره موندلې ده؛ ځکه د هغه د دیوان په ډېرو غزلو کې د � په � او � پر � تر منځ بېلوالی، د دې حقیقت ښکارندوی دئ، چې مخلص د دې د دوو اداتو تر منځ توپیر په سم ډول پېژانده.

۴ � -له � که � تر � ؟

د پښتو په ځینو لهجو کې د � له � او � تر � د اداتو تر منځ ګډوډي او التباس لیدل کیږي؛ مثلاً ویل کیږي پلانی له ځانه تېر دئ . په پښتو کې د دوو نومونو یا دوو صفتونو د پر تله کولو له پاره اصلاً د � تر � ټکی کاریږي؛ خو په ځینو لهجو کې د � تر � پر ځای د � له � ټکی کاروي؛ د مثال په توګه وایي : احمد له محموده کوښښي دئ . د دې جوملې سمه او غوره بڼه دا ده : احمد تر محمود کوښښي دئ . دغه راز په دې دوو جوملو کې : � سور رنګ تر تور رنګ ښایسته دئ . � او � سور رنګ له توره رنګه ښایسته دئ . � لومړۍ جومله د فصاحت او بلاغت له پلوه، خونده وره او غوره ګڼله کیږي . په ځینو جوملو کې د � له � او � تر � ادات په ګډه د ځای، وخت، وګړو او شیانو تر منځ د جلاوالي د څرګندولو له پاره کاریږي : له کابله تر کندهاره، له کلي تر ښاره، له احمده تر محموده، له مېزه تر چوکۍ، له سهاره تر ماښامه او داسي نور.

په دې جوملو کې � له � د دوو ځایونو، دوو کسانو، دوو زماني واټنونو، د دوو شیانو تر منځ د بېلوالي پیل؛ او � تر � یې وروستۍ پوله ښیي.

که په پورتنیو جوملو کې د � له � پر ځای د � د � ادات کار سي، بیا هم د جوملې مانا څرګنده ده؛ مثلاً د سهاره تر ماښامه، د کابله تر کندهاره . د پښتو ادب په بېلابېلو اثارو کې د دې ډول جوملو مثالونه او بولګې خورا ډېري دي.

د پښتو په ځینو لهجو کې د � له � پر ځای د � ته � ادات کاریږي؛ د مثال په توګه وایي : احمد ښار له تللئ دئ . احمد نن کور له نه راځي . کتاب مي د مېز خوا له ایښی دئ . په دې وروستۍ جومله کې د � خواله � ټکی، چې په حقیقت کې د � خوا ته � بل وریانټ دئ، د � خواله � له ټکي سره التباس مومي، چې د راز،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همرازی، پټو خبرو، راز ونیاز، غم شریکۍ او داسي نورو په مانا دئ . په داسي جوملو کي د � له � ادات له خپلي لومړنۍ مانا سره ګډوډي پیدا کوي . ښه به دا وي، چي داسي وو‌ایو : احمد ښارته تللئ دئ . احمد نن کور ته نه راځي . کتاب مي د مېز خوا ته یا د مېز څنګ ته ایښی دئ او داسي نور.

لکه څنګه چي مو مخکي هم یادونه وکړه ، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د مختلفو ټکو د التباس او ګډوډۍ مسأله دلته نه ختمیږي . متأسفانه دا فهرست ډېر اوږد دئ؛ او د خورا اوږدې او مفصلي لیکني غوښتنه کوي . دلته په دې لنډ بیان کي د دې خبري یادونه ضروري ده، چي پښتنانه ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي باید پر دغه راز التباسونو سربېره د � و � د بېلابېلو ډولونو (معدوله، معروف او مجهول) او د ځینو ټکو په پای کي د زورکي د التباس ستونزي ته هم جدي پام واړوي . دکوزي پښتونخوا له ځینو لیکوالو پرته، نورو پښتنو لیکوالو د دې دوو مشابه ټکو تر منځ توپیر نه دئ کړی:

زړه / əṛz / [د ز په سکون] دل، قلب، زړونه جمع .

زړه //a ṛ a z[د ز په زورکي، خج پر دوهمه څپه] پخوانی، قدیمي، قبلي، تېره سوې، کهنه، ګذشته، زړې جمع .

په لیکلو کي د دې دوو ټکو د بېلولو له پاره دیوې کوچنۍ نخښي کاروَنه په اسانۍ سره دا التباس له منځه وړي .

دغه راز د � و � د درو ډولونو تر منځ په لیکلو کي هیڅ توپیر نسته . خوان(n ā x) ، کور(ork) ، سور(sur) ، ولایت (t aʹγā wal) ټول په یوه راز � و � کښل کیږي، حال داچي د فونولوژۍ له اړخه د � و � د دې ټولو ډولونو تر منځ لوی توپیرونه سته . په خوان(n ā x) کي � و � نه ویل کیږي (په خواست، خواهش، خویش او ډېرو نورو ټکو کي هم � و� همدا بڼه لري) ؛ په کور (ork)کي اوږد یا مجهول � و � او په سور (sur)کي لنډ یا معروف � و � کار سوی دئ . د � و � د دې ږغونو تر منځ ډېر توپیر سته ، باید په لیکنه کي یې بېلوالی وسي، چي د هر ډول ګډوډي او التباس مخه ونیول سي؛ او خلګ یې په ویلو کي له هیڅ ربړ او تکلیف سره مخامخ نه سي . لوی استاد - علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت کي د هغه � و � یادونه هم کوي، چي په سر کي یې زورکی وي؛ لکه کټو(دېګلی)، ببو او داسي نور (حبیبي، پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت ، شل مقالې ۷، ۱۴۲ .)

ب) په پښتو کي ناوړه ترکیبونه

لکه څنګه چي مو مخکي یادونه وکړه، په پښتو کي د � سوچه کولو � او � معیاري کولو � لیونیو کوښښونو، زموږ ژبي ته د خورا ډېرو ناوړو او بې خونده ترکیبونو د را ننوتو لاره هواره کړې ده . دا ناوړه او بد ذوقه عبارتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي په پښتو رنګ لړل سوي دي؛ خو په پښتو ادب او ولسي دودونو کي هيڅ ځای نه لري . له دي امله يې د پښتو ژبي د سپېڅلتيا او سوچه کولو پر ځای، په نورو ژبو پوري د دي لړغوني او سپېڅلي ژبي د تړلو خدمت کړی دئ . پښتو يې د ټکي په ټکي او بې خونده ترجمې په ژبه اړولې ده؛ او له خپلي اصلي پښتني روح څخه يې بې برخي کړې ده . پښتانه د داسي ککړو او جعل سوو ترکيبونو په ويلو او ليکلو سره هيڅکله احساس نه کوي، چي دخپلو پلرونو او مندو په ژبه خبري کوي . دلته د داسي نادوده ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو ځيني بولګې وړاندي کوو، چي د پښتو ژبي ټول مينه وال يې په ځير سره وګوري؛ او په خپله قضاوت وکړي چي پښتو د ځينو کسانو په احساساتي او ليونييو ټوپونو سره نه سوچه کېدای سي؛ او نه هم د معيار مقام ته رسيږي.

-صورت نيولئ دئ

دا ناوړه ترکيب د پارسي ژبي د � صورت ګرفته � ټکی په ټکی ترجمه ده، چي په پښتو ژبه او ادب کي هيڅ ځای نه لري؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � درين بخش پيش رفت قابل توجه صورت ګرفته است . � يا � در زندګی ما تغيير بزرګ صورت ګرفته است . � که څوک په پښتو کي ووايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون صورت نيولئ دئ . � په حقيقت کي يې ډېره ناوړه، بې خونده او بې مانا جومله ويلې ده. پښتانه دا جومله داسي وايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون راغلئ دئ . � يا � زموږ په ژوند کي لوی بدلون پېښ سوی دئ . � صورت او د هغه نيول په پښتو محاورو کي ډېر پردی او نابابه ترکيب دئ . که څوک د سوچه پښتو د بابولو په هيله په خپلو خبرو او ليکنو کي د � صورت نيو لئ دئ � په شان ترکيبونه کاروي، په واقعيت کي يې پښتو د سوچه کولو پر ځای په پارسي ژبه او ګرامر پوري تړلې ده.

-جوړوي، تشکيل ميدهد

د � جوړوي � ټکی هم د پارسي ژبي د � تشکيل ميدهد � هو به هو ترجمه ده؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � اين مبلغ بيست فيصد (يا درصد) مجموع کمک هارا تشکيل ميدهد . � يا � افزايش اخير در قيمت های اجناس، چهل فيصد معاشات کارمندان دولت را تشکيل ميدهد . � او داسي نور.

زموږ ځيني ژورنالستان او ليکوال دغه راز جوملې په دي ډول ترجمه کوي : � دغه پيسې د مرستو په سلو کي شل جوړوي . � يا � د شيانو په بيو کي وروستی زياتوالی، د د ولت د کارکوونکو د تنخاوو په سلو کي څلويښت جوړوي . � او داسي نور .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � تشکیل میدهد � تر کیب له پارسي ژبي او گرامر سره بې خونده نه ښکاري؛ خو د � جوړوي � په بڼه د هغه ترجمه، په پښتوکي هیڅ مانا او ښکلا نه لري . پښتانه په خپلو ورځنیو محاورو کي د داسي مفهومونو د بیانولو له پاره وايي : � دغه راشه، د مځکي د ټولو پیداوارو په سلو کي شلمه برخه ده . � یا � زموږ د بودجې په سلو کي اتیا بهرنۍ مرستي دي . � د � جوړوي � ترکیب په دغه راز جوملو کي هیڅ ځای او هیڅ مانا نه لري.

-دلته کي، هلته کي، په کوم کي چي ، څوک چي او داسي نور

د� دلته کي � � هلته کي � � په کوم کي چي � او داسي نورو په څېر ترکیبونه له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته راغلي دي . په هندي او اردو کي وايي : یهـاں پر) یهاپر(، وهاں پر (وهاپر)، � جهاں پر �، � جِس میں �، � جو � او داسي نور؛ خو پښتانه اصلاً په خپلو خبرو او مکالمو کي داسي ناوړه ترکیبونه نه لري . پښتانه د داسي اشاري ضمیرونو له پاره دلته، هلته، دوري، هوري، په هغه کي، په هغه کښي او داسي نور وايي . که څوک ووايي : � دلته کي جشن دئ . � په دې جوملة کي له ورایه د بلي ژبي ناوړه او بې خونده اغېزه ښکاري . د دې جوملې سم، اسانه او لنډ ډول دا دئ، چي وویل سي : � دلته جشن دئ . � د � کي � ټکی له هندي او اردو ژبو څخه د ځینو پښتنو په لهجه ګډ سوی دئ؛ او په داسي جوملو کي یې ویلو او لیکلو ته هیڅ اړتیا نسته . لوستونکي ګوري، چي د پښتو ډېر ساده او واضح عبارت څنګه د بلي ژبي د ناوړه اغېزي له امله ستونزمنه او کړکېچنه بڼه اخیستي ده . د دې پر ځای، چي ووایو : � دلته کي ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته کي ډېر دوکانونه دي . � � اردو ژبه ډېر لوی شاعران لري، په کوم کي چي علامه اقبال لاهوري هم شامل دئ . � یا � دا خواږه د هغو خلګو دي، کوم چي په بهر کي ناست دي . � ولي په خپله سوچه، ساده او خوږه پښتو دا جوملې داسي و نه وایو : � دلته ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته ډېر دوکانونه دي . �، � اردو ژبه ډېر شاعران لري، چي په هغو کي یو علامه اقبال لاهوری دئ . � او � دا خواږه د بهر ناستو خلګو دي . � یا � دا خواږه د هغو خلګو دي، چي بهر ناست دي . � د � کوم � او � کي � ټکي په دغو جوملو کي زاید او بې خونده دي.

-پخلی کړی دئ

د ژبي ځیني اصطلاحات او محاوري په یوه کوچنۍ سیمه او لږو خلګو پوري اړه لري . د خپلي سیمي اصلي اوسېدونکي د دغه راز ترکیبونو په کارولو کي هیڅ ستونزه نه لري؛ خوکله چي د ژبي ټولو ویوونکو ته وړاندي سي، هر څوک یې په مانا نه پوهیږي؛نو ځکه یې کله کله په تېر وتني سره له نورو مفاهیمو سره ګډوي . د پخلي ټکی په دغه ترکیب کي همداسي بڼه لري، چي په ډېري اسانۍ د پخولو یا پخلي له کلیمو سره التباس پیدا کوي؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د دولت ویاند د دې خبري پخلئ کړی دئ . � ډېر کسان، له هغو څخه د پښتو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېدېزي (لوېديځي) لهجې ويوونكي په دې خبره نه پوهېږي، چې د دولت وياند څنګه دخبرو پخلی کړی دئ . که د دې ترکيب پر ځای و ویل سي : � د دولت ویاند دا خبري منلي دي . � له يوې خوا هر څوک په اسانۍ سره د جوملې په مانا او مقصد پوهېږي؛ او له بلې خوا د مانا له پلوه له نورو ټکو سره د ګډېدو او التباس ستونزه هم نه پېښوي . كه څوک د افغانستان په ختيز (ختيځ)؛ په تېره بيا لغمان كې و وايي : � حيوانان مې كورته را وستل . � د ا جومله د دوی په منځ کې چندان ستونزه نه پېښوي؛ خو که دا جومله له غور څخه تر غزني، له تخار څخه تر كراچې پورې د پښتو د لوېديزي لهجې هر ويوونكي ته و ويل سي، نو هغوی هرو مرو دا فكر كوي، چې سړي به ځاروي يا بوده ګان كور ته راوستي وي؛ ځکه د پښتو د لوېديزي لهجې ويوونكي د � حيوان � ټکی د ځاروي په مانا استعمالوي . په دې لهجه كې هيڅكله كوچني يا واړه ته � حيوان � نه ويل كيږي. . .

په دې ډول ګورو، چې د � حيوان � دکليمې مفهوم د سيمې په بدلېدو سره، مځکه او اسمان توپير مومي . داسي كليمې، تركيبونه او اصطلاحات هم خورا ډېر دي، چې د پښتو د لوېديزي لهجې ټول ويوونكي په خورا اسانۍ په پوهيږي؛ خو د نورو لهجو ويوونكي يې په مانا ښه نه پوهېږي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد د پښتو ژبې د ټولو لهجو لغوي او ادبي پانګې په بېلابېلو قاموسونو او کتابونو کې د لوستونكو استفادې ته وړاندې سي . په دې كار سره له يوې خوا د پښتو ژبې او فرهنګ ډېرې ارزښتناكې پانګې خوندي كيږي؛ او له بلې خوا د پښتو د ټولو لهجو ويوونكي د خپلې پراخې او شتمنې ژبې له راز راز لغوي، ادبي او علمي زېرمو سره بشپړه اشنايي مومي . د دغه راز فرهنګونو او کتابونو تر خپرېدو او تعميم مخكې بايد د چاپ او خپرواې په ټولو وسيلو كې د داسې ټكو او تركيبونو له كارونې ډډه وسي، چې د بېلابېلو لهجو ويوونكو ته د مانا د پوهېدو په برخه كې ستونزې او سرخوږی پيدا کوي . د ژبپوه، اديب، شاعر، ژورناليست، ليکوال او نورو پوهو خلګو خو دا مسلكي وجيبه او رسالت دئ، چې په خبرو او ليكنو كې د فصاحت او بلاغت اړخونو ته په ژوره توګه پام واړوي.

-ترينګلي حالات

په دې ورځو كې له راديو، تلويزيون او نورو ډله ييزو وسيلو څخه دا خبره خورا ډېره اوربېدله كيږي، چې وايي : � په پلانۍ سيمه كې حالات ترينګلي دي . � مالوميږي، چې زموږ ځيني ښاغلي ژورنالستان او ليکوال د � ترينګلي � پښتو لغت د خړپړ، خراب، نارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم کاروي . اوس نو راسئ وګورو، چې ريشتيا هم د پښتو ژبې لغتو پوهانو هم دا كليمه د خړپړ، خراب، نارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مانا راوړې ده كه يا ؟ د � ترينګلي � ټكی د ښاغلي لعل محمد كاكړ او لوی استاد- علامه عبدالحی حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په � سپېڅلې پښتو� (۷۸) كې د تريو تندي، تريو مخي په مانا وو راغلئ دئ . په پښتو - پښتو تشريحي قاموس (۱: ٦٧٦) كې، د � سپېڅلې پښتو � پر يادو سوو ماناوو سربېره د بدمزاجه،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدخویه، مرچکي، خوشکتي، بخیل، خروس، سخت، چړوس ماناوي هم ور زیاتي سوي دي . داسي برېښي، چي په پښتو - پښتو تشریحي قاموس کي د پښتو له لرغونو اثارو څخه رانیولې بیا تر بېلابېلو لهجو او محاورو پوري، د � ترینګلي � ګرده ماناوي را ټولي سوي دي؛ خو په دې لغوي او مجازي ماناوو کي د خرابۍ، ویجاړتیا، ګډوډۍ، بې ثباتۍ، بد امنۍ، ناارامۍ، اړودوړ، اله ګولي او داسي نورو هیڅ نښه نښانه نه تر سترګو کیږي .

تر کومه ځایه، چي زه پوهېږم د � ترینګلي � ټکی د پښتو ژبي د لوېدیزي لهجې په محاورو کي له ډېرو زمانو څخه جال دئ؛ او خلګ يې له ټولو ماناوو سره پوره اشنا دي؛ مګر د دې لهجې په محاورو کي هم دا کلیمه د تریوتندي (عبوس)، بړوس (د خوشاله او خنده رویه ضد)، بخیل، سخت، اسي، شوم، وږي، بخیل، خسیس، چړوس، بې مروته او داسي نورو په مانا کاریږي.

سړی نه پوهیږي، چي د خړپړ، خراب، ناارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم د � ترینګلي � دا نوي مانا له کومه را پیداسوه ؟ ! مالومیږي، چي د � تر ینګلي � له پاره دا نوی مفهوم بې څېړني او پلټني، له ځانه وضعه سوی دئ . کلاتیان، کندهاریان، روزګانیان، هلمندیان، فراهیان، هراتي او غوري پښتنانه، د افغانستان په شمالي سیمو کي ځیني مېشت پښتانه، د جنوبي پښتونخوا ټول پښتانه اوسېدونکي په خپلو محاورو کي وایي : � پلانی ډېر ترینګلی سړی دئ . � یا د چا په اړه وایي : � دا تر ینګلی مخ دې (دي يې) پرته سي . � که تر دې هم په څرګندو او روښانو ټکو کي ووایو : د � ترینګلي � صفت یوازي د انسانانو له پاره کاریږي ، نه د پېښو، حالاتو او شیانو له پاره .

په پښتوکي د اوضاع د خرابۍ مفهوم، په خورا ډېرو ډولونو افاده کېدای سي . پر داسي ژورنالیستانو او لیکوالو چا اینبي دي، چي یا د عامو او مروَجو، ټکوپر ځای بې خونده نوي ترکیبونه جوړ کړي؛ یا د همدې � ترینګلي � په څېر د پښتو ځیني لرغوني کلیمې، عبارتونه او اصطلاحات په ناسمو ځایونو کي استعمال کړي . شک نسته، چي بېلابېلي کلیمې د وخت په تېرېدو سره نوي ماناوي مومي؛ خو دا نوي ماناوي او مفهومونه هیڅکله په ناځاپي او تصادفي توګه نه وي پیدا سوي . لکه څنګه چي هیڅوک په تلتلک کي د غازي او شهید مقام ته نه سي رسېدای . د کلیمو او اصطلاحاتو د هري نوي مانا او مفهوم تر شا هم لویې کیسې پرتې وي . بې هیڅ پېښې او دلایلو له ځانه لغتونو ته نوي ماناوي او مفهومونه تراشل هیڅ جواز نه لري . تاسي وګورئ د پارسي ژبي نامتو ژبپوه او څېړونکي، ډاکټر محمد معین، په خپل پارسي فرهنګ (فرهنګ فارسی معین)کي د� پیشنهاده � او � پیشنهاد � د کلیمو د بېلابېلو ماناوو له پاره د دې ژبي دغه ټول معتبر او مشهور اثار د سند په توګه وړاندي کړي دي:

دیوان خاقانی سجستانی، کلیات سعدی، فارسنامۀ ابن البلخی، تحفة العراقین، معارف، طرب المجالس، مجموعۀ اشعۀ اللمعات ، فیـــــه مافیـــه او داسي نور (معین ۱: ۹۳۵- ۹۳٦).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر رياست لاندي، تر مشرى لاندي

په انګرېزي ژبه کي داسي ترکيبونه خورا ډېر دي، چي د لانـدي (under) له ټـــــکي سره پـــــه ګـــــډه کـــــارېږي؛ لـــــکه� under his leadership � : ، � under current rules and regulations �، � under Immigration Act 1906و � داسي نور . په پارسي کي يې دا جوملې داسي ترجمه کړي دي : � تحت رهبرى او �، طبق قواعدو مقررات کنونى �، � تحت قانون ١٩٠٦ مهاجرت � . دلته زموږ د پارسي ژباړي له ښه والي او بدوالي سره هيڅ اړه او مانده نسته . غواړو په پښتو کي، د دغو ترکيبونو د سمي او معقولي بڼې په باره کي څو لنډي خبري وکوو .

ټول پښتانه ژبپوهان او څېړونکي ښه پوهېږي، چي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو کي د اسي نه وايي : � د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي غونډه وسوه �؛ بلکي وايي، چي د پلاني په مشرى غونډه وسوه . په دغه راز جوملو کي، د � لاندي � ټکی په هيڅ ډول د پښتو ژبي او ادب له روحيې سره سمون نه لري . په پارسي کي وايي : � من تحت رياست فلانى کار می کنم . � په پښتو کي هيڅکله داسي نه وايي، چي � زه د پلاني تر رياست يا مشرى لاندي کار کوم . � په پښتو کي دا خبره په دې ډول وايي : � پلانى زما مشر دئ . � يا � زه د پلانى په مشرى کار کوم . � په پښتو کي د داسي مقصدونو له پاره د � لاندي � او � باندي � ټکي نه ويل کيږي . که څوک د پارسي په شان همدا خبري ټکي په ټکي پښتو ته واړوي، نو يې په حقيقت کي پښتو ژبه د انګرېزي او پارسي ژبو پر ګرامر او ژبنيو جوړښتونو برابره کړې ده؛ په داسي حال کي، چي موږ په خپله سپېڅلي او پراخه ژبه کي تر دې اسانه، ساده او په زړه پوري ترکيبونه لرو . زموږ خبري او ليکني بايد د پښتو د اصلي ويوونکي تومنه او جوهر ولري . په بله وينا، زموږ د وينګ او کښنګ ژبه بايد د هغه پردو وګړو غوندي نه وي، چي پښتو يې په نيمګړي ډول زده کړې وي؛ د جوملې سر يې د پښتو ګرامر له اصولو سره سم؛ خو پای يې د بلي ژبي پر قواعدو ولاړ وي . د هري ژبي د اصلي ويوونکي په خبرو او محاورو کي بايد د هغې ژبي سپېڅلتيا، خوند او خوږوالی له ورايه څرګند وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پلانی شی موجود دئ یا پلانی ځیز شتون لري

دا دوه ترکیبونه هم د پردو ترکیبونو د ډکي په ډکي ژباړي یو بله ناوړه بولګه ده؛ د مثال په توګه په پارسي کي وایي : � این مشکل از گذشته ها موجود است . � پښتانه په خپلو اصیلو او سپېڅلو خبرو اترو کي د دې مفهوم د بیان له پاره وایي : � دا ستونزه یا ربړه له ډېره وخته سته . � ، � دا مشکل پخوا هم ؤ � یا � دا ستونزه وړاندي هم وه � او داسي نور . زموږ ځیني ژورنالیستان او لیکوال، په ناپوهۍ سره، زموږ اسانه او خوږه پښتو د پارسي ژبي پرګرامري قواعدو برابروي؛ او وایي : � دا ستونزه له پخوا څخه شتون لري . � یا � دا ستونزه له پخوا څخه موجوده وه . � په دغو ناسمو جوملو کي د � شتون � او � موجودیت � ډکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ ځکه هم جوملـه اوږدوي؛ او هم یې د اصیلي پښتو له نرخه د باندي باسي.

-د دې مسألې پر سر یا د دې پر سر

په دې وروستیو کلونو کي بیا هم د پارسي ژبي د ځینو ترکیبونو؛ لکه � بحث بر سر اینست � یا � مسأله بر سر اینست � او داسي نورو په پیروي، په پښتوکي هم ځیني ناوړه او بد ذوقه ترکیبونه جوړ سوي دي، چي د پښتنو په ورځنیو محاورو کي هیڅکله نه ویل کیږي . زه نه پوهیږم، چي د کومي سیمي پښتانه وایي : � بحث یا خبري د دې پر سر دي . � یا � مسأله د دې پر سر ده . � پښتانه خو په لنډه، ساده او اسانه بڼه وایي : � خبره دا ده . . . � ، � مسأله دا ده . . . � یا پوښتنه دا ده . . . � د � دې پر سر � ترکیب، چي د پارسي ژبي د � بر سر � هو به هو ترجمه ده، په پښتو کي بېخي بې خونده، بې مانا او پوچ ښکاري . زموږ خورا ډېر ژورنالیستان او لیکوال د داسي ترکیبونو په کارولو سره په ټږو سترګو، د پښتو شمزۍ ماتوي . داسي ترکیبونه زموږ ژبه ډېره ورانوي . بې شکه په خبرو یا لیکنو کي له اړتیا سره سم د یونیم پارسي، عربي، هندي یا اروپایي ټکو کارول هیڅ عیب او بدي نه لري؛ خو که د نورو ژبو ناوړه ترکیبونه او اصطلاحات په ناوړه بڼه زموږ ژبي او ادب ته لاره و مومي؛ او بیا د هري راډیو، تلویزیون، ورځپاڼو او نورو ډله ییزو اطلاعاتي وسیلو له لاري د خلګو په غوږونو کي په زرونو واره پو سي، په پای کي زموږ د سپېڅلو ټکو، ولسي ترکیبونو او منلو محاورو ژوند له سختو خنډونو او کړواوونو سره مخامخ کوي.

-پر لاره اچولئ یا پر لاره اچولي دي

په انګرېزي کي د نوي کار، نوي پروژې یا نوي مأموریت د پیل کولو پر مهال، زیاتره د � launch � ټکی کاروي . د پارسي ژبي ژباړونکو هغه د � راه انداختن � په ټکو سره ترجمه کړی دئ؛ مثلاً وایي : � نیروهایی امریکایی حملات تازه براه انداخته اند . � پښتو ژباړونکي هغه داسي ترجمه کړ : � امریکایي پوځیانو نوي بریدونه په لاره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچولي دي . � د داسي ترکيبونو په اروېدو سره د سړي پښتورګي له خندا چوي . سړی اريانيږي، چي � پر لاره اچول � ياني څه؟ ايا حملې يا بريدونه هم د قلم او کاغذ يا کوم بل شي په څېر پر لاره اچول کېدای سي ؟ د داسي جوملې په اروېدو سره دا پوښتنه را پيدا کيږي، چي که يرغلونه او بريدونه پر لاره نه وای اچول سوي، نو به چيري اچـــــول کېـــده ؟ په اسمان کي ؟ په درياب کي ؟ په کندو او ډبونو کي ؟ يا نورو ځايونو کي ؟ دد غو پوښتنو جواب بيا هم دا دئ، چي موږ د پردو ژبو داسي ناوړه ترکيبونه او تعبيرونه په پټو سترګو خپلې ژبي ته ننباسو، چي په پښتو کي هيڅ مانا او مفهوم نه لري . ښتانه دا جومله، چي په تکليف او تصنع سره اوړده سوې ده، په داسي اسانه، لنډه او ساده ډول وايي : � امريکايي پوځيانو نوي بريدونه پيل کړي دي . � يا تر دې هم اسانه او لنډه : � امريکايي عسکرو نوي بريدونه کړي دي . � دا جومله بې له � پيل � څخه هم ښخي روښانه او واضح ده؛ ځکه هر څه هغه مهال عملي بڼه مومي، چي په يوه زماني پړاو کي پيل سي . � بريدونه کړي دي � په خپله د پيل مفهوم ادا کوي . د همدې دلايلو له مخې بايد له هيڅ کار سره د � په لاره اچول � ترکيب ونه تړل سي . مظاهرې پر لاره اچول، اعتصابونه او مارشونه پر لاره اچول او داسي نور ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيبونه، په پښتو کي هيڅ مانا نه لري.

-ژوند له لاسه ورکول

نن سبا د ځينو ژورناليستانو او ليکوالو په خبرو او رپوټونو کي، دا ترکيب خورا ډېر اروو، چي وايي : � پلاني خپل ژوند له لاسه ورکړ . � يا � په پلانۍ پېښه کي څو کسانو خپل ژوند له لاسه ورکړ . � دا ناوړه او بد خونده ترکيب هم د پارسي ژبي له لاري پښتو ته لاره موندلې ده . حقيقت دا دئ، چي له خپلي ژبي او ادبه بې خبره خبريالانو او ليکوالو په لوی لاس دا خبره دونه اوږده کړي ده . زموږ خلګ په خپلو سپېڅلو او خوږو بيانونو کي هيڅکله نه وايي، چي پلاني ژوند له لاسه ورکړ؛ بلکي په لنډو ټکو کي وايي : � پلاني مړ سو . � يا � پلانی و مړ . � زه نه پوهېږم، چي ځيني کسان ولي يو اسانه او روښانه خبره، بې هيڅ دليله په دې ډول پېچلې او کړکېچنه بڼه وايي . زموږ د خلګو په ورځنيو خبرو او محاورو کي د تکلف او تصنع داسي بې ځايه استعارې ځای نه لري.

-پلانی پرکرښه دئ يا پلاني مضمون پر ليکه سو

په دې ورستيو کلونو کي، دوه نور داسي ترکيبونه په پښتو کي باب سوي دي، چي په هيڅ ګونه د دې ژبي له دود او دستور سره سمون نه لري . دا دوه ترکيبونه دواړه له انګرېزي ژبي څخه پارسي او پښتو ته راغلي دي . په انګرېزي کي د هغه چا له پاره، چي د تليفون په مرسته يا د تليفون له لاري خبري کوي د � on line � ترکيب استعمالوي؛ مثلاً وايي � He/ She is on line. � : که چيري ځيني مواد، په انټرنيټي ويبپاڼه (ويبسايټ) کي د لوستلو له پاره کښېښنول سي (upload) ، نو په انګرېزي کي وايي، چي � so and so is on line. � پارسي ژباړونکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي انګرېزي جوملې د خپلې ژبې او ګرامري اصولو پر خلاف داسي ترجمه کړې دي : � فلانی روی خط است . � د پښتو ځينو پېښه ګرو ژباړونکو هم د پارسي ترجمانانو په څېر د کمپيوټر د نړۍ دا انګرېزي ترکيب داسي ژباړلئ دئ : � پلانی پر کرښه دئ . � يا پلانی پر ليکه دئ . � کله کله چا ته وايي : � ستاسي کرښه سمه نه ده . � او کله کله ليکي : � پلانی کتاب يا مجله پر ليکه سوه� .

لکه څنګه چي پوهېږو هره ژبه ځانته جلا صرفي او نحوي قواعد، بېلابېل اصطلاحات او محاورې لري . يو مفهوم په يوه ژبه کي په يوه بڼه او په بله ژبه کي په بل ډول بيانيږي . له همدې امله که انګرېزيان په داسي حالاتو کي د آن لاين (on line) عبارت کاروي، هيڅ ستونزه نسته؛ ځکه دا خبره په دې ژبه کي په دغه راز ويله کيږي؛ مګر په پښتو کي د دې ترکيب ټکي په ټکي ترجمه، پښتو لوستونکو او اورېدونکو ته موضوع سمه نه روښانه کوي . په پښتو کي بايد له چا سره د ټليفوني خبرو پر مهال � د ټليفون پر کرښه ياست . � يا � د ټليفون پر ليکه ياست . � جوملو پر ځای داسي و ويل سي : � ږغ يا اواز مو اروېدل کيږي . � ، � ږغ دي راځي . �، � اواز مو راځي � او داسي نور . په پښتو کي حتا دا خبره هم سمه نه بريښي، چي وويل سي : � تاسي زموږ سره وصل ياست يا زموږ سره تړلي ياست . � ځکه که د ټليفون له لاري خبري کوونکی کس ښځه وي، نو د داسي جوملو ويل خو د افغاني دود او دستور له مخي ډېره ناوړه مانا لري . دا خبره هم نه منطقي ده او نه هم په زړه پوري، چي څوک و وايي : � د ټيلفون کرښه مو سمه يا روښانه نه ده . � د دې جوملې پر ځای اسانه او کره جوملة بايد داسي وي : � اواز مو سم نه اروېدل کيږي . � يا � ږغ مو سم نه را ځي . � او داسي نور.

دغه رنګه پر ويبپاڼو د بېلابېلو موضوع ګانو د خپرولو له پاره دا جوملة سمه نه بريښي، چي وايي : � پلانی کتاب پر ليکه سو . � د � پر ليکه سو � عبارت په هيڅ وجه پښتني روح او خوند نه لري . عام پښتانه نه پوهيږي، چي � ليکه � څه ده ؟ هغوی خو ليکه يا کرښه د يوه سيده يا مستقيم خط په مانا پېژني . د دې پر ځای دا بڼه غوره ده، چي و وايو : � پلانی اثر د انټرنيټ له لاري خپور سو . �، � پلانی اثر پر ويبپاڼه خپور سو . � يا � پلانی کتاب د انټرنيټ له لاري لوستلو ته چمتو سو . � که د� آن لاين � مفهوم په پښتو کي هم د انګرېزي ژبې د دود او بايدې له مخي ووايو، بيا نو په پښتو کي څه نه پاتيږي، نوم يې بايد ډېر ژر له پښتو څخه په کوم بل نوم واوړل سي . په هر پښتو ترکيب او هره پښتو جوملة کي بايد د فصاحت او بلاغت اصول په پام کي ونيول سي . هر پردی ترکيب يا اصطلاح بايد په داسي بڼه وړاندي سي، چي زموږ خلګو ته اسانه، روان او خوږ و بريښي

-جګپوړي يا لوړ پوړي چارواکي

د انګرېزي ژبې په ورځنيو خبرونو کي د � high - ranking � عبارت خورا په پېخر کاريږي . په پارسي کي يې هغه په � بلند پايه يا بلند رتبه � ژباړلئ دئ . د پښتو پېښه ګرو ژباړونکو هم دا انګرېزي ترکيب په همدې بڼ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونده او ناوړه بڼه ترجمه کړی دئ؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د پلانی هیواد جګپوړو چارواکــــو . . . � یـــــــا � د پلاني وزارت لوړ پوړو چارواکو � . . .

د � پوړ � کلیمه په پښتو- پښتو تشریحي قاموس کي، چي د پښتو ژبي تر ټولو عصري، علمي او بشپړ فرهنګ دئ د طبقې، مرتبې، منزل، صف او قطار په ماناوو راغلې ده (امرخېل، او نور . پښتو- پښتو تشریحي قاموس ۱: ۵۳۳).

زموږ خلګ هم په خپلو محاورو کي پوړ د منزل، چت، طبقې، پوښښ) په انګرېزي کي row, layer storey, floor, , tier, levelاو داسي نورو (په مانا استعمالوي . په انګرېزي کي د � high - ranking authority � ترکیب د هغه/ هغو چارواکي/ چارواکو مانا ورکوي، چي لوی او پراخ واک ولري . زموږ ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو دا عبارت هو به هو ژباړلئ دئ ؛ خو اصلي مانا یې پر خپل ځای پر ایښې ده . د جګپوړي یا لوړ پوړي په اروېدو سره د چا په ذهن کي د ودانۍ د پوښښونو یا طبقو مفـــــــــــــهوم پیـــــدا کیږي . د � پوړ � ټکی د انسان د جسمي یا فکري لوړوالي په مانا سم نه دئ . ښه به دا وي، چي د جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو پر ځای د لویو چارواکو، غټو چارواکو، سترو مامورینو، لویو کارکوونکو، لویو کاردارو او داسي نورو په شان ترکیبونه کار کړو، چي زموږ د ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره پوره برابري لري . د لوی منصبدار، لوی مامور، غټ کاردار او داسي نورو په څېر ترکیبونه زموږ په خلګو کي د � جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو � تر جعل سوي او بې مانا عبارت، ډېر مأنوس او اشنا دي . د ژبپوه، لیکوال او ژورنالیست علمي او مسلکي رسالت هم دغه دئ، چي خلګو ته ګران او پېچلي ټکي اسانه کړي؛نه داچي په لوی لاس ستونزي او پېچومي را پورته کړي.

-دننه دننه یا دننه

زموږ د کښته پښتنو په لهجو کي له ډېرو وختو راهیسي؛ خو زموږ برو پښتنو په ځینو لهجو کي، پاکستان ته د اوږده اوترخه مهاجرت له کلونو څخه د � دننه دننه � په نامه یوه ناوړه او بې خونده ترکیب باب سوی دئ، چي اصلاً په هندي او اُردو ژبو کي استعمالیږي . دا ترکیب په هندي او اردو کي د � اندر اندر � په بڼه ویل کیږي، چي د زماني ظرفیت له اداتو څخه ګڼل کیږي؛ مثلاً په اردو کي وایي : � فلان کام دس دن کے اندر اندر ختم هوجائیګا . � یاني پلانی کار په لسو ورځو کي بشپړیږي . د ډیورنډ ترکرغېړني کرښي ها خوا زیاتره پښتانه او ځیني دا خوا پښتانه دا پردی ترکیب ټکی په ټکی ترجمه کوي؛ او داسي وایي : � پلاني کار په لسو ورځو کي دننه دننه بشپړیږي . � حال داچي د � اندر اندر � یا � دننه دننه � عبارت ته په اُردو او په پښتو کي هیڅ اړتیا نسته . اردو او پښتو جوملي دواړي، بې دې اضافي ټکو هم په بشپړ ډول مانا افاده کوي؛ د مثال په توګه که وویل سي : � فلان کام دس دن میں ختم هوجائیګا . � یا په پښتو کي : � پلانی کار به په لسو ورځو کي بشپړ سي . � له هره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخه سمي او مکملي جوملې دي؛ ځکه � دس دن میں � یا � په لسو ورځو کي � عبارتونو، د کار زماني حدود په سم او دقیق ډول روښانه کړي دي . په داسي جوملو کي د � دننه دننه � پر ځای د � دننه � ټکی هم اضافي او بې مانا دئ؛ د مثال په توګه په پښتو کي دا خبره سمه نه ده، چي ووایو : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه بشپړېږي . � اوس نو که د هندي او اُردو ژبو اصلي ویوونکي په دغه راز جوملو کي دا زاید ترکیب کاروي، خپله خوښه یې . ښایي هیڅوک یې بدی او بې خوندی ته پام هم و نه کړي؛ ځکه هره ژبه ځیني داسي ترکیبونه او عبارتونه لري، چي استعمال یې په هماغه ژبه کي بد نه ښکاري؛ خو په پښتو خبرو او محاورو کي دا شان اضافي او بد ذوقه ترکیبونه هیڅ شایست نه لري.

-پلانی . . . پاته سوی دئ

بل ناوړه ترکیب، چي له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته لاره پیدا کړې ده، د � پاته سوی دئ � عبارت دئ، چي د هندي ژبي د � رهنا � له مصدر څخه اخیستل سوی دئ؛ مثلاً په اردو کي وایي : � فلان آدمی چھ سال پارلیمنٹ / اسمبلی کا مِمبر رهچکاهے . � د کوزي پښتونخوا وګړي همدا جومله داسي پښتو کوي : � پلانی شپږ کاله د پارلیمنټ / اسیمبلي مِمبر پاته شوی دئ . � د دې خوا ځیني پښتانه هم په ناپوهی سره دا جومله داسي وایي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان غړی پاته سوی دئ . � د � پاته سوی � ترکیب په پښتو کي سم او خونده ور نه برېښي . هغه پښتانه، چي ژبه یې د پردو له ناوړي اغېزې په امان وي، دا جومله داسي وایي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان یا شورا غړی ؤ . �، � پلانی لس کاله په پوهنتون کي استاد ؤ . � یا � پلانی څو کاله د کابینې وزیر ؤ . � د پښتو خوند، اسانی او هونر په دې کي دئ، چي ډېري لویي پرېږي په یوه ټکي کي بیانوي . دلته هم ګورو، چي په مخکنیو درو پښتو جوملو کي د � ؤ � ټکی په یوازي سر د هندي او اردو ژبو د درو ټکو (پاته سوی دئ)جواب وایي .

که څوک په ژبه کي، د یوه معقول او منطقي دلیل له مخي یو نیم پردي ټکي کاروي، دا څه لوی عیب او نه بخښوونکي ګونا نه ده؛ مثلاً که د کوزي خوا پښتانه د � ولسي جرګې � پر ځای د � قومي اسمبلي �، د � مشرانو جرګې � پر ځای د� سینیټ �، د � غړي � پر ځاي د � مِمبر � ټکي استعمالوي، دا ډېره د اندېښني وړ خبره نه ده (که څه هم باید تر وسه وسه کوښښ وسي، چي تر اشد ضرورت ها خواپه پښتو کي د پردو ټکو جدي مخه ونیوله سي)؛ ځکه ټولي ژبي د ټولنیز ژوند د اړتیاوو له امله، په یوه ډول د ډولونو د نورو ژبو کلیمې، ترکیبونه او اصطلاحات اخلي . ځیني ټکي او ترکیبونه د یوه هیواد دملي ټرمینالوژي یوه برخه وي، چي د هغه هیواد په جغرافیایي حدودو کي یې د هري ژبي ویوونکي باید په خوښی سره ومني . تر دې استثناً چي تېر سو که یو پردی ترکیب، په خپله اصلي یا ژباړل سوې بڼه، زموږ په ژبه کي د سلیم ذوق، اسانی او سادګی د اصولو پر خلاف وي، نو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته باید د داسي ناوړه ترکیبونو جدي مخه ونیوله سي، چي پر پردي توب سربېره زموږ د ژبي اصـــــــیل جوړښت ورانوي.

-تر سره سوی دئ

دا ناوړه ترکیب هم د � صورت نیولئ دئ � په شان، له پارسي څخه پښتو ته لاره موندلې ده . په پارسي کي وایي : � فلان امر توسط فلان شخص انجام یافــته است . � ځینو پښتو ژباړونکو دا جومله داسي ژباړلې ده : � پلانی کار د پلاني کس له خوا تر سره سوی دئ . � یا � پلانی کار پلاني ترسره کړی دئ . � په دي دوو جوملو کي د � تر سره � ترکیب له پښتو ژبي او پښتني دود سره هیڅ سمون نه لري . زموږ خلگ وایي : � پلاني، هغه کار کړی دئ . � ، � هغه کار پلاني کړی دئ . �،� دا د پلاني کار دئ . � یا � دا د پلاني له لاسه دئ . � که څوک په دغه راز جوملو کي، د پارسي پر پله گام ږدي او هرومرو په جومله کي د � تر سره � ترکیب گډوي، نو ښایي دا پوښتنه ځني وسي چي ولي د � تر سره � پر ځای � تر پایه � نه وایي ؟ ځکه په پارسي کي هم د � انجام � یا � پایان � ټکی کار سوی دئ . په داسي حال کي، چي � سر � د پیل یا آغاز په مفهوم دئ.

حقیقت دادئ، چي دلته � تر سره � یا � تر پایه � دواړه پښتو ته د ناوړه ترجمې رنگ ورکوي؛ او له هر ډول پښتني جوهره یې بې برخي کوي . پښتو د زیاتره پردو ټکو او ترکیبونو پر ځای خپل سوچه، خواږه او اسانه ترکیبونه لري . د خپلو ساده، اسانه او په زړه پورو عبارتونو پر ځای د نورو ژبو د ناوړه ترکیبونو کاروَنه داسي مانا لري، لکه څوک چي له وربښمین ټوکر سره د بوری یا کرباس ټوټه پیوندکړي؛ یا بالعکس د بوری یا کرباس له ټوټې سره د وربښمین ټوکر یوه ټوټه وگندي . دا دواړي ټوټې د څرنگوالي له اړخه ډېر توپیر لري؛ نو ځکه ښنگ پر ښه نه ایسي .

-سرته رسولئ یا پای ته رسولئ دئ

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، نن سبا دوه نور داسي عبارتونه هم خورا ډېر کاریږي، چي د پښتو ژبي او ادب له سپېڅلي طبیعت سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه هم له پارسي څخه پښتو ته راغلي دي؛ مثلاً په پارسي کي وایي : � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ انجام داده است . � یا � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ بسر رسانیده است . � ځینو پښتو ژورنالیستانو او لیکوالو د � انجام داده است � یا � بسر رسانیده است � پارسي ترکیبونه په پښتوکي د � پای ته رسولي دي � یا � سرته رسولي دي � په بنو ژباړلي دي . ځیني ژورنالیستان او لیکوال د� سرته رسول � او ځیني نور د � پای ته رسول � عبارت غوره گڼي . حقیقت دا دئ، چي سر او پای د یوه جسم دوي مخالفي یا متضادي برخي دي . د یوه مقصد له پاره د دوو متضادو ټکو (سر او پای) کارول نه منطقاً سم بریښي؛ او نه هم په پښتو کي ژوري ریښي . ښه خودا ده، چـي و وایو : � پلاني په تاریخ کي زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، بشپړي کړي دي . � يا په لنډ ډول : � پلاني په تاريخ کي زده کړي، کړي دي . � په لومړۍ جومله کي د � بشپړ � ټکی له يوې خوا د سر او پای دواړو ماناوي افاده کوي؛ او له بلي خوا د پښتو ژبي له دود او دستور سره پوره برابري لري . د دغو دلايلو پر بنسټ، دا جوملې غوره او آن سمي نه دي، چي و وايو : � پلاني خپلي زده کړي تر سره کړي دي . � يا � پلاني خپلي زده کړي پای ته رسولي دي . � او داسي نور.

-پلانی جنايتکار ده، پلانی قاتل ده

له ځينو ژورناليستانو او ليکوالو څخه هم اروېدل کيږي، چي د نارينه (مذکر) فاعل له پاره د ښځينه فاعل صيغه کاروي، د مثال په ډول که وواېو، چي احمد شوونکی ده . په حقيقت کي مو احمد (نارينه) په ښځه واړوه . بايد وويل سي : � احمد شوونکی دئ . � د پښتو گرامر له مخي، که د جوملې فاعل نارينه (مذکر) وي، بايد فعل هم نارينه بڼه ولري . ددي پر خلاف که د جوملې فاعل ښځينه (مؤنث) وي، نو د جوملې فعل هم بايد له فاعل سره سم ښځينه صيغه ولري . په دي ډول بايد تل ووايو : � پلانی جنايکار دئ . � يا � پلانی قاتل دئ . � ځکه د جوملې فاعل (د جنايت يا قتل کوونکی) نارينه دئ . بالعکس د � ده � فعل بايد له تل ښځينه (مؤنث) فاعل سره استعمال سي؛ لکه : � هوسۍ ښايسته ده . �، � غوا لنگه ده . � او داسي نور .

-دوه ورځي، دوه مياشتي، دوه ښځي، دوه رمې، دوه ورځپاڼي. . .

د پښتو په ځينو لهجو کي، له ښځينه نومونو سره د نارينه نومونو د جمعي صيغې کاروي، چي سم کار نه دئ؛ د مثال په توگه د � نجلۍ �، � کښتۍ �، � خونه � او داسي نورو ټکي ښځينه نومونه دي، چي د جمعي په حالت کي يې بايد هرومرو د ښځينه جمعي صيغه کار سي؛ لکه : دوې نجوني، دوې کښتۍ، درې خوني، دوې رمې او داسي نور . د � دوه � عدد بايد له نارينه نوم سره استعمال سي؛ لکه دوه سړي، دوه ښوونکي، دوه ډاکټران، دوه کورونه او داسي نور . د همدې قاعدې پر بنسټ، ، دوه ورځپاڼي، دوه جوملې، دوه ښځي، دوه مياشتي، دوه ورځي، دوه دقيقې، دوه ثانيې سم نه دي . سمه بڼه يې داسي ده : دوې ورځپاڼي،، دوې جوملې، دوې ښځي، دوې مياشتي، دوې ورځي، دوې دقيقې، دوې ثانيې او داسي نور.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-احمد زمونږ خپلوان دئ، مونږ غريبانان يو، ډېر خلق راغلئ دئ، په دې كتابتون كي ډېر ښكلي كتابونه شته دئ

د پښتو په ځينو لهجو كي، كله كله له يكړ (مفرد) نوم سره د جمعي صيغه راوړي، چي سم نه دئ؛ د مثال په ډول ويل كيږي : � احمد زمونږ خپلوان دئ . � لكه څنگه چي گورو د جوملې فاعل (احمد) يكړ يا مفرد دئ؛ خو د هغه له پاره د جمعي صيغه (خپلوان) كار سوې ده . د دې جوملې سمه بڼه داسي ده : � احمد زمونږ خپل دئ . � كله كله د دې دود پر خلاف، په جومله كي د جمعي له پاره د يكړ فاعل د فعل صيغه كاروي؛ لكه : � ډېر خلق راغلئ دئ . � لكه څنگه چي پوهېږو خلق يا خلگ/ خلك، جرگه، پوځ، لښكر، رمه، كميسيون، هيئت، بورډ او داسي نور هغه ډله ييز يا كولكتيفي نومونه دي، چي له خپل يوازيتوب سره سره، پر ډېرو كسانو دلالت كوي . د دغه راز نومونو له پاره بايد خامخا فعل د جمعي بڼه ولري؛ لكه : غونډې ته ډېر خلق (خلگ/ خلك) راغلي وه . � په دې ډول دا جوملې، چي وايي : � په دې دوكان كي ډېر ځيزونه شته دئ . �، � په دې كتابتون كي ډېر ښكلي كتابونه شته دئ . � او داسي نور سمي نه دي . بايد په لنډه او اسانه بڼه وويل سي : � په دې دوكان كي ډېر ځيزونه يا شيان سته . �، � په دې كتابتون كي ډېر ښكلي كتابونه سته . � ځيني وختونه د � جمع الجمع � صيغې هم په پښتو محارو او ليكنو كي تر سترگو كيږي؛ مثلاً وايي : � مونږ غريبانان يو . � دلته د � غريبانان � ټكی دجمع الجمعي (هغه حالت، چي يو نوم دوه پلا جمع سوی وي) بڼه لري . د جوملې سمه بڼه بايد داسي وي : � مونږ غريبان يو . � څكه غريبان د غريب د جمعي حالت دئ؛ او دوهم ځل جمع كولو ته يې هيڅ اړتيا نسته.

-تر غور لاندي نيول، تر بحث لاندي نيول، تر محاكمې لاندي نيول، تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول

دا او د دوی په شان نور تركيبونه هم د پارسي متنونو د ترجمې په لړ كي، پښتو محاورو او ليكنو ته ننوتي دي . په پارسي كي وايي : � فلان مسأله را مورد غور و بررسى قرار مى دهيم . � يا � فلان پيشنهاد را مورد بحث و مداقه قرار مى دهيم . � دا چي دا پارسي جوملې څونه د پارسي ژبي له ورځنيو محاورو او مكالمو سره ورته والی لري، زمونږ د دې ليكني موضوع نه ده؛ خو � تر غور لاندي نيول �، � تر بحث لاندي نيول � او داسي نور په هيڅ وجه پښتو روح نه لري . پښتانه په خپلو كلو او پتو كي دا جوملې داسي وايي : � پر پلانی خبره به غور وكوو/ وكړو . �، � پلانی خبره وڅېړو . � يا � په دې اړه به خبري وكوو/ وكړو . � او داسي نور . � تر محاكمې لاندي نيول �، � تر ازمايښت يا ازموينې لاندي نيول � او داسي نور ناوړه تركيبونه هم د پښتو په اصيلو محاورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي جال نه دي . دا پردي او بدذوقه ترکیبونه هم د بې خبره کسانو له خوا د پردو عبارتونو د ټکي په ټکي ترجمې له لارې پښتو ته راغلي دي . ځینې خو لا د � محاکمې � او � محکمې � تر منځ هم هیڅ توپیر نه کوي . په داسي حال کي، چي دا دوه بېل حقوقي اصطلاحات دي؛ او کاملاً جلا ماناوي لري . محاکمه / am a k āḥ u m ׳/ (د میم په پېښ او د کاف په زْوَر) هغه عربي ټکی دئ، چي په محکمه کي یو پر بل باندي د دعوې کولو په مانا دئ، چي په انګرېزي کي یې � trial, hearing� اوپه ایراني پارسي کي یې � دادرسی � بولي (عمید ۳ : ۲۱۸۸)؛ خو محکمه / am a k ḥ a m ׳/ (د میم په زْوَر) هغه حقوقي مؤسسه یا اداره ده، چي د خلګو د بېلابېلو دعوو یا شخړو په اړه پرېکړي کوي . په انګرېزي کي یې� court � ، په ایراني پارسي کي یې � دادګاه � او په ځینو هندي الاصله ژبو کي یې � عدالت � بولي . په دې ډول دا خبره سمه نه ده، چي وایي : � پلانی محکمه کیږي . � د دې جوملې سمه او دقیقه بڼه داسي ده : � پلانی محاکمه کیږي . � یاني د پلاني د تور په اړه حکم کیږي.

-تر پوښښ لاندي راغلئ دئ

ایرانیان او د هغو په پیروی زموږ پارسي ژبي ژورنالیستان او لیکوال ، اوس د تلویزیوني او رادیویي خپرونو په اړه، یو نوی ترکیب کاروي، چي د پښتو ژبي او ادب په سپېڅلي جوړښت کي هیڅ ځای نه لري . دا نوی ترکیب د� تحت پوشش قرار داده است � په ډول کاریږي؛ د مثال په توګه وایي : � تلویزیزون آریانا، سه ولایت دیګر را تحت پوشش خود قرار داده است . � په پښتو کي زموږ پېښه ګر ژورنالیستان، ژباړونکي او لیکوال دا جومله ټکی په ټکی ژباړي؛ او داسي وایي : � آریانا تلویزیون، نور درې ولایتونه تر خپل پوښښ لاندي راوستي دي � .

په پښتو کي د � پوښښ � ټکی د چت، طبقې، منزل، پوړ او داسي نورو په مانا دئ؛ مثلاً پښتانه وایي : � د هغه ودانۍ پوښښ کمزوری دئ . � یا � دا ودانۍ لس پوښښه لري . �، چي په لومړۍ جومله کي د چت او په دوهمه جومله کي د پوړ، منزل یا طبقې (په انګرېزي کي row, layer storey, stage, floor, tier, level , او داسي نورو (په مانا کار سوی دئ . د پښتو په دغه راز جوملوکي د � پوښښ � د ټکي کاروَنه، په ړندو سترګو د پارسي ژبي د سمو او ناسمو ترکیبونه پېښې دي . که مخکنۍ پارسي جومله په اسانه او روانه پښتو واړوو، داسي بڼه یې غوره ګڼله کیږي : � آریانا تلویزیون په نورو درو ولایتونو کي خپروني پیل کړي دي . � یا � د آریانا تلویزیون خپروني، اوس په نورو درو ولایتونو کي لیدلي کیږي . � ځکه دغه راز جوملې به هم د ویلو او مانا له اړخه اسانه وي؛ او هم به په هغو کي د بلي ژبي بې خونده او ناوړه اغېزه نه وي نغښتې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له پلاني ښخه ملاتړ کوو ، له پلاني ښخه ننګه کوو يا له پلاني سره ملاتړ/ دفاع کوو

دا ځو بې خونده ترکيبونه هم له پارسي ښخه په پښتو ګډ سوي دي . په پارسي کي وايي : � از فلان شخص حمايت مى کنيم . � يا از فلان کار دفاع مى کنيم . � په دې ډول په پښتو کي : � له پلاني ښخه ملاتړ/ ننګه کوو . � يا � د پلاني کار دفاع کوو . � د پارسي ترکيبونو هو به هو ترجمه ده . ښه به داوي، چي وواېو : � د پلاني ملاتړ کوو. �، � د پلاني ننګه کوو . �، � د پلاني تر شا ولاړ يوو . �، د پلاني پر خوا يوو . �، د پلاني په پره کي يوو . �، � د پلاني دفاع کوو . � او داسي نور . د � ښخه � او � سره � ټکي له ملاتړ سره کاملاً اضافي دي؛ او دغو جوملو ته کوربڼ پردی رنګ ورکوي . د � ښخه � ټکى په ځينو نورو جوملو کي هم بې ځايه او اضافي بڼه لري؛ لکه : � له کابل ښخه تر کندهار پوري �، � له سهار ښخه تر ماښام پوري � که دا جوملې په دې ډول وليکو : � د کابله / له کابله تر کندهاره � ، يا � د سهاره/ له سهاره تر ماښامه � نه د جوملې په مانا کي بدلون راځي؛ او نه هم بې ځايه اوږديږي . په حقيقت کي لويه جوملة په داسي کوچنۍ جوملة اوښتې ده، چي هم ساده ده، هم اسانه.

-له علاج ښخه/ ځنى عاجز دئ، له توان ښخه/ ځنى وتلئ دئ

د مخکني ناوړه ترکيب په څېر، د ځينو ليکوالو او ژورناليستانو په ليکلې پښتو کي، کله کله داسي جوملې تر سترګو کيږي، چي د ټکي په ټکي ترجمې رنګ او جوله له ورايه پکښي ښرګنده وي؛ مثلاً ويل کيږي : � ډاکټر يې له علاج ښخه عاجز دئ .�، � پلانی کار يې له توان ښخه وتلئ دئ . � يا � پلانی له کور ښخه وتلئ دئ . � او داسي نور . د پښتو په ختيزه لهجه کي، زياتره د � ښخه � پر ځای د � ځنې � ټکي کاروي؛ او نوره ټوله جوملة په هماغه بڼه وايي . په داسي جوملو کي د � ښخه � ترکيب د پارسي ژبي د � از � هو به هو ژباړه ده، چي له پښتو ژبي او پښتني جوهر سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه په پارسي کي وايي : � داکتر از علاجش عاجز است . �، � فلان کار از توانش بيرون است . � يا � فلانی از خانه برامده است � .

په پښتو کي د داسي جوملو له پاره د � ښخه � يا � ځني � ټکو ته هيڅ اړتيا نسته؛ د مثال په توګه که و ويل سي : � ډاکټر يې له علاجه عاجز دئ .� � طبيب يې علاج نه سي کولای . �، � د پلاني کار توان يا وس نه لري . �، � پلانی د کوره / له کور ه وتلئ دئ . � يا � پلانی په کور کي نسته . � او داسي نور ګرده داسي جوملي دي، چي د پښتو اصلي ويوونکي يې په خپلو خبرو او مکالمو کي وايي؛ او د بلي ژبي له هر ډول ناوړه اغېزې ښخه ژغورلي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر معالجې یا درملنې لاندې دئ

د مشهورو تېروتنو په لړ کې یو هم دا ترکیب دئ، چې له پارسي څخه پښتو راغلئ دئ . په پارسي کې لیکل کیږي : � فلانی تحت معالجه قرار دارد . � یا � فلانی تحت تداوی قرار دارد . � د دې جوملو پښتو بڼه کټ مټ د پارسي ترجمه ده . سړی نه پوهیږي، چې ولې باید ناروغ هرومرو تر معالجې یا درملنې لاندې وي؟ که څوک ووایي : � پلانی پر معالجه یا درملنه پروت دئ . � نو په جومله کې څه بې خوندي او ګډوډي راځي؟ لکه څنګه چې دا جومله د خلګو په محاورو کې جال نه ده، تر معالجې یا درملنې لاندې خبره هم له منطق سره څنګ نه لګوي . زموږ عام خلګ خو په پښتو کې، د داسې مفهومونو د بیان له پاره په روښانه او څرګندو ټکو وایي : � پلانی علاج کوي . � یــــــا � پلانی دار درمل کوي . �، � پلانی دارو درمل خوري . � او داسې نور . د همدې دلایلو په رڼا کې، ټول هغه ترکیبونه په هیڅ ډول پښتني تومنه نه لري، چې د نورو ژبو په پیروي د لاندې او باندې په شان ټکي له ځانه سره زیاتوي؛ مثلاً : تر مطالعې لاندې، تر څېړنې لاندې، تر ارزونې لاندې، تر کتنې لاندې او داسې نور .

-نوموړی

ځینې لیکوال او ژورنالیستان د عربي ژبې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، او د پارسي ژبې د � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو په څېر کلیمې په پښتو کې په � نوموړي � ترجمه کوي؛ مثلاً که څوک په پارسي کې ووایي : � شخص مزبور به جرمش اعتراف نمود . � نو په پښتو کې یې زموږ ځینې ژباړونکي داسې ترجمــــــه کـــــــوي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � یا � نومړي خپل جرم ومانه � .

د پښتو په لرغونو ادبیاتو کې، د � نوموړي � ټکی د نامتو، مشهور، نامدار، نومیالي، نومَوَر، نامي، یا هغه چا په مانا کارسوی دئ، چې په نېکو او ښو کارونو کې یې نوم وړی وي . د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده ستوري - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پورې په باوري توګه ژوندی) په یوه بیت کې، د الله سبحانه و تعالی بې مثله ذات ته داسې خطاب کوي :

دا کتاب تا تمام کړی ته دانا، ګویا، نوموړی

زه مظهر د ستا د عِلم ته صاحب د عِلم و رأی یې! (د علي محمد مخلص د دیوان خطي نسخه)

په دې ډول د � نوموړي � ټکی د یاد سوي کس په مانا سم نه دئ . د � نوموړي � ناسمه مانا په حقیقت کې د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، � یاده شده �، � نامبرده � او داسې نورو ژباړل سوی مفهوم دئ، چې په پښتو ژبه او ادب کې ځای نه لري . هیڅ پښتون په خپلو ولسي خبرو او محاورو کې نه وایي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � بلکې پښتانه د غایب مفرد شخص له پاره د هغه (که نارینه وي) یا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې (که ښځینه وي) ضمیرونه کاروي . یاني (یعني) وایي : � هغه یا هغې خپل جرم و مانه . � که غایب کسان د جمعې په حالت کې وي، د هغو له پاره په دې ډول د جمعې اشاري ضمیر کاروي : � هغوی خپل جرم ومانه . � په دې ډول ګورو، چې په داسې جوملو کې د � هغه � یا � هغې � په استعمال سره د نوموړي (نوم + وړي)له اصلي او منلي مفهوم (نامتو، مشهور، نامدار،نامي ، نومیالي، نومَوَر) سره د هرډول مانوي (معنوي) التباس مخه نیوله کیږي.

-خاورو ته سپارل، بخاک سپردن

په پښتو کې د مړي د � خاورو ته سپارلو � اصطلاح هم له پارسي څخه راغلې ده. په پارسي کې عام خلګ اصلاً د دې مقصد له پاره زیاتره د � دفن � عربي ټکی کاروي . که څوک سره له هغه هم، په پارسي کې د عربي � دفن � پر ځای د� بخاک سپردن � ټکي وایي، له دې خبري سره هیڅ مخالفت نسته؛ خو زموږ د کلو او بانډو پښتانه هیڅکله � خاورو ته سپارل � نه وایي . زموږ خلګ په لنډ او اسانه ډول وایي : � پلانی مو ښخ کـئ /کړ . � د ښخولو ټکی تر خاورو سپارولو ډېر اسانه، ساده او منطقي دئ؛ ځکه هر مړی په حقیقت کې تر خاورو لاندې کیږي . د خاورو سپارولو مفهوم څرګند او روښانه نه دئ . � خاورو ته سپارل � یو مجازي مفهوم دئ . کېدای سي مړی یا بل شی پر مځکه یا خاورو پروت وي؛ خو ښخ سوی نه وي . داسې خاورو ته سپارل هیڅکله د ښخولو په مانا نه دئ . د ښخولو په سپېڅلې او سوچه پښتو ټکي کې هیڅ بدي نسته . باید پردی جعل سوی ټکی د ښخولو پر ځای و نه دروو.

-ټاکل او غوره کول

ځیني ژورنالستان او لیکوال، د ژبې د � سوچه کولو � په هیله هڅه کوي، چې د دوی په ګومان د هري پردۍ کلیمې په وړاندي خپله موزونه یا ناموزونه پښتو کلیمه دود کړي . په دې کار کې کله کله د دوو نسبتاً بېلو مفهومونو له پاره هم یو ټکی کاروي؛ او په دې ډول د خپلي ژبې لمن تنګوي . له دغه ډول ټکو څخه یو هم د عربي ژبــــې د � انتصـــاب � او � انتخاب � لغتونه دي . لکه څنګه چې پوهېږو � انتخاب � د چاڼ کولو، غوره کولو یا په سیاسي او حقوقي مفهوم د خلګو له منځه د یوه کار له پاره د چا د ټاکلو په مـــانـــا دئ (عمید ۱: ۲۸۰) . په انګرېزي کې د� انتخاب � له پاره د Choose � او � Elect ټکي کاریږي .

د � انتصاب � عربي ټکی د دربدو، کارکولو، ګومارلو، مقرر کولو یا منصوبولو په مفهوم دئ (عمید ۱: ۲۸۱) چې په انګرېزي کې هغه ته د � Appointment � ټکی کاروي . د دې د دوو ټکو په حقوقي مفهوم کې ډېر توپیر سته . موږ نسو کولای د پارلمان وکیل او یوه غیر انتخابي کس دواړو ته د � ټاکلو � ټکی استعمال کړو؛ ځکه د پارلمان وکیل اصولاً د خلګو له خوا غوره کیږي؛ او نور غېرانتخابي کارکوونکي لکه وزیر، معین، رییس، مدیر او نور د حکومت له خوا ټاکل کیږي . د دولتي او خصوصي کارکوونکو یا بل هر چاپه � ټاکنه � یا � ټاکلو � کې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب یا غوره کولو حقوقي مانا نه ده نغښې، په بله ژبه د � ټاکلو � ټکی اصلاً دا خبره نسي بیانولای، چي د پام وړ کس د خلګو په رایه تر مقامه رسېدلئ دئ که د چارواکو په خوښه ؟ بالعکس د انتخاب او انصاب عربي ټکي له ورایه ښیي، چي ټاکل سوي کسان د خلګو له خوا غوره سوي دي که د چارواکو له خوا. په دې ډول که د دواړو له پاره د � ټاکلو � کلیمه کار کړو، په حقیقت کي مو د انتخاب (د خلګو له خوا په رایو غوره کول) او انتصاب (بې رایي اخیستني تعیین کول یا مقررکول) تر منځ هیڅ توپیر ونه کړ . حال دا چي، د دې دوو ټکو تر منځ په مانا کي لوی فرق سته . په دې ډول � د ټاکنو قانون �، � پلانی پر پلاني مقام وټاکل سو � او داسي نوري جوملې د لوستونکي او اورېدونکي په ذهن کي التباس او ګډوډي پیدا کوي . په دې کي هیڅ بدي نسته، چي موږ هم د انتخاباتو دخیله؛ خو ډېره پخوانۍ، مروجه او عامه کلیمه په خپله ژبه او ادبیاتو کي خوندي کړو . همدا اوس په عربي، پارسي، اردو او ځینو نورو ژبو کي د انتخاب او انتخاباتو ټکي په پراخه توګه کارېږي . موږ هم اړتیا نه لرو، چي په خلګو کي دا زړې او اشنا کلیمې د پردیتوب په ګونا و باسو؛ او پر ځای یې ستونزمن پښتو ټکي ورګنډي کوو . د دې استدلال پر بنسټ دا عامه، اسانه او په زړه پوري ده، چي د ټاکنو د قانون پر ځای د � انتخاباتو قانون � او د ټاکنیزو مبارزو پر ځای انتخاباتي مبارزې/ منډې ترړې و وایو . د منتخب شخص له پاره � غوره سوی استازی � � انتخاب سوی استازی � یا په لنډ ډول � استازی � او د حکومتي واکمنانو له خوا ګومارل سوي کس/ کسانو ته د � ټاکل سوي/ ټاکل سوو � یا � ګومارل سوي/ ګومارل سوو � ترکیبونه استعمال کړو . دا ځکه چي انتخاب او انتصاب دوه بېل لغوي او حقوقي مفهومونه دي او باید سره ګډ نه سي.

-خلګ یې له ځانه سره وړي دي

ځیني ژورنالستان او لیکوال، په خپلو خبرو او لیکنو کي د � وړی � او � بېولئ � تر منځ توپیر نه کوي . څه موده مخکي مي د یوې مشهوري رادیو له پښتو خپروني څخه واورېدل، چي یوه خبریال یې په خپل رپوټ کي و ویل : � طالبانو درې کسان له ځانه سره وړي دي � .

د ځینو ژوندیو موجوداتو په تېره بیا انسانانو له پاره د � وړل � مصدر کارول، سم نه دئ . باید د � وړل � پر ځای د � بېول � له مصدر څخه کار واخیستل سي؛ او دا جومله په دې ډول و ویل سي : � طالبانو درې کسان بېولي دي . � د � وړل � مصدر د بې روحه شیزونو له پاره کارېږي؛ لکه : � احمد کتابونه وړي دي . �

په پارسي کي زیاتره دځینو نومونو د بیان او روښانولو له پاره یو بل ټکی هم بدرګه کوي؛ لکه � یک میل تفنګ �، � یک عراده موتر �، � یـــک رأس ګوسفنـــد �، � یک حلقه چاه � ، � یک باب مکتب �، � یک پایه ماشین � او په لسګونو نور، چي د � میل �، � عراده �، � رأس � ، � حلقه �، � باب � ا و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� پایه � ټکي ټول زاید او اضافي دي . که وویل سي : � یک تفنګ �، � یک موټر �، � یک ګوسفند �، � یک چاه �، � یک کتاب �، � یک ماشین � ، � یک مکتب � او داسي نور مفهوم په بشپړه توګـــه روښانه دئ . دا چي په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال څه وایي او څه لیکي، دلته زموږ د څېړني موضوع نه ده . هغه څه چي په پښتو کي باید په ټینګه پام پر وسي، د پښتو ټکو، ترکیبونو او اصطلاح ګانو پښتني خټه او جوهر دئ . په دې مانا چي زموږ کلام باید کاملاً پښتني روح او پښتني تومنه ولري . خپلي جوملي باید په داسي ډول وړاندي کړو، چي زموږ عام خلګ یې په خپلو ورځنیو مکالمو او محاورو کي وایي . دا غوره ګڼل کیږي، چي په پښتو کي تل په ساده او لنډ ډول و وایو : � یو توپک یا یو ټوپک �، � یو موټر �، � یو پسه �، � یو څا �، � یو کتاب �، � یو ماشین �، � یو کور �، � یو ښوونځی � او داسي نور . هغه څوک چي په پټو سترګو د پارسي پر پله پل ږدي؛ او وایي : � شل کړی ماینونه ونیول سوه � ، � پلاني یوه پایه سټلایټ فون اخیستی دئ � یا � د کورنیو چارو وزارت څو عرادو موټرونو ته اړتیا لري � په حقیقت کي د پښتو د ملا تیر ماتوي .

د افغاني فرهنګ د معاصر پېر تر ټولو مخکښ او وتلی استاد - علامه عبدالحي حبیبي، له خپلو څرګندونو او تبصرو سره، په پښتو کي د ناوړو عبارتونو له ډلي څخه ځیني په دې ډول یاد کړي دي:

نقش پر غاړه لري . دا څنګه پښتو ده ؟

رول لوبوي : یعني څه؟ د ا د کوم ځای پښتو ده ؟

لوی استاد، علامه حبیبي، په پښتو ټکو کي د بې خونده او ناوړه ترکیبونو په ډله کي، د � نقش � د کلیمې په اړه داسي کاږي : � دا کلمه هم د ایران له مطبوعاتو څخه راغله، او اوس په دواړو ژبو [دری او پښتو] کي بې تحقیقه داخله سوه . � نقش بازی کرد � په � نقش ولوباوه � ترجمه سو یا مهم نقش لري، چي د � نقش مهم دارد � ترجمه ده . نقش، چي عربي کلمه ده، دغه معاني نه لري، او ناحقه په پښتو را ګډه سوه . په پښتو کي باید و ویل سي : � لویه برخه پکي لري . � یا � لوی لاس پکي لري . � � در آن قضیه نقش مهمی بازی کرد � دا خو د اصلي ژبي تعبیر هم نه دئ، مګر په پښتو کي دغه مطلب بل راز اداکیږي : � هغه شخړه یې وشلوله . �، � پر هغي شخړي یې ډېره اغېزه وکړه . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳).

لکه څنګه چي د پښتو بابا - علامه حبیبي یادونه وکړه . ځیني د � نقش � عربي ټکی په پښتو کي د رول (role) په کلیمه ترجمه کوي، چي هغه په خپله هم انګریزي لغت دئ . البته نه داسي انګریزي ټکی، چي زموږ خلګ له پېړیو ورسره اشنا وي؛ لکه رپوټ) د رپوټ کلیمه د انګریزي ژبي د رپورټ � report � له لغت څخه اخیستل سوې ده؛ او زموږ خلګ یې په دې هیواد کي د لویو تاریخي پېښو پر بنسټ ، په بشپړه توګه پېژني (او داسي نوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليمې . زموږ ځوان ژورناليستان او ليکوال په پټو سترګو ليکي : � پلانی، په پلاني کار کی لوی رول لوبوي . � يا � پلانی په پلاني کار کي ستر رول لري . � زه نه پوهيږم، چي موږ ولي بايد د خپلو اسانو او خوږو پښتو ټکو پر ځای، بې هر ډول لغوي يا تاريخي دلايلو، انګرېزي ټکـــــــي استعمال کړو . � پلانی په پلاني کار کي لويه برخه لري . �، � پلانی په پلاني کار کي ستره ونډه لري . � يا � پلانی په پلاني کار کی لوی لاس لري . � ګرده زموږ د خلـــګو هغه خوږې، ساده او رواني جوملې دي، چي په ويلو او ليکلو کي يې هيڅ ربړ او سختي نسته.

رياست يې پر غاړه ؤ . څنګه ؟

-ت

ماس ونيسو. يعني څه ؟ او که يې طرف ښځه وي نو. . .

يو لړ خبري، يو لړ معلومات، يو لړ مکتوبونه، يو لړ هر څه

.دي ته په پښتو کي ضرورت نسته . يو ځو خبري، يو څه معلومات، يو څه مکتوبونه کافي دي . دا د يک سلسله ناوړه ترجمه ده، او د پښتو د ګلونو په لړ کي يو اغزی.

د ورځي له پلوه، د شپې له پلوه

.دا هم د ترجمې ناوړه اثر دئ .(از طرف صبح يا از طرف شب) .

لوی استاد، علامه حبيبي، کاږي چي په پښتو کي د � ورځي �، � شپې � ټکی کافي دي . � له پلوه � نه غواړي . د ورځي باران وسو او د شپې کور ته ځم . � له پلوه � زايد او ناوړه دئ.

تر ځو چي؟

په اکثرو ځايو کي � تر ځو � ته ضرورت نسته . پخپله چي يې مقصد افاده کوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳ � ۲۴).

له امله او لامل ؟

د برهان المحققين او ارشد المؤرخين ،لوی استاد علامه حبيبي ، په نظر � امله � اصلاً مجرده نامستعمله کليمه ده . که مستعمله هم وي، نو د � عمله � د ټکي مغغنه بڼه ده . لوی استاد باور لري، چي دا کليمه بايد هر ځای و نه نښلوله سي . اوس يې دوني تعميم کړی دئ، چي نه ښايي . دا اوس لکه د يوناني طبيبانو بدرقه داسي ګرزېدلې ده، په هره دوا يې ګډوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دي چي د � له کبله � ترکیب د پښتو د منځنۍ دورې په ځینو اثارو کي خال خال تر سترګو کیږي؛ خو زموږ د کلو او بانډو سپېڅلي پښتانه اصلاً په خپلو ورځنیو محاورو کي د � له امله � او � له کبله � ترکیبونه نه کاروي . د ژبي د بدلون او اوښتون په بېلابېلو پړاوونو کي داسي ډېر پېښیږي، چي ځیني ټکي، ترکیبونه او اصطلاح ګاني د باد او باران په شان ژبي ته را ننوزي؛ او د موسم تر اوښتو وروسته بیرته پر خپله لاره ولاړ سي . د ځینو هیڅ نښه نښانه پاته نسي؛ او ځیني د خپلو بچو او لمسو له لاري په یوه بله بڼه او جوله ژوندته دوام ورکوي . دا بدلونونه په حقیقت کي د کلیماتو د مړیني او ژوند نه درېدونکی بهیر دئ، چي هر څوک یې باید د زړه په غوښت و مني . د همدې استدلال پر بنسټ، زموږ د خلګو په ولسي ادب کي د دغو مفاهیـــمو له پاره وایي : � د پلاني کار عِلت څه ؤ ؟ � ځیني وایي : � د هغه کار سوَب (سبب) څه ؤ؟ ، � پلانی کار ولي وسو؟ �، �پلانی کار ولي پېښ سو ؟ �، � هغه کار پر څه پېښ سو؟ �، � د هغه کار وجه څه وه؟ � یا � په دي خاطر چي ژمی را نیژدې کیږي، نو ځکه مي تاوده کالي را برسېره کړي دي . � او داسي نور . زموږ ځیني ځان غوښتوونکي ژورنالیستان او لیکوال په زور او جبر سره کوښښ کوي، چي دا ډول ترکیبونه پر خلګو وتپي . دا چي اوس له ډېرو وختونو په مطبوعاتو کي باب سوي دي پرېږدئ، چي د خلګو د سلیم ذوق ازموینه په بري سره تېره کړي؛ خو تر دي ازموینت مخکي باید د لوی استاد، علامه حبیبي، له ژوندي مثال سره سم، د یوناني طبیبانو د متحدالمال دارو په څېر په هره نسخه ګډ نه سي . په هر ځای کي بې موجبه ونه ویل سي ؛ لکه څنګه چي وایي : � پلانی مامور د پلاني کار د کتني له امله ځي . � یا � که پر اسمان یو لړ اوریځي پیدا سي، نو به له دي امله باران واوري � .

د لوی استاد په عقیده، په دغو دواړو جوملوکي د � له امله � ترکیب سم نه دئ . د دي جوملو سمه بڼه دا ده، چي وویله سي : � پلاني مامور د پلاني کار د کتني له پاره ځي . � ، � سبا به پر اسمان یو څه اوریځي را وخېژي، نو به باران و اوري . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) . دلته د سلیم ذوق څښتن په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي د لوی استاد بیان کټ مټ زموږ د سپېڅلو او بې الایشه خلګو په څېر ساده، روښانه او بې وله دئ . خبره یې په داسي ډول ادا کړې ده، چي عام خلګ یې په خپلو محاورو کي کاروي؛ او بې تکلیفه هر څوک په پوهېږي.

فاضل استاد - ګل پاچا الفت (۱۲۸۷- ۱۳۵٦ ش) ، په خپله � لغوي څېړنه � کي لیکي : � کبل، لامل دواړه لفظونه په علت او سبب ترجمه شویدي، مګر په محاوره او خبرو اترو کښې هیڅکله داسي نه ویل کیږي، چه د دې کار کبل څه شی دی یا څه لامل لري . ځکه چه د علت او سبب معنی پکښې نشته . د دې دواړو لغتونو صحیح استعمال په دې ډول دئ : ته د څه لامله دا کار کوې ؟ زه له دې کبله تاته څه نه وایم، چه خپه به شې! � (الفت ٦٦ � ٦٧).

دا ؤ د پښتو د وو وتلو او منلو استادانو، علامه حبیبي او استاد ګل پاچا الفت، د نظریو په رڼا کي د � له امله �، � لامل � او � کبل � لغوي څېړنه؛ خو په عمل کي ګورو، چي د دې لویو استادانو نظریو ته په نه پاملرني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د � له امله � او� له کبله � پر افراطي کاروني سربېره، د � لامل � ټکی هم په هره لیکنه او وینا کي ځو ځو ځلي تر سترګو کیږي . ښايي د ژبي د � سوچه کولو � پلویان یې په دې انګېرنه هر ځای د عامل، علت، سبب، وجهي، بابت او نورو پر ځای استعمالوي .، چي ګواکي � لامل � پښتو ټکی دئ؛ او په دې ناسم ګومان پښتو د پردو ژبو له ناوړه اغېزې څخه ژغوري.

-پاملرنه

د لوی استاد له باور سره سم، دا نوي جوړه سوي کلیمه هم خورا ډېره او بې ځایه کارېږي . په رادیو، تلویزیون او نورو خپرونو کي اروو، چي وايي : پامـــلرنه وکړئ ! پاملرنه مو راګرزوو . دا دواړه عبارتونه د پارسي د � توجه کنید � یا � توجهٔ تان را جلب مي کنیم � ترجمه ده . مګر داسي پاملرنه په پښتو ویوونکو خلګو کي نسته . دوی وايي : پام کوه، پام ورته کوه، پام پسي کوه، پام پر کوه (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴) .

که پاملرنه د فعل په توګه کار سي، د جوملې په ګرامري جوړښت کي ستونزه نه پیدا کیږي؛ لکه : � ستاسي ناروغۍ ته په پاملرني سره مي، پر تاسي رغ و نه کړ . دلته د � پاملرني � کلیمه د پام کولو په مانا ده؛ خو که دا ټکی د نوم په څېر استعمال سي، مانا یې له ګرامري اړخه مشکل پېښوي؛ مثلاً که و ویل سي : � پاملرنه واړوئ ! �، � پاملرنه را وګرزوئ ! �، � پاملرنه وکړئ ! � او داسي نور � سمه مانا نه لري؛ ځکه په پاملرنه (پام لرل) کي په خپله د پام کولو فعل شامل دئ . که بل فعل ور سره یو ځای سي، نو د دوو فعلونو یو ځای والی د جوملې جوړښت بې خونده کوي . په داسي حالاتو کي باید هرومرو و ویل سي : � پام واړوئ ! �، � پام وکړئ ! � او داسي نور.

-دپاره/ لپاره

دا ټکی هم د ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو په لیکنو او ویناوو کي ډېر بې ځایه استعمالیږي؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د ځلرم ځلي د پاره/ لپاره � چـــــي کټ مټ د � برای نوبت چهارم � ترجمه ده . دلته په پښتو کي � د پاره � زاید دئ؛ لکه پلار زوی ته ځلرم ځلي وویل . دلته داسي نه وایو، چي د ځلرم ځل لپاره یې ورته و ویل (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-منل

د � منل � مصدر په پښتو کې خورا ډېر اشتقاقونه لري، چې په هغو کې � مننه �، � منښت �، � منلئ �، � منوونکی � او داسې نور په پښتو کې ډېر لیدل کیږي . له څه مودې راهیسې دا ټکی د پارسي ژبې د � بارياب � يا � پذيرفت � د نیمګړي او ناوړه ترجمې په بڼه کارېږي؛ لکه څنګه چې وایي : � پلاني پهلوانان و منل . � لوی استاد، علامه حبیبي، د � منل � د کلیمې دا مانا نوې او نامأنوسه ګڼې . د ده په نظر دا جومله په دې ډولونو ډېره اسانه او روښانه بریښي : � پلاني له پهلوانانو سره وکتل/ ولیدل . �، � پلاني له پهلوانانو سره خبرې وکړې� .

-په ملي يا نړیواله کچه/ ګچه

په دې وروستیو کلونوکې د � کچه/ ګچه � پښتو لغت، په خپرونو او خبري وسیلو کې بېخي ډېر ایسته او دوري کیږي . دا ټکی د پښتو په ختیزه لهجه کې د � کچه � يا � کچ � په بڼه او په لوېدیزه لهجه کې د � ګچه � په ډول ویل کیږي . مانا یې، مقیاس، پیمایش، اندازه (زیاتره د اوږدوالي اندازه) او داسې نور دي (امرخېل، او نور. پښتو - پښتو تشریحي قاموس ۴: ۲۴۵۱ او ۲۶۹۹ .)

ځینې ژورنالیستان او لیکوال هرځای دا کلیمه د عربي � سطح � يا انګرېزي � level � په وړاندې کاروي؛ چې اوس د پارسي ژبې له لارې پښتو ته راغلې ده؛ مثلاً که په پارسي کې څوک ووایي : � این مسابقه در سطح بین المللی صورت می گیرد . � زموږ ځینې ژورنالیستان او لیکوال ، د دې جوملې په پښتو ترجمه کې داسې کاږي : � دا سیالي په نړیواله کچه کیږي . � ځینې ځینې خو یې تر دې هم په ناوړه بڼه داسې وایي او لیکي : � دا سیالي په نړیواله کچه تر سره کیږي . � په پښتو متن کې، د کچې يا ګچې ټکی بې خونده او بې ځایه بریښي ؛ ځکه زموږ ولس هیڅکله � ګچه � يا � کچه � په داسې جوملو کې نه وایي . پښتانه وایي : � دا سیالۍ په ټوله نړۍ کې کیږي . � يا � ټوله نړۍ په دې سیالیو کې برخه اخلي � .

-يو شمېر

له څو کلو راهیسې د شمېر او شمېرو ټکي هم دونه استعمالیږي، چې د چا زړه بدوي . د لوی استاد، علامه حبیبي، په عقیده � یو شمېر � د � یکتعداد � ناوړه او زموختنه ترجمه ده . یو شمېر خلګ ، یو شمېر کتابونه، یو شمېر لیکوال، یو شمېر هر څه . پښتانه په هر ځای کې د� یو شمېر �کلیمه نه کاروي . ځینې کتابونه، څو کتابونه، څو خبري، هغه ترکیبونه او عبارتونه دي، چې زموږ خلګ یې په خپلو محاورو کې وایي (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، په دي اړه د خپل عالِمانه استدلال په یوه بله برخه کي داسي زیاتوي : � شمېر او شمېرل د تعدد طبیعت لري . ' یو ' څنګه شمېرل کېږي ؟ ! هغه څه چي تر یوه زیات وي، بیا یې نو شمېر ممکن وي . دا ناوړه ترجمه د انساني منطقه هم لیري ده . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴- ۲۵).

-لاس ته راوړنه، لاس ته راوړني

دا ناوړه او نازېبا ترکیب هم د بهرنییو ژبو له لاري په پښتو کي جال سوی دئ . ایرانیانو د انګرېزي ژبي د � Achievementکلیمه په � دست آورد � ترجمه کړې ده . په پښتو کي د پارسي � دست آورد � ټکي په ټکي ژباړي د � لاس ته راوړني � نامعقول او بې خونده ترکیب پیدا کړی دئ.

زه نه پوهېږم، چي د کومي پښتني سیمي خلګ د � بري �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبې �، � کامیابۍ �،� غلبې �، � پرمختګ �، � بشپړتیا � او داسي نورو په ځېر، لنډ، خواږه، اسانه او اشنا ټکي پر ېږدي؛ اوپر ځای یې � لاس ته راوړنه � وایي . د � لاس ته راوړني � مرکب نوم، نه یوازي اوږد او بد ډوله دئ؛ بلکي له منطق او عقل سره هم چندان اړخ نه لګوي . ځکه هغه څه، چي تر لاسه کېږي هرومرو بری، سوبه او ترقي نه وي . ډېر ځله داسي هم پېښ سوي دي، چي څوک له ډېرو کوښښونو سره سره ، د بریالیتوب یا پرمختګ مخ نه ویني؛ په داسي حال کي چي د انګرېزي اچیوومینټ) Achievement) ، پارسي � دست آورد � یا پښتو � لاس ته راوړني � مجازي مانا همدغه � بری �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبه �، � کامیابي �،� پرمختګ � ،� غلبه �، � فتحه �، � تحقق �، � تکیمل �، � اجرأکول � او داسي نور دي .

په دي ډول، د� لاس ته راوړني � جعل سوی ترکیب نه یوازي ولسي ریښه نه لري؛ بلکي د بري یاپر مختګ له پاره وړ او موزون ترکیب هم نه دئ .

-تشریف راوړل

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، یو هم د � تشریف راوړلو � ترکیب دئ، چي د پارسي ژبي له � تشریف آوردن � څخه د ترجمي په بڼه پښتو ته راغلئ دئ؛ مثلاً په پارسی کي وایي : � فلانی تشریف آورده است � ، � فلانی تشریف برده � او داسي نور . ځیني ژورنالیستان او لیکوال په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چي د نامأنوسو ټکو او ترکیبونو په جعل کولو یا ترجمه کولو سره ، د چا خبره ژبي ته � ادبي � رنګ ورکړي . د دوی داسي � ادبي ژبه � نه د خلګو له سپېڅلي او خوږي ژبي سره سمون لري ؛ او نه هم په ریښتني توګه د ولسونو د ژبو او ادبیاتو استاریتوب کولای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د کلو او حجرو سپېځلي پښتانه هیڅکله په خپلو خبرو او محاورو کي نه وايي، چي پلاني تشريف راوړی دئ . يا پلاني تشريف وړی دئ . پښتانه خپلو مشرانو ته د درنښت او عزت په خاطر د بابا، اکا، ماما، مشر، سپين ږيري، مور، خاله، ترور، ترله، خور، ورېنداري او داسي نورو په نامه خطاب کوي؛ او په ساده ډول وايي : � پلانی اکا راغلئ دئ . �، � پلانی ماما تللئ دئ . � او داسي نور .

که راغلئ يا تللئ شخص د هرځونه عِلمي، روحاني او ولسي وياړ ښتن هم وي، پښتانه د هغو له پاره د درناوي او عـــزت نورعبــــارتـــــونه کــــاروي نـــــه د � تشريف راوړلو � پردی ترکيب.

-له دې څخه بحث کوو، له دې موضوع څخه خبري کوو

د هغو ناوړه ترکيبونو په لړ کي، چي له پارسي ژبي څخه پښتو ته راغلي دي، يو هم دا بې خونده او بد ذوقه ترکيب دئ، چي وايي : � له دې مسألې څخه وروسته بحث کوو � يا � له پلانۍ موضوع څخه وروسته ږغېږو � او داسي نور . په پارسي کي وايي : � ازين مسأله يا آن موضوع بحث می کنيم . � چي هغه هم له په خپل وار له اروپايي ژبو څخه ورته راغلئ دئ . دا ترکيبونه زموږ په عامو خلګو کي نسته . هيڅ پښتون په خپلو ورځنيو محاورو کي داسي ترکيبونه نه کاروي . داسي جعل سوي ترکيبونه او عبارتونه په واقعيت کي د هغو ژورناليستانو او ليکوالو له خوا دود سوي دي، چي پارسي يا نور متنونه، په پښتو ژبه ترجمه کوي . پښتانه داسي مفهومونه په دې بڼه وايــي : � دا خبره به وروسته سپينوو �، � په دې باره کي به وروسته ږغېږو �، � وروسته دې موضوع ته راځو � ، � دا موضوع به وروسته څېړو � او داسي نور.

-نه راځي

له هندي او اردو ژبو څخه د ناوړو ترکيبونو په ډله کي، يو هم د � نه راځي � بې خونده ترکيب دئ، چي د کوزو پښتنو په ختيزه لهجه کي خورا ډېر کاريږي . دا ترکيب په هندي او اردو کي د � آنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ . زموږ زياتره کښته پښتانه دا ترکيب ډېر وايي او ليکي : � ما له د دې کلي نوم نه راځي . �، � ماله لامبو نه راځي . �، � ماله ترک چلول نه راځي . � اوپه لسګونو نوري داسي جوملې، چي په پای کي د � نه راځي � ترکيب کاروي . په دې ټولو جوملو کي د ويوونکي مقصد د زده کړي يا پوهي ټکی دئ . په پښتو کي د � زده کړي � ترکيب خورا اوږد تاريخ لري . د پښتو ډېرو پخوانو شاعرانو او ليکوالو په خپلو اثارو کي دا ترکيب کار کړی دئ؛ د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده او تلپاته ستوري - رحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۸هـ ق) په يوه بيت کي داسي وايي:

اوده پروت يې دا دي نه زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په خوا لرم سفر

بل ځای وايي:

تر ميزر لاندي چا څه زده

چه دختر ده که مادر ؟ (د رحمان بابا د ديوان خطي نسخه .)

د پښتو د نوښتگر او تخيلي شعر مخکښ - حميد بابا (تر ۱۱۴۸ ق پوري په باوري توگه ژوندی) په يوه بيت کي وايي:

که په ځاځکي صبر زده کړې ته صدفه !

په گوهر به دي سينه شي مشرفه (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

په دې ډول، په پښتو کي د جوملې خوندور او سم ډول دا دئ، چي په دغه راز جوملو کي د � نه راځي � پر ځای د � نه زده کړي � يا � نه پېژندني � عبارتونه استعمال کړو؛ ځکه هم اسانه دي او هم سوچه پښتو؛ د مثال په توگه بايد ووايو : � په دې ټکي نه پوهېږم . �، � د پـــــلاني نوم نه پېـــــژنم � يا � تـــول درسونه مي زده کـــــړي دي . � او داسي نور.

-زما په نظر باندي، زما په خاطر باندي. . .

د پښتو ژبې د بېلابېلو لهجو ځيني ويوونکي په ورځنيو خبرو کي د � باندي � ټکی په بې ځايه ډول کاروي؛ مثلاً وايي : � زما په نظر باندي که پلانی کار داسي وسي . . . �، � زما په خيال باندي دا خورا ښه کار دئ . � يا � پلاني دا کار زما په خاطر باندي وکړ . � او داسي نور . که د دغو جوملو جوړښت ته پام وکړو، له ورايه گورو چي د باندي ټکی نه يوازي کاملاً اضافي او بې ځايه دئ؛ بلکي جوملو ته يې نوره بې خوندي هم پېښه کړې ده . ښه به دا وي، چي په دغه راز جوملو کي د باندي کليمه اصلاً استعمال نه کړو ؛ او پر ځای يې و وايو : زما په نظر که پلانی کار داسي وسي . . . ، زما په خيال دا خورا ښه کار دئ . يا پلاني دا کار زما په خاطر وکړ . او داسي نور، چي هم جوملې لنډوي او هم يې په پوهېدو کي د پېچلتيا او گران والي مخه نيسي. دغه رنگه، په ځينو نورو جوملو لکه: پلاني پر ما باندي انتقاد وکړ. احمد پر محمود باندي بريد وکړ . ستا پر ما باندي پور پاته دئ . او داسي نورو کي هم د باندي ټکی کاملاً زايد او بې ځايه دئ . له دې ټولو جوملو څخه د باندي کليمې په ايستلو سره نه يوازي جوملې په ويلو او ليکلو کي لنډېږي؛ بلکي ماناوي يې هم تر پخوا ډېره روښانه او واضح بڼه مومي . لکه څنگه چي بزگران او بڼوال په ډول ډول بوټو او ونو کي د وچو او بې ځايه ښاخونو په پوچي کولو سره، د بوټو او ونو وده چټکوي، همدغه راز بايد موږ هم کوښښ وکړو، چي په خپلو خبرو کي د اضافي، بې ځايه او پېچلو ټکو مخه ونيسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د ناوړو ترکیبونو شمېر ډېر زیات دئ . د ټولو را غونډونه او څېړنه د دې لنډو خبرو تر حوصلې وتلئ کار دئ . دلته مو د پښتو پوهو او حساسو لوستونکو ته له خرواره یو موټ وړاندي کړ، چي په دې اړه سترګي پرانیزي؛ او هر ځای ښه له بدو جلا کړي؛ خو په دې برخه کي د دې خبري یادونه ډېره ضروري ده، چي د نړۍ هیڅ ژبه (هستمنه یا نېستمنه) د پردو ژبو له لغوي پانګو او نورو فرهنګي ارزښتونو پرته، د بشپړتیا پوړییو ته نه سي رسېدای . ټولي ژبي د یو بل لغوي پانګو، علمي اصطلاحاتو او نورو کلتوري پرمختګونو ته اړتیا لري . پښتنو هم د تاریخ په اوږدو کي هیڅکله د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په وړاندي د تعصب او دښمنۍ لاره نه ده غوره کړې . په دې ژبه کي له اوستا، سنسکریت، هندي او پهلوي څخه نیولې تر عربي، دری، ترکي او ځینو نورو ژبو پوري، د پراخو ټکو او اصطلاحاتوکاروَنه ټول د دې خبري روښانه ثبوت دئ . د ژبي د یومخیز سوچه تابه په لار کي افراطي هڅي باید په هیڅ ډول د پردو ژبو د ناوړو ترکیبونو د شړلو له موضوع سره مغالطه نه کوو؛ ځکه د پردو ژبو دخیل او مغفن سوي ټکي په پښتني چاپېر کي، زموږ له قوانینو او دودونو سره سم ژوند کوي . په بله وینا دغه راز کلیمو او اصطلاح ګانو یا په افغاني ټولنه کي تر ډېري ګچي پښتني جوله اخیستې ده؛ او یا په خپل نوي پښتني چاپېر کي لږ تر لږه د پښتو د ژبنییو قواعدو او ګرامري اصولو تابع دي . د دې پر خلاف، هغه څه چي د ناوړو ترکیبونو په نامه زموږ سپېڅلي او لرغوني ژبي ته را ننوزي، په حقیقت کي له هغو کسانو سره ورته والی لري، چي له پردو هیوادونو زموږ کورني چاپېر ته راځي؛ مګر په هیڅ راز زموږ ژبي، ادب، کلتور او نورو کورنییو قوانینو ته غاړه نږدي . په زور او بې شرمۍ، تکلف او تظاهر غواړي زموږ د کور ارامه او سوکاله فضا خړه پړه کړي . ناوړه ترکیبونه او عبارتونه هم په پښتو کي د قیقاً همداسي بدمرغي پاروي . د پښتو لغوي او ګرامري جوړښت ورانوي؛ د هري ورځي په تېرېدو سره، زموږ د اصیلو ټکو او عبارتونو ځای نیسي؛ او په پای کي دسپېڅلي پښتو جنازه په خاورو کي ښخوي . له دې امله باید زموږ بیان هیڅکله د پردی ژبي رنګ او روح ونه لري . خبري او نظریې باید د خپلي ژبي له صرفي او نحوي دودونو سره سمي ووایو؛ نه دا چي په پوهي یا ناپوهۍ سره، د پردو ژبو د ژبنییو خصوصیتونو پر پله پل کښېږدو؛ او ژبه له خپلي اصلي او ولسي تومني څخه بې برخي کړو . ژبه د خلګو او ولسونو تر ټولو ارزښتناک او ګران قیمته میراث دئ، باید په هغه کي له بې ځایه لاس وهنو او تصرفاتو ډډه وسي . ژبپوهان، ادیبان، شاعران، څېړونکي او پوهان ګرده د ټولني په غېږ کي سترګي غړوي؛ اود خلګو په سپېڅلي ښوونځي کي زده کړه کوي . په دې خاطر دپوهو کسانو ټولي علمي او مسلکي برياوي د هغوی د ټولنیز چاپېر زېږنده دي . پوهان او ماهران، یوازي د پخو اسنادو او پیاوړو دلیلونو په رڼا کي کولای سي، د هغو عامو او څرګندو تېروتنو په سمولو کي برخه واخلي، چي د بېلابېلو عواملو په وجه یې د خلګو په ژبه، کلتور او نورو مهمو برخوکي ځای موندلئ دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

الفت ، گل پاچا . لغوی څېړنه . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۲۱.

امرخېل، څېړنوال عزيزالله، او نورو . د پښتو- پښتو تشريحي قاموس . څلور ټوکه . د ميديوتيک اوډنه او چاپ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز، ۱۳۸۳ .

بېنوا، عبدالرؤف . پرېشانه افکار . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ .

حبيبي، پوهاند عبدالحی . آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۱- ٦.

� . ---اشرف الوزأ . � وږمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى :۱� ۳.

. ---پخواني کِلمات او نوي مفاهيم . شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۵۰- ۵۴.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځی . ۱۳۲۵. لومړی ټوک.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۳۸ . دوهم ټوک.

. ----پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۴۵- ۴۹.

. ---د پښتو ځيني نوي مونډل سوي کِلمات . کابل ۱۲اد ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹.

� . ---د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي . � کابل۳۱ : ۱ (۱۳۴۰) . ۲۱- ۲۴.

. ---د پښتو لغاتو د تحقيق لاري . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۹۴- ۱۰۳.

�. ---د پښتو لغوي تطور . � کابل ۲۷۹- ۲۸۱ (۱۳۲۹) ۱۲۷- ۱۴۷.

. --پښتو نثر ته کره کتني .کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳٦۰.

. ---د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۰۴- ۱۲۸.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ---حواشی و تعلیقات پټه خزانۀ محمد هوتک . کابل : پښتو ټولنه ، ۱۳۲۳ .

. ---زبان دو هزار سالۀ افغانستان یا مادر زبان دری (تحلیل کتیبۀ بغلان) . کابل : انجمن تاریخ کابل . ۱۳۴۳.

� . ---د ژبو مشترک کلِمات . � کابل ۲ د ۱۳۲۴ غويی : ۱- ۳ .

. ---ژبي او د تکامل قانون : آیا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۹۶- ۲۰۴.

� . ---قرب زبان پشتو به پارسی باستان . � یغما ۱ فروردین ماه ۱۳۳۵ . ۲۰- ۲۴.

. ---د کلِماتو مرګ او ژوند . شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۷۴- ۸۰.

. ---نظری به ادبیات پښتو . کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۷.

مومند،عبدالحمید، حمید بابا. د دیوان خطي نسخه . c.11 . بریټیش کتابتون . لندن.

سربنی، عبدا لرحمان، رحمان بابا. د دیوان خطي نسخه . or 4493 . بریټیش کتابتون . لندن.

رشاد، پوهاند عبدالشکور. د پټي خزانې فرهنګ . دوې برخي . کابل : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۶۲ . لومړی برخه.

� . ---د خیرالبیان لیکدود . � خیر البیان د بایزید روښان، کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳ . ۵۵ � ۸۰.

عمید، حسن . فرهنګ عمید . سه جلد، چاپ دوم، تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۵.

لعل محمد کاکړ، او عبدالحی حبیبي . سپېڅلې پښتو . قندهار : طلوع افغان، ۱۳۱۸ .

مخلص، علي محمد. د دیوان خطي نسخه . or. 6756 بریټیش کتابتون . لندن.

معین، دکتر محمد . فرهنګ فارسی .٦ جلد. تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۳.

هوتک، محمد معصوم. پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه / www. benawa.com /. د پښتو ژبي اړوند کتابونه.

Dictionary of Legal Terms. London : Brockhampton, 1997.

Gifis, Steven H. Law Dictionary. New York, 1992.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Gilmour, Lorna, Editor. Collins Thesaurus. Glasgow: HarperCollins, 2005.

Robinson, Mairi. Editor in chief. Chambers 21st Century Dictionary. Great Britain: Chambers, Cambridge University

Press, 1996.

A Practical English Grammer , 4th ed. London: Oxford University Press, 1985. , Thomson, A. J. & A. V. Martinet

John E. English Grammar and Composition. New York: Harcourt, Brace & World, Inc. 1958. Warriner,

Wehr, Hans. A Dictionary of Modern Written Arabic. ed. by J. Milton Cowman, 3rd. ed. Beirut: Librairi du Liban,

1980.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library